

सं
मोरोपंतकृत.
द्रोणपर्व
आर्या.

रा.रा.परशुरामवल्लभगोडबोले

यांच्यासहायानें

शब्दकरून

माधवचंद्रोबा

यांनीं

लोककल्याणार्थ

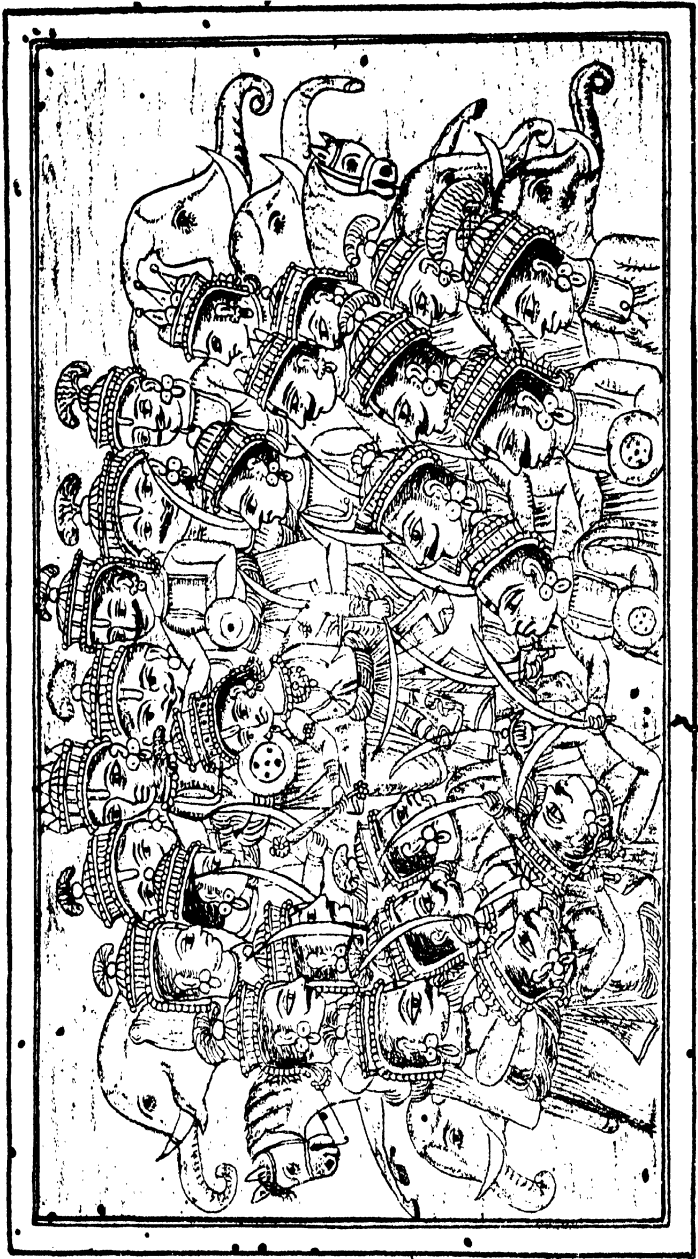
आपल्याछापवाच्यांतछापित्या

मुंबई.

लोहारचाळ.

शके १७८४

मंगरोपंतकृतद्रोणपर्वाच्या आया.

- योर्ध्वरतात-पतनें अनेदिन धृतराष्ट्र होय कधी, तें
 किंति वर्णाचें! किंजनीं अंध रडे, हारवूनि यधीते १
- यांगीश्वरसा साक्षात्- जां पाहे सर्व संजय- ज्ञानी,
 तो ये पुरासि चिंनित- जें गांवें पादकेंजे यज्ञाज्ञीं, २
- “शिबिराहुनि आलों मी.- संजय,- नमितों.”-असें वदे; त्यातें
 नृप वृत्त पुसे; सांगे गावेंत्याणि कर्ण-चित्त दंत्यातें. ३
- “भीष्म पडतांचि, गेले सर्वांचेही, पळांत, आवांके.-
 जसुतां. धुरंधर वृषभ, बाळ वृष भैरं, करुनि आंवांके. ४
- “कुरुकरका आठवला कर्ण महासंकटीं- गंजा हरिसा.
 दंडनि दर्शन, बदला ती जें, तें सर्व सांगतीं, पारसा. ५
- ‘देवेंवतेचि केली सत्य अत्ताधारणा प्रतिज्ञा ती.-
 आहे क्षम भाराच्या कोण असा धोरेंणा-प्रति ज्ञाती? ६
- ‘रविर्गोचचें, तीमागें, संपादे स्वल्प काज वातीस.
 भिसरविल काय, तेज प्रकट करुनि, अल्प काजवातीस? ७
- ‘भीष्माच्या पतनाची चित्तांत धरूं नको व्यथा, राया;
 कुरुगुरुपुढें समर्थ न करूं गुरु, तोही न कांथ, थारोया. ८

१ योध्वरतात-पतनानें, २ एकांतीं, ३ काडीस, ४ व्यासासारिसा, ५ चरणकमल, -
 ६ संजय, - ७ धेंयें, - ८ रथाची धूरवाहणारा, ९ बैल, - १० भारानें, - ११ तोडवास्तु
 न, - १२ गजेंद्रास, - १३ भीष्म-क, - १४ धरावयास, - १५ सूर्यप्रभेचें किंवा किंवा किंवा किंवा,
 १६ बृहस्पति, - १७ शक्र, - १८ स्थिरज्ञायास, १९ इत्यादीं, * सेनातल्लक्ष्मि.

'भार्युनि अभिषेकाया; देइल वर, होय मरतरुचि! राज्या
 वरितिल देवी-जाणति सर्व कला विविध मरतरुचिरा ज्या' ९
 "कुरुराज म्हणे, 'गुरुजी! सेनापति, शत्रुबलविरामा! व्हा.
 तुमची भांड्या पळऊं अहितमदा, जेविं पळवि रामोव्हा.' १०
 "द्रोण म्हणे, 'सेनापति होतो, म्हणतोसि जरि; परि स्पष्ट-
 धृष्टद्युम्नासि न मी वधिन; करीन त्वदर्थ बहु कष्ट. ११
 'मी समर पांडवांसीं करिन, हरिन अरिनराधिपति कटकें. -
 भट केविं टिकेल इतर! - गरुड निरखिजेल काय, गा, चटकें? १२
 'मज गुरुसीं गुरुवत्सल पांडव रण न करितील उस्ताहे.
 येईलचि तच्चितीं कीं, होइल सज्जनांत कुत्सा हे.' १३
 "ऐसें वदोनि, कुरु-गुरु विधिनें अभिषेक करुनि ये, राया :-
 त्यासि न शकले पांडव- भट कोरिहि, धैर्य धरुनि, घेराया! १४
 "गुरु-रथ-वेग असद्यचि साला त्या विष्णु-पत्ररथ-वेगा!
 केला पांच दिवस बहु युद्ध-चमत्कार, तो न कथवे, गा! १५
 "धृष्टद्युम्ने वधिला अन्याये, सकळ सेन्य हळहळतें.
 गुरु-मरण तसें देतें, - जैसें दे मोह, दैन्य, हळहळ तें." १६
 धृतराष्ट्र विलाप करी बहु. - आपण आपणासि निंदुनि ये.
 स्मृति हरणे, करपेचि! न तन्मयनांतूनि अश्रु बिंदु निघे! १७

१ कल्पतरुच, - २ मरतरुच्या, - ३ हे शत्रुसैन्यनाशका, - ४ नाम- ५ अहितमदा शत्रुच्या
 भावांस; - ६ रामनाम- ७ युद्ध, - ८ अरि-नराधिपति- कटकें- शत्रुराज्यांची प्रकीर्ण
 प्ररणे, - ९ योद्धा, - १० विमण्यानें, - ११ अपकीर्ति, - १२ विष्णु-पत्ररथ-वेग-विष्णुनाप
 क्षी गरुड याच्या वेगा, - १३ विष

“सूता ! जो वादवित्राः- स्वपराक्रमसांच- विप्र मत्ताते,
धृष्टद्युम्नं वधिला, -हैं वादी सांच विप्रमैत्ताते। १८

“भीष्म, द्रोण-रवि, शशी-गिबिले पांचाळकाळराहूनी !
निवधित होते कीं ते जननयनां सर्वकाळ राहूनी ! १९

“मरण नये, उर न उले, जहि हैं बहु शोकपर्व तापवितें ;
विधि न धरी भेदाया कां या धृतराष्ट्र-पर्वता पवितें ? २०

“कविष्टेंद सदुपदेशें तुज शिणवुनि, देवि वाणि ! तळमळलें !
हा क्लेशसांकराया शूद्र धुतां व्यर्थ पाणितळ मळलें ! २१

“बहु जन बुडवुनि शोकीं, दुष्टा दुयोंधना ! बुडालास !-
सुकरालय लंघाया, मत्ता मर्शाका ! कसा उडालास ? २२

“गज गोष्यदीं बुडाला !- हा ! देवा ! सिंधु शोषिला मशकें !
न शकें सांसाया हें.- वधिला तो कैसरी कसा शशिके ? २३

“आली मूर्च्छा, सूता ! उत्तम हांडल जरि न वांचेन ! -
कांचेन आधिपाशीं ; -सूत-शोकचि गुण रूपाक यांचे न . २४

“हा ! भार्गवास्त्रसर्व- स्वैरूपात्रा ! लढ्यें हरिप्रति मी
न वचकैलों.- नरुतो जैय कण कल्पित अर्जुनीं- हरिप्रतिमीं . २५

“हा द्रोणा ! हा द्रोणा ! हा द्रोणा ! मृत्यु तुज कसा घडला ?”
गेंसैं रडोनि, -धडडड- धरणीवरि तो धरार्पनी पडला . २६

१ संजया, -२ मत्-ताद्-माशपिता श्रीष्मजोलाणें, -३ उ-मत्तास, -४ चंद्र, -५ कजाते, -
६ कविसमुदाय, -७ समुद्र, -८ धुंगुरदया, -९ मर्शाकासुखपदेकैत्याजागीं-या पाण्यांत,
१० सिंध, -११ सरानें, -१२ भार्गव-अस्त्र-सर्व-स्व-रूपात्र-परशुरामाच्याअस्त्ररूपीसर्वध
नाच्याउत्तमपात्रा, १३ प्यालों, -१४ जपलेश, -१५ हरिसदृशीं, -१६ धृतराष्ट्र .

आपरि-कुरुगुरुच्या बहु- शोक-भरें होय कांयं करो ज्या,
 उठविति, वारा घालुनि, शिंपुनि शीतांबु, बायका राज्या. २७
 देवें, आसोपायें, कश्मल-जलधीस तो नरपति तरे.
 करुनि बहु विलाप म्हणे, "निंदिल धर्मासि, तो नर पतित, रे!
 "रे, संजया! महात्मा, राजर्षि अजातेशत्रु कोपविला.-
 पुण्य-श्लोक, तपोनिधि, - भस्म कटाक्षें करील तो पविला! २९
 "एकेंचि गदा घातें भेदिल भीम-प्रभाव भीम नंगा.-
 शरंभास जसें हरिचें, माझें, ऐकोनि त्यास, भी मन, गा. ३०
 "अर्जुन नर; नारायण रुष्ण-प्रभु; - परम-पूत नामा! या,
 बाळपणीहि, न शकली माराया, करुनि पूतना माया. ३१
 "वधिला वत्स, अय, तृणा- वर्त, कपटि, स्वैवतंस बक, राहो.
 कालियकेशि-दमन हरि; - हरि! हरि! हरि! होय कंस बकरा, हो! ३२
 "न सरैल, वानिलें जर दिव्य सहस्रौद, आव-यामिहि, म्यां!
 लार्जानि, अनंतौच्या ज्ञानें दिधलीच पाठ या महिम्या! ३३
 "जात्यंधासहि मजला देवें निज दिव्य रूप दाखविलें!
 दादुनि दैयोदधीनें दीना-संगेदास-अमृत चारविलें! ३४
 "केला नाहींच नरक निज नामानें, तसाचि चक्रानें.

१ बँदिशाळा, - २ शीत-अंबुजशीतोदक, - ३ कश्मल-जलधि-मूर्जासागरास, - ४ पडलेला, नी
 च, - ५ भयंकरपराक्रमज्याचा, - ६ पर्वनास, - ७ पुराणांतरीं वरिषिलेला आवपायांना
 युगविरोध, जो सिंहासपारितो, - ८ सिंहाचें, - ९ परमपवित्रनावाचा, - १० कपट, - ११ स्व
 कृपायक, - १२ सहस्र-अब्द-हजार वर्षें, - १३ अष्टोप्रहराही, - १४ शोषाच्या, - १५ दया-उद
 धिदयासागरानें, - १६ रोग्यास, - १७ नरकराक्षस आणिदुर्गति, - १८ धर्मराज. # वपु.

बल, पारिजात हरितां, दारवविलें यासि कांयं शक्नानें ? . ३५

“दुर्वासा भगवान् बहु वर देता जाहला सदैरा ज्या,

जी जगदीश्वर जपती— निज निधिला रूपणसा—सदा राज्या. ३६

“मरतील जरि कथांचित् सतनय पांडव समस्तहि, तथापी,

न भलें, कीं, राज्यपदीं ईश्वरचि, करुनि समस्त हित, थोपी. ३७

“तो ईश्वर-रुष्याकरें कवळिल कदनो कराल करवाल,

सांगा तुम्ही, कवि कुशळ! काय, कसें मग कराल, करवाल? ३८

“कोरत्र मारुनि, देइल निष्कंटक सर्व राज्य आतेला.—

सृजुनि हित, अहित घे तो खल; करितो, वसुनि अर्ज्य आतेला! ३९

“श्री-माझे—हें घातक! लागो या आजि आग मोहाला!

म मनांत अहंमता- श्यधिका लोकांचिया गमो हाल्ला! ४०

“सांग रणकथा; काढिल, नसतां मनिं मोह, काय बाप रडें?

वांकेल ताजव्याचें भारावांचूनि काय, बा, परडें?” ४१

संजय म्हणे, “तृपा! मन लाऊनि अनैश्वरीं सरवीं, न रडें.

हो सावध, काळानें जों नाहीं घातलें मुरवीं नरडें! ४२

“पुत्रास-राज्य-मोहें हीय जरि तुज व्यथा-परि सराया

मोह श्रोत्यांच्चा, मी कथिन गुरुवरें कथा; परिस, राया. ४३

“स्वीकारुनि अपिषेक, द्रोण म्हणे, ‘मज अंभीष्ट वर मागें—

लांपविलाचि नैतजना- ऽसुन्दर्क गुरुप्रसाद-चरमागें. ४४

१अत्रिपुत्र, २स्वकीयद्रव्यास, ३स्थापी, ४हस्ताने, ५युद्धास, किंवा, मारायास, ६अर्थक

र, ७तलवार, ८घृत, ९अहंमतेइतअधिक, १०मय, ११अविनाशी, १२रञ्जित, १३न

न-जन-असुन्दर-अर्क- शरणागताचे शत्रुप्रसूय, १४गुरु-प्रसाद-चरम-अग-गुरुप्रसादरूपमत्ता

चलानें

“दुयोधन नभुनि म्हणे, “धर्म धरुनि मजसमीप आणावा.—
 गुरुजी, मज कोटि-वर स्थानीं हा वर अर्पण जाणावा. ४१
 “दोण म्हणे, ‘कुरु राया! या-भरतकुळांत धन्य पांडव, गा;—
 तरिच सर म्हणति, नट हो! धर्माचे गुण, करुनि तांडव, गा. ४६
 ‘पुण्यश्लोक, युधिष्ठिर, अजातरिपु, धर्मराज,— ज्या नांवें,
 वानावें भगवत्सम कविनीं, मानव असें न मानावें. ४७
 ‘बहुधा त्याचा द्वेषा कांढी नाहीच, आजि हें कळलें:—
 मळलें न द्वेषें मन, तरिच प्रेमें रसें असें वळलें. ४८
 ‘प्रथम रणीं जिंकावें, मग घावें काय राज-पद भावा?
 आणा धरुनि, न वधा— म्हणसी, याच्या स्वयेचि वद पावो ५०
 “त्वत्सुत्र म्हणे, ‘गुरुजी! अर्जुन भीमहि न आवगयाचा;
 पाहनि तुम्हांमि सन्मुख, समरीं, जाईल आव गयाचा. ५०
 ‘कीं, जन्हि तेजस्वी, तो साधु मृदु शैशी; तुम्ही तपनेसे, हो.—
 कुर्तुके धराल. त्याच्या पदरांत तुम्हां असें तप नसे, हो. ५१
 ‘कथितो, घृतीं पहिल्या— परि जिंकायास, पांडव धराया.
 कां अन्यथा न म्हणतो, — बा! हाण उरांत कांडे, वध राया! ५२
 ‘वधिया धर्म नसे जय. भीमार्जुन, परम उग्र अंतकसे,
 कीपें खयळुनि आम्हां सकळ्यांचा न करितील अंत कसे? ५३

१ नृत्य, — २ ज्याला, — ३ अग्निप्रायास, — ४ धैर्य, — ५ सूर्यासारखे, — ६ कौतुकानें, —

७ शर, — ८ यमासारखे, — ९ मजकडे, — १० इच्छित, — ११ चंद्र.

- ‘मूणउनि दवडावा हीं, घृतीं जिंकुनि, वनासं दायोद .-
जाणं स्वहितघृता मच्चित्त-जमें वना सदा योद’ ५४
- ‘हृदई बहु हांसोनि, द्रोण-मूणे, युक्ति बहु भली रुचली !
रत्न-मना जी कांहीं रुचली, तीच प्रजा-मना रुचली . ५५
- ‘परि, जरि हरिसारथि मज, धर्माला गांठितां, नलक्षील,
तरि करिन कार्य हे मीः-भीमादि न अन्य शूर रक्षील . ५६
- ‘याकरितां, सर्व तुम्ही तो कुरुसंतान नलिनरवि रोधा .
विजयायुटे जय कवण पावेल करूनि बलिनर विरोधा? ५७
- ‘जरि म्या प्रथम पढविला, -बाळपणीं, पुत्रसाच खेळविला,
तद्दधिक ! कीं तंणं परमेशास्त्र-प्रसाद मेळविला . ५८
- ‘वद्द ब्राम्हण मी, तो तरुण क्षत्रिय;-मला न आटेल .-
भार्गव-नैदीज-समर स्मरतां, मद्दचन सत्य वाटेल . ५९
- ‘न्याल उपायें अर्जुन दूर, तरि धरिन रणांत धर्मातें .-
‘या सांतरे वरदानें पावे बालिश-समूह शर्मातें . ६०
- ‘परहित मूणुनि, गुरु करी मंत्रीचा स्व कटकांत बोभाट .
होय, युत-प्रतिज्ञा- स्थेर्यार्थ, नृप मय्योच तो भाट ६१

१ शत्रु, - २ उदका, - ३ जलचर, - ४ हरि आहंसारथी ज्याचा असा अर्जुन, - ५ कुरु-संतान-नलिन रवि-कीरवकुल रूपक मलाना सूर्य, - ६ पाशुपतास्त्र प्रसाद, - ७ परशुराम भीष्मयुद्ध, - ८ अर्जुनाचें दूरकरणें हें अंतर आहे ज्यांत, - ९ मूर्खसमुदाय, - १० सत्वास, - ११ गुप्तगोपीनी नं: “मूणउनि दवडावा या घृतीं जिंकुनि वनास दायोद.” असाही एक पाठ आहे परंतु एथें या शब्दाचा उपयोग बराबर होत नाही- तो घृताचा दर्शक केला तर घृतविशेष दाखविलेले नाही. जर दायोद शब्दाचा दर्शक आहे तर दायोद प्रथमांत असून त्याचा दर्शक द्वितीयांत होतो. असें होऊं शकत नाही. “या घृतीं” म्हणजे या युद्धघृतीं असा संशयच नको.

मारांपंत.

“हे दूतसुरवें परिस्फुनि; धर्म म्हणे, ‘अर्जुना महाबाहो!
 वा! हो त्राता! कोणा, व्यसनीं घेऊनि नाम, हो बौहो? ६२
 ‘गुरुनें स्रयोधनाला— देतें मज धरुनि—हा दिला वर, हो.
 न घडो हे! समरीं मी मेव्यावरि, ती सरुवें इला-वर ही. ६३
 ‘अंतर वरांत आहे, वत्सा! तें कळवितों, बरें परिस.
 ‘धर्म धरिज जरि विजय न रक्षिल, गुरुवर वदे असें अरिस. ६४
 ‘यास्तव समीपचि रहा समरीं, होऊनि अनैलस मदयना;—
 आश्रयगुणें लघुहि गुरु होय जनाऽलंघ्य—अनैल समैद-वना’ ६५
 “विजय म्हणे, त्या गुरुचा वध, या गुरुचाहि उचित न त्याग.—
 जरि करिज भवदुःपेक्षा, तरि मग त्याहनि कोण अत्याच ६६
 ‘सोडीन प्राण; परि न गुरुवरि, मरणार्थ, बाण सोडीन—
 मोडीन न प्रतिज्ञा; बोलुनि अनैत न अकीर्ति जोडीन. ६७
 ‘क्षितिवरि स्वचोनि, सहसा, सयैह नक्षत्र-मंडल पडेल,
 पृथिवी विरेल, परि हे दुष्टाची कार्यसिद्धि न घडेल. ६८
 ‘प्रभुजी! हा मी सेवक जीवंत असें;— तसें कसें होते?
 पुण्य-प्रताप तुमचा सिंह! सकळ शत्रु-बल सैसें, हो, तें! ६९
 ‘जरि ससरैसर, साक्षात् स्मरैहर होइल सहाय पापै, हो.

१ संकरीं, - २ मी धर्मजो हा, - ३ हाकमारो- बोलावो, - ४ पृथ्वीपति, - ५ शत्रूस, -
 ६ आलस्यरिज, - ७ मत्- अवन-मद्रक्षणार्थ, - ८ अग्नि, - ९ महान, - १० उ
 रण्य, - ११ भवत्- उपेक्षा—तुमची उपेक्षा, - १२ अति-भाग- महापराध अति
 पाप; - १३ असत्य, - १४ देव देत्यसहित, - १५ शिव, - १६ पाप्या दुर्वो
 धनास, - १७ हीवो, - १८ नवग्रहासहित, - * सप्ता.

द्रोणपर्वः

समरीं अदृष्टपूर्वं स्वपरिभवा तो महातपा पाहो

‘असंतां समर्थ सारथि, अरिची आम्हासि काय परवा,हो?—

शोणितपूरीं गृध्र- श्येनरुतग्रासकाय पर वाहो. ७१

‘दुर्लभ अहिचा बाव्य, होय स्वशीच कालसाचि,मणी ;

होईल काय हंसी, गतिटाकूनीहि, आलसा चिमणी? ७२

‘त्याला वर कुरुगुरुनीं, अभयवर दिला तुम्हासि गुरुगुरुनीं;-

सिंह शरभाश्रितांचें करितील अनिष्ट काय गुरुगुरुनी?’

‘अर्जुन-वांगवसानीं बहुधा ते वीर गर्जले हरिसे.—

अरिसेना भी, जाणों— ती सिंहरवासि गज-घटा परिसे. ७४

‘आम्हा, आम्ही, ते, करिते— झालों, स्वजयार्थ, आंहवारंभा.

भट म्हणती वीररसें, शृंगाररसांत वाहवा रंभा. ७५

आम्हा अर्जुनपाळित धर्मनृपबलाकडे पहावेना;

त्यां पांडवांहि कुरुगुरु रक्षितकटकप्रभा सहावेना. ७६

‘राया! रोन्हीहि चमू स्तिमित क्षणमात्र राहिल्या होत्या;

चित्रीं जेवें लिहाव्या, सर्वाहीं तेवें पाहिल्या, हो, त्या. ७७

‘व्यूहांतुनि रुक्मरथ द्रोणचमूपति निधे-महातेजा:—

घनै पटल-निर्गत, तरुण तरणिं-म्हणाति त्रिपुणही पहाते ज्या ७८

‘इतर भट किती? पाहों न शकेचि श्वेतवाह वीरा या!

१ पूर्वीपाहिलानाहीं ऐसा, - शकूपूरान्त, २ गृध्र-श्येन-रुत-ग्रास-काय-गीध ससाण्यानीं

केलाभाहेग्रासशरीराचान्याच्या ४ शब्द ५ सपांचा ६ आळसा ७ श्रीरुष्णानें

८ अर्जुन-वाङ्-अवसान-अर्जुनाच्याभाषणांतो ९ समुदाय १० आहव-भारत-सुवर्, भास ११ स्थिर १२ अत्रपटलांतूननिपालेला बालसर्व

सोमक, पांचाळ वधुनि, रक्तांचा सिंधु वाहवी, राया ! ७९
 “भट गांठिनी भटांतें—अहि अहितें—जेविं पतंग पतगांतें.—
 कीं, हरि हरितें—अन्ये- द्युत होय इंद्रयुद्ध-शत, गा, तें ! ८०
 “सोभद्र पोरवाचें अन्युग्र इंद्रयुद्ध परिसा, ही,
 तुमचें-निजोपकर्षा, धर्मोत्कर्षास चित्त, परि, साहो . ८१
 “करितां सारथिर्मस्तक- कांदंड-छेद पोरवें अहितें,
 आजुनि, असिचर्म धरुनि, गांठी अरितें—जसा गरुडअहितें. ८२
 “खंडुनि सूतशिर-ध्वज, वामकरें केशभार दृढ धरिला;—
 पाडुनि रथारवाळें, चावीं जो त्या कबंधीता-अरिला, ८३
 “तों खंडुचर्म घेउनि, सिंधुप, सांकुनि उडी रथा-वरुनी;—
 गर्जुनि—हरिपरि, अरिवरि धांवें, तद्वध-मनोरथा वरुनी. ८४
 “या पोरवासि सोडुनि, सोभद्र जयद्रथावरि उगारें;
 हांसुनि म्हणो, हरिपुदें. वृकशश-कार्या न थावहि उगा, रे. ८५
 “सेंधवसेनिक-शस्त्रें, खड्गें, खंडुनि सरोज-नाभौचा
 मोही—वीरजना हर- सा,—स्मरसा अप्सरोजना, भाचा. ८६
 “असि भंगतां प्रहारें लोकांत, न थापदुनि सुजा-माता,
 ज्या माताप्पी, तें करिः—कीं जाय तुझा पळोनि जामाता ! ८७
 “कटकीं जयद्रथाच्या कदन करी, त्यजुनियां दया, दर्वसा—

१समुद्र, -२ पक्षि, - ३अति-भद्रुत, -४अभिमन्यु, -५ आपत्तामोड, - ६साराथि
 मत्तकाचाभागिपनुष्याचा छेद, - ७ शत्रुनें, - ८ अभिमन्यु, - ९ रात्मन्वरा १० सर्पास,
 ११ सारथ्याचें शिरआणि ध्वज, - १२ शिरहीनता, - १३ सिंधुदेशपतिजयद्रथ - १४ संपादी,
 १५ कमलनाभरुष्याचा, - १६ रंभादिअप्सरांच्यासमुद्रायास, - १७ वणच्यापरि.

गमला परां जनकसा • तो; किंवा, दानकंसि यादवसा. — ८८

“लंक-सुखे-धन्य-भसें जो म्हणुनि, रणांगणांत राहनि, ये,
सोमद्र-सुधांशुवरि यासाया मदराज-राहु निघे. ८९

“वरुनि सुतासि भीम, स्वंदन सोडुनि-महाभुज-गदेंतें
येउनि, शत्रुभटांला दे, प्रेकोला महाभुजग देतें. ९०

“अवकाश सिंहनादें भरती ते शूरसत्तम नभाचा;
सामासा-नात्यासि न दे वीरस-प्रभक्त मन, भाचा. ९१

“भीमूगदा-शल्यातें, शल्यगदा, एकदांनि, भीमातें,
ताडी, मूर्च्छित पाडी;—कांपविती सांगतांहि भीं मातें. ९२

“कृतवमां शल्यातें स्वरयीं वाहांनि शीघ्रतर पळवी;
होय स्वयेंचि सावध भीम; न तो मोह तद्यशा मळवी. ९३

“उठतांचि तो गदीश्वर भीम, पळे कुरुचसू नगदे ती;
अमराहि जी न सोसें, त्याची सोसेल कसि नरा हेंतो? ९४

“कर्णाचा नंदन, दृष-सेन, कुरुबलासि अप्पय दे, वारी;
तेणें केले पांडव वीर-गुहें जेविं सप्पय देवौरी. ९५

“पाहुनियां निजसंन्यं दृषसेन-शत्रुलय-घनाकुलितें,
जे आश्रितौवनें यश गिग्धर जोडी, स्वयेंहि नौकुलि तें. ९६

“चाप, ध्वज खंडुनि, बहु शर सोडी कर्णसूत शतानीकीं;—

१ अस्मिन्पिता अर्जुनसा, - २ अस्मिन्पुत्र अभ्युक्त चंद्रजोत्याचं वरि, - ३ मंदकोला, -

४ शरमेह, - ५ भीति, - ६ गदी-श्वर-गदाभाग्यकरणागं चा श्वर, - ७ देवांसत्री, - ८ शस्त्र-

९ शतानन, - १० देव-भरि-दैत्य, - ११ दृषसेनाच बाणरूप मनुष्यपंपांनीं व्याकुळकलेनीं, -

१२ आश्रित-अवन-आश्रितांचेंक्षण, - १३ नकुळपुत्र.

बंधु मूणाति, हा केरा अहि विकेल पिपीलिका शतानीं, कीं ! १७
 "ते द्रौपदी-चयये वृषमर्नीं विशिरेव वर्षले शतदा ;
 न उरे कुरु-कटक-मर्नीं युद्ध-जयोत्साह-हर्ष-लेश तदा. १८
 "त्या द्रौपदी-सुतां-वरि कर्ण, रूप, द्रौणि, धांवले-हरिसे;
 स्वांवरि पार्थत, सात्यकि, भीमहि, उठले जैवं-मनासरिसे. १९
 "करिते झाले युद्ध-कुद्ध शरभ-सिंह-देव-दानवसे.—
 मानवसे गमले न; स्नेह-फणाहि तन्मर्नीं, तदा, न वसे. १००
 "उठली युधिष्ठिर-चमू-जसि महिषासुर-बलावरि भवानी.—
 शोभति सभद-भुज जिचे असकृत-तशत्रुबलपरिभवानीं. १
 "स्व-बल-स्य पाहूनि, द्रोण करि क्षत्रियांत-भार्गवसा.
 वीरांसि मूणे, 'स्वर्गी जा, मच्छेर दावितील मार्ग, वसा.' २
 "रविला झांकी गगनीं-कुरुगुरु बहु शरभरीं, तिमिर विरवरी;
 नीलेनें नर-केसरि-लक्ष चिरी, शरभरीति मिरथी स्वरी. ३
 "धर्माला गांगया धांवे तो विप्र, कर्टक विसकटुन
 वाटे तदेकविशिरेवाहनि सिंधुजे-गरल-घट कविस कटु न. ४
 "मदमत्त मतंगजे, कीं मदीं जैसा समीर कदलींतें,—
 कुरुगुरु तसें करी; तें परिसा कटकें-सकंप-चदलीं तें. ५
 "पक्षिपति, पक्ष-पवनें उडवुनि जल, सागरीं अहिस धरितो !

१ आकूल, - २ सुंभानीं, - ३ बाण, - ४ हुपट, - ५ वेगानें, - ६ कोपलेला, - ७ असकृत-कृत-
 शत्रु-बल-परिभव-शरंवार केलेने शत्रुसैन्याचेपताभवत्यांहीं करून, - ८ क्षत्रिय-धन-क्षत्रिय
 नाश, - ९ मत्-शर-माझेबाण, - १० अंधकार, - ११ पसरी, - १२ लक्षनसिंह, - १३ सैन्य, - १४ तत्-शर-पि
 शिरव-तो द्रोणनीला-आएकावाणाहून, - १५ सागरीसन्निविष्टपट, - १६ इत्सी, - १७ सयु, - १८ गळ-

करितो तसेचि कुरुगुरु;- हा! हा! कृतकृत्य हांतसें अहि तो न! ६
 'हा आला! हा आला! कौंडील युधिष्ठिरासि शरभवेनीं! -
 शिरला समोरचि जसा- सिंहासि बधावयासि शरभवनीं.' ७
 "आम्ही बदलो, केलें, जें हृदय निसर्ग-मृदुल, फर्फरी तें ;
 धरिलाचि धर्म गुरुनें,- निश्चय केला असाचि नर्कशातें. ८
 "येतां समीप गुरुला पाहुनि आधीं मनांत कर जोडी ;
 सांडी श्वास शरतया धर्म म्हणुनि धर्म संगरीं झोडी ९
 "धर्मच्या चापातें कुरुगुरु एकेचि मोगणें तोडी ;
 झोडी प्रीमप्रभुरवा बहुतातें, बहुबखें बळें मोडी. १०
 "भ्रुवार्तस्वभरोच्च- धनि परिस्फुलि विजय निज यशोदात्या-
 मूता! हूं, हांक, म्हणे- ज्या जपल्या देवकी यशोदा त्या. ११
 "दुस्तर संकट पडतां मारिति शक्रादि हाक वीरा ज्या,
 त्या जगदीशाकरवीं, 'हूं'- म्हणुनि हयांसि हाकवी, राजा. १२
 "द्रोणांनीकीं केला, शस्त्रेष्टी करुनि, पोळ वीरानें ;
 उखविलीं रथरंदें बहु, - जैसीं घात लोखवी रानें. १३
 "रक्तनदी वाहविली, राया त्या शत्रुसह शरभानें
 केवल कुरुकरकाचीं हरिठीं, विरैरुनि अनत शर, भौनें. १४
 "जे विजय- मुक्त सायक भरिति, झांकुनि रविप्रति, नप्पा ते-"

१ शरगृहीं, - २ शरें, - ३ सैन्यें, - ४ मग्न-भारत-स्व-भर-उच्च-धनि-छिन्नयातु,
 ५ अशासयोर्ध्यांवा मोग शब्द, - ६ द्रोण-अनीक-द्रोणाच्यासैन्यांत, - ६ शस्त्री,
 ७ बाण, - ८ स्वभावानें मृदु, - ९ कसे, - १० यशदेगात्यास, - ११ रथसमुदाय,
 * स्फुरति, - ११ अर्जुनानें सोडलेले.

सरीतिल, संरेतिल पांगं, कधि-तरि, चारिहि अपांपति; न भाते. १५

“दाटे बहु निबिड-तिभिरे, राया! त्या विजय-रचिन शर-भवनीं.-

आम्हा दिग्भय झाला, - जेंसा सिंहासि होय शर-भवनीं. १६

“अस्तर-चमूचा, बहुधा, धीर तसा नृहरिनें नसे नेला;

म्यां सर्पदृष्टकन्ये- हनि उणें पाहिलें न सेनेला. १७

“तो रवि गेला जाणों सकल-कटककदन राहवायातें:—

करिजेल कां न अद्भुत शक्राद्यजितें नराहवा यातें. १८

“आलों शिबिरा वर्णित विजया गुरुहून, अंगपाहून;

भ्यालों अन्योन्याचें पर्णकुसुम-वर्ण अंग पाहून. १९

“परते पार्थ; - गजांच्या शून्य-करुनि जेविं हरि समस्त-वृत्त.

अजितत्वगुणें होय स्तोत्रांच्या विषय-हरिसम-स्तवना. २०

“द्रोण म्हणे, कुरुराजा! महचन प्रत्ययासि आलें कीं?

विजय-निवारण-शक्ति न माझ्या चापीं, न माझ्या लेंकीं. २१

“युद्ध कराया हटकुनि, विजयाला न्याल दूर जरि सारे,

धनि, न पळतां, धर्मा; कोरवहो, हें यथार्थ परिसा, रे. २२

“तेझां म्हणे कृशर्मा, जरि न हि भुजहि सहस्रबाहून

अर्जुन, नेऊं वोढुनि दूर, बळें संगरार्थ बाहून. २३

“आम्हाला तो, किंवा त्याला आम्ही वधूं, प्रतिज्ञानीं;—

१ मंपतील, - २ हटतील, - ३ सागर, - ४ अर्जुनरचितबाणगृही, - ५ दिक्-भ्रम-रि
शांविषयीं भ्रान्ति, - ६ शरभांच्या वनांत, - ७ कूर्णाहून, - ८ पलाशपुष्पवर्ण, -

९ अजिंक्यगुणें करून, - १० सहस्रबाहूपेक्षांतणा, - ११ बोलावून, - १२ अंधकार,
१३ नरसिंहानें, - * सर्पचाडलेल्याकन्येहून.

- बहु रक्षिति प्रतिज्ञा- प्रति-जैसं कुलबधुप्रति ज्ञानी १४
 “बाँधुनि ऐसैं स्वमतीं, ये तो सक्तबंधु वीर-वर्गातें
 स्वर्गातें साधाया, स्रखंवाया रणं-मखांत भर्गातें २५
 “सक्तबंधु वीर-कटका- सह निश्चितचित्त देकेदेशपथ
 अवलंबोया, हां. मुनि- विप्रांला चित्त दे। वदे शपथ . २६
 “जैसैं मरण स्रशर्मा, - तैसैं तद्दृष्ट अशेष-पथकरिती, -
 करितां रणीं यत्नायन, नरक घडावे; -असे शपथ करिती. २७
 “ते समसप्तकसंज्ञ, प्रबल, स्रभट सिद्ध जाहले युद्धा ; -
 कुद्रीशीविष गरुडा — कीं जिंकाया अरुद्धथी शरुद्धा! २८

प्रथमदिनयुद्धसमाप्त

अध्याय २

द्वितीयदिनयुद्ध

- “दुसरे दिनीं, स्रशर्मा जेकां रणोमव करावया बाहे,
 अर्जुन धर्मासि म्हणे, ‘दे आज्ञा; शत्रु बाहती, बा, हे.’ १
 “धर्म म्हणे, ‘मागितला मद्देहवर कीं स्रयोधनं अहितें?
 गुरु धरिल मला-धरितो लीलेनें पक्षिर्पनि जसा अहितें! २

१ शिवातें, - २ स्वर्गमार्ग, - ३ प्राप्तकरुणप्यावयास, - ४ कुद- अशीविष
 कोप-लेकासर्प, - ५ रणयत्न, - ६ मत्-पह-न- माला धरणा-नावर, - ७ शत्रुनें
 ८ गरुड, - ९ शर्मासि.

“रुणे-सख मूणे, देवा! होऊं घावेन भीत चित्तरणीं.—
 होइल गुरुशस्त्रिभिरे- प्रति हा पांचाव्य-सत्यजित्तरणी. ३
 ‘रक्षित आला तुमचा धर्म तुम्हाला, पुढेहि रक्षील.
 गुरु तो करुणाचिः-कठिनहि काल न कोपें करून लक्षील! ४
 ‘जरि सत्यजित्, कदाचित्, समरीं पावेल मरण, न रहा, हो;
 स्वस्यमनें आज्ञा या; देव संसप्तकृतृणांत नर हा हो.’ ५
 ‘बत्सा! विजयी हो. ये, संहारुनि शत्रुसैन्य सत्वर तें.’—
 “यापरि वदोनि, आज्ञा दिथली सत्त्वनिर्तास सत्वरंतेः.
 “जे, जे, प्रताप शस्त्रा- स्त्रांचे संसप्तकांकडे होते,
 पांडव-चंडारैरुपुढें झाले, तत्काळ, कांकडे, हो, ते!
 “पार्यांचा प्रलय-घना- अधिक दारुण देवदत्त दूर वाजे;
 दरवाजेसे-डोळे सांफिति, आइकति भीतिदरवाजे. ८
 “शर्मा, रथ, धर्मा, धनु, बाहु, -घाते-सर्पपूर्व-पांच, धिनी
 ज्यां, त्यांसि-पूतनाशी- विजयविशिर्व-वृष्टि पळ न यांचविनी. ९
 “नरहर्षं शर-दृक्-पाते पडला-सहसा-खचोनि स्रयर्जुनीरवी;
 धैर्य परजैनीं अर्जुन, - षड्वर्गांतिलहि^१ जेविं बुध नुरवी.— १०
 “सर्वं त्रिगर्तबल तें, भेदनि भेदनायका, द्रवे यश, तें
 किति वर्णुं! विपतिपुढें गकाचे काय काइवेयशते? ११

१ अर्जुन, ३ अंधकार, - ३ वणवा, - ४ सत्त्वनिहास, - ५ पांडवरूपसूर्यापुढें, -
 ६ शरव, - ७ भीति देणाऱ्यावादास, - ८ सहावर्णपूर्वज्यांच्या, - ९ प्रसवती, -
 १० अर्जुनरूपशिवाच्या शररूपदृष्टिपाते, - ११ सधुतुरूपसूर्य, - १२ शत्रुजनीं, - १३ वा
 धादिषट्प्रिष्टील, - १४ अर्जुनास, - १५ सर्पशतानीं, - १६ अर्जुनाशीरवृष्टि

“त्याला म्हणे स्रुशर्मा, स्रुचद न हा वासवाहि लेश पय. —

परता; भीतां तरि कां? दाउनि भावास वाहिले शपथ. १२

“फिरले ते नारायण गोपालहि- बहुजसे घन रविवर. —

विवर न तच्छर देती वाता; लोपे पसाहि नरविवर. १३

“शरतिमिरीं रुष्ण म्हणे, मञ्चेतोवुजेनवातप! कोसि? —

निच-अपक्काहि फल- प्रकरा पाडी, न वात पक्कासि! १४

“पार्थ म्हणे, स्वस्थ असं- होती लच्चिंतनेंचि नरक रिते. —

नसता आधार तुझा, मज भस्मरणीं कधींच नर करिते. १५

‘देवा! निजगसादा म्हणसिल तूं होय, दास मी रणंगा

पळविन! काय न हीडन परतोयदा समीरण, गा? १६

“पेसें वदौनि, यांजी लेंह्यानें वीपिल्या वशास्त्रातें;

जेविं सकवि समतातें, कुतुकें खंडाचया अशास्त्रातें. १७

“अर्जुनरूपें शतशाः, शणमात्रें मकट जाहलीं कटकीं;

मुलने ते संसप्तक; केली बहु आपणांत कटकट कीं. १८

“वीर म्हणति, हा अर्जुन!- हा केशव!- काय पाहतां, हाणा!

आणा मनीं, कुलज हो! ज्या अग्निसमीप वाहिल्या आणा. १९

‘वेष्टा धनंजयाला, आत्मयशें सत्यपांड वेष्टाया;

चेष्टा करून घाव्या गोपाला-सत्य पांडवेष्टा या. २०

१ इंद्राला, २ मन्-चेतम्-अर्जुन-नय-आतप-हे मायाचितरूपकमळा-व्यानूतनसयं
प्रकाशा अर्जुना, ३ क-असि-कोठें आहंस, ४ रणगतपेशा, ५ शत्रुरूपमेपास, ६
बायु, ७ विश्वकर्मानें, ८ वशा-अस्त्र-वशाकरणास्त्रातें, ९ घेरा, १० सत्य-
प-अहं-सत्यलोकपतिब्रह्मात्यानें अहं-ब्रह्मांड, ११ पांडव-१८-पांडवप्रिया.

- “पाशं म्हणोनि परस्पर हाणुनि शस्त्रांचिया महानिकरें,
पेले बहुत, फुलविले त्या अस्त्रें शत्रु, धर्ममहानिकरें. २१
- “समरीं स्वयंही वीसवि बहुशत्रुतें, हरुनि असुर, रवपयी:—
याचा जेविं शर परा, तैसें देईल काय असुरच पैवी? २२
- “समसप्तकां नर—जसा नरहरि मारी विश्वं सर्वं स्वळांतें.—
होय असकृत्स्रोतः शत; वाहे समराजिरीं स्वळरवळां तें. २३
- “असि-कदन जसें अर्जुन, कुरुगुरुहि तसेंचि वीर-कदन करी.
भिरवी तथा पुढें भट—जेविं हरिपुढें बलीहि मदन करी. २४
- “धृष्टद्युम्न-दक्रोदर-सौभद्रप्रमुख वीर कंपविले
द्रोणें; बहुशूरांचे समर-रसोत्साह सर्व संपविले. २५
- “कोतेंथे गांठिला रण-रंगीं, नटउनि महा-भट कबंध;—
जैसा जलैद सैमीरे—तैसा विसकटुनियां कटक-बंध. २६
- “धीर धरुनि, धर्मज्ञें, धीरें धर्म धनुष्य चढवीलें;
दारवविलें तें गुरुला, जें होतें आपणासि पढवीलें. २७
- ‘गुरुनें नृप धरिला रे, धरिला!—हाणा हयां कशा! हाका!—
हा! काय पाहतां? द्विज वेदा.—भट मारिती अशा हाका. २८
- “तो घांवे वेचाया धर्मार्थ स्वैयुधास्तुवित्त रणीं.—
वाटे मुहूर्त तो द्विजे-राज, द्विजेराज शत्रुजित्तरणी. २९

१ नेजोहानिकर, २ अर्जुन, ३ प्राण, ४ शत्रुस, ५ वज्र, ६ निर्वंध, ७ अकन
पांचें शत, ८ रणां गणीं, ९ राज, १० धर्मराज, ११ शिररहित शरीर, १२ मे
घ, १३ वायूनें, १४ चाबूक, १५ स्वायुधस्त्राणरूपवित्त, १६ चंद्र, १७
द्रोण, १८ शत्रु-जित्-तस्त्री.

“त्या पांच्याल्यातें गुरुं राज स्वगांसि पाठवी, राजा.
 १. तैः धर्मं पलायन धर्मं म्हणे— धर्मं पाठ वीरा जा! ३०
 “धर्म न भांडें गुरुसीं— जैसा सखुत्र पाठि दे वटिला;
 त्यासि न म्हणाति नर्मांचे, सोडुनि स्तोत्र पाठ, देव टिला. ३१
 “समराऽजिरासि, राया, सोडुनि जैसा युधिष्ठिर पळाला,
 कुरुगुरु तसेंचि पळवी त्याच्या स्व-निवारणोद्यत बळाला. ३२
 “भ्याले गुरुसि पर-जसे पंचाक्षरमंत्र-जप-परा भूत.—
~~सुखसेच~~ पट पळाले— जेविं असुर विष्णु-बल-पराभूत. ३३
 “कुरुपति कर्णासि म्हणे, आचार्ये पळविले, पहा, पर ते.
~~पुढाचे~~ भान्यकि, घृष्ट बुद्ध, वृकांस; न एकही परते. ३४
 ‘गुरु शीष्माहुनि शतगुण अधिक! यनुचेद भूत हा सत्य!
 हास त्यक्तावधि यं— ज्ञान्या मद्रिपुंगदास नासत्य.’ ३५
 “राधेय म्हणे; राया! जयद्वयें हासतोसि, परिसमज
 परम अनर्थ.— परतला भीम; गमे उग्र मृत्युपरिसमज. ३६
 ‘पांडववीर पळाले, गेले, ऐसें तुवां न मानाचे.—
 याचें बल सत्कविनीं हरिहर बलसें, सदैव, वानावे. ३७
 ‘आतां गुरुवरि धर्म स्वकटक फिरवील; भीम परतेल;
 परम प्रदीप्त होइल कीं तो नररूप चन्हिवर तेल! ३८
 ‘रक्षावा द्रोण रणीं यत्नें आम्ही, तुम्ही ससंनाहीं,

१ धर्मराज, - २ धर्मशास्त्र, - ३ वटिला. ४ समर-अजिर-रणांगणाला, - ५ स्व-
 निवारणतत्पर, - ६ भूतिमान, - ७ अमर्याद, - ८ मम-रिपु-गद-माझ्याशात्रु
 पारंगोस, - ९ अश्विनीकुमार, - १० गडु, - * दास्य.

मूषणतिल काय अरक्षित-हरिमथनयशःस्पृहा रामे नाहीं।

“ऐसें कर्ण वदे तों, मागें सहसा फिरे कटक, राया.—

प्रलयांचा पांयोनिधि जैसा पृथ्वी, प्रजा, गट कराया. ४०

“दंडू शतें किति वर्णू! भीम क्रीडे रणीं समुद्ररसा!

त्या युद्धरसा सेवू लक्ष्मि-सेवी जसी अशंकरसा. ४१

“भीमासीं युद्ध करी, हिरदीं बैसांनि, पुत्र नरकाचा.—

टिकळा भीमचि; टिकता त्यासीं समसांत काय नर काचा?

“गर्दुनि करि कटकतिं, व्याकुळ दुर्योधनासि भीम-दुःखी—

तो, प्रेरिला तयावरि अंगें, म्लेंछाधिपें, स्व-भीम-करी. ४३

“एकेचि शरें मस्तक भंडुनि, येतांचि नांग लोळविळू;

परलोकाप्रति अंगें, छेदुनि मूर्धा, पळांत बोळविला. ४४

“ज्या ऐशवत-कुलजा अर्पुनि, पूर्वीं महेंद्र सोम करी,

तो प्रेरिला सकोपें भगदत्तें रूप्रतीक-नाम करी.” ४५

“भीमावरि, न गणुनि शर-रुष्टीची झड, कैरी करी लगट.—

वाटे जनासि-काळचि तो, त्याला झडकरी करील गट. ४६

“तो क्रोध-मदांघ, मद्रा-नागाऽयुत-शक्ति-मूळ-पीठ करी

शंडा-पादाऽघातें साश्व-रथांतें पळांत पीठ करी. ४७

“भीम गमे मंला, परि त्याच्या पोटातळीं दडाला, हो.—

तो चित्तांत म्हणे, बहु मदलाभें ताप या जडाला हो. ४८

१सागर, २शिवारयास, ३स-पुढ हर हर्षितशिवासारवा, ४लक्ष्मि-सुशेकर्ण-

५रक्त, ६पृथ्वी, ७हतीवर, ८भगदत्त, ९शापलाभयंकरगज, १०गज, ११अ-

गराजा, १२मस्तक, १३सरव्य-संधि, १४मत्-अलाभ-माझेअप्राप्तीनें.

“अमन्त्रा कुलाल चका- सम नाग धराचया लम्बाल्याला;-
जशितो प्रवर्तला श्रित- नाशीं, मदमत्त न त्रेपा ल्याला. ४१
“सत्वर निघोनि पळतां, धरुनि करे कंठ, दे उरीं गुडये.-
ची ल्कार करी, जाणो, ‘हा तूं घांटावया- म्हणे- गुड घे’ ५०
“बंधापासुनि सक्तला वेगें भीम, अमोनिचा उलटा;-
शंढा तसि होय, बजे जसि पडली साधुच्या गळां कुलंटा. ५१
“पोटातळीं पुन्हात्या द्विप-पतिच्या तो पया-सक्त लपाला;
वाटे नरासि- म्हणती कवि एक वळी वया सक्तलपाला. ५२
“भीम निघे, दृष्टपुढें येता निज-गज-चटा, शिरे तीत;
श्रुत होय स्रुतीका- जैसा नरतां नरासि रेतांत. ५३
“जनं म्हणति, नवल, साहूनि वज्राघातासि भीम नग झाला!
कीं या भगदत्ताच्या देवगजाचेंहि भीम मन गजाला . ५४
“वेंष्टिति भगदत्ताला पांडव, हांऊनि एकवट सारे;
तेच्यां सक्त म्हणति, ‘अहा! गमतो जलधति एक वरेंसा, रे!’ ५५
“सुनि म्हणति, ‘या बैलीं हा गज, त्या सिंधूंत जेविं मंदर तो!
एवांविं धे रण-यज्ञ त्यागुनि, यज्ञांउतरांत मंदर तो. ५६
“बहु भग्न, चूर्ण केळें वल त्या भगदत्त सिंधुराउगानें;-
वाटे-जग बुडवितसे प्रलय-समय मत्त-सिंधु रागानें. ५७
“भीम रथीं बैसुनि ये, त्यावरि, ‘फूं करुनि, तो युकी उडवी-

१ कुंभाराच्या चक्राप्रमाणें, २ कज्जा, ३ हांटेमै, ४ गजदण्ड, ५ जांणी, ६ गजराजा
आ, ७ सक्त न पती जांबलि खाला, ८ सक्तनीकामरुगजास, ९ पेटावताचें, १० बटव
शामसिस्ता, ११ मैल्यांन, १२ यामकारचा, १३ भगदत्ताच्या गजसुखजगानें- पर्वतानें.

बुडवी भग्यांत वीजी; पंढवी, धांघुनि सहाय बहु तुडवी. ५८

“गज-गर्जिते धनंजय समजे भगदत्त कृत्य चित्तांत;—

होय बहु विक्कळ, कीं बुध लुब्ध यणीं—रूपणजेविं वितांत. ५९

“रुष्णानुमते भंगुनि, भुलघुनि निज विशिरव-भवंतमी परते
मोहूनि सशर्म्याते सोदर-शोकें शरें, विजय परते. ६०

“कुरु-कटका तप्त करी पार्थ—ग्रीष्मीं जसा पंतंग जगा,
तां प्रेरिला तयावरि भगदत्तें काळसा मतंगज, गा. ६१

“देव गजासि म्हणे; रे, गर्व, अय-स्तभ-समरदोः—
हा मत्सरय नर सिंहाचि—कजधराऽसं ह्य समर—दानवहा! ६२

“होय पुढेंच, न मागे पार्थशराहतहि शतमखसख सखे
सुनि म्हणति, अर्जुनीं तव शक्ति, जसी सागरांत खसरवसर, रे! ६३

“हाणी वज्र-प्रतिम प्राज्ञातिष-वीर-राय तोमर तो;—
भगवत्प्रसाद सकवच व्याला जो साधु, काय तो मरतो?

“प्रकट करूं दे समरीं—श्रीदेवी जेविं सैरिभौस-कलै
तेविं विजय-चापलैता; मग दवडी दूर वैरि-भा सकला. ६५

“विजय विशिरवाऽर्त होतां, पूर्वीं दुष्करहि आयकोन, करी
भगदत्ताचें कथिलें—अधनाचें जीविं बायको—न करी. ६६

“शस्त्रें सरतां, आला पार्थ-विमथनार्थ अंकुश मनाला;

१. २ ज्यांत, - २ आपत्याबाणरूप भव-अज्ञानांत (अंध-कारांत); ३ बंधुगोका
नें, - ४ सूर्य, - ५ तौहस्तंभ सरराज्याचेदंतअशा, - ६ धरूनको, - ७ इंद्रासहि
असत्य बुद्ध्याचें, - ८ मोदकसाहतेज्याचेंपेशा १ भगदत्त, २ देशविशेष, ३ भग
हिषासूत्रास, - ४ सुदकला, - ५ धनुष्यबद्धी, - ६ वैद्याचीकांती, - ७ पो
रा, - * विशिरव-आर्त.

विष्णवस्त्रे अभिमन्त्रुनि, सोडी- हारिं जोवि रंकुशामनाला. ६७

“ममुनें, अनिचार्य म्हाणुनि, वसैस्थल अंकुशास चोदविले; ६८

अत्युग्र वैष्णावाऽस्त्रा प्रसूनि निजमित्र रत्न सोडविले. ६८

‘होऊनि वैजयंती, अचलंबी अस्त्र विष्णुचें उर तें;

त्या अंकुश-प्रहारें ननिमेषहि वस जिष्णुचें उरतें. ६९

‘हें नेणुनि पार्थ म्हाणे, ‘ओदविलें अंकुशासि कां उर, गा ?

सुर गाती अनृत मला.- गरुड न रवंडील कोणत्या उरेंगा? ७०

‘कां प्रीति? भय केंचें मज, असतां त्वत्प्रसाद-पौत्र-कथम् ?

‘भक्तः प्रणश्यति न मे.- हें कीं बदलासि तूंचि भविक वच? ७१

‘समृषीं न आवचूं दे हे वत्सलता गुरुप्रतिज्ञा ते; -

काय त्यास-पराशर- मुरव म्हाणतिल तुज गुरुप्रति ज्ञाते? ७२

‘देव म्हाणे, ‘भूते म्यां दिथले याच्या पित्यास रक्षाया;

तें वैष्णावाऽस्त्र झाले- दायें तसें प्राप्त युद्ध-दक्षा या. ७३

‘त्या अस्त्रें अभिमन्त्रित भगदतां कुश तुळा न सोसवता, -

अथवा तुझेंचि उर हें; भाव, सरया! त्वन्मनीं नसो सैवता. ७४

‘अस्त्र-बल-रहित झाला, जय तुज देतो मरोनि भगदत्त;

होसिल सकल-रिपु-क्षय- कर. तुजहुनि अधिक काय मग दत्त ?

‘आधीं पट्ट छेदीं, त्या वृद्धाचीं मिळोन, बा, पौर्तीं. -

दुर्जय सरासरांसहि! तुजही, जो लागलीं न, बापा, तीं! ७६

१ भिद्र, २ घृगना शार्थ, ३ उर, ४ पुढेंकेंडें, ५ सपोस, ६ वज्रकवच, ७ कुशल.

वाक्य, ८ पृथ्वीस, ९ पितृधनसं, १० भिन्, ११ दत्तात्रेय, १२ पृथ्वी.

* मे भक्तः न मणश्यति - माझा भक्त बाशाप्रत पावतनाही.

- “भासि भगदत्ताते; खंडुनि तत्पस्मर्बधन, कैरीते; ;
 गुरु-वचन-रत्न डोळस मान्य करी; मान्य अंधन करी ते. ७७
- “प्रभुने-हूं, वध-सूणतां, वधिला पार्थे महेंद्र-सैख, खुलता;
 उलता शोके, परिगुरू बोधें बाधोंदिली न आकुलता. ७८
- “गांधार-रथ खवळले, पाहुनित्या पार्थ-शर-विपेन्नास;
 तेही वधिले विजयें—सिंहें गज जेविं तेविं—पन्नास. ७९
- “ते-हां, तुमचे शालक— वृषक, अचल, फार तापले शरें;—
 नोंगें भूषकसे— ते वधिले एके शरें महाभोगी. ८०
- “झाले स्रयोधना जरि शोकद शर-दलितकाय मातुल ते,
 तरि धन्यचि! देवांसीं स्रचिरहि वांचोनि कायमा तुज्जे? ८१
- “यत्न करी शकुनि कपट-शर-दहनीं पार्थ-काय होमाया;
 त्याच्या चालों देखल भगवत्सरव, पार्थ, काय, हो, माया? ८२
- “माया-क्षर्य-प्रीति शकुनि सूतासि म्हणे, रथा पिटाळायें.—
 जहिरण मरण हित, अहित-मर्दन-कामें तथापि वाळावें. ८३
- “जो नील भूष दायी वळ हरिचें मृग-कुळांत शिरत्याचें,
 हटकुनि, तटकरी नोडी भेटतिलक द्रोण-पुत्र शिर त्याचें. ८४
- “कर्णापुढेंचि वधिले त्याचे श्रीमानुजें तिघे बंधु;—
 सिंधु अगस्त्याचमना नपुरे, पुरतील काय, मग, अंधुं? ८५
- “दुसरे दिवशीं गुरु-शर-निकरें बहु धर्म-वाहिनी आटे;

१ गजास, - २ भगदत्त, - ३ कृष्णबोधें, - ४ आकुलता, - ५ मृतास, - ६ बाणानेंविशालिलेदेहज्यांचे, - ७ कींकाय-हा मालवणाकडील लोकांच्याभाषणातील फारप्रसिद्ध प्रयोगआहे. - ८ कपट-त्यानाशानेंभ्यालेला, - ९ वीरश्रेष्ठ, - १० भूष, - * सर्पानें.

कुरु कटकासि किरीटी स्पष्ट कटु-कुठोर-पाणिमा-बाटे. ८६
 "गुरुनें कर्णादि, जग- दुरुनें धर्मादि रक्षिले पार्थ;—
 विश्वाच्या यश केलें, कर्पूर-सूचूर्ण, अक्षिले पार्थ. ८७

अध्याय ३

तृतीयदिनयुद्ध

"किस्से दिवसीं प्रातः- कारीं वंदन करुनियां, राजा
 द्रोणासि म्हणे, 'गुरुजी! कां आशा-भंग करितसां मांजा १
 'आर युधिष्ठिर झाला असतां, धरिला तुम्हीं न कां काल?
 झां काल तपन नयनें, तेजें काळासही न यां काल! २
 'आत्माहि उपेक्षाचा, नोंपेक्षाचाच बोल संतांनीं;
 झाला भक्त मनोरथ न गुरुजनीं, कीं न फोड संतांनीं? ३
 'सगळी तिकडेचि असे तुमची, इकडे नसे रूपा लेश.—
 ऐसें नसतें तरि तो कां मरता शक्र-सरव, नृप्रालेश?' ४
 'द्रोण म्हणे, 'त्यजुनि कुमति, सन्मतिसीं करुनि संग, रम, राया!
 निर्दिशि कां, तुज करितां जहि सजळों, वरुनि संगर, मराया? ५
 'त्रिभुवनहि न जिंकिल हरि- सरव रक्षित धर्मनंदना सत्य!
 हे अजित रुष्णा-साक्षा- निजजन तद्दोग-कंद नासत्य! ६

१ परशुरामासारखा, २ रुष्णाकें-३ कुंतीपुत्र, -४ साक्षा, -५ निर्फळ, - ६ कल्प
 वृक्षां, -७ भगदत्त, -८ युद्ध, -९ मत्पक्ष स्वजनाच्या तद्दोगकंदाविषयीं अ
 श्विनीकुमार.

‘जिथं जगदुत्सादकं केशव, तन्मित्र विजय सेनानीं,

तेथें नरवीरांच्या साधावा विजय काय सेनानीं? ७

‘एक श्यंबक वर्जुनि, इतर सकल पुरुषजहि बलनेदीप,

तहि दीन हरिपुटे ते;—दारवधितिल रविपुटे बल न दीप. ८

‘पाहीन निश्चयें मी कोणा एका महारथा आजी;

गातील जिला सत्कवि, ऐसी होईल सर्वथा आजी. ९

‘परि हटकुनि दूर तुम्ही त्या पार्था, वीरसत्तमा, न्या, हो.—

योग कयासी प्रबला १० रिलय कथा होहि दत्तमा ११

‘ऐसें वदोनि, चक्र व्यूह, सद्दुर्भेद्य, युक्तिनें रचिला,—

जो धीर-वीर-हीर-प्रवर-प्रकरें करोनियां रचिला. १२

‘प्रमुला म्हणे भैरार्ता भू-न्यातें करुनि बोध वळवा, जी,

संसप्तक माराया जाय, हटकितांचि, तो धवलवाजी. १३

‘चक्रव्यूहामध्यें भूप;पुटे द्रोणगुरु—महातेजा;—

अदक, सदाश्रय, म्हणउनि मेरुअसें म्हणति कवि पहाते ज्या.

‘व्यूहातें भेदाया धर्म झटे, करुनि यत्न सानुजनीं;

परिलोपवि प्रतापा गुरु—तपना जेविं रत्न-सानु जनीं. १४

‘धर्म म्हणे, सोभेद्रा, दुर्भेद्य व्यूह, यत्न चाले ना;

व्यूहपुरःस्थित अस्मत्-गुरु, कुरु कटकेश, लेश हालेना. १५

‘गुरुनें सकल पळविले गज, जेविं सृगेश्वरें, समन्यूनें;

१ सेनापती, २ सेनानीं, ३ बलसागर, ४ संपाप, ५ धीरवीररूपउत्तमहिचाच्या सपुत्राचें, ६ भारपीडित, ७ अर्जुन, ८ साधांसह, ९ सूर्यांस, १० मेरुपर्वत,

११ हे भक्तिमन्वी, १२ सकोपें, १३ बलवाचशास्त्रानारा.

पूर्ण गुरुदया नद्धतां, व्हाषे कैंसें तयासम न्युमे? १६.
 'तस्काल मातुले, कीं भेदावा व्यूह हा तुस्या ताते.-
 पांडित्य जें तयाचे, तुज पाठ असेचि, वा, स्फुजाता! तें. १७
 'मूणतिल मूणोत पर, परि मूणेल मज ससरेव यदुष हा-साधू;
 मूणुनि व्यूह विभेदुनि, वा, स्वयशें तूंवि मँदुपहासा धू. १८
 "अभिमन्यु मूणे, चिंता करितां हे व्यर्थ काय, हो तात?
 या वाक्यें बहु लज्जित कीं हे तुमचेचि पाय होतात? १९
 'तावे स्तथिला आहे दुर्भेद्य-व्यूह-भेदनोपाय;
 शिरतो, मय काय मनीं? आहेत सहाय, राय, हे पाय. २०
 'व्यूहीं शिरेन शरसा, मार्गे परतेन एक पदही न;
 युष्मत्पद-प्रसादे होतिल युष्मत्सपत्न मदहीन'. २१
 "धर्म मूणे, त्वदचित् द्वारे आम्ही समस्तही मार्गे
 येतो रक्षाया तुज;-घावे स्वस्थैर्य, धैर्य, हेर्मागे.' २२
 "मार्गति मूणे, शिरे अहि- रदरचिते, जेविं, तद्विष द्वारे, -
 त्वनिर्मिते शिरेन व्यूही; टिकिजेळ न द्विषेद्वारे.' २३
 "सौभद्र मूणे, शिरतो व्यूही-डोहीं जसा मंतंगज-वौ,
 हरि-पोत दंति-यूयीं-कीं, दहनीं करुनियां पतंग जवीं. २४
 'जे करिन आजि, होइळ पितृ-मातुल-सत्त्वरितानुरूपचि तें;

१ शशु, २ भिवांसहित, ३ कृष्ण, - ४ मत्-उपहास, - ५ दूरकर, - ६ वाणाप्रमाणें, -
 ७ युष्मत्-सपत्न- तुमचे शत्रु, - ८ हेम-अग-वेरुपर्यंत, - ९ मरुत्पुत्र- नीम,
 १० तत्-निर्मित- त्वांकेलेल्या, - ११ द्विषत्- वार- शत्रुसमुदायें, - १२ अघवा, -
 १३ सिंह-शाव, - १४ गज समुदायांत, - १५ वेगा.

ऋष्यादांला खाया .देउन उधळुनि बलें कुरूपचितें. २५
 “ज्येष्ठपित्याला देउनि अभय, म्हणे तो स्रवीर सूतातें,
 ‘हं, हांक रथ; म्हणावी माय, स्रभद्रा, स्रवीरसू-तातें.’ २६
 “तो सूत, स्रभित्र, म्हणे, ‘भो आयुष्यन्! कुमार आपण कीं?
 हाकिन हेरि अरिवरि, परि कुरुगुरुशीं गांठि-कठिन हापण कीं?
 “हासनि सौभद्र म्हणे, ‘हटकीन हटें रणास भीमातें!
 शक्राऽर्जुन-कृष्णाशीं करितां समर, न शिवेल भी मातें! २८
 ‘द्रोणानीकां मानू जन सागर, मजहि सत्वेरा युद्धर;—
 ये काय न्यायपर- स्वच्छात्र-नदीज-सत्व राम-कर?’ २९
 “तन्निर्बंधें नीटचि चालविला रथ-विमानसा-सूतें;—
 देती प्रभूकितें श्रित-मति-कुलजा जेविं मान सासूतें. ३०
 “भीमादि सबळ सर्वाहि तेउडले व्यूह-कोट फोडाय़ा;
 इकडुनि कौरव-कटकहि होय पुढें शत्रु-सैन्य मोडाय़ा. ३१
 “रथ थडकले, भडकले हय, शस्त्रजवन्हि धडकले वरते;
 अन्योन्य, झगुंलही, राहों देती न धडकलेवर ते! ३२
 “पावन असतां दोन्ही, करुनि सत्सुखीहवास, वध सेना,
 व्यूहीं शिरे गुरु पुढें;—चित्तेंहि जयांत वासव धसेना! ३३
 “व्यूहीं गमे स्रभद्रा-सूत-गज-यूथांत जेविं बाल^{१५}हरी.

१ मांसपक्षकांस, -२ वीरपुत्रप्रसवणारी, -३ घोडा, -४ महादेवास, भीमास वा, -
 ५ द्रोण-भनीक-द्रोणसेन्याला, -६ स्वययुक्त, -७ यादव, -८ न्याय निष्ठस्वशिष्यभी
 ष्यजीत्याचेंसत्व, -९ परशुरामाचाहात, -१० तत-निर्बंध-याच्याप्रतिआपहानें, -
 ११ व्यूहरूपकित्ता, -१२ दोनअंगुळेंभर, -१३ सत्सुख-आहव-भतितुसुखसुखस, -१४ रं
 रं, -१५ सरसाजनजाईना, -१५ सिंहशापक.

ल्यावरि पडल्या सेना- त्या मंथ्यांद्रिवंरि जैविं, बालेहरीः ३४
 “बहुनाशीं एकाकी सौभद्र कलह करी समुत्सा; हे-
 असकृत् सूतासि म्हणे, सत्यशस्कर समर, हो, समुत् साहे. ३५
 “तच्चापलतेसि दुर्जी- दावील श्रीस काय मद नारी ?
 वाटे- करितो कौरव- संहार मनुष्ये काय मद नारी! ३६
 “मूर्त वसंत गमे तो, गमति रिपु विपेन्न ते करीराग!
 कुरू कटकीं- पशु- निकरीं श्रीरुद्र तसाचि- तो करी राग. ३७
 “समृतीं अस्त्रासि म्हणे रक्तप, गगनींच, करुनि आ, वते. —
 किं बहुना- हय, रथ, गज, गिळिले शोणित- नदींत आवते. ३८
 “त्रेह्नां, त्वत्पुत्रांचीं वदनें झालीं रणांत शूकरसें;
 शौभे विजयोत्साहे अभिमन्यु मुरव प्रफुल्ल- पुष्करसें. ३९
 “दुर्योधन स्वये मग सौभद्र वधार्थ धांवला कोपे; -
 कलभ मथन हरिसि तसे- त्याला तें कर्म वाटले सोपे. ४०
 “ते, द्रोण म्हणे, भट हो! रक्षिनि सर जेविं तारका सरसा,
 रक्षा, अभिमन्यु न हो गुहेसा, कुरू राज तारकासरसा. ४१
 “भूरिश्रवा, शकुनि, रूप, कृतवर्मा, कर्ण, शल्य, यांसहित
 धांवे ससूत गुरु; कसें होऊं देइल समक्ष तो अहित? ४२
 “सोडविला नृप जेह्नां, होय, नृपा, शस्त्र- मय नभ क्षण, हो!

१ लाटा, २ हर्षयुक्तसा, ३ मानपशरीरी, ४ सदाशिव, ५ पायाळ, ६ करीररस.
 ७ राक्षस, ८ मोबनाने, ९ विकसित, १० करिशावक, ११ अमृतातें, १२ ष
 डाननसा, १३ देवाविशेष - * सगुद्र मंथन करावयास घेतलेल्या मेरुपर्व
 तावर.

करितेचि त्या स्मरौंचें तत्तेजोरुद्र-नयन भक्षण, हो! ४३

“आठवला जो मारुति- पासूनि स्रुटोनि वांचला तरणी;

वसती केरुप-शिरीं पर- शर-शानिची तेधवांच लातरणीं. ४४

“स्रुतोत्थित हरिसा- तो उघडी, होउनि विमोह, दृष्टीतें;

स्व-विशिरवै-निकर-समीरें उडवी बहु शत्रु-शस्त्र-दृष्टीतें. ४५

“नृप न दिसतां म्हणे, हा! गेलों खाया, करुनि आ, जवळ,
तो कवळ पळविला कीं; -पावेळचि आज लाज आर्जवळ. ४६

“सोभद्र बहु क्षोभे; गर्जे, पाहूनि कवळ हारित्यातें; =

जाणो अपराधी गज हटकी, दापूनि, जवळ हरित्यातें.

“त्यां सिंह-नाद होय- व्याळां पुच्छीं जसा पद-न्यास;

वेष्टुनि हाणिति सर्वादि, देखवतें ही न तें तदन्यास! ४७

“प्रभुंचा मर्मा हाणी, सर्वांसदि, तीन तीन शर भौंचा. -

वाटे-बहु सिंहांशीं समर करी कुपित-पोत शरभाचा. ४८

“द्रोण-द्रोणि-कृपादि प्रबल बहु भटांसही न तो औटे;

फाटे तदृष्टि पुटें बलै; जलेंदीं मूर्तयातसा वाटे. ४९

“होय पुटें अश्मक-पति, कीं तत्तेजें न वीर कळपोत;

खंडी तद्वेष्टे, स्रुते, ध्वज, धनु, शुज, शिर, सैलील नर-पोत.

“पडतांचि अश्मकेश्वर कर्ण-द्रोणादि करिति शरदृष्टी,

फुल्ल-पलाश-श्री तो निववी, भिववी, सहाधि-पति-दृष्टी. ५०

१ मरनाचें, २ सूर्य, ३ दुर्वेद्यन, ४ आपत्याषाणसमुदायरूपवाचनें, ५ व्यास, ६ आज्ञे क, ७ सर्पाळा, ८ पायवेवणें, ९ तत्-इतर-द्वया अभिमन्यूवांचून दुसऱ्यास, १० प्रभुचा भा ना अभिमन्यू, ११ रागापलेला बालक, १२ आदोपे, १३ सेन्ध, १४ वेपाच्या बायीं, १५ तव-हृष त्याचे पोडे, १६ सारथी, १७ कीडेनें, १८ अर्जुनपुत्र, १९ रंज.

- “भेदुनि शरें उरस्थल, चळचळ बल-जलधि कर्ण कंपविला ;
मूर्च्छित करुनि मद्रप, सौभद्रें तत्प्रताप संपविला . ५३
- “एकें स्रवण वधिला, बाणें एकेंचि दीर्घ-लोचन, हो ;
एकेंचि कुंड भेदी, गमले ते घेरू-तो विरोचन, हो ! ५४
- “मानी वीर पचाले, गुरुनें हि निवारितां तडक, राया .
स्यंदन शीघ्रहि पिदितां, सांगति सूतांसि तांतड करया . ५५
- “झाला पुढें महाबल, शल्यानुज जो, तयासि तो स्वपवी .—
दोग्ज-जडापरि पावुनि पर्वत-पाटन-जयास तोख पवी . ५६
- “मदीं मद्रप-कटका—अस्तरबला जोविं तारकाराती ;
शोधिल काय परचमू त्या? तो पूर्णावतार ! कारा ती ! ५७
- “सप्रेमं पार्य-पुत्रा- प्रति पाहुनि, तत्पराक्रमें डोले ;
कुरुपति परिसत असतां, द्रोण रुपाशीं रुपाभरें बोले . ५८
- “हर्षवितो मज पुत्रा- हूनि, नद्वे हा कुमार सामान्य ;
धन्या सती सभद्रा ! नंदन जीचा कुमारसा मान्य . ५९
- “मारावें सकळहि बल, परि, सज्ञा ! तत्व वद, न कां मारी ?
वाटे-धृतरण-कुतुका ऽच्छादित बहु-बाहुवदन कां मारी ! ६०
- “कुरुराज म्हणे, ‘कर्णा, कुरुगुरु पळवील अंतकालाही .
गरुडापुढें यमोयहि काय न पावेल अंत कालाही ? ६१
- ‘परि झाला त्या शिष्य- स्नेहानें मूढ हा तपोशीशी .

१ पुष्क-२ सूर्य-३ मारी, -४ हर्ष, -५ वज्र, -६ तारक-भराति-तारकासरशत्रु-का-
र्तिकस्वामी, -७ बंदिशाळा, -८ कार्तिकस्वामी, -९ सत्यवद, -१० शिव, -११ यमासा
सिवाग्र्य, -१२ कालसर्प, -१३ द्रोण.

स्तद्विनोभाट तसां कीं, वाटे जोडील हात पोराशी. ६३
 'बाला दिलें बल जसें, घावें दहनाचिया लवा वातें;—
 हें पालावें पदरें, दीपहि जेणेंचि मालवाया तें? ६३
 'गुरुनें, करुनि उपेक्षा, केला दुःसह, असाध्य-आमयेसा—
 पसरिल न जग गिळ्याया रुद्राप्रियभूत कोण आ मयसा? ६४
 "दुःशासन बोले जड- काय मदन हा निकाम उग्रोस;—
 मद्दाहुराहुचा शश- धरसा शिशू हा निको, मउ घास! ६५
 'आहे मच्छरेनिकरा अचगत पांडित्य, जें अजेगराजें—
 या असुत्तदपत्यातें गिळिल-मासी जसा अज गरातें. ६६
 'मरतिल सकुंष्ण पांडव; धीरहि ते सोडितील औत्साह;
 आयोस अंतकाचा प्रिय-शोक-हरिस म्हणेल, 'आ वास. ६७
 'एक-क्षयें समस्त- क्षय होय-असें, पहा, कसें करितों;
 सोभद्र-मस्तकासह, आतां, निजकटक-संकरा हरितों. ६८
 "ऐसें बोलुनि धांवे- विधुसि गिळ्यायासि जेविं राहु निघे.
 कौर्ण्य म्हणे, 'ये देतो सच्छलफल; पले समोर राहुनिघे.
 'सर्वसहेसही बहु देतो खल-काय-भार ताप सदा.—
 ताता भीमाचें हें नोहे बल काय, भारतापसदा? ७०
 'माझे न पावतिल तय हननें साधूंत हीमिति ज्ञाती.—
 जदि खल म्हणतिल भया, आम्ही साधूंत ही प्रतिज्ञा ती. ७१

१ कुणलीला, २ रोगसाह, ३ शिवास्त, ४ चंद्रासाररवा, ५ चांगला, ६ यत् शर-निकर.

७ अ-सुरत-अपत्य, ८ शिष, ९ विवाते, १० सह अर्जुन, ११ धैर्यास, १२ स्थान, १३ चं
 दास, १४ अग्निमय्यु, १५ सत्-उत्त-फल-साधुच्छलाचेंफल, १६ फलभर, १७ एधी
 त, १८ सारत-अपसद-भारतांतदुष्टा, १९ लज्जेमति.

आत्मा पुत्र अंगं हं श्रुतिचं मनं वीर्यं तांत हा तनय
 श्रुतिकिं कर्मांग देवां- धर्मांगद्व जॉडितान हात नय ३०
 परिशुनि धिक्कार रणीं सानी रथ ज्ञाप कां न नीट कर्ण
 गमले सजले कुद- द्विपे मागयांगि काननीं टकेरी ३३
 सक्षत नव सुत गमला पुष्यानीं दादला पळस माच
 मृच्छिन म्हाणुनि पळयितां सृताने वादला पळ समाच ३४
 धर्मादि सर्व डाले दुःशासनपरिष्पयें परम द्वर्षी
 ज्ञाने स्पंदफणपाय हांतां जेसं तपे पर महर्षी ३५
 धांवनि महाय व्हाया मोंपदा द्राणंगेन्य फांडुनी
 सादुनि विगिग्य दर्शिस माम् पादनि परांसि मांडुनी ३६
 मृप म्हाणें कर्णा शिशु इटले जरि सट समस्त न निवां
 स्वभुजांगि म्हाणें मृच्छिंच आदिंगुनि घटसम स्तन निवा रे ३७
 तृ या धनजंयाच्या शर-वषे शमधिर्ज्ञान्द फुणगीनिं
 घंशिउ चिनायरी तरि सुन्दर्विशाल सुग स्वकीर्ति-गुण-गीनिं
 गन्धाल्मवृष्टि करितां यन कर्ण गमे सुवर्ण-नग वाळ
 किंबहुना व्यासंतर- रचिन सधिरुतर सुवर्णन गर्भाळ ३९
 शस्त्रें अस्त्रें छत्र ध्वज धनु खंडुनि वधूनि अनुजातें
 गंधेयानें पळवी सांपदा कुमांग जेविं दनुजातें ८०
 व्यर्ही शिरतां पांडव - वारण केले जयद्वर्थे वा तें

१ गज, २ टक्करा, ३ तपनिष्ठ, ४ महाकृषि, ५ मागे गरी, ६ मर्दन, ७ हेच प्र
 मीने नांव आहे म्हाणुन उपमेकरितां अग्नि, ८ मेरु, ९ व्यास-उतर- व्यासाहूनयुत
 गनेरचिलेला, १० ही, ११ स्वाधिकारिक.

हर वरकृत्य जलधितिं कारिल प्रभु ग्रंथ जलधि यैवाने०१
 वगुण्णगमूत नरतेन यधिनां झाले रणीं चपळ धार्जी
 नाणों परस्पर म्हणाति . जाऊंघ्या यत्र धर्णांच पळवा जी०
 यधिनां वशात्य राजा तद्दृष्ट काळें सुखांत लपविले .
 शान्यज रुक्मरथसाहित तत्सखज्ञान-राजपुत्र स्वपर्वले०३
 हागशिंशुर्चाग यूथ-यथ- प्रकृषित-मदमत्त-यूथपाळकसा
 धांचे कुरुप परि पुन्हा त्यासि न पळविले पार्थवाळ कसा
 अंध म्हणे रे संजय हेन्वा पोत्रास वर्ष सांळ्याचे-
 लोळाचें मांडीवरि तेंगें द्रोणादिकांसि घोळ्याचें ८५
 नपंचे सुनेतिचें पर- मार्याची वाट लेकुरु काये
 सत्याचि कथिती परि हे मज लटिकें वाटलें कुरु-काय०
 संजय म्हणे म्हण अनंत भीष्माचा एकला पणतु मुळगा
 करिता झाला गुहसा बहुतांनीं वेदिला रण तुमुळ गा०१
 कुरुसेन्यांत गमेज्या - परि रसाकाननांत वारा हो
 त्या विजयर्था देउनि परिंपसा कां न नातया गहो ८८
 समर्गं स्मरौनि वदलां मी धन्य अधन्य विनयैना तूतें
 काय कयुं कुरुगुरुसाहि पळवि पळ त्यक्तविनय नातू तें०
 लक्ष्मण धांचे जेळां द्रोणाद्यग्विर्नाहि सुयोध नावरती
 यनेनाद दशमग्यावारी जी स्थिति घाली रुथांधनावरती०१

१ अर्जुनपुत्रे, २ सिद्धपीनावर, ३ गजपतिता, ४ नातु अस्मिन्पुत्र, ५ नपावेकाय.

६ ध्रुवमाता, ७ योदे, ८ युद्ध, ९ कुरुसीवर्नि, १० आदिंगना, ११ चरुहीना.

११ अमर्षाराकरणाग, १२ इंद्रलिन, + दुषोधम.

हनन्निच बहुमत झालें पहिलें तुमच्या न नातया नातें
 वदनें न वोनवें तरि शौर्य शिशूचें मनांत या ना तें ११
 कार्ष्णि म्हणें ये शोकद . हो तान्य साधु-गंजन कुशीला
 आलें भानुमनीच्या मळयाया वंश अंजन कुशीला १२
 तूं त्या योग्य स्तुमिंथा - सुत धरि स्वलदुर्मला स्तनामा ज्या
 कार्का म्हणाल्यें तुच्छा करुत यशें उर्मिंथा स्तना माज्या १३
 लक्ष्मण हें योग्य गळा योग्य तुळा मेघनाद हें नाम
 रावणसा थाप तृडा या माडा शुचियशा जगा राम १४
 धिक् प्रथम मग करुनि गण वधिळा लक्ष्मण किरीटितनयानें
 हें पुत्रशोकविषफल स्थिलें दुर्बोधनासि अनयानें १५
 सुत मंगतां भूप म्हणें हांडल अधर्म म्हणुनि न चंपापा
 सारे भिच्छोनि माग राहोद्या एक पळहि नच पापा १६
 द्रोण द्रोणि वृहद्वळ कृतवर्मा कर्ण कृप असे सा हे
 वळले धनसे त्यांतें कार्ष्णि महावातरा न ती साहे १७
 कौंडिनि म्हणत-होने विज्ञवूं माखूं दिवा जसा गांजे
 नो त्यांसि गांगुनि जय- श्रीयोगं श्रीनिधीसरसा राजें १८
 कायसुत मयुनि केला विरय कृपाचार्य वा तुज्या नातें
 करुं कीर्तिद-वृंदारक वधिनां स्मरणें न जातुं ज्या नातें १९
 वधिनां वृहद्वळानें म्हणनी स्मर सर्व कांपर्विना कैं

१ स्तुनी करवे. २ सापुठलका. ३ सुबोधनस्त्रीच्या. ४ काजळ. ५ पांदाजा. ६ लक्ष्मण
 यदाशरथि. ७ खनांलादुष्प्राप. ८ अर्जुनपुत्रानें. ९ ज्या. १० जयदथ. ११ कृष्णा
 सारिखा. १२ मानवानें. १३ कदापि. + गदा.

वज्रगनाधिक धात्री शर भिरवी गर्भ कां पवी नाकीं १००
 कृष्णोत्तमक्ष मारी न्याचं निधि यक्षवत सचिव सा हां
 न्यांरि म्हणं हांडनि चिद वीर-सुगति-सरभि-वत्सचि यसा हो १
 यर्णाचा संग करुनि मागधमुत अश्वकेतुला स्वर्ची
 पानिकृळ विधि तगा तो परबळनागार्थ हेतु लारव रची २
 कालियगा दौःशासनि करिण म्हणं त्या परारु र्धाटांचा
 यमु तन्यमीं हार्णा इपु जैसा तां पंग मुधी दांचा ३
 न्यासि म्हणं म्हुत न्याचा कीं तूं नरकाय पापवनिं रिस
 जो झांबला गर्नीच्या सांडाया सत्क्रियंमह निरीस ४
 मज जिंकाया केंचं बल खलजन्मानुला निरीहातं
 सांडुनि अजितत्व जर्गा एका मन्मानुला निरी हातं ५
 जैसा बाप पळाला तूही तेंसाचि पाप पळवील
 मळवील अपयशं कीं आतांचि पतंगमाचि जळवील ६
 एसें बोलुनि सोडी दुःशासनमुतवधार्थ नागचा
 छेडी शरत्रयं कुरु गुरु त्या मित्रा म्हुदंडाऽनागचा ७
 ती शरहानि तथा जशि हरिच्या नाकांत घातली काडी
 द्रोणध्वज मंगभद्र छेदुनि नत्काल शूनचीं पाडी ८
 शन्य पुढे होय तथा तत्काळ उरीं शरत्रयें ताडी
 मद्रपशर नव नवे नव- नीत-मृदु-कुमौरदारणा धाडी ९

१ साहा. २ मारी. ३ देव. ४ मृत. ५ श्रीकृष्ण. ६ कालियग. ७ आम्बल. ८ द्रोण
 शिच्या. ९ बाण. १० म्हुदंडनिधार्थ्या. ११ मिहाच्या. १२ अशिमन्मुहन
 नार्थ. १३ नऊ.

विरथ करुनि पळविला शान्य जगा तागकासुर कुम्भरें
 शत्रुजयादि-पंच- प्रबळ-रथी मारिले मग कुमारें १०
 शकुनि म्हणं कुरुनाथा हा सर्वोद्दीर्घ मिळोनि मागवा
 श्याले यार भट जगं भीती गज शिवाः मृगोत्तमोरावा ११.
 मारिल एकेकानें शर गोचर शर कोण न स्वपयिला
 मृदु पूर्व परि न कंपद काय नृहृदि-रक्तेशोणनख पविला १२
 शोणासि कर्णादि म्हणं गुरुजी मज तों नसेचि आंवांका
 आंवांका युक्ति म्हणो न तुम्हास हि हो करुनि आ वांका १३
 गुरुदि म्हण कर्णा हा तक्षकचि गरळ करुनि-आ वमला
 आहें संकोचें परि सांडुनि गेला मघांचि आव मला १४
 मज भंगुनि हि रुरयवितो बा द्रा सामान्य काय गा वाळ
 उतरुनि सांडावा या- वरुनी सर्वस्व काय गावाळ १५
 याचा धन्य गुरु जसे धन्य प्रद्युम्न गुह कुशोन्मवांचें
 न दिसं आज मज र्णां जो मोंभद्रापुढें कुशल वांचें १६
 स्पष्ट अशोघ-कवच द्रा बीष्मनरकुमार अंगोपा न्याला
 कीं अग्निनवादि याचें श्यावें रक्तुमार भंगं पाल्याला १७
 म्यां विजयारि पढविली धितयानें कवचधारणा तनया
 भेंदुनि कवच कगिल रुरे- पदि निन्न-तुल्य व्यथा र्णांत न या
 जरि इच्छिस हनें-मुन- कुरु- पति-शोक-प्रणय कार्थिच्या पातें

१ कार्तिकस्वामीने, २ वानशिंध्यनीस ३ दृष्टिसमांगप्रदेया, ४ एकानें अरुणवद, ५ कला-
 ६ धेंप, ७ शोका, ८ अग्निमन्व, ९ विष, १० इंद्र, ११ रामपुत्राचे, १२ अर्जुनपुत्र १३ कर्णा,
 १४ इंद्र, १५ मृदुपुत्रजो कुरुपतिन्याची शोकदाति, १६ अग्निमन्वच्या

तरि श्राहूं पाड करीं आंधीं तोडोनि कार्णिचापाते १०
 कार्मुक गुण हय सारथि खंडन इतुकें अगक्य वापा हें
 तें यांन घडेल तुळा तें तरि करि करुनि यत्न वा पाहें २०
 अक्षेनधनु तोंवारि हें वीरशिरोरत्न नाःचरायाचें
 यारनव सर्वादि रत्नूं आजि करुनि यत्न नांय रायाचें २१
 प्रौढ वृत्रशिरोरसि जगा खंडी पयदायकास नाकाचा
 तेंसाचि कर्ण करिता होय तया सायकासना काचा २२
 मारी हरीस सहगा कृतवर्मा सारथीस जेंतेंम ही
 परि न गडवडें तो पितृ- मातुळ-सम शूद्रकीर्ति धोंतमही
 सोंभाट विग्रथ होतां धर्मज हि करुनि शत्रुवृष्टीतें
 नें निष्कृत्य पाहुनि झांफिनि बहु-सदय-गाधु दृष्टीतें २४
 म्हणनी हाया भाग पाडा ह्या काय पाहतां तोंडा
 कोंडा प्राण व्यसनीं वाळ बुडो कंदर्मां जसा धोंडा २५
 तों खडू चर्म घेउनि अवेळंवी वीरनायक विद्वीय
 संकर फडतां सोडुनि धैर्यांमि म्हणेल काय कवि हाय २६
 पाहुनि गरुडा गगनीं धैर्य जसें काय कौटुंबेयांचें
 तेंसेंचि भगवदनुजा- तनुजा कुरुनायका द्रवें यांचें २७
 केवळ हृदयीं प्याले जे जे ह्या परिपरीस गाढाळा
 शिरले रथातळीं मग घेतील शिरीं न काय गा ढाळा २८

१ अश्विन-वृत्त्या धनुने, २ अ-सत-धनु-धनुष्यसंगनदोईतो, ३ वीरचेंशिरोरत्न-अश्विनवृ, ४ दुर्गेधनाचें. ५ इ. ६ धनुष्यास. ७ ह्य. ८ निर्दयत्व. ९ निवर्तनी, १० भाग्यदक्षी, ११ आकाश, १२ सर्वांचें. १३ भगवत्-अनुजा-तनु-ज-सुभद्रापुत्राळा, १४ वजापेक्षा

स्वद् शितिवारि पाई द्रोणे छेदनिषां नयं राग्य
 चिर्त्तां म्हणे न मज तुज धन्य धिषुवन म्हणां न वत्स रणे
 कर्ण करी चर्गाचं श्रिवाविघ्नाचं तसे गणप तुकडे
 तरि पाहों हि न शकले वीर विशम्वाहि न्या रणपतुकडे ३०
 कार्ष्णि म्हणे पळ इकडे पाहत मज्जन न पत्रिकेतुकडे
 चर्मापरि लिहिले कां वसुचं मज्जननपत्रिकं तुकडे ३१
 शत्रुमुर्गीचं शितिवारि उनरुनि घंछानि चक्र पाणि हेरी
 मासें म्हाशान् शिरला अरुतराम्हांत चक्रपाणि हेरी ३२
 वारिति जसें प्रयत्नें एकमतें सर्व संत परचक्र
 कर्ण द्रोणादि तसें रवांडनि बहु तें स्वभंत परचक्र ३३
 मग शंकमूषकां जे शक्तिन-कोर्था-महाभुजग दे ते
 दुःसह पय आम्हा दे धरुनि करी तो महाभुज गदेते ३४
 तणे हय रतुन वधुनि अश्वत्थाम्याप्रति प्रमाचाने
 दाचुनि हरिली कोरव- दीपि जगी दीपकप्रभा वाने ३५
 पाहूनि रुमृग्व जेहां धांचे सौभद्र सिंहसा रागे
 न्यजुनि रथांपर्य मरे गुहैनंदन तीन पाउले मागे ३६
 र्या माते दंबि गदे धर्माहितमहिषकालिके याते
 गंसें म्हणेनि मारी तो रुबलतमृज कातिकेयाते ३७
 गांधार समसमनि वास्यचमार्तीय रथ दहा मथिले

१ परज. २ नरुप-रुपुनको. ३ दाल. ४ युद्धकडानाकडे. ५ छणाकडे. ६ श्रिवाचि. ७ म
 न-जनन-पत्रिका. ८ स्वार्द्धजननचक्र. ९ जेजुनशत्रुचंभुराणचंभं पाणिहाणकरि. १० पळवी.
 ११ परंतु. १२ अश्वत्थामा. १३ धर्मान्-आहितरुजोहामदिषाम्पाळाम् कातिकेयाते.

कंकय वीर मप्र द्विप दग्ग हे मुख्य मुख्य मीं कथिले ३८
 केला चूर्ण महय-रथ दुःशासन सृनुचा गदाघाते
 साहे न पाचलानं जंशं हीरनाममनु गदाघा ते ३९
 बाहुप्रतापचरिते दावी तो पार्थकोयज गंदीशे
 वाटे वनांयिता यम- सा यमकांपार्थ काय जगदीशे ४०
 या गोंभद्रावरि स्वल- सा गरगरगर गदीस फिरवीत
 दुःशासनसुत धांवे निज गुजगुजगप्रताप मिरवीत ४१
 युद्धचमकार रुचिर रुचिर एकदुनि महागद् फ्राते
 अन्योन्यरुताऽघातं वा मूर्छा पावले अदंघ्रा तं ४२
 आर्धा उठोन उठनां सौभद्र-शिरां प्रभां गदा घाली
 बिचडा करी ती दुष्यं- हाया जेविं प्रभांगदाघांजी ४३
 पदुनी जरी कराया प्रंसकसुर धिरस मस्तकोऽपरि ती
 भूवरि गोंभद्रतनुहि ओकुनि सरुधिग्गसमस्तकोप रिती
 आर्धां भ्रम बहु झाला होता तो त्यांतही असावध हो
 केला दोःशासनिनं धर्म नय त्यजुनियां असा वध हो ४४
 प्रंसक मुर मुनि राज्जन बहु हळहळले किरीटिसुतपाते
 रडला पाहुनि सन्य- ब्रम्हज्ञहि नारदादिसुतपा ते ४६
 ज्यांचा संकन्य प्रिय- सुतशोकें जिष्णुचे अरुं स्वपावे
 ते नव पुत्रचि झाले मुदित इतर अहितेही अमुख पावे ४७

१ मंत्र, २ गोंगदरणा, ३ अभिमन्यु, ४ गोंकडो, ५ बहून, ६ परिहारकरण्यासभ्र
 शक्य, ७ गोंगदंशारिपानकपन्नी, ८ पद्माणारे जे देव-त्यांनाविरसकारण्यासाठीं,
 भैरविक, १० प्राण, ११ शत्रुही. + नारदादितापस, * आर्षदित.

धर्म यथासास म्हणं वृत्ति परमदुर्लभा अर्गा मरणां
 कां गृह्णातां रोषाद्दं वत्सें यथा जोडिले अर्सा म र्णां ४८
 निनींच पञ्चान म्हणे गतदा बाह्ये न बहुयस हाये
 समताडनि कटकाने धैर्ये शिबिगणि जाय समदाय ४९
 कवच विकळ द्रोणे न दे धर्माणि जसा तुरंगमा तंग
 रक्तशोकाऽवश शिबिरीं जेगासिंहा कुरंग मातंग ५०

अध्याय ४

चतुर्थदिनमुद्र

धर्म म्हणे हा हा म्या मरे राट्टनि कुमार भागविया
 बहुधीरमृत दिगत्या अधिक गुप्तदा उमा रमा रविया १
 अर्जुन-कृष्ण-सुभद्रा- कृष्णा-कुतीस वनाय समजावु
 काळ न पांटे केगा तद्दनीं पुत्रकायसम जावु २
 अध्यापि उत्तरेचे सुर्य पीत असेल बहुळ हळदीनिं
 म्यां जंघिं लब्धिसनिध- नागं करिजेन न दळदळ दीनिं ३
 तुज उत्तं मुनि दिन्हा म्यां काषायाम मान विज्वास
 कलिकाल काय बुडविल मज बहु-पापागमान विज्वास ४

१ अर्जुन, २ बहुधा, ३ चित्तागध्रे पञ्चान शंकर द्वैवेको हाय हायम्हणे परंद, वाहनम्हणे
 ४ देश-राज्य, ५ मृग-हरण, ६ वीरमाता, ७ द्रोणदी, ८ पुत्र अर्जुनस्यव्यादेहायकाणे
 ९ पिबळ, १० प्राप्तसमीपनाशान्यानाअत्राया, ११ जगताला, १२ पुत्रक.

कथिले कसें असें मज - धर्मा करवाल काढ कलहाते
 मृत्युमूर्खीं कुलकर-गुण- शर्मा-कर-वालका टकल हाते ५
 धर्माच्या सुतशोका शमवाया ये महातपा व्यास
 ज्या जोडिले त्रिभुवनें प्रभुचा जैसे च हात पाव्योस ६
 तो मुनि म्हणे श्रुतिस्मृति- शास्त्रज्ञा पांडवा नकोचि रडूं
 शोकअरे प्राकृतसा वा कृतसाफल्य तूं नको चिरडूं ७
 गेला उत्तमगतिला पुरुषोत्तम तो जणीं असामान्य
 शोच्य नव्हे वा धर्मा पुत्र असावा कुलीं असा मान्य ८
 मृत्यु हरितरी समर्थीं अमरांसहि कवण मृत्युला चुकवी
 ऐसें जाणुनि तत्त्व व्यसनांत न मोह पावती सुकवी ९
 धर्म म्हणे हो गुरुजी मजला मृत्युरचरूप कळवा हो
 या तमावरि तुमची सैक्ति-सुधा-सिंधु एक पळ वाहो १०
 व्यास म्हणे मी कथितों इतिहास पवित्र तुज पवित्रास
 बाधों न दे बुधा जो शोक महेंद्रा जसा पवित्रास ११
 होना कृतीं अकंपन नृप तो हरि गांठिजे जसा हरिनीं
 तन्नंदन हरिसंभवल हरिनामा मारिला रणीं अरिनीं १२
 शोकार्त तूं जसा मज पुससि अकंपनहि नारदा नमुनी
 मृत्युरचरूप सांगुनि करि त्यातें मोहपार-दान मुनी १३
 जें तूं मज पुससि पुसे तेंचि अकंपनहि नारदा नमुनी
 मृत्युरचरूपकथनें त्यासि करी मोहपार दान मुनी १४

१ तार, २ सुरली, ३ सु-उक्ति-स्तथा-स्तवचनान्मृत, ४ वज्र, ५ कृतपुगीं, ६ सिंह;

१० अकंपनाचाप्रश्न, = इंद्रासारखाबलवान्.

पूर्वी बहुभारता ऐसे चतुरानना धरा धिनवी
 बाटे भय दाटे नच आटे किति म्यां प्रजा धरावि नवी १५
 न सुचे युक्ति चतुर्विध- भूतग्रामासि संहरायाते
 कोपे ब्रम्हा जाणो त्या भूतांचेंचि अहेराया ते १६
 तेह्नां विधिच्या रोम- छिद्र-वदन-नयन-कर्ण-नामानीं
 वमिला वन्हि अशा या आइकतो कोपवर्णना कारी १७
 वनवेन्हि तृणासि तसा भूतग्रामासि वन्हि तो कवळी
 रुद्र जगत्क्षयसमर्था धांवुनि ये पद्मर्यानिच्या जवळी १८
 रुद्र प्रभुला प्रार्थुनि लोकक्षयकारि तेज आवरवी
 इनर किती विनवाया तेजस्वीही धरी न आव रवी १९
 प्रार्थुनियां आचरवी जेह्नां कोपानलासि मदनारी
 प्रकटे रक्ताकृष्णा- पिंगाररुद्रदृष्टिविभ्रमद नारी २०
 तो प्रभु सांगे ठेवुनि मृत्यु असें नाम तेंचि काम तिला
 त्या उग्रनामकार्ज- श्रवणे होइल न खेद कां मतिला २१
 मृत्यु म्हणो प्रभुजी हें काय बरें तेंचि कार्य करा जी
 योजावा जन सुपथीं धरिं वीरेंहि कार्यकर वीजी २२
 ऐसें म्हणुनि रडे कीं गुरुहि रुशीलासि सोडवी पाणी
 प्रभु अश्रुबिंदु तीचे न गळोदे क्षिप्र ओढवी पाणी २३
 दुर्हिण म्हणो मृत्यो तूं माझ्या हीशील मान्य उक्तीतें
 कीं जन्मलीस योजित असतां संहार-हेतुयुक्तीतें २४

१ भारपीडितपृथ्वी, २ पातक, ३ चडवाग्नि, ४ ब्रम्हा, ५ शिव, ६ घोडा, ७ हात,

८ ब्रम्हदेव.

लघु गुरु असें न म्हणता ओढुनि घे सर्व जीव सरसकट
 जेरा गंध गजाचा मोहनि हरितो अलीस सरस कट २५
 याइया वरें तुला अघ कोर्णाहि न लावितील अनघेतें
 ऐसें बहु समजावी परि न तिचें क्रूरकार्य मन घेतें २६
 करितें आज्ञा ऐसें स्पष्ट न बदतांहि देवै हर्षविला
 ती पूर्वदग्धर्जावां वरि वरुणाभृतपयोद वर्षविला २७
 एकें चरणींचे उभी धेनुकनामाऽश्रमीं नृपा होती
 तप एकवीस-पद्यें तपली गमली खरी कृपा हो ती २८
 त्यावरि चवदा वर्षें पुण्याऽरण्यांत ही सती तपली
 मग अयुत पद्म मृगसंह- चर्या करितां पितामहा जपली २९
 जीचें अतिशीतोदक त्या नंदेमाजि जी उभी हर्षें
 होनी निजनियमातें संरक्षुनियां अशीतिशतवर्षें ३०
 तितुकेंचि कौशिकीच्या तीरांत तसेंचि पंचगंगांत
 बेतसकांतहि तपली जांये कंवल कृशत्व अंगांत ३१
 तपली तुंहिननगीं सर- यजनस्थानीं हि खर्व-वत्सर ती
 तच्चित्तैरति तर्पीं बहु जशिजननीच्या स्तनींचि वत्सरती ३२
 गंगातट-मेरु-मलय- पुष्कर-गोकर्ण-नैमिष-वनांत
 तपली धरिलें तेजें उग्रत्व हि वाटलें प्रिय मनांत ३३
 भेटें प्रसन्न होउनि विधि आचरतां अनंत तप तीस
 स्मित करुनि म्हणे मृत्यो कां दुर्धर नियम धरुनि तपतीस ३४

१ गंड, २ निष्पाप, ३ ब्रम्हदेव, ४ दशसहस्र, ५ मृगांसहवर्तमानसंचार, ६ आठ हजार,
 ७ विश्वामित्रिनदी, ८ हिमाचलपर्वति, ९ देशांचीयज्ञभूमी, १० वर्षें, ११ तिच्याचित्ताचीप्रीति.

मृत्यु मृणे कांपवितो प्राणिवधाऽधर्म मृणुनि तप वरिते
 जगदीशा औमय मज द्यावे त्वां सर्व विनेतप्रय हरिले ३५
 दुहितेण मृणे न अधर्म . स्पर्शल मृषा नसेचि विधिवाणी
 सति सहुरूपदेश न बुडवी कोणाहि अमृतनिधिवाणी ३६
 मृत्यु मृणे जरि आयदह तरि भूतांची अशीच हो हानी
 भेदावे प्राणिवपु होहे-र्या-क्रोध-लोभ-मोहानी ३७
 कर्माऽनुरूप दुर्गुण रोग प्राण्यांसि नित्य खातील
 तुज काम कीप सोडुनि करितां संहार साधु गातील ३८
 तव अश्रुविंदु धारिले रोगांचा तोचि होय हा निकर
 ग्राण्याऽयुद्धानिकर ग्रीष्मीं रवि जेविं तोय हानिकर ३९
 संहारनिमित्त अशी मृत्यु विधिकृता अकंपना आहे
 रडतोसि पुत्रमरणे कां मृत्युप्रास सर्वही वा हे ४०
 करुणानीरद नारद मुनिच्या वर्षोनि उक्ति गाया या
 देती अकंपनाला तापापासूनि मुक्ति गा राया ४१
 सांगे शोक शमाया ऐसा इतिहास हा शक्य व्यास
 याच्या श्रवणे श्रोते निवती पावोनि आश्रु भव्यास ४२
 धर्म मृणे पुनरपि मज निवयाया कीर्तिसंमुधा भरिते
 चरिते राजर्षींची सांगा मज याचि तद्वरा चरिते ४३
 व्यास मृणे जरि मृणसी श्रवणीं राजर्षिचरितरस श्रोता
 तरि ऐक शिवित्यनृपति - स्तुत संजय पांडुनेंदना होता ४४

१ रोग, २ तन्मात्रेभय, ३ ब्रह्मा, ४ मिथ्या, ५ अमृतनिधीसारिरी, ६ येष्यक्रतुमध्येजलशेष
 परवीकरीतोनसा, ७ दयामेघनारद, ८ वर्षोपल, ९ काल, १० कल्याण, ११ कीर्तिकरुअमृत १२
 र्षी १३ तेजस

सरव्येकरहनि पर्वत नारद आले तथा पहायाला
 संजय पूजी प्रेमें प्रार्थी सर्वस्व ही वहायाला ४५
 तों तरकता तथाप्रति थेंउनि वंदुनि पदे उभी राहे
 पर्वत म्हणे नृपा रवि- भा कीं श्री कीर्ति कोण हे आहे ४६
 भूप म्हणे आली वरे - वर गागायासि पर्वता तनया
 हे कन्या कृतिचिंता- हृदिनीशत तरति सर्व तात नया ४७
 नारद म्हणे नृपा भज योग्य जरि तुझे म्हणेल मन दे हे
 कन्यारत्न न केवळ अर्थिकरीं देति साधु जंन देहे ४८
 भूप म्हणे योग्य सुता- रत्ना तूं जेथिं आनना रदन
 कोण सुबुद्धि म्हणेल स्वप्रियकर योग्य आंन नारद न ४९
 स्तब्धाचि पिशाचसरवा झाली जाणुनि सुपर्वता वरती
 स्तविते न ठेविती जरि मन हरिवरि कीं सुपर्वतावरि ती ५०
 पर्वत म्हणें न कोणहा तूं बहुकळिहेतु वांकशी वरिली
 गति तुज नसो मनें म्यां वरिली जी हे तुवां कशी वरिली ५१
 वाग्दनादिभिधिविना हृदये वरिली म्हणोनि कशि भार्या
 तुजहि मजविना स्वर्गति न घडो कीं व्यर्थ दूषिरी आर्या ५२
 ऐसें परस्परान्ते जाणुनि सकलारिकाल बा हो ते
 संजयसदनीं नारद पर्वत मुनि बहुत काल बा होते ५३
 ज्या ब्राम्हणांसि पूजित होता पुत्रार्थ भूप तो भावे

१ संजयाची कन्या, २ रविप्रभा, ३ लक्ष्मी, ४ नामकाय, ५ श्रेष्ठ, ६ कन्यारूपीचिंतानदीचे
 शत, ७ याचकाच्याहाति, ८ शरीरें, ९ दंत, १० अन्य, ११ स्तुतिलायोग्य, १२ शि
 नाप्रति १३ मकर अग्नीचे कालरूपी नारद पर्वत; + वायुनि श्वयादिक्रिये शिवाय.

ते म्हणति नारदा स्त- दीपे संजयनिशांत शोभावे ५४
 त्याशीं देवर्षि जसा प्रियपुत्राशीं सुरवे वदे तात
 तुज हे सुसंतति जशी .सुजनासी जन सुरवेव देतात ५५
 बोल जसा तुज द्वावा ऋषिवरचचने तसाचि स्त पाहे
 त्या संजयाशि बदला होउनि बहुसुप्रसन्न स्तपा हे ५६
 भूप म्हणे विरव्यात स्वायुधदहनांत अहित होमुनि हो
 यन्मलमूत्रादि सकल कनक असा पुत्र महिन हो मुनिहो ५७
 दिधला तसाचि वर सुत- अद्रुत झाला त्यासि तो जनक
 गेवी नाम सुवर्ण- धीवि असे तो हगे मुते कनक ५८
 त्याचे कनकचि सारे मल मूत्र स्वेद लाळ सेवूड
 कां न म्हणेल तशाचे मोही ताताशि बाळसे बूड ५९
 भाग्यभरें बहु भारी भासे संजयपुरी जशी अलंका
 पर ईतचि धन वाढे म्हणउनि दृष्टांत होय हा हलका ६०
 किं-बहुना कोतैया बा अनुपायज्ञ-लुब्ध-घोरांनीं
 चोरांनीं हरुनि बळे वधिला कनकार्थ बाळ तो रानी ६१
 नृपति म्हणे हा हा हे होइल मिथ्या शिशीं कदा वार्ता
 निवविल मज कवण तुझ्या कुशलसुधेकरुनि शोकदावार्ता
 नारद त्यासि म्हणे गा तुज उचित नद्वेचि शोक तोकाचा

१ गृह, २ संजयाशीं, ३ क्षेमालिंगन, ४ आयुधाग्नींत, ५ शत्रु, ६ ज्याचे मलमूत्रादि, ७ स्तवर्णधीविपुत्राचे, ८ बहुतकायसांगवे, ९ उपायनजाणणारे लोभी स्त, १० कर्धि, ११ शोकदावानलाने पीडितजोपी मला, १२ बालकाचा, १३ कुवेरपुरी, १४ पूज्य, १५ सुवर्णाकरितां.

तो क्वाचा स्पर्शमणीं त्यागुनि जो काय वैचितो काचा ६३
 पणजाला आज्ञा न रडसि कृतपोषेयल- बालोही
 श्रेयस्कर ते कीं हा विरहगरद सुगुणरत्न बालोही ६४
 कथिनो पुण्यतर तुझ्या पुत्राहुनि पुरुष ऐक त्यास रड
 कवि म्हणति उगोच शिरः- कंपसह हि सूक्तऐकत्या सरड ६५
 होना यज्वा दाता शक्राहुनि लब्धरस मरुत्त रणी
 ज्याची सदुपायनियति इष्ट रूगति तेविं न समरुत्तरणी ६६
 यज्ञ कराया प्रार्थी स्वर्गीत्या स्वकुलगुरुवरा जीवा
 चुंबी शिरें पद-युगा जेविं मुखें तृषितमधुप रंजीवा ६७
 सरपति सोडुनि जाणें नृपयज्ञा उचित हें नव्हे मातें
 ऐसें मनांत आणुनि जीव उपेक्षी तथा शक्तिमातें ६८
 भेटे नारद त्याला फिरतां पावोनि फार खेदास
 ऐकुनि वृत्त म्हणे हो लेखावे सर्व सारखे दास ६९
 सांगे सरर्षि आहे गुरुबंधु तदीय-वृत्ति पैशाची
 संवर्त नाम त्याचें त्यासि यशाची स्पृहा न पैशाची ७०
 वाराणसी-शयीं शिव- धी तो बळखावयासि हे रघुणा
 बळखावा बहुयत्ने अनिरूपणाचा नृपा जसा कुणागा ७१
 वाराणशीपुरीच्या दारीं मांडुनि कुणप उमगावा
 पुसतां दहर्नी शिरलो म्हण कविनी त्वत्प्रताप धुम गावा ७२

१ क. ज्ञा. २ तुझ्या पोषणाचा केलायत्न जाणें, ३ बापालोही, ४ वियोगरूपविषदेणारा,

५ बालसर्प, ६ उत्तमभाषणशिरडोलवीतऐकणाराला, ७ यज्ञकारणारा, ८ मरुत्तनागा,

९ वायूसहितनोका, १० वृहस्पतीस, ११ शिरानें, १२ स्रगर, १३ कपला, १४ इंद्राला, १५ पिशाचतु-
 ल्य, १६ इच्छा, १७ कल्याणबुद्धि, १८ शक, १९ तडाक्याने, + परीस-

छल सोसितां मरुत्तं गुरुमंत्रवळं विशांकमद नमुनि
 होय परम इष्टवरद शिष्टवर दयाप्रसन्नवदन मुनि ७३
 भक्ता अभयप्रद जां इतरां लोकांस काय संवर्त
 घालील न शरणांगत कार्या तो कास काय संवर्त ७४
 करितां मरुत्त मरुत्त यं शतमरुत्त उचलुनि वज्र माराया
 कांहीं चालीं न दिला संवर्ते तदपिमाने वा राया ७५
 ज्याच्या मरुतीं सप्तासद् सुर सर्व मरुत्तमूढ परिवेषा
 म्हणति परस्पर पुक्त- द्विज जरि पद न धरि पौद परिवेषा ७६
 शक्रा धनदा देऊ उचलुनि बहु कनक तो त्रयी दास
 म्हणउनि गुरु दे ज्याला कांचनमय तुहिनंगात्रपादास ७७
 केली संपत्ता ज्याची संवर्ते सर्वपावनर्मवेहा
 ज्याच्या राज्यांत म्हणे तरुंकर दारिद्र्य दुःख नरोवे हा ७८
 राह्ये पथींचि भ्रष्टिग् विप्रजना बहुत दूषणा विदवी
 त्या सुगुणसागराच्या पावेल न अंत रूकविधी-दिदवी ७९
 कां रडसि सुताकरितां यज्या दाता असा मरुत्त मरे
 होता बहुप्रकारें स्वन्नयापरिस परम उनमरे ८०
 देवार्थ म्हणी सृजय- राजा दुसरा सुहोत्रनृप होता
 न तसा दुजा प्रतापी औहित-महीपति-महाहुती-होता ८१
 त्याच्या राज्या-मध्ये वर्षति धन बहुत वारिपरि सोनी^{१३}

१ शंकाभद्राहित, २ प्रलय, ३ यज्ञ, ४ इंद्र, ५ वावपी, ६ लज्जा, ७ हिमाचलपाद, ८ य
 ज्ञनि कीर्षी, ९ चोर, १० नसावे, ११ कवीची बुद्धिरूपदिदवी समुद्रतीरीचा पक्षी,
 १२ शत्रुहारी राजांचा भ्रातृतीचा हवनकर्ता, १३ स्वर्गो, + नामविशेष. † यज्ञकर्ता.

चित्तीं मिथ्या न म्हणे हें परमाऽश्वर्यकारि परिसोनी ८२
 ज्या तद्गोत्र्यांत नद्या वापी जे कूप काय कांसारे
 तत्तोय पंक शेंबल कनकचि तें मनुजनायका सारें ८३
 त्यांतील स्वर्णमय पुंवे दंडुर मकर मीन कांसव हो
 ऐसा सभाग्य न करिल होउनि गुरुचरणलीन कांसव हो
 जें हेययाद पडलें मंग्यांतुनि तेंहि हेमयादा वी
 अद्भुत दारववित्या अति- अद्भुत नृपभाग्य हें मर्या दावी ८५
 यज्ञांत सर्व सोने दे छत्र वित्या न देववे दानें
 त्या यादांचीं हि दिलीं यजिले जे उक्त देव वेदानें ८६
 जो हयमेध-सहस्रें सविधि यजी वीर राजसूयज्ञातें
 परवीरसू न जें तिल मिरवि बडु रुद्रोत्रराजसू यश तें ८७
 मेला असा हि कोणि हि जन न मृतिस करुनि पुण्य तरतो कीं
 वद आपणांत अथवा गुण ऐसा कवण पुण्यतर तोंकीं ८८
 हयमेधसहस्रांचे जेणें केले सहस्र सन्मत रे
 ऐसा हि अंगें मेला काळाला कोण वरुनि जन्म तरे ८९
 जो शतसहस्र देता- झाला यज्ञांत दक्षिणा कन्या
 मग उत्तरोत्तर अधिक वर्णाव्या दानजाति किति अन्या ९०
 मरव नट नर्तक स्वरुव तें ऐकुनि हि दिलें नृपा स्वरुव न कानें

१ त्याच्या राज्यांत, २ मोदीविहीर ३ तळीं, ४ शेंबळ, ५ पानकोंबडी ६ य
 ज्ञ, ७ रुद्रोत्रराजसू, ८ मर्यास्तरास, ९ वापाला जें न देववे तें दिलें, १० य
 थाविधि यजन करी, ११ रुद्रोत्रराजाची माताजें यशमिरविमेंडें तरवीरसू, १२ वा
 क्षकाचेंगयीं, १३ अश्वमेधसहस्रांचेसहस्रकेले, १४ अश्व, अंगनामक.

अगें मरुक्रिया मरु- मार्गी केली कृपा स्वरवैनकानें ११
तुजहुनि चतुर्गुण बरा खसुत्रापारिस पुण्यतर अंग
तोही मेला राया का रदसी सोड, शोककैरसंग १२
देवर्षि म्हणे राया श्रवण तुवां तो नसेल शिबि केला
ज्याच्या कीर्तिहुनि उणी म्हणति सुकवि अमृतवर्षि-शिबिकेला
युद्धहताऽहितनृपहत- वित्तें विष्णवादि-सर्वदेव यजी
गो-ब्राम्हण-प्रजाऽवन निजधर्मकरीं च सर्व दे वय जी १४
श्रीगणपतिजबळ गणक सिद्धांत-रहरस्य जो सुधी सिकता
तो त्याबळें न मोजिल कां गंगासिंधुजंतुरसह सिकता १५
मोजील वर्षधारा तारांगण ही सुमेरु पारवांग
शिबिदत्तधेनु वर्णिल जरि वरदेवर म्हणेल वाखाण १६
रथ हयचतुष्टय जसें प्रेरित अस्तो कवि प्रतोदानें
वैपु बोधें प्रेरी बहु स्वरववी अस्तोक विप्र तो दानें १७
बहु अश्वमंथ केले बहु गो-कन्यादि-दक्षिणा दिधल्या
कवि म्हणति कंवकर्णीं सन्धुक्तावृंद यंधशोभिध ल्या १८
ज्या शिव म्हणे शिवेचा धनपत्वे अंपर मित्र देवैरही
अक्षय्य धर्मश्रद्धा रुयदा असे बहुत चित्र दे वर हो १९
धर्मा देवर्षि म्हणे गेला मेला असाहि शिबि राजा

११- स्वनक-उत्तमप्रतीचारवणणारा, २शोकप्रदसंग, ३पालकीला, ४ युद्ध-हत-अहित-
नृप-हत-वित्त-युद्धीमारलेल्याशत्रुराजांपासूनहरणकेलेल्याद्रव्यानें, ५ गोब्राम्हणप्र
जांचेंपालनहाजी स्वधर्मत्याग्याहार्तांच, ६ शिकणारा, ७ गंगा-सिंधुनदींतीलप्रा
ण्यासहित, ८ यालुका, ९ जलधारा, १० वाषाण, ११ चाबुक, १२ ररि, १३ अनस्य, १४ उत्तम
मौक्तिक योस, १५ यत्-यवास्-अभिध-ज्याचीकीर्तिनामकसुक्ता, १६ पार्वतीचा, १७ कुबेराप्रमाणे
धनपतिआहेम्हणून, १८ दुसरा, १९ दीर-+ चंद्रयान.

यास्तव नको रडों म्हण या सांश्रु-जनांस हि स्वशिबिरो जा १००
 देवर्षि म्हणे होता दशरथनृपपुत्र- रामराजा गा
 जेणें साधूनि दिला लोकां रुद्रसिद्ध- यामरा जागो १०१
 वधिला जेणें राक्षस- वर विश्वविनाशकर दशानन गा
 आला द्याया यत्पद- यज्ञ देवांच्या हि वरदशा न नगा १०२
 यच्चरणाच्या घेती मस्तक मळवूनि देव धूलीला
 तीर्थाधिक हं गौतम- मुनिची कळवूनि दे वेधू लीला १०३
 कीं पाहे शापतमीं चिंतुनि चित्तांत जें विभात शिळा
 यत्पदयज्ञें रुधारस विरस सुरसकासि जेविं भान शिळा १०४
 द्रववुनि अजडा केली यत्पादरजोलवाडनिलें कुशीला
 यज्जननीच्या होडनि दुग्धधिनें लोल वीनिलें कुशीला १०५
 यत्तेजें जलनिधिच्या तरले न दगड विशाल-नेगैहि वर
 ज्याच्या रुयज्ञें आला स्पष्ट दशमुरवासमात्र न गहिवर १०६
 न तुला ज्ञानांत पहिल्या मधिल्या अंत्या हि तुरगमेधा त्या
 गुरुकुलमुख श्रुतीचे साक्षात् साकेंतपुर गमे धांच्या १०७
 युववृत्त असो चाविति सर्व पिरांच्या हि न वपु देंकुण गा
 राष्ट्र प्रेमें पोषी रूपण जसा निल्य नव पुढें कुणगा १०८
 करिते झाले ज्याच्या कीर्तिसुरवे शंभुरांचि कापि लास्य

१रङ्गारेलीकांस, २अपुल्यारांबरीतजा, ३स्वर्गवास, ४कल्पवृक्षास, ५अहिल्या, ६च
 रण, ७प्रभात, ८अमृतहंजिरसिक, ९ज्याच्यापादरजाच्यालेशावाधून, १०कु
 सिताशिळा, ११स्तबिलें, १२कुसव्याला, १३पर्वत, १४अयोध्यानगर, १५ब्रह्म
 देवास, १६वानर, १७नृत्य.

यद्दर्शनेनैव सर्वं हि तत्त्वज्ञ न पाहतां हि कपिलाऽस्य १०९
 रुद्रसहस्राब्दं करुनि रंजन दे शोवटीं सुपद विश्वा
 किं बहुना पावविला ज्ञेयं यतिप्रतिमता सुपदवि श्वा ११०
 गेला ऐसाहि प्रभु वा करिसी शोक काय तोकाचा
 सोनें हगे मुते जो स्वजना दे शोक काय तो काचा १११
 भूप पगीरथ होता जां शत्रूंतें हि सुगति दे वधुनी
 ज्यासि म्हणे त्वत्पुत्री मी ऐसें नमुनि सुगति देवधुनी ११२
 उगमापासुमि सागर संगमपर्यंत इष्टकामहिता
 गंगाचयनं रचिली कनकाच्या करुनि इष्टका महिता ११३
 यज्ञांत दक्षिणा, दे विप्राला भूप भूपरुतकन्या
 अन्या न घडायाचें घडलें हें दान त्याचि अतिधन्या ११४
 विप्रांसि सहस्रांचें कन्याच्या दे सहस्र तो भूप
 आछादिलें जयांचें दिव्यांऽबररत्नभूषणें रूप ११५
 प्रतिकन्याकनकरथीं जोडियले चार नव चतुर गमनीं
 केंची कशा प्रतोदहि साहति हूं हेहि न वच नुरग मनीं ११६
 एका एका रत्न - ध्वज-भूपित-कन्यका-रथामागे
 शत शत रुमणि-सुवर्ण स्वंबर-धर गज दिले महाभागें ११७
 नागानागाभागें कांचनमाली सहस्र दे वीजी
 तें हरिहरां म्हणति कवि तुमचें देणें अनंत देवा जी ११८

१ कपिल-आस्य-कपिलवर्षीचेसुरव, २ अकरा, ३ कुत्रा, ४ तुझीकन्यामी, ५ प्रागीर-
 थी, ६ मनोरथहिनकर्त्री, ७ चाबूक, ८ आरी, ९ रु-अंबर-धर-पित्स्ववस्त्रेधारण
 करणारा, १० एकागजायागेरुवर्णमालापुक्तसहस्रप्रभव, ११ अश्व, + बिदा.

वाजीवाजीमाणं शरु समवत्सा यथोक्त दे गाई
 विप्रसंती म्हणति शिवे ऐसेंनि सदा कथोक्त देऽगाऽई ११९
 गाईगाईमाणें जें वर्णू काय किति अजौविक तें
 हें साधुभाण्य चेइल विश्वसृष्ट्या हि त्या अजा विकते १२०
 ऐंसाहि भूरिदक्षिण यज्वा राजा मगीरथ न राहे
 राहेल कसा त्वररुत कवणा न स्पर्शली गति नरा हे १२१
 हेवर्षि म्हणे होता सत्सालक विष्णुचा दिलीप गडी
 जेणें अप्रणतांच्या न शिरां शाश्वत उरोदिली पगेडी १२२
 यत्पुयदारीं हरिच्या मैत्री संपादिली पदानें हो
 सुरनिलेय रत्नसानुहि पावे कंथा दिलीपदानें हो १२३
 यज्ञांत दक्षिणा वस्तु- पर्णा वस्तुधा दिली पदा नमुनि
 ऐसें हें अत्यद्भुत गाती प्रेमें दिलीपदान मुनि १२४
 शतमन्यूपें जो प्रभु मान्य जसा व्यजनवायु वायूपें
 ज्याच्या लाजविला विधु सूरुंगादतभुज नवा युवायूपें
 असति कनकमय वेदी मंडप यूपहि परतु हेमाचे
 यद्यज्ञवाटवाट हि ज्यांत निजुनि नृप हि म्हणति हे माचे १२६
 सर शिवसें देखति ज्या करित्या सरवदृष्टिच्या दिली पातें
 दूरुनि विलोकित्याहि स्वर्गति यदृष्टिच्या दिली पातें १२७

१ यथा-उक्त- जशासांगितल्याकपिलादि, २ शोभ्यामंठ्याचाकळप, ३ बहुत, ४ उद्द
 न, ५ पागोटें, ६ देवांचास्थानभूतरत्नशिवरमेरु, ७ इद्रापेशां, ८ महांबायूपेशां,
 ९ सु-दृक्- आदत-भुज सलोचनस्त्रिचांहींआदरिलाभुजज्याचाअसाविधु-चंद्र,
 १० यज्ञस्तंभानें, ११ ज्याच्यायज्ञशालेंचीवाट, + ब्रह्मदेवास.

ज्याचें रथचक्र जळीं न बुढे आत्मजंमंन जसें भवनीं
 कृपण जसा वित्ताच्या सत्याच्या अति निविष्ट जीं अवेनीं
 कवि वदले नेत्रांहीं कर्णाहीं लोकही दिलीपा च्यो
 पुण्यश्लोकें रामें सहति जेणें तसी दिली पाय्या १२९
 स्वाध्यायज चापगुणज रवा जेवा च्या असें जसें शब्द
 तैसे उदार ज्याच्या सद्नीं हे पांच न जिरती शब्द १३०
 मेला असाहि ज्याचें अरिला लिहिलेंहि दे वर्षे-वास
 कां आववूनि शोचिसि रे संजय मनुजदेव पुत्रास १३१
 नारद म्हणे वियोगें पुत्राच्या पावलासि कष्ट महा
 तरि परिस सांगतो तुज शोक सराया समर्थ अष्टम हा १३२
 नृपति युवनाश्व होता गेला मृगयार्थ तो वनीं दूर
 तेणें श्रान्तें तृषितें ऋषिसत्रींचा बिलोकिला धूर १३३
 सर्त्रीं शिरोनि न पुसे देउनि एकाहि हाक विप्राशी
 भाविबळें स्वार्थचि मुनि साधितष्टपदाज्य हा कवि प्राशी
 तत्काळ गर्भवान् नृप होउनियां होय सभय सत्रप हा
 ष्टपदाज्यपानसंकट जाणुनि वदले सभस्त सत्रप हीं १३५
 भेदुनि युवनाश्वाला हांसोनि म्हणे सदेव वासव हो
 हें संकट हरितों परि सांगुनि पुत्रासि देववा सर्वे हो १३६
 वैद्याकरवीं तदुदर व्हाया गर्भासि वाट तो चिरवी

१६ व्याच्या, २२ सर्णीं, ३ भाशनकरा, ४ वेदघोषापासून उत्यन्न, ५ अनुक्रोदीपासून झाले
 ला, ६ शत्रुला मेला हा असं जरी लिहिलें तरि शरीरासत्रासंदे, ७ नरपति, ८ दधिमि
 श्रितप्राज्य, ९ संलज्ज, १० ऋत्विज, ११ हा हाकष्टे, १२ यज्ञ.

याकर्मे बहुकरहीं द्विकैरसुतन्यून वाटतोचि रवी १३७
 कादुनि उदरांतुनि शिशु मोहांतुनि नृपहि तूर्ण बाहेर
 शक्रासि दल्ल म्हणती केला आदेश पूर्ण बा हेर १३८
 शक्र म्हणे युवनाश्व कर्िताहे उर्वशी हि वा लास्य
 ऊठ सरव्या नेत्रांहीं प्याया पीयूषपूर बालारय १३९
 अमर म्हणति कंध्यास्यति तों मां-धाता असें म्हणे शक्र
 घाली अंगुलि वदनीं तीहि अमृत जेविं गोपिका तक्र १४०
 मांधाता शक्र म्हणे झालें तन्नाम तेंचि गा राजा
 तकीर्ति सुरवा देती पीतां तमा जनासि गारा ज्या १४१
 झाला श्रुतिशास्त्रनिपुण तरुण रुभटहि भरतां दिवस तीस-
 दिवसांतचि ही विजयी जिंकुनि देवाःरुरादि वसैतीस १४२
 विषयीं प्रथम शिरावें जैसे पावोनि योवना श्वानें
 ऐशीं जंतुस्थिति परि वरिलें तेंचि शील योवनाश्वानें
 गमला मूर्त घटजकर परनृपबल सिंधुपतित मांधाता
 ज्यातें निर्मुनि पावे कीर्ति त्रिजगांत अतिंतमां धाता १४४
 यद्राजसूय हर्षमरव शत म्हणति अपूर्व अमरही राजा
 अंगावया न शकले परनृपमणि करुनि समर हीरी ज्या १४५
 विश्व हि शतदा पावुनि ज्याचें तें यज्ञपुण्य-पर्व तरे

१ बहुतक्रिण-हस्तज्याचे, २ होपारजोहिकरपुत्रत्याहूनन्यूनरवी, ३ त्वरित, ४ अश्विनी
 कुमार, ५ नृत्य, ६ अमृतपूर, ७ पुत्रसुरव, ८ कंध्यास्यति-कोणातें ध्यान करितो, ९ मां-
 धाता-मातें ध्यान करितो, १० ताक, ११ साचेंनाम, १२ योद्धा, १३ स्थानें, १४ ऊ
 न्नानें, १५ शक्र, १६ शत्रुसेनासागरामध्यें पडलेला, १७ अतिशयित, १८ अत्रवमेध,
 १९ हिन्वाला, * अणिभावाचीरीति, † ब्रह्मा, ‡ अगस्तीनाहात.

घृत-मधु-दुग्ध-नदीशत ज्यांत बहुत ते सर्दन्धयर्वतरेरे ४६
जो जोग्यादि होता सपरीं जिंकी पराक्रमान्धा त्या
आलेचि मरण वापा संजयराया अशाहि भांधात्या ४७
भाग्यें शौर्यें ज्ञानें जो विश्वा अधिक असा-हि तो मेला
ऐकसि-कीं कां शिशुच्या शोकें लक्ष्मणशशांक केमेला ४८
होता असाचि हरिच्या जो सुगणें उतरला ययाति तुंकीं
बदले कवि सत्कर्म सुयशें जों तीं वशें जया तितुकीं ४९
वज्रधरोसहि बहुभय- दायक यत्पाणिवर्ति-कुश नार्कीं
तो ज्याचा स्व शूर अरु- पति-व्यपर्व्या-समेत उर्शना कीं ५०
ज्याच्या प्रभूस परिस्फुति धन्य म्हणे देवरींजरू यश तें
कींतो यजिताझाला हयमेधशते सराजसूयशते ५१
बहुधा घडले नुरवी निल जें अघ वाजपेयशत गा या
काय असें बहु हरिहर- नामें मधवा जपे यश तगाया ५२
अरि रसमरीं हरिच्या जेविं शिरें पुंडरीकद शश तरे
दशशत अतिरात्र करी जो विधिनें पुंडरीक दशशतरे ५३
सत्रें चातुर्मार्यें त्यांची संख्या बरी कथावि किती
स्वल्पचि रसिकमत वदति बहुत लिहनि काय कवि कथा विकिती
भूमंडल विप्रकरीं करुनि ब्रह्मस्व वेगळें दे हा
आधीं राज्यश्री मग वरुनि तपस्या म्हणे गळें देहा ५५

१ उतमान्धगिरी, २ नामस्त्रोष, ३ पराक्रममदानेंअंध, ४ तुसासुखचंद्र, ५ कजनी, ६ इंद्रास, ७ ज्यावाक
क्राच्याहातांतीलदर्भ, ८ स्वर्गी, ९ शक्र, १० रेस, ११ देवराजमाना, १२ पाप, १३ इंद्र, १४ जाय
यानीच्यायुदांत, १५ शिरकमलदेणारे, १६ यज्ञविशेष, १७ ब्राह्मणासरिलेलेधन.

जें हिम-हेममहीधरिं श्रीदे बैसोनि देव्यानीं तें
 नृपराज क्षण रडवी करुनि विरक्तीस देव्यानीतें ५६
 ऐसाहि प्रभु मेला वरवा तुजपरिस जो चतुर्गुण गा
 गुण गासनि पुत्राचे काय रडसि शूद्र शंभुचे गुण गा ५७
 नृप अंबरीष होता यस्वितृसंबंधि नाम नाभाग
 जो नित्य म्हणे न विषय- भजनें हरिनेतिविना मना साग ५८
 क्षितिस प्रजा प्रजेस क्षिति हि म्हणे सगुणसद्य-नाभागा
 आम्हांकरितां करितो जो सद्य तयाचि पद्मनाभा गा ५९
 परियालित्या प्रजा बहु जैशा भगिनी सुता सना भाच्या
 जेणें आशीराशी वरित्या मर्दूनि खल सनाभाच्या ६०
 अरिराजसहस्रांचें जिंकुनि सहस्र जो सद्य न वधी
 शरणागताभयव्रत सोडुनि सकुलज कशी करिल नव धी ६१
 न सधेशीं ज्याच्या मख- विप्रो छिष्टाऽन्न-नव-सुवास वदे
 हा एकहि सर्वातें हयमेधशतीं हि न वरुं वीसव हे ६२
 येंचें वदान्य राजे सपरिच्छेद लहासरंज्य विप्रकरीं
 दिधलें यज्ञांत जसे पशु द्यावे ख्यात हे कवि-प्रकरीं ६३
 येंचें सर्वाहि पहिला संपन्न गणेश-देव दोंदानें
 वा अन्नदान एकचि ज्याचें दुसरीं न दे वदों दानें ६४

१ हिमालय खमरुपर्वत त्यावर, २ ईश्वर नमना शिवाय, ३ करणारा, ४ ब्रह्मदेव, ५ आशीर्वादा
 च्या राशी, ६ शरण्यास अभय देणारा, ७ उत्तम कुलोत्पन्न, ८ यज्ञातील ब्राह्मणांच्या उ
 स्थानाचा नूतन सुवास, ९ त्वेदोद्धार, १० द्रव्य, ११ इंद्र, १२ उदार, १३ चापरशुक,
 + देवाच्या विमानी, #: यज्ञ करणारे. १३ मंडपायुषकर्ण पर असाही अर्चनायतो.

मूर्धाभिषिक्तदाने तो दे तैशीं सदानगजदाने
 किति सांगी दिधली हय- गोदाने त्यासदानगजदाने ६५
 प्रमुदित विप्र पहाय यज्ञचमत्कार अंबरीव रची
 इतरीं धन नग्नजनीं निज-अंबर जेविं अंबरीं स्वरची ६६
 हा पुत्रा काय म्हणसि काय रडसि जो असा अरिस-भारी
 मेला तुजपरिस चतु- गुण गुणवान् खत्कृतापरिस भारी ६७
 देवर्षि म्हणे राजा परिसावा नृपजनेंद्र शशविंदुं
 यदृष्टिपुढें अरिनृप- सिंह तयांचा बलाधि शश विंदुं ६८
 त्या शतसहस्र होत्या सुगुणाऽमृतसिंधु- बायका राज्या
 लिहिति रतिस्तुति-पूर्वीं मात्रा देऊनि वा यकांरा ज्यां ६९
 पुत्र सहस्र-सहस्र स्वसमगुण दिले स्वदारलक्षातें
 जेणे कथिले देणे हें धर्माचें स्वसार लक्षा तें ७०
 रुरुचिर रुशील रुचरित सांक्षर ते सर्वही अयुत-यर्जी
 देह प्राणासि तसे जे येतां ब्राम्हणा म्हणति या जी ७१
 तितुके हि अश्वमेधीं दिधले देताहि सत नवे दानीं
 कथिला एकहि भावी ऐसा कवि लोकनुत न वेदांनीं ७२
 एकैकसुतामार्गे शत शत कन्या दिल्या महाभागें

१ मूर्धाभिषिक्तराजदाने, २ सदानगजदाने, ३ बायका, ४ वस्त्रदान, ५ शत्रुसमंचाशत्रु,
 ६ राजशिरोमणी, ७ नामविशेष, ८ शत्रूंचा, ९ ससा, १० ज्यापुढे शशसिंधुससंजाणित्यांचा
 बलसमुद्र, येंबअसाअर्थ ७१० यथावर्णासः (रतिस्तुतिपूर्वीं ये लिहिते म्हणजे ये रतिस्तुति,
 वीरतीचीस्तुतिये "निष्कळ ११) ११ बायका, १२ दहालक्ष, १३ आपत्यालक्षत्रियांस, १४ लोक
 सुत, + सदा-नग्न-द-निरंतरगजदण्डदाने, † तपी, * यज्ञकर्ते.

कन्येप्रति शत शत गज बा आइकतां न या मंहा मोगें ७३
 एकैकगजामागें शत शत रथ दे रथारथामागें
 शत शत हेरि दे हरिला श्रद्धा परिसावया कथा मागें ७४
 एकैकाहरिमागें दशशत ज्या भरिति घटै रूपेनु तिथे
 ज्यांच्या पयें म्हणावें करुनि अबजाचि ते सुधे नुति ये ७५
 एकैकधेनुमागें बहु दे जो दानपति अजावि-हि रे
 ज्यासि तसे विषय जसे क्षीरसमुद्रालया-अजा विहिरे ७६
 हयमेधांतीं उरले क्रोशोन्मत्त अन्नराशि तेरा ही
 कांचनयूपाद्यऽहुत साहित्याचि कथा चि ते राहो ७७
 ऐसा शशविंदु न जो करितां अरिर्कायहोम घामेला
 तो ही वृद्धसुनि म्हणति बहु पुसतां काय हो मघाभेला ७८
 देवर्षि म्हणे मूपा परिस बरें हें सुवर्णन गयाचें
 प्रतिहयमेधीं धरि भय अधिकाधिक मणिस्वर्णनग याचें ७९
 मेळविलें पुण्ययश न्याया-चरणें अनंतरायें हो
 केलें शतवर्षे हुत- शिष्टान्नाऽज्ञान अनंत-रायें हो ८०
 गय रूपसन्न होतां- अग्नि म्हणे त्यासि पावका मातें
 जरि वर देसी पावसि या पुरवायासि पाव कामातें ८१
 वरदा वरदानादिक कांहीं जरिं नाऽठवे दयावेगा
 तरि सहुरुप्रसादें यमनियमें पाठ वेद याचे गा ८२

१ उत्सवास, २ शिवें, ३ सिंह, ४ विश्वास, ५ तीनघागरी, ६ स्तवन, ७ क्षीरसिंधुवासी, ८ विहीर,
 ९ कोसभरउंच, १० सुवर्णयज्ञस्तंभादि, ११ शत्रुदेहाच्याहोम, १२ मेरु, १३ निर्भिन्नपयें, १४ अ
 हिंमा, सत्य, अस्तेय, ब्रह्मचर्य, परियह, अज्ञानांचिनिवृत्तान्यानियमानें.

मज अक्षय्य मित्रावीं धर्मं न करुमि अन्यहानि धनें
या सुवरे धन्य जरि न करिशिल हा दास धन्य हा निधनें ८३
हेतां सर्वरथ सदा अद्वा ब्राम्हणपदावरि असावी
शिवमूर्ते नाशया सर्व करद्रुममदा वर असा वी ८४
भार्या मल्या सुवर्णा धोडयाचि बहुत नको बहु कुशीला
पुत्रत्वं साध्वीच्या यावे म्यां द्यावया यश कुशीला ८५
अद्वा बहु दे आले असतां अशना यशक राजे वा
सम दिनदावे कों या मूढाशयना वरा करा जेवा ८६
बा जेविं पिशूनमन पर- ममीं धर्मींच मन्मन रमोजी
धर्मरतिविना वानर जन्मांतचि कां न जन्म नर मोजी ८७
माश्यां विहितोऽचरणीं दृक्पांत नसो चि अंतरायाचा
व्हावा या-निजधर्मा- चरणीं तनुसहित अंत रायाचा ८८
अग्नि म्हणे अमतिम- प्रभु सत्तम तूं नृपा इलेवरे हो
जे मागितले ते त्या-^{१३} रूपें जगदीश्वरें दिले वर हो ८९
नित्य प्रातःकाळीं शतवर्षे जो प्रभु प्रमोदानें
अयुत वर तुरगदानें दे निष्कहि लक्ष लक्ष गोदानें ९०
मणि वालुकाऽन्वित कनक- मय करुनि शोणिवलय दे हातें
करि गद्य हयमेध-^{१५} यश- श्वंदनशतनिलय-मलय देहातें ९१

१ सत्तुरि, २ मरणें, ३ कल्याणमूर्ते, ४ कल्पवृक्षाच्यागर्वास, ५ भिकारी, ६ स्वयंपात्यास, ७ चहा उरवांराचेंमन, ८ धर्मप्रीतिशिवाय, ९ कर्तव्यावरणांत, १० टाडिपात, ११ विघ्नान्ना, १२ दृक् शीपति, १३ अग्निस्वरूपें, १४ भूमंडल, १५ अश्वमेधयज्ञरूपचंद्रनतल्लहानांसस्थान भूममलयगिरी, + घ्या (स्वयंपाकीघ्या जेवा निद्राकरा असाभारावर्ष.

सधिरागावे जीर्वां रुर्दीं जी लांव तीस-गावे गा
 असि गय-हयमख-वेदी काशीस तरें-च तीस गावे गा १२
 ती विप्रजना गयनेप- व्याक् हय-मेधक्रियाकरवनि वेदी
 मणि कनकमयी जसि तनु साधी व्हाया प्रिया करव निवेदी
 द्विजदत्तशेष बहु मणि- कांचनमय-यूप इक्षुसे वेदी
 ज्यास रुचि अथिरतिची जेविं मुमुक्षुस मिर्हुसेवेची १४
 ने तृप्तिप्रति भूत- ग्रामातें मख हि सिंधुनिलयातें
 गय हय मखी रणीं ही विशिरेवं मर्मांच विंधुनि लयातें १५
 परमयवित्रान्नाचे पृथ्वीपाताळ-तृमिला पुरले
 पुर-लेखांचें धालें परिषर्वत पंचवीस कीं उरले १६
 वाहतहोल्या पुष्कळ पूतपयः प्रमुख-सर्व-रसकुल्यां
 तैशाचि बहुत उरल्या बन्धालंकारराशि गिरितुल्या १७
 वर्णू अक्षय्यकरेण वट कीं ते ब्रम्हसर-हि न गयाचें
 यश वर्णवे कविशता देणें बहु म्हणति अमरनेग याचें १८
 बा लागलाचि समयीं पुरवावा अंतर्कालकाम गया
 राजा त्वां शोचावे कां हें ऐकोनि बालका मग या १९

१ गयाची अश्वमेधघृणी, २ गयराजाची वाणी, ३ अश्वमेधकर्माची वाणी, ४ देई, ५ उंसासा
 रितवे, ६ रत्नी, ७ इत्येच्छी, ८ भिक्षुकान्या (सत्यासी) सेवेची, ९ बाणानें, १० दे
 वांचे, ११ चित्रदुग्ध-प्रमुखसर्वरसांच्या नद्या, १२ सूचिरकरणारा, १३ कल्पवृक्ष,
 १४ यमाची इच्छा, + सखीसयोजने, † ब्राम्हणास देवूतराहिलेले शेष, ‡ रत्न आणि
 कवर्णद्वानीं प्रतिअसायतस्तंभ-

अध्याय ६

नारद पुन्हा म्हणे गा रघ्या सोडुनि स्वति हे वाची-
मंत्रु हरिहरस्तोत्रां- परि चरिते नित्य रंति देवाचीं १
अप्यागता- निधीते ज्याचे सूद द्विलक्ष ओगौरिते
कीं अन्य रंति देवा गमले याहूनि सर्व योग रिते २
ज्याचे स्वयेचिवरिती स्वर्गार्थ रुसत्रपशु प्रयजनांचे
न धरिति हे वणिंति यथा शतमखमुरैवसत्रप शशमयजनांचे
पशुचर्मराशिपासुनि झाडी चर्मण्वती- नदी नांदे
द्वेषि यत्थाने स्वर्गी जी प्रलत्या अर्थ तीन दीनां हे ४
सा ऽष्टशतस्रवर्णात्मक निष्क-शत-सहस्रदान ओपावे
जेणे द्विजां म्हणावे अंगु वितरणपाणिने न कोपावे ५
जो एकदिवसमात्र द्विज राहे निष्ककोटि तो लाहे
किति वनेद-धनेद-कीर्ति प्रभुकीर्तिसर्वेचि कीर्ति तोला हे ६
हेउनि कोटि म्हणे हे बाहिलि जोडुनि हात पाकोळी ७
तंतुपटे काय हरिल दिगिमान्या घनहिमा ऽतपा कोळी ८
अपय न देवू माझ्या तुमचा बदतां मृषा कुला पाणी
आवडते मज याचे- दर्शन जैसें तृषा ऽकुला पाणी ९
प्राणविरह रुसह यळ हि बहु दुःसहविप्रपाणिविरह मला

१ नामविशेष, २ वाचपि, ३ इंद्रमुरवपशुमुक्, देव, ४ कल्याणदायकहवनाने. ५ कीटक, ६ ज्यान
दीनीलरक्तपानाने, ७ धर्म-अर्थ-काम,असेतीनअर्थ, ८ एकशोभाद. ९ किंचित्. १० दांनवरहावा
ने. ८ हातजोहनअसाभावार्थ ३११ मेघ, कुजेर, १२ परमेश्वरान्याकीर्तिबरोबर, १३ पाकोळी, १४ मूल कुला
चीपाकोळीअशी म्हणु १५ पाऊस अर्थ आणुउष्ण, १६ कीटकविशेष, १६ तृषित.

वमला जो विष वांस्कांकि ऐसा-तापद् नसेल तो गमला ९
 मी मीनसाचि माझ्या द्विजहृंद घरीं जसेचि आपे सैरीं
 पाहुनि मंग्यांशि जरा चातक मी ब्राम्हणांशि आ पसरीं १०
 जो रंतिदेव ऐसें बोले विप्रांसि कनक दे हातें
 द्विजबहुमानासि जपे साधु जरा वृद्धजनकदेहातें ११
 कांचनमय-गोशत-युत कांचनमय-वृष सहस्रशः पूर्ण
 शतवर्षे नित्य दिलें कीं हें जाणार सर्व ही तूर्ण १२
 श्रीरंतिदेवसदनीं अतिथि द्विज एकरात्रिं जो राहो
 तो एकवीससहस्र प्रातः काळीं च धेनुधन लाहो १३
 जें अग्निहोत्र हयमखे- सुरवयज्ञ-गृहो-पकरण सर्वद्वि तें
 विप्रांसि दिलें भूपें सर्वजनांचीं करुनि सर्व हितें १४
 कव्यास पितर घेती प्रत्यक्ष तसेचि देव हव्यास
 हव्यास धरुनि करि बहु यज्ञाचा जन सुरवावह व्यास १५
 श्रीस न आली वेंचुनि बहुमणिकार्तस्वरा जरी ज्याच्या
 लाजवि समृद्धिला जो न हरुनि औंनस्य राजराज्याच्या १६
 मेला असाहि करितां जो हयमेधादि सर्व सब स्रुंकेती
 न रडति अनित्य जाणुनि जातां रक्त दार वपु द्वि सर्वसु क्हेती
 नारद म्हणे प्रसवली ज्या कण्वसूता शकुंतला गावा
 परिसावा भरत तुज न सुते-शोक-दुताशकुंत लागावा १७

१ द्विजविभोगासारिवानापदेणारा, २ उदक, ३ सरोवरांत, ४ लोकर, ५ अन्नमेधप्रमुखयज्ञग्रहंतीत,
 साहित्यें, ६ पितृसाग, ७ देवप्रभ, ८ बिस्वार, ९ रत्नें आणि स्रुवर्णांस, १० दुःखिवाचें धन, ११ कुचे
 रत्त्या, १२ पुण्यशील, १३ सद्व्य, १४ सुक्त, १५ पुत्र शोकाग्निरूप भाला, + वृद्धदशा.

म्हणसी शकुंतलासुत रत्नाच्या सुमहिमा वदा तरि तें
 पाडी गहन हरुनि हरि- शतमल्लीरुमहिमाऽवदात रिने १९
 व्याघ्र वराह महिष गज मद नुरवी मूर्ति सुरुचिराशि शुची
 हरिशत दमुनि वर्नी जी बहु जी वर्धिष्णु सुरुचिरा शिग्रुची २०
 स्तूपोवनांत लावी हरिहरितीकांस दामनीला जो
 तेषें न कण्व हरिसेह हरिहरि तो कां सदा मनीं लाजो २१
 सिंहादि सर्व संखें सोडी तो सर्व वीरवर दमुनी
 यास्तव सर्व-दमन हें ठेविति भरतासि नाम वरद मुनी २२
 शत यमुनेच्या तीरीं दोनशत सरस्वतीतटीं भरतें
 गंगातटीं चतुःशत केले हयमोघ धर्मलाभरतें २३
 पुनरपि हयमरव केले दशशत शत राजसूय साधूनी
 रत्नविला रिपुनींद् भरत केवळ वारवाणिला न साधूनीं २४
 तैसाचि विश्वजितीं व अग्निषोमाऽतिरात्रसन्मरव गा
 इतरां भरतयश गरुड - यश दुर्लभ जेविं नीर्द्वेजन्म-रवगा २५
 बा योजपेय म्हणति ब्राम्हण पुण्यधिच्या अगोरा ज्या
 त्या यज्ञसहरांचीं तीन सहस्रें वगी अगा राजा २६
 हंसतसा आरब्धा- खिल मरव कर्माऽब्धिला भरभर तें
 शक्तिप्रचिदशिरीं ठेवी राज्याचा सर्व ही भर भरत रे २७
 अर्पुनि शक्ति जांबूनंद- पद्मसहस्र कृतंत पद्म नमुनी

१ द्विमवत् अवदान् (सच्छ) जें शेंकडोसिंहरूपजायीचे फुल. २ तेजःपुंज. ३ वरुड, ४ अजी, ५ ना
 दगारी, ६ सिंहाबालकांस, ७ दांब्याला, ८ इंद्रासह, ९ वेदो द्वार. १० प्राणि, ११ यज्ञ
 विशेष, १२ यतोऽप्यांतन्यापहांस, १३ गृहा, १४ आरंभितपद्मसागर, १५ सूर्वाकमळे.

जेगें केंला कण्यचि न सकळ ही सुप्रसन्न-वदन-मुनी २८
 शंभर बायें तीसर कनकाचा यूप रुद्रत्नानें
 यज्ञांत धडविला तो . होय उधा सांभरेद्रं-यत्नानें २९
 धन-धान्य-गृह-क्षेत्र- ग्राम-रथ-द्विरुद्-धेनु-हय-दानें
 दिधलीं नकोनको तों त्या परतानें कुवेर-भयदानें ३०
 दासी बहुकोटि दिल्या पात्र करुनि बहु-सखस्त्र-मणि-कनक
 ज्या म्हणती भूषणभैर दुर्वह इतुकाचि फार अणिक नका :
 बहु कोटिदिले पूषित- तनु कार्य-समर्थ-भुज नवे दास
 स्वामीस आदरें जे भजणारे जेविं सुजन वेदास ३१
 ऐसाहि परत मेला मग संसारांत कां न इतर मरे
 खाणुनि कृतशोक सदा जाणुनि भगवत्पदींच हित रमरे ३२
 देवर्षि म्हणे बहुधा खां आइकला नसेल पृथु कानें
 तरिच मरोनि तुझे मन मोहीं केले निमग्न पृथुकानें ३४
 पृथुचा पृथु प्रनाप प्रेक्षुनि झाली भयें इला दुहिनी
 गाईस गोपसा जो राजा झाला स्वयें इला दुहिनी ३५
 पृथ्वी अहृष्यच्या सर्वसुरवर्यर्ष-दर्भ कनकाचे
 झाले कोणात्साहि ज्याच्या राज्यांत अर्षक न काचे ३६
 वत्सें प्यावे धावे गाईनीं दुग्ध भरुनि घागर गा
 कुरकम-रस-मिश्रिता-मृत- कल्पोऽदक पूरपूर्णा-सागरगा ३७

१ केंला, २ परिवयज्ञस्तंभप्रसाभाचार्य, ३ देव-रुद्र-यांच्यायत्नानें, ४ गज, ५ कुबेरासभ
 यदेणाच्याभरतानें, ६ अलंकाराचाभार, ७ बालकानें, ८ मोठा, ९ पृथ्वी, १० मुलगी,
 १० पृथ्वीला, ११ दोहनकर्ता, १२ कष्टशिवायविकणारी, १३ बालक, १४ नघा.

वृक्षाच्या वल्लीच्या पुढकीं पुढकीं प्रपूत मधुरस रे
 बाज्यापुढे न अमृतहि म्हणवाया आपणाशि मधुर सरें ३८
 जन तुष्ट पुष्ट अकुंतो- भय नयमय, सर्वही अगदेवार्त
 पृथु राज्य करित असतां नव्हते च वनांतही अग देवार्त ३९
 बहुतचि जन रंजिविला लावुनि निजगुणरसीं पृथु-कथांनीं
 जननींनीं जेविं करुनि तप परम चरंमवयीं पृथुक थानीं ४०
 स्तंभितजल होय जलधि देती ज्या प्रभुमि मार्ग पर्वत रे
 जन ज्याचें यश गाउनि पाउनि काशींत जेविं पर्व तरे ४१
 सर्वदेवतमात्रांस न दे विश्वास प्रमोद तो यजनीं
 मरुवमंडपीं न नितुकें दानजल बहु प्रमोदताय जनीं ४२
 क्षितिवरि होते पार्थिव जे जे ते करुनि हेममय सारें
 दे दान हयमरवीं पृथु परिस गमे अर्थिलोक-अयसारे ४३
 पृथु सांगे गज ओतां पाहुनि हरिचा करी लपो कळतो
 श्रम मज किनि घेत्याचें देत्याचें हित करील, पोकळ तो ४४
 ओतविले कनकरसें सासष्टसहस्र षय्य दंती हां
 विप्रांसि दिल्ले तेव्हां मी होतो हे न कीवदंती हां ४५
 मणिरत्नमूषिता हे कनकाची करुनि दान दे वसुधा
 पृथुकीर्तिरत विसरले रंभा विसरतिल कां न देव मूधा ४६
 एवंविध चरित-रूधा- निधि-हि निधनें पावलाचि पृथु कवि रे

१ पुच्छाम, २ निर्भय, ३ रांगवार्ता, ४ वृक्ष देवानें पीडित, ५ नफुडीत अनाम वायें ६ म्हाता
 रपणीं, ६ स्त्रीसोदक, ७ यज्ञदेवतांम, ८ आनंदाय, ९ प्रियकरूपलोहाम, १० पोकळहरी.
 ११ हत्ती, १२ गथा, १३ मरण.

ज्या कालाच्या वदनीं मेरु विरेल्यांत कां न पृथुक विरे ४७
 देवर्षि म्हणे भार्गव- रामाची संजया कथा परिस्र
 अतुलप्रताप दुःसह- शर जो विश्वास मन्मथापरिस्र ४८
 रणपंडितकोटिपुटे ज्याचा मागे न परशु कवि सरला
 जो आपणा समरपर जैसा हरिकीर्तिपर शक विसरला
 भीवधी ज्याची श्रीमत्- दत्ता-म-सहस्र-बाहुता शर्मना
 जे अर्जुन-अर्जुनता दे अरिच्या होय बा हुताश मना
 त्या जलधीस शरकरें भृगुवंशघटज महातया प्याला
 तमांड्यःपिंड तरा जो लावूं दे न हात पाप्याला ५१
 जो प्रभु म्हणे दिले क्षिति- वीर क्षत्रिय गुरवें कुठारा रव
 उठला कबंध हो यश शरवाया बहु वरें उठा शरवा ५२
 राम चतुःषष्टिअयुत बाहुज मदीं धरुनि कोदंड
 कोण म्हणेळ पितृवर्ध- क्रुद्ध प्रभुला कर्ह नकी दंड ५३
 खड्गं सहस्रहेर्हय ताडी पाडी सहस्र तो मुसळें
 खळ-रक्तासि म्हणे जा भेटें मित्रा कुजा कुजा उसळें ५४
 अयंतोऽस्कंठित जो ओतु तसा मत्त पर-शुकांडपाया
 लागों दे अयुतातें पळहि न हरदत्त-परशु कापाया ५५
 उद्धंघनेंहि वधिले प्रवळ ब्रह्मघ पाप दशज्ञत रे

१ पांहा, २ मदनापेक्षा, ३ बुद्धपंडितसमुदायापुढें, ४ यमास, ५ सहस्रार्जुन, ६ नृणां
 ७ अग्नि, ८ सहस्रार्जुनास, ९ शृगुकुलोत्पन्नपरशुतामरूपअगस्ति, १० तप्तलोहान्वा
 युतबा, ११ पृथ्वीवरराहाणारे, १२ परशुला, १३ क्षत्रिय, १४ तातबधासुळेंतापलेला, १५
 कार्तिवीर्य, १६ मंगळास, १७ कुतितरक्ता, १८ माजर, १९ शत्रुवायास, २० गळफांसानें, २१ ब्रह्म

क्षत्रिय एकहि न जसा लावुनि मृगभूषिपा पद शश तरे ५६.
 देखिलि रामें केली निःक्षत्रा एकवीसदा महि म्या
 या गाती जे हरिहर- चरित रसिक ते कवी सदा महिम्या ५७
 रक्तें भरी प्रतापी प्रभु तो रक्त-प-चमू-सुख-कर तळीं
 स्थापी स्वयश कविमुखां सर्व-क्षत्रिय-वधू-सुख करतळीं ५८
 निष्कंटक सर्दीप- क्षितिमंडल सर्व वश्य पाहून
 राम म्हणे या दाना- पात्र नसे अन्य कश्यपाहून ५९
 संपादुनि सर्वहि सव करुनि सकलरत्नहेममंडित हो
 कन्यारत्न तसे दे वूमंडळ युद्धयज्ञपंडित हो ६०
 कश्यप रामासि म्हणे माझ्या राहों नकोचि विषेयांत
 कीं थश आयुःक्षय कर दत्ते पुनर्ग्रहण-रूप-विष यांत ६१
 राम म्हणे बहु उत्तम मागे स्थल तो नदीनदेगाला
 प्रभुनें प्रभुला द्यावें दंडल दीना नदीन दे गाला ६२
 उत्तरहि याचकास न जैसें बहु भाग्य मत्तमानव दे
 तैसांच तोहि जलधा कांहीं त्या वीरसत्तमा न घदे ६३
 बहुधा घटजापाररुनि पूर्वीं जें काय होय तें विरारे
 शर रूढतां मागे रवल- बल जेविं समुद्रतांय तेविं मरे ६४
 त्या इषुपांतशेत्रीं पाहोनि महेंद्रनाम- नग रमला
 राम म्हणे करिन रुचिर रुचिर तप कशास देश नगर मन्त्र

१ मृगराजास, २ तळगाती (शंखवाद्यकरितात असाभावार्थ), ३ देशांत, ४ दिव्द-
 लें, ५ नदि- नद- ईश- समुद्राला, ६ बाण पडलेल्याम्यर्थां, ७ नामविज्ञ
 पपर्वत. (परशुराम म्हणून क्षत्राहंतेथें)

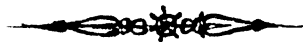
ऐसाहि राम अंतीं • मरणार यथार्थ जाण सन्मत रे
 संसृतिनदींत काळी- वर्ती पावांनि कोण जन्म तरे • ६६
 व्यास म्हणे हें षोडश- राजिक आरव्यान सर्व सन्नेहित
 धर्मा याच्या श्रवणें एकीं जन्मींचि कोटि-जन्म-हित ६७
 हा सोळाराजांचा महिमा पूर्णायु करि लवोऽयूतें
 या परि जें मंद-दहन- तेज सबल काय करिल वायु तें ६८
 सांगुनि आरव्यान असें देवर्षि म्हणे नृपा असे तोंकीं
 होतें गुण सांग खरे गेला तच्छोकसर असे नो कीं ६९
 भूप म्हणे वा चातक- चित्ताला सुंदिर हर्ष दे वर्ये
 परि अत्यचि तो म्यां तुज सांगावा काय हर्ष देवर्षे ७०
 जो अरुमदादिजनन प्राकृत होईल तो कसा मान्य
 ज्यासि रडत होतो मीं बहु मानुनि तोंहि तोक सामान्य ७१
 स्वदृष्टिपुढें प्रबल हि नतमोह ज्ञानिनायका सरतो
 देवीसमक्ष उरला त्रिभुवनदुर्जय हि काय कारगर तो ७२
 देवर्षि म्हणें परिसुनि संज्ञि न घे पशु भला भला मागे
 उपदेशासि नं बळतां कोणीहि न शक लाभला मागे
 वंदुनि तो भूप म्हणें जे झालां रूपसन्न हाच वर
 श्रीकर माया असतां बहु काय छत्र काय वा चवर ७४
 नारद म्हणे रूपेची त्वरसाधुत्वे न आवरे उंकळी

१ संसारनदींत, २ कालचक्रांत, ३ सज्जनांसंपूज्य, ४ अव्यायुष्याला, ५ पु
 त्रांत, ६ मेघ, ७ नसांचामोह, ८ गवा, रेंडा, ९ सु-उक्ति-उत्तमभाषण,
 १ हुंदका.

हो पूर्णकाम सूरभी- पोयक जंन तीक काय गा उकली ७५
 भैदो त्वसुत तुज जो गेला होउनि परासु नरकास
 घालूत साधु भजनें . पावाया गति पैरा सुनर कास ७६
 या वागेऽचरानीं तो अंकीं च प्रकट होय जनकाच्या
 मनकाच्या बंधुपुटे अमृतकथा म्हणति सुज्ञ जन काच्या
 धरिला पुत्र म्हवर्ण- श्रीवी तृदई द्रवांनि मग नमुनी
 प्रथम प्राज्यप्रेमें नित्य नवदयाः मृताभ्रगमन मुनी ७८
 हयगेधादि मरवांच्या ठेवी सप्रेम चित्त तो यजनीं
 वर्षे सृजय धारा- धरसा सर्वस्वविनैतोय जनीं ७९
 शिशु अनपत्य अर्यज्या रणयज्ञांतहि न पावला मरण
 म्हणुनि उठविला मुनिनें कावाया म्हगति कर सदाचरण ८०
 अभिमन्युसि धन्य म्हणति गेला करुनि म्हकृतें म्हगति लाजे
 ज्यास स्वर्गति घडली या मर्यगतीम ते म्हगति लाजो ८१
 नियधितसे जो विरवकृनि म्हखकर करिंनकर इंदु नित्य जगा
 तोचि अभिमन्यु धर्मा धारित्या शोकासि निंदुनि त्यज गात्र
 उरले शोच्यं ननीला गेल्याचा शोक कां करावा हो
 कर्पूर कुशल वाहो नेत्रीं जड लोक कां करा वाहो ८३
 जोडावा स्वर्ग तुम्हीं सांडावा सर्व मोह माजा तो
 हा भाव शोक सारा सरला कीं राजसत्तमा जातीं ८४

१ कामधेनुपाल, २ शिवटच्या (मोह) ३ पायणांनीं, ४ दयाभ्रमय, ५. मोघरा.
 ६. वितरूपजल, ७ निपुत्री, ८ यज्ञनकेलेला, ९. मृत्युलोकींच्यावर्त्सामा,
 १० शोकप्रद. ११ खडा, + किरणसमुदाय.

स्यर्श न मोहाचां हों तुंज अंतर्हित-परा शराचा हो
 ऐसें बोलुनि झाला रूत अंतर्हित पराशराचा हो ८५
 नृप आपणा मनिं म्हणे कोठें तो वत्स उत्सवद-शील
 हें पुसतां विजया तूं काय कसें पार्श्व-कुत्स वदशील ८६

अध्याय ७

समसप्तक वधुनि विजय सांजे शिविराशिं यावया परते
 प्रभुसि म्हणे कां कपें मन कांपविले जरि स्वये पर ते १
 कंठ गहिवरें भरला शिरली त्दयांत केशवा धंडकी
 येतें रडें वृथा कां वा माजी प्रकृति काय गा रडकी २
 स्फुरणें हि अनिष्टें शिविविति उत्पानहि सांग काय वापा हें
 कुशल असे कीं माझा राजा ध्यानांत नीट वा पाहें ३
 देव म्हणे कुशल असे प्रभु ऐसें मन्मनास वाटतसे
 कां थोडे जन जगती- वरि धरिते धर्मनीति वाट तसे ४
 झालें असल आणिक- कांहीं स्वर्क्षिक्रिया नव्हे वंध्या
 यद्वा-तद्वाऽस्तु करीं आधी न गणूनि आंधिला संध्या ५
 संध्या करवुनि नेतां सेनेंत मनीं म्हणे परस्वामी

१ अंतःकरणपूर्वकहितकरण्याविषयीं नरत्त अशातुला, २ अंतरधान, ३ आनंददायक,
 ४ निंद्य, ५ वामनेत्रादिक स्फुरण, ६ वार्डेट, ७ तुलाद्रोणारिचिन्हें. ८ कसें नीति
 सो. ९ शांकात्. १० श्रेष्ठार्थांश, परदुरुष-

स्वधना न जयों कैसा काय रथीं वाहतों परस्वा मी ६
 अर्जुन अस्वस्थहृदय जाय गतेश्रीक शिविर पाहून
 प्रभुसि म्हणे महदप्रिय- सूचक बहु चिन्ह काय याहून ७
 मी नायकें सुवाद्यें स्तुति-गीत-खासि तूंहि नायकसी
 मजपाहुनि आप्तअधो- सुख होती गति असेल हाय कसी ८
 अनुलप्रताप लोकीं ज्या खलवलजलधिवाडवाभाचा
 तो कृष्णा आज तुझा मज आला कां न आडवा भाचा ९
 व्याकुळ होय महाजन पाजेन हांडनि जसा महाघातें
 लोक तसाहा दिसतो खावें विकलत्व हें महाघातें १०
 शिविरीं शिरोनि विजयें धर्मादिक देखिले अधोयदन
 तें पुत्ररत्न एकचि न निरखिलें सद्गुणार्द्धिचें सदन ११
 मृदुलप्रकृति न साहे रक्तशोका जेथि न रविला पाला
 शिविरीं करी परंपरि नारायणामित्र नर विलापाला १२
 मज आडवा न आला तरि या पांचांत पृथुनय नसावा
 कीं नीरजनाभाचा भाचा सुगुणाधि पृथुनयन सावा
 बोले कृष्णमुरवींचा वेषु तसा परम लाडिका-वाणी
 जो स्पर्श शिवहाहि न घें गुरुसन्निध पर मला डिकावाणी १४
 जो बहु पर-पूतनासीं गोपींसीं वाळकृष्णागा रमन्दा
 दावा हो सत्वर तो स्वगुरुवचनगीतकृष्णांसार मला १५

१ परद्रव्य, २ हततेज, ३ महत्-अप्रिय-सूचक- मोठें अनिष्टदर्शक. ८ स्वयंसेव्यरूपसमु
 द्वासबडवानलतेजी, त्याचा, ५ पात्र, ६ महा-अघातें, ७ योद्ध्याघातार्थें, ८ सद्गुण-अर्द्धि
 चें (अर्द्धिचें) स्थान, ९ कोमलप्रकृति-अर्जुन, १० नीतिमान्, ११ पयनाभाचा, १२ आकर्ष
 नेष, १३ दिक्कारिरवा. १४ शत्रुसेव्यासीं, १५ ताताज्ञास्वरूपगीतासजाहरिण-असा.

बालहि जो खड्ग परवत् चक्र गदा चाप तोमरा वाहे
 संकल्प दुर्जनांचे झाले कीं सफल तो मरावा हे १६
 ज्याचा शारत्रीं शस्त्रां व्यवहारीं वारुदेवैवत्समज
 काय तुम्ही केला हो आपुनि तो भेटवाचि वरा मज
 बहुधा तुम्हीं धरुनि गुरु- कृत-चक्रव्यूह-भेदकामातें
 केलाचि पुढें नाहीं- तरि करिता स्पर्श खेद कां मातें १८
 न तुम्हीं न कौरवाह मी तद्द्वैतक कीं तथा शिष्याचा
 कथिला उपाय चपला आधीं म्यां न कथिला निघायाचा
 इतुक्यांसि एक बालक संरक्षण कठिन कां नवल यांचें
 शुजसो कुंमार्य सचलें अपनयनाहि सेवकां न वर्तयांचें २०
 तुमच्या शुजशस्त्रांतं धिकू हा निःसार हो खदांटांप
 शिर ज्या न रक्षवें तां कार्याचा काय ओखदा टोप २१
 बदला असेल कृष्णा आक्षेपिसि बालनमन कां पावें
 अथवा त्यातें ज्याचें समर्थां अळुसाळ न मन कांपावें २२
 हरहर जाणों चुरिला तो बाल-कण्ठेपुनीं चरणपातें
 शिवशिव भरतां कीं हो तो बालक रंघुनीच रणपातें २३
 कुंतीस काय सांगूं कृष्णोला दाखवूं करें यदन
 दुष्कर मला सज्जद्रा सांत्वन दुर्दर्श उत्तरासदन २४
 जावूं दिला मजविना परलोका काय एकला साचा

१ तो अभिमन्यू. २ वासुदेववत्-समज-कृष्णासारखें ज्ञान. ३ द्रोणरचितचक्रव्यूहा
 चा भेद करण्याची इच्छा, ४ तत्-घातक-त्याचापासक (एणाच). ५ शिष्याचा. ६ मूर्ख-
 (अज्ञकोमलशुजांतून कडीं कां काढलींनाहीत असामाच). ७ कादणें, ८ कड्यांचे. ९ बालह
 स्तीर्ण, १० रण-५-यांच्यांत.

होना उपाय हातीं स्रयशाच्या हांदि एक लाभाचा २५
 खानाच अद्वितीय सु- दर्शन परबळ पळांत चाटन
 परि बुडविल निज यश ते कर्म करिल कवि कशाग दाटून २६
 याचें स्वरूप कळतें तरि पळ न विसंबतोचि बाला हो
 शिवशिव म्हणेल मरणा- वधि वेधव्यां धिमग्न बाला हो २७
 समयीं कोठें गेल्या वा तुज सोडनि गुरुजनवराशी
 वाहेल आधिच्या किंति ती मृदुलप्रेरुति नित्य नव राशी २८
 स्वार्थपर अकृप निर्लज्ज आम्ही म्हणउनि मनांत विटंशील
 परि उत्तरा सती पर- गनिकामा तुज म्हणेल विटंशील २९
 न म्हणे अमृतरस अधिक कार ज्याच्या वाप लाळनाकविती
 काय पितृपौरषंगज जें रसव त्या वा पळाल नोक विती ३०
 कां माझे उर न उलें कवि पैवि कीं म्हणति तोक-शीकाला
 लोकां लाजे मन कीं जावें यश हारउनि ओकाला ३१
 न तुनें पार्य कदाचिन् रूपणाहि वांचेल सोडुनि धनातें
 बुकविल न चकोरच्या विधुवांचुनि सर्व सोडुनि धनानें
 रा वरसा रक्ताक्षा झाले त्वररुगुण आजि घातकसे
 ा वाहिले परांचे तुजला हाणावयासि हात कसे ३३
 नभिमुख परप्रहारें पडला कीं धर्मराज सांगावें
 ामुजी न जें यशस्कर तें स्वगुरुसमक्ष नोक कां गावें ३४

हा. बालक. २ एकदा-अनुपम्य, ३ दर्शनसंतुष्ट. ४ शत्रुनाशनाचानियम, ५ विधवत्क.
 याधीनिनिमग्ना. ६ उत्तरा, ७ गुरुजनाचेवर आणि आशी (आशीर्वाद) अथवा गुरुजनव
 च्याआशी, ८ निर्लज्ज. ९ कंटाळशील, १० सोक्षाची दृष्ट्याकरण्या, ११ विटस्वभाव, १२ बाल
 , १३ पिढ्याच्या आदिगनापासूनशालेजें, १४ नृणपाप. १५ स्वर्ग, १६ देती, १७ बल. १८ स्वानाचा,
 १९ उ, नदात्रासह, २० मरणांतें, २१ तुझेसुगुण, २२ एप्रमोर, + मरणापर्यंत.

संरक्षिलें न असतां शस्त्र नयन बाहुही विपुल चाला
 निष्कल भार बहातां को सोडा जो नव्हे रिपु लयाला
 भगवान् म्हणे बुडाला कीं हा मोहांत रक्षे मो-गीते
 जीवांला विषय तसे संभोहाया न दक्ष पांगी ते ३६
 प्रभु पार्थासि म्हणे मो बुध वीरशिरोमणे सखे दमन
 केले तुझेंहि शोके माझें येणेंचि बहु सरवेद मन ३७
 गलेबंधन कीं पुत्र- प्रेमें विवेकेंचि तोड बापा हें
 सुरवकर नव्हेचि उग्रदुनि विषरत्नाचा न तो डबो पाहें ३८
 सांत्साह युद्धधर्मां हांता नव्हेताचि तो असावध ही
 गेला उत्तमगनित्वा त्याचा कां शोक हा असा वध ही ३९
 धर्म म्हणे जें झालें तें कथितां सर्व ऐक वा ज्ञात्या
 म्यां व्यूहीं द्वार करीं ऐशी केली स्वयेंचि आज्ञा त्यां ४०
 द्वार करी शिरतां पी न व्यूहा जेविं सागरा मगार
 नुरवी कुमार परमद लवहि जसा धरुनि गग रामकरी
 होय जयद्रथ आम्हा हेतु कुमारास अंतरायास
 त्यांस न निवारवे वा जेविं प्रवत्तास अंतरायास ४२
 आम्हां त्या क्षुद्रवरें रुद्रवरें करुनि वारिलें वाटे
 प्रभुनें सोभद्रासि न पांचासहि आजि मारिलें वाटे ४३
 कृतयर्मा द्रोण रूप द्रोणज कौशल्य कर्ण रथ सा हे

१ जोशस्त्रादिकांचाभार, २ रक्षणकर, ३ हेभगवद्गीते, ४ सर्प, ५ गळफांस, ६ करंडा, ७ स-
 उत्साह-उत्साह, ८ रणांगणींमिरणेंअसा, ९ अभिमन्यूस, १० रूसर, ११ परशुरामाचाहात,
 १२ हेतूस, १३ यमारा, १४ नीचशिरोमणीनें, १५ शंकरानें.

शर वर्षले जलदसे परि धैर्ये करुनि धर्मपथ साहे ४४
 केला विरथ अधमें दूपुनियां शरद्वयुद्धसव सोनीं
 दौःशासनिनें वधिला स्वगदेंने कंठमलांत अवसानीं ४५
 अष्टसहस्र रथ द्विप- पति नवशत राजपुत्र रणदक्ष
 द्विसहस्र मर्दिळे वा सौपादें अश्वपति बहुत लक्ष ४६
 गुरुला न सांपडावें म्हणउनि ऐसें करावया गेलों
 नों शोका सांपडलों पुत्रा-आधींच मीन कां मेलों ४७
 पाडी विजयास म्हणे तुजही मी शोक-वेग मोहीन
 ही अधिक श्वेड करी मूर्च्छित तरि ओकवे गमा हीन
 धर्ममुखें वृत्तांत स्वसूताचा ऐकतांचि तो कानें
 पडला मूर्च्छित अर्जुन हा वत्स असें म्हणोनि शोकानें ४९
 सर्वाप्त वीरमंडल झालें अत्यंत घाबरें हो ते
 धर्म म्हणे दारववितें न तपोवेन या अर्धा बरें होतें ५०
 सावध होउनि अर्जुन सोडी बहु दीर्य उष्ण निःश्वास
 कोपें पेटे वाटे जाळील संधातराष्ट्र विश्वास ५१
 विजय म्हणे सत्य उद्यां मारान जयद्रथासि आपण हो
 म्यां केला होइल जरि मिथ्या शरणागतींच हा पण हो
 वांचेल कराया तप जरि जाइल काय तो अरण्यते
 अथवा म्हणेल शरणा- गन मी या केशवा शरण्यते ५३

१ वर्षले हे क्रियापद-कर्तरीआहे म्हणून हे सहारथीअसाकर्ता, २ धर्ममार्गी, ३ साहज्यपानीं,
 ४ मूर्च्छित, ५ तेवरीं, ६ हापुत्रशोक, ७ विष, ८ हापहाय, ९ वनांतच असतोंतरवरेंअसाभा
 व, १० याकुकर्मास, ११ धनराष्ट्रपुत्रांसह, १२ शरणागतांचेठायींयात्रमिथ्याहोवो, १३ शर
 णागताचेरक्षणकरण्याविषयींसिन्धुअज्ञानें.

किंवा युधिष्ठिराच्या . आश्रय तो जरि करील पायाला
 गेला पशिवो हरिष्ये प्रभुमागे तरि करी लयायाला .५४
 अथवा भीम नकुळ सह- देवासि म्हणेल वांचवा दास
 तरि खोट्यासहि राखिति साधु जसे काय लांच वादास
 ज्या जीवदान दिधलें तो हा कीं कां अजी वदाना तें
 कळलें पात्र दुखविला अहिसा वैरी न जीवदानांतें ५६
 बधिलाचि रणांत उद्यां म्यां बालकघातहेतु सिंधुप हा
 या गरूडें धरिला तो अहि उडउनि शत्रु-सैन्य-सिंधु पहा
 मारिन जयद्रथालां कोडिन दोघे गुरूहि शर-भवनीं
 श्रमनिळ कौरव माझ्या इषुपटलीं जेविं सिंह शरभ वनीं
 न बधिन जयद्रथा तरि पावेन अराल्यसंध नरका-मी
 ज्या ज्या पावे क्रोधी लोभी बहु संपदेंध नर कामी ५९
 मारिन जयद्रथ करिन यश भुवनीं विशिखजाल वित्त रणीं
 हें न घडतां जळनेन ज्वलनीं होतांचि अस्तमित तरणी ६०
 करितां अशी प्रतिज्ञा जगदीशें पांचजन्य वाजविला
 लाजविला प्रलय-जलद नादें ब्रम्हांड गोल गाजविला ६१
 वाजउनि शंख झाला कौरवहृदयासि देव हृत्तदर
 तैसाचि सरवा त्याचा अर्जुन फुंकोनि देवदत्तदर ६२
 देतां दुर्जनहृदया स्वदररवें करुनि कंप देवाद्यें

१ जयद्रथ, २ कल्याणाकरितां, (तो करी म्हणजे हनीजरशांकरापागे लपेलतर कल्याणहोई
 ल असाभाव) ३ बालकघाताविषयीं कारणीभूत, ४ अन्नप्रतिज्ञा, ५ नरकास, ६ संपन्न-अंध-
 अस्मिदांध, ७ विस्तृत, ८ अस्तम-इत-अस्तभावपावलेला, ९ अयदेणारा, १० कृष्णानें.

प्रकटिति कटकीं मेरि- प्रमुखं बहुं नादेसंपदेनं वाद्ये ६३
 चारंकथित प्रतिज्ञा परिरुनि बहु सिंधुराज तो भ्याला
 भिववी धननाशाची वार्ता अत्यंत जोवं लोभ्याला ६४
 राजसभेप्रति जाउनि पार्थाची श्रुत् करी प्रतिज्ञा ती.
 पळतो म्हणं न रक्षिति पळ हरि-भागा-करी-प्रति ज्ञाती
 जाच म्हणा न उगे तुम्हि धरुनि असा ध्यान हा निरोपाला
 पावो रिपुची व्योच्या लेश असाध्या न हानि रोपांला ६६
 कुरुप म्हणं पतनावधि निजधर्मीं काय हा निभावो जी
 शूद्र यज्ञो-हानि-परिस बहु वपुची काय हानि भावोजी
 दुःशासनादि आम्ही आहों तुज सर्व वर्जकोट रहा
 कर्ण भुजाश्रितजीवा न म्हणो दे कीं सरद्रुकोटर हा ६८
 आहेत रूप द्रोण द्रोणि शुचियशासि सर्वथारा जे
 रक्षितिल तुला यत्ने हे कालिंगादि सर्वथा राजे ६९
 आहेस शूर तूही सोडूं धृति धर्म नय नको पावे
 कोपुनि काय करिल पर न महेशाचेच नयन कोपावे ७०
 बोलुनि ऐसें येउनि बंदुनि गुरुच्या पदाप्रतिज्ञाते
 कुरु सिंधुराज कथिती पार्थकृता तापदा प्रतिज्ञा ते ७१
 सिंधुपति म्हणो गुरुजी लांघव दृढ दूरलक्षवेध रणीं
 बहु जाणें मीं कीं तो रविलाचि अशेष लक्षवे धरणी ७२

१ नाद बाहुल्ये, २ सिंहाचाभागजोहनीत्याप्रति, ३ रहा, ४ मोन, ५ अर्जुनाच्या, ६ बाणाला,
 ७ पतन-अवधि-मरणपर्यंत, ८ अशेषकोट, ९ सर-द्रु-कोटर-कल्पतरूचीटोल, १० चा
 पत्य, ११ लांबचेंनिशाणमारणें, १२ सर्व, १३ पहावे.

द्रोण मूणे सिंधुपते^१ ठावे हें तुजहि त्याहि सप्यास
 परि तुजहुनि विजय अधिक त्याचा चापीं अखंड अप्यास
 बहु स्ववळला धनंजय वनवासें त्यांत आजि रूत-पातें
 तत्तप बहुमत त्यां जे तपले पंचाग्निमाजि सु-तपातें ७४
 परि तूं भिवोनकोचि त्यजुनि मरणभय सुरवं करीं समर
 न शकतिल मद्दुजाश्रित मर्त्य विलंघन करावया अमर
 रक्षीन असंशय मी तूं वदन करूं नकोचि अवेनत रे
 कांसेसि लागल्याचें शुद्र अलाबुद्दि करूनि अवेन तरे ७६
 करिन असा व्यूह जया तो न शके वासेविद्दि तरायातें
 प्रिय हित सत्य वदावे मज ऋदेवास विहित रायातें ७७
 अनुभविलें साध्वी-सुत- रत्न परिश्रंग-रत्नरस-दामाहि ग्यां
 गाती यशोरसाच्या अमृतरसाच्या न सुर रादा महिम्या
 पुरवी प्रयागसा कीं हा धीरांचा समस्त काम रण
 नाचवि अमरुतका हें कां नाचविना समरुतका मरण
 कौरव पांडव यादव अन्यजन तसाच सरुत मीहि महा
 अर्धुव सर्वाहि तुरत्री काल जगीं स्थिति जसा तमीं हिमैहा
 नरवर्या पैर्याये आम्हीं हरिलों असांचि कालवले
 रूगतिद रण-मरण उप- स्थित होतां केवि चित्त कालवले
 गुरुच्या अपाये वोधें कोळेंही सिंधुपाळक वळविला

१ तत्-तप-अर्जुनाचेतप, २ मत्-सुज-आश्रित, ३ रालनें, ४ शोषवाहि, ५ रक्षण, ६ अर्जुन
 हि, ७ साध्वीपुत्राचें आलिङ्गनरूप-हार, ८ यश-रसाच्या, ९ कबंधातें, १० मस्तकभ्रस-
 पारास, ११ अशाश्रुत, १२ हिम-हा-हिमनाशकसूर्य, १३ प्रकारांतरानें, १४ कालवले यथेष्टा
 साकरितां "ब", १५ यमानेंही मूणजे याचें मरण आले असा भाव.

हो काय मृत्युकरत्रीं देवें प्रभु-मित्र-बौळ कवळेविला ८२
 सैंधैव म्हणे विभय मां झालों कीं गुरु नव्हं अलीकवचा
 गुरुवचना कीर्ति जशी केंची पविच्या तशी भली कवचा ८३
 संस्मित संचित होउनि गुरु शिष्याच्या गुरु-प्रतिज्ञानीं
 प्रार्थिति अपकीर्ति न हो ऐसें त्रिजगद्गुरुप्रति ज्ञानी ८४
 ऐकुनि गुरु-प्रतिज्ञा कुरुकटकीं वाद्यमात्र वाजविलें
 बहु नरसिंहध्वनिनीं घटिकाभरि सर्वगगन गाजविलें ८५

अध्याय. ८

देव म्हणे सरवया मज धर्मा भीमाहि न पुसतां स्वमते
 कशि दुर्घट प्रतिज्ञा केली वा परम कठिन हें गमतें १
 जाणों वेडे तेजे स्व गुरुजना रुमति-दायका पुसते
 वा तूं सत्य धनजय काय द्रोणादि काय कापूस तें २
 हे चार म्हणाति प्याला सैंधव परिरुनि गुरु-प्रतिज्ञा ती
 कथिते झाले त्यासहि पायधरुनि हे गुरुप्रति ज्ञानी ३
 तद्र-क्षणार्थ केली स्वसुखें गुरुनें तुझ्या प्रतिज्ञा ते

१ जयद्रथ. २ अस्मिन्नु, ३ प्रासविळा, ४ मिथ्यावादी (सकारानं पुरुषवाचक आ
 णि बहुव्रीहिसंवासानं जे नामयेईल त्याची प्रथमा संस्कृता प्रमाणेंच केत्याचा मोरो
 पंतीं नियम आढळतो.) ५ हर्षयुक्त, सखेद (द्रोणप्रतिज्ञेनें सखित आणि अर्जुनप्र
 तिज्ञेनें सखेद.) ७ कृष्णाप्रती.

कीं हे सत्या गानिल त्याच्या कीं तव भुजा-प्रति ज्ञाते ४
 शंकर-व्यूहीं पद्य- व्यूह तयाच्याहि कर्णिके-माजी.
 गहेल जयद्रथ कीं बहु चिंता बुद्धि पावली माजी ५
 कर्ण वृषसेन गुरुसुत मद्रप भूरिश्रवा कृपाचार्य
 सिंधुपतिपुटे षड्रथ हे तेढां साधते कसें कार्य ६
 हे दुर्जय जिंकाचे त्वां आधीं मग रुदुर्जय द्रोण
 तेढां कीं सेंधव वध हे शक्य म्हणेल तुज-विना कोण ७
 मंत्रज्ञ सचिव साखिक भीमादिक धर्मराज हे आर्य
 साध्याऽसाध्य विचारून कीं कावे सिद्ध योजिलें कार्य ८
 अर्जुन म्हणे सुकुंदा मानिदि ज्या सा रथांसि अधिक वैठ
 ते मद्रुलार्ध-सम बल न जसें नवनीत कवळ दधि कवल ९
 कृष्णा असोत मदधिक बल ते कर्णादि सा रथ कैवी-न
 कोदंड-वेद-पंडित मी त्यांसि हसूनि सार थकवीन १०
 सेंधव शिर हरिन करिन रण सर्गेण द्रोणगुरु-समक्ष म्हा
 चिंता करूं नकी वा गुरु माहात्म्येंचि गुरु-सम क्षम हा ११
 किं बहुना जरि तिकडे होइल जिंकीन तूर्ण विश्वास
 माझ्या शस्त्राऽस्त्रांच्चा मजला आहेचि पूर्ण विश्वास १२
 मजसीं करील गुरु त्या पापा रक्षावचास कटकट कीं
 एकहि अपमग राहों देईन नमी तथा-सकट कटकीं १३

१ मध्यपार्श्वी, २ हेसहामहात्मी, ३ बळ (बळ) प्रासाकरितां, ४ पास, ५ कवि-
 दन, ६ विशिष्ट, ७ धनुर्वेद, ८ बळ, ९ गणासहवर्तमान, १० मी अर्जुन, १० जगास,
 ११ अरंबसा, १२ जयद्रथा, + माजी.

गांडीव यशस्वी जय- श्रीचं लोकीं अंगार-मानिल यो
दुर्योधनहि उद्यां अग्नि- मानी तो कीं अगा रमा-निलया १४
गांडीव चापयोद्धा सी सारथि तूं श्रित-स्वरंग काय
मग जिंकिला न मागे कोण पुढेही न मत्करग-काय १५
सर्वार्थ-दर्शक म्हणों तुझिया भास्व-च्छवि प्रसादास
या-स्वार्थ-पात्र रु-गृह- स्था अतिथि स्वच्छ विप्रसा दास १६
मद्रथ सिद्ध असों दे उदया-पूर्वींच हेच कर जा गा
आहेचि तुझा स्वीकृत सर्व-सर्मयनीं संदेव कर जागा १७
त्या रात्रींत श्रान्तिहि गज मन निद्रा-करीं न दे वाजी
जो नोहि म्हणे सेंधव भेत्या निद्रा करीन देवा जी १८
विजय म्हणे माधवजी दावाया वदन न स्वसे लाजा
शोकांशुनि निचा विझवा भिजवा पुसुनि नयन स्वसेली जा
रु-विवेक सुभद्रेच्या या-परिदेवन-परा रुनेला हो
बहुधा देह शिवींनीं त्याचा होनां परींरु नेला हो २०
अंतःपुरांत जाउनि देव रुभद्रेमि बोध युक्त करी
त्या-सकरुणासि हें किति केला जेणें क्षणांत मुक्त करी २१
तूं वीरजा रुभद्रे बाइ उगी वीरबांधवा-कन्या
झालीस वीर-पत्नी वसे तैशीचवीररु धन्या २२

१ स्थान, २ गांडीवा, ३ हेरमावासा-श्रीकृष्णा, ४ श्रित-स्व-अग-श्रितकृत्यतरु, ५ सर्वपुरुषार्थ
देणारा, ६ भास्व-च्छवि-प्रसाद-देदीप्यमानआहेशोभात्यानीअज्ञाप्रसादास, ७ स्व-अर्थ-
याप्रसादरूपद्रव्यासाठींदासपात्रम्हणोंअसाअर्थ, ८ सम्यक्-अवबन-उत्तमप्रकारेंक्षणाविषयी,
९ भगिनीस, १० शोकरूपअग्नि, ११ आपलाशोला, १२ बिलाप १३ कांत्सीनीं, १४ मृत, १५ गजेंद्र-

स- यशें पितृ-मातुल-कुल उज्वल करिता असा असावा गे
 बाई वदले सर गिरि- जा-सुत तारक बली असा वरगे २३
 त्यजुनि अमृत मधुर म्हणुनि जैविं न मधुरवंड-पायसा गावें
 तव सुत-यश इतर यशो-ऽधिक ऐसें बहुत काय सांगावें २४
 वत्से आम्हांशि असी गति देवू वरद-नायक पिनाकी
 रण-मरण अमरता-ऽधिक झाले नाहीत काय कैपि नाकी २५
 उडविल उद्यां स्वसुत-वध- हेतु-जयद्रथ-शिरासि सितेवाजी
 आण तुझी होईल प्राप्त दशा योग्य होय कितेवा जी २६
 ऐकुनि म्हणे सभद्रा हा वत्सा काल काय हा निर्धना
 झाली कशी अकस्मात् धन-लुब्धाच्या समूळ हानि धना २७
 शोकीं कसे बुडविले साझे असू उत्तरा-ऽसू-सह सारे
 झाला-ऽसि स्वर्मांचा निर्धिसा तूं दृष्ट-नष्ट सहसा-ऽरे २८
 धिक् पांडु-यदु-बळातें रक्षायान शकलें मुलाला जें
 स्व पति-पराक्रम-वर्णन- शीलत्वे मीहि वा तुला लाजें २९
 झालें व्यर्थ वृकोदर- भावोजीचें बलाढ्य-पण आज्ञी
 वाटे मरेल शोकें नातू आहेत फार पण आंजी ३०
 हा वत्सा धैर्य-निधे हा वत्सा जन-मनोहरा-ऽकारा
 हा वत्सा कुलतिलका हा वत्सा सर्व सहुणा-ऽधारा ३१
 जी शूर-साधु-धार्मिक- पितृ-सर-गुरू विप्र-भक्त परम गती

१ शंकर, २ शिव, ३ वानर, ४ स्वर्गवाशी, ५ शक्तवाह अर्जुन, ६ दुष्टाला,
 ७ मरणा, ८ द्रव्यासारिखा, ९ दिसूनअदृश्य, १० कुंती,

दोषपर्वः

८५

प्राप्त असां तुज वत्सा विरह न देवू कदापि पर मग ती ३२
 इतुक्यांत उत्तरे-सह कृष्णा ये होय भर विलापाला
 शोकीं आम-समागम विष-तरुचा जेविं भरविला पाला ३३
 मूर्छित पडे सुप्तद्रा शीघ्र तिला सांवरी कमल-पाणी
 वारा घाली लावी नेत्रांला शीतसें अमल पाणी ३४
 कृष्ण म्हणे कृष्णे दे पुण्य असावीच उत्तरा सांसू
 हा हें किती वदवितो परि किमपि न देचि उत्तरा-सामू ३५
 प्रभुला हाय म्हणाया लावी मोहीं बुडोनि घटिका हो
 स्नेह असाचि असो जरि लटिका करितील माधु लटिका हो
 उंठउनि अनुजोसि म्हणे हें तुजला योग्य काय गा वाळा
 लज्जिति'हित स्र यश जोडुनि कवि पल सुग्णोग्य-काय-गावाळा
 जें तव उदार देना झाला सर्वां-परा सत रणीं तें
 मुनि-दुर्लभ कीं भेदुनि गेला तळत परासु तरणीतिं ३६
 सत्य करिल प्रतिज्ञा हा न कधीं किजयि बाहु ठळला गे
 न उडेल अरि-शिर-स्तृण कां ज्या किजयेषु वाहुंठळ लागे ३७
 कृष्णो-तरा-सुप्तद्रा- धेनूंच्या मधुनि मोह-यवनातें
 भवनातें येउनि तो प्रभु विजयाच्या करी समवनातें ३८
 प्रक्षालुनि कर-चरण प्रभु विमल जलें करुनि आचमनें
 श्चि शयन रची मानी मित्रा मणिं आयणास काच मनें ४१

१ अतिशय, २ चारला, ३ कमलासारिवे आहेत ज्याचे हात असाकृष्णा, ४ म-प्रसु-जि
 वंत, ५ प्रीति. "साधुसर्वमायावी असें मानतात म्हणून." ६ श्यापदभोग्यशरीरगावाळा,
 ७ यश, ८ विजय-शु, ९ वावटळ, १० रल.

लिप्त-स्थंडिल-शयनीं एकदि सोसेल शुक दर्म कसा
 देवांला भक्त नवा- नवसाचा गतवयास अर्पकसा ४२
 शयना-समीप मांडी गांडीव प्रसुरव सर्व हातेरें
 तनेज वाढवी निज तेजाचें ये करुनि मातेरें ४३
 निजतां रात्रौ श्रवक- बलि-विधि हा शिष्ट-पथ सदा साचा
 त्या महदेस्वास्थ्यांतहि लोपो दे लोक-गुरु न दासाचा ४४
 अपविं गंध कुरुम उपहार श्रवकासि जें कांहीं
 कृष्णासि अर्पिलें तें पार्थें कीं स्वास्थ्य मानसीं नाहीं ४५
 स्मित करुनि मनिं म्हणे प्रभु गेलें सोडुनि ज्ञान निज यातें
 स्मित-दर्शन होतां स्व- स्वलित समजलें मनांत विजयातें
 यच्चापरत्रें स्वचले पावुनि अहिता-समेत कांप हुडें
 तो पार्थ स्वार्थ पशुनें संप्रार्थिला न कां पेंहुडे ४७
 समजुनि शरण्य-वर्य स्वर्गीं स्तवितो जयाशि शिबि राजा
 अर्जुन म्हणे तयाला श्रमलासि निजावयासि शिविरा जा
 निधि रक्षणार्थ जैसा अति-सादर राजैराज यक्षांतें
 पार्थाऽवनार्थ तैसा स्थापी शिविरीं मुकुंद दक्षांतें ४९
 शयनीं निजोनि पाहे परमेश्वर परि न पळहि निज लागे
 चिंतीं चिंतेसि म्हणे त्यां वरिला कोण जडहि निजला गे ५०

१ वृद्धास, २ शंकरपूजाविधि, ३ महत्-अस्वास्थ्य-सोव्याचिंतेंतही, ४ श्रीकृष्ण, ५ हास्य
 मुद्राऽवलोकन, ६ आपलीचुकी, ७ बुरुज, ८ निद्रार्थ, ९ निजे, १० कुबेर, ११ चतु
 रवीरांतें, + सारविलेल्या यज्ञशाळेंतील शयनाचेगर्भ्यां- याभार्येचा संबंध
 वरचे आर्येंत आहे म्हणजेज्ञाचिशयनरची हा.

द्रोणपर्व.

२७

देव निर्शीथीं शयनीं बेसे मग दारुकासि आणउनी
 त्यासी वदे प्रतिज्ञा पार्थाची प्रथम सर्व जाणउनी ५१
 भक्तीं जसा मदात्मा देहींहि तसा न दारुका रमला
 या विजय-वेद-वचना द्यावा लागे सदा रुकार मला ५२
 निज रक्षणाऽधिक ध्वज- रक्षण रजासि दारुका पडते
 मोलें राज शिराहुनि बहु असतें काय दोरु कापड ते ५३
 मद्रथ सिद्ध असों दे जाणोनि व्यसन कां गळां ठावें
 पतिच्या श्रित-प्रतिज्ञा बुडतां पडती स्त्रिया गळां ठावें ५४
 विश्वासहि कुरु गुरुचें आप्त-विपत्सरिदलाबु धनु ठावें
 कोण म्हाणेल व्यसनीं स्वजन समऽवना मला बुध तुठावें
 तूं पांच-जन्य-नाद श्रवणीं शिरतांचि शीघ्र पाव कसा
 पेटेन बसोनि रथीं मी कुरुकटकीं नृणांत पावकसा ५६
 साची करिन सरव्याची मारुनि सर्वहि अरि प्रतिज्ञा ते
 जोडिनिल उद्यां बहु कर या शार्ङ्गा-प्रति अरि-प्रति ज्ञाते
 प्राकृतहि लुब्ध जानां पदरींचा एकदा रुकां हि मरे
 सर्वहि पदार्थ तापद मज भक्तचि एक दारुका हिंम रे ५८
 दारुक म्हाणे अवश्य स्यंदन आहेचि सिद्ध अजि तरणी
 तेज न भिरविल तुमचा प्रभुजी सेवकहि सर्व अजित रणी

१ मध्यरात्रीं, २ अर्जुनरूपवेद वाणीस, ३ ध्वजाचीकाठी, ४ दुर्दशापावाचें, ५ आप्त-
 विपत्-सरित्-अलाबु प्रामाविपत्तीरुपनदी तत्रोपख्यासारिवें, ६ न-उठावें,
 ७ अग्निसारिरवा, ८ धनुष्यातें, ९ चक्रातें, १० पेंशाचातिसराभाग, ११ थं
 ७. (शांतिदायक असाभाव.)

मोहें प्रिय स्त-शोकें करुनि पणहि दुःशला-विलापार्थ
 स्वप्नों दर्शन दे प्रभु कीं तो कांसेस लाविला पार्थ ६०
 श्रीपति म्हणे सरख्या कां स्नान वदन चित्त काळजी वाहे
 चिंता चतुर न वरिती नाशी धृति-वित्त काळ जीवा हे ६१
 स्वप्नीं हि प्रेमे दें प्रत्यु-स्थानाऽसनादि वासवि त्या
 जोडी कर तेजस्वी तेजस्वीशा जसा दिवा सधित्या ६२
 भीती न काल-काल- प्रभुचे कालोहिच्या विषा दास
 सांग स्पष्ट सरख्या तूं कां सांपडलासि या विषादास ६३
 पार्थ म्हणे देवा कशि होइल केली स्वरी प्रतिज्ञा ती
 रक्षितिल सकल सैन्यें व्यूहा-मागें अरि-प्रति ज्ञाती ६४
 मज दुर्घट न सकळ कुरु वीर-कटक-कदन-कर्म परि सविता
 दुर्तगति कृत-प्रतिज्ञ द्रोण गुरुहि सर्व धर्म परिसविता ६५
 सेंधव-शिर न उडवितां जरि जाइल काय भानु अस्त-नगा
 तरि जीवित अयश-स्कर व्यर्थ स्त्री रत्न जेविं अस्तन गा ६६
 दुसरी तरि प्रतिज्ञा रक्षिन दहनांत कांय होमीनि
 नाकहि नरक तुज-विना वांचे अन्यत्र काय हो मीन ६७
 स्वर्गमणे संगी क्षण विघ्नें धरिला विषाद या लोहें
 मित्र तुझे पात्र न हो विरहाऽपयशा-विषा दयालो हें ६८
 प्रभु करुनि जल-स्पर्श प्राङ्मुख वैसे उगाचि यळ आधी

१ जयद्रथस्त्री-आविलापार्थ, २ धैर्यरूपद्रव्य, ३ तेजस्वी-ईशा, ४ कालाचा काळअशा, ५ कालसर्पाच्या, ६ रवेदास, ७ त्वरित-चालणारा, ८ अस्ताचलास, ९ स्तनरहित, १० देह, ११ हवन करीत, १२ जलावांचून दत्तारदिकाणीं, + पति-उत्थान-आसनादि-अभ्यु-स्थानादि-आसनः-

मग विजयास म्हणे मी सांगेन तसेंचि कार्यं तूं साधीं ६९
 परमाऽस्त्र सनातन जें ज्ञाते म्हणताति पाश्र्चपत ज्याला
 जेणें देव महेश्वर समरीं अस्त्रांसि मारिता जांला ७०
 तें जरि असेल अवगत मारिसिल उद्यां जयद्रथास रणीं
 अवगत नसेल तरि मन लावीं त्या-श्रिते-स्त्र-द्रुच्या चरणीं
 करिल प्रसाद देइल अस्त्र स-निश्चय करीं असा ध्यातें ७१
 शिव-पद स-साध्य करितें ध्यातां मोक्षाहि कीं असाध्यातें ७२
 बैस स्वस्थ ध्यानीं पात्यासीं पातयासि लाव कसा
 हो श्येनसा सरख्या तूं शत्रु जयद्रथाहि शीघ्र लावकसा ७३
 उदक-स्पर्श करुनि नर बैसे दर्भाऽसनीं असा ध्याया
 कीं नारायणाहि म्हणे परमा सिद्धिहि नसे असाध्या या ७४
 धरितां समाधि पार्थ ब्रह्म सुहृतींच तो असें पाहे
 जातीं स्वये उद्रीची- प्रति गगन-पथें सवें हरिहि आहे ७५
 चालविला दक्षिण-भुज धरुनि नभीं पार्थ जलज-नाभानें
 त्याच्या नेजः श्रवणीं सोडुनि जावेंचि खलजना भानें ७६
 पाहे हिम-नग मणिमान् श्वेताऽद्रि धनाधिर्ष-प्रिधा नलिनी
 कविनीं शिव-लीलासी जी साऽदर सेविली सदा अलिनीं ७७
 स्वर्गासि स्वरवे जीच्या स्नानें पानें सरूप गेला हो
 अवलोकी नारायण- सरव बहु मानें सराऽपगेला हो ७८

१ झाला २ आश्विनकल्पतळ्या, ३ ध्यानकर, ४ पाहांद-च्यारात्रीं, ५ उत्तरदिशें,
 ६ कमलनाभकृष्णानें, ७ स्मृतीनें, ८ कुबेरप्रिया, ९ कमलधुकसरोवर-वरी,
 १० मद्यपी, ११ स्त्र-आपगा- देवनदीला-

प्रेक्षी मंदार-द्रुम- भूषित-मंदर-गिरि-प्रदेश तदा
 पाहुनि काल-नगाने दृष्टि न लागो असें वदे शतदा ७९
 जो ब्रह्मतुंग-पर्वत तैसाचि स्रुतुंग आणि शतशृंग
 शर्याति-चनीं तापस कमल-चनीं जेविं हंस-खग भृंग ८०
 अश्व-शिरःस्थान सकल सिद्धीचें जें सभाग्य माहेर
 आथर्वणाऽश्रमहि ज्या त्यजुनि पलहि न मुनि निघति बाहेर
 वृषदंशस हा मंदर पूर्वींष्टदयांत रेखिले होते
 जे परम रम्य तापस- स्वर-सिद्धि-निवास देखिले हो ते ८१
 श्रीराम-बाण-सम गति देउनि दायी सरच्यासि नवल हरी
 देव-दया दासा दे स्वरव न तसें अमृत-सिंधु-नव-लहरी
 तो श्री-नारायण-सरव नर तेजःपुंज-पर्वता पाहे
 चिनीं म्हणे निवाळे डोळे सोडुनि सर्य तापा हे ८४
 त्या शैलाच्या अर्गीं झाले स्वर चित्रसे पहाते ज्या
 अचळोकिला भवानी सह भगवान् भूत-पति महा-तेजा
 ज्याच्या श्रद्ध तपा-सम कोठेंही किमपि तप न भारवैर गा
 कृष्ण नमस्कारी-त्या दासाच्या कोटि-तपन-भा स्वरंगा ८६
 अजित तसा विजय नमी क्षिति-वरि ठेऊनि सचिर शिर गुडघे
 बहु नमन-लाभ-लोभी जाणो दुष्काळ-संस्तुधित गुडे घे
 ईश्वर म्हणे उठा बहु साधु तुम्ही मुनि कवि-प्रवर दास

१ नामविशेष पर्वत, २ हयग्रीवस्थान, ३ देदीप्यमान, ४ कोटिसूर्यप्रभा
 अशा. ५ कल्पतरुला, ६ गुळ-

मज आर्षेह तोय म्हणती सर्वज्ञ अनेकविप्र- वर-दास ८८
 झालों प्रसन्न मागा ऐसें ऐकोनि अभय-दा नमुनी
 स्तविनी प्रेमें सात्विक- भावांत बुडोनि अभय-दान सुनी ८९
 स्वसेवा-स्वरभीच्या कासेला भक्त वत्स लागावा
 कविनीं तुझा प्रसादचि अनु-दिन वा भक्त-वत्सला गावा ९०
 सर्वाऽर्थ संप्रदर्शक अर्क तुझे पाय अंधकाऽराते
 याचे आश्रित जे जे भीति भयाऽख्या न अंधकारा ते ९१
 नमनें स्तवनें अर्जुन होय स्नात प्रसाद-दृष्टीतें
 आलें धैर्य मनांत प्रभु-दर्शन-योग्य-तेज दृष्टीतें ९२
 जें आपण कृष्णासि च्यवस-बलि-द्रव्य वाहिलें होतें
 प्रभुच्या पाया पाशीं पार्थें पुष्पादि पाहिलें हो तें ९३
 पार्थिव-मूर्ति-समर्पित- माल्य किरातीं तसेंचि हें वाटे
 हरि-हर-रूपाऽभेद- ज्ञानाऽनंदाऽग्निनें गळा दाटे ९४
 मागे मग प्रतिज्ञा सिध्यऽर्थ प्रभुसि पाऊपन नमुनी
 कीं म्हणति न हो अयशीं हो मृत्यु मुरवांन आश्र पतन मुनी
 स्मित करुनि महेश म्हणे यदु-कुरु-वरहां पुरेल हा हेत
 जा चाप बाण आणा त्या अमृत-सरोवरांत आहेत ९६
 कृष्ण प्रभुसि नमुनि जों गेले रवि-मंडळ-प्रभां रक्त-सरा

१ अस्मसंतोषी, २ नरनारायण, ३ अंधकास्तररिपो, ४ भय-आरव्य-संसारनासका,-
 ५ अत्रि-अक्ष-बलिद्रव्य शंकराचें वृजासाहित्य, ६ पार्थिवलिंगास अर्पण केले हें पुष्पज
 सर्किरात स्वस्वप्रधारण केव्याचे र्जाप्रभुच्या ठायीं पाहिलें तसें आतां ही पाहिलें असा अ-
 र्थ, ७ अद्वैतज्ञानाच्या आनंदप्राप्तीनें, ८ यादव कौरवश्रेष्ठ कृष्णाऽर्जुन, ९ कृष्णाऽर्जुन.

तों एक नाग आहे . घोर सहस्राऽस्य घोरतर दुसरा १७
 पहिल्याहुनि बहु दुसरा दुष्टेस्य विषाऽग्नि-संपदे वसुनी
 ज्यातें पाहुनि पावति दूर-स्थित नतहि कंप देव मुनी १८
 बंदुनि भावें म्हणतां शत रुद्रिय-पाठ हान जोडून
 झाले धनुष्य शर ते नाग स्व-महोग्र-रूप सोडून १९
 कृष्ण-स्कंधीं घेती चाप गमे हेल विशाल शर भाला
 प्रभुला नमुनि निबंदुनि नमिति पुन्हा सिंह जेविं शरभाला
 गुण शर जोडुनि जेव्हां प्रभु मांडुनि ठाण चाप आकर्षीं
 तें ध्यान पाहुनि जितें कृष्णचि न म्हणति समस्त नाकर्षीं १११
 श्रीमूर्ति राज-मुद्रा नर कागद त्यांत सम ठसा हो तो
 तो ध्यान-योग बुडतां सर्वांहि जडांसि कमंडसा होभो १०२
 हृदयांत ध्यान तसें धरिलें सरहैस्य पाशपत गा तें
 जें कालातें जिंकी जेविं गरुड-तेज आश पतगातें १०३
 प्रभु दावुनि निज विजय-द संदरि-घ्न ध्यान चाप चढऊनी
 शर त्या सरिंच टाकी कार्मुकहि महाऽरुद्र-मंत्र पदवूनी
 विजयी व्हाजा ऐशी आज्ञा होतां महेश-पद नमुनी
 होउनि कृताऽर्थ आले शिविरासि पुन्हां प्रसन्न-वदन मुनी
 प्रभुनें स्वप्नीं केला कृत-कृत्य सरवा न लेश भागविला
 इकडे दारुक गोष्टी सांगीनि प्रातरुं वधि जागविला १०६

१ सहस्रमुख, २ नागर, ३ शिव, ४ जयजय, ५ कूर्पासाररवा (उद्धारकर्ता असा भावः) ६ मंत्ररहस्यसहवर्तमान, ७ तत्-अरि-घ्न, ८ नरनारायण, ९ प्रातः कालपर्यंत, + पक्षातें.

प्रथम करी जप होम ब्राह्मण पूजादि विहित जें कर्म
 मग विश्वकर्म-निर्मित भास्वर-भद्राऽसनीं बसे धर्म १०७
 शूभ्राऽवर सुक्ता धर सित-चामर वीज्यमान शोभे तें
 बहु राज-रत्न ओढुनि घे शारद-पूर्ण-चंद्र-शोभेतें १०८
 चंद्र किति जसा धर्मा न तसा कवि मानवे शतक्रतुला
 मग तद्यशोऽमृताची धरिल कसें मानवेश तन्न तुलो १०९
 ज्याचा प्रताप-रवि मधु-कैटभ-तिमिरीं लव प्रभा वमला
 तो प्रभु ज्याच्या द्वारीं वाच्य न त्यांच्या लव प्रभाव मला ११०
 तो भूप-प्रभु कवची रक्ती मणि-कुंडली युवा बंदी
 ह्यस्थ म्हणे प्रभु येतो तो वेद स्तविति ज्या जसे बंदी १११
 धर्म म्हणे त्यजिति जया नमुनि कुल-धनादिभव-मदा ज्ञाने
 प्रभु चरण दर्शन मला घाया इच्छिति कसे मदाऽज्ञा ते ११२
 तिमिर-हत गर्तीं छु कवण रविच्या घाडील आण याजीतें
 आणाही हास्य तथा पूजा साहित्य आणवा जी तें ११३
 येतां प्रभुचें धर्म स्वकरें लागे सभाजन कराया
 धन्य म्हणे यांजसि रघु-पैति बहुमानी सभाजनकराया ११४
 भक्तापुटें न मिरवी तेज श्रीमूर्ति रवि सैभाजी जी
 हावी बहु विनय म्हणे जरिहि ब्रम्हाऽदि कवि सभा जी जी
 दुपद विराट वृकोदर सात्यकि-इत्यादि सर्वही आले

१ तन्-यश-अमृताची-धर्मयशोमृताची, २ मानवश्रेष्ठ, ३ वजनकरण्याची तुला, ४ धर्माचा,
 ५ द्वारपाल, ६ बुल-धन-ताहण्यआणि विद्या-यां भास्वर सब म्हणजे निर्माण होणारा जोय दखानें,
 ७ अंधकारामुळे आडलेला, ८ गमन करण्याविषयी इडाकरणारा, ९ पूजन-१० धर्माला, ११ राम
 चंद्रास बहुमानी अशा, १२ सत्कारी.

झाले कृतार्थ हरिला पाहुनि चंद्रा चकोरसे धाले ११६
 धर्म म्हणे माधवजी प्यालें मन करुनि बोध वळवा जी
 व्यसनीं तरेल मंदर- सा जरि ताराल तो धवळ-वाजी ११७
 कृष्ण म्हणे राजाजी कां प्यालां विजय हा अ सामान्य
 एका पुरांडेरि वांचुनि नाहींचि जगत्त्रयीं असा मान्य ११८
 ज्या पाहुनि स्मरहि म्हणति कृष्णाचि कृष्णांजुजा धवळवा जी
 तो धर्माला सर्वा- सागुनि येउनि नमी धवळ-वाजी ११९
 आलिंगुनि धर्म म्हणे वत्सा विजयोऽस्तका महा बाहो
 मारिन जयद्रथ म्हणसि तरि सत्य तुझा स्त-काम हा वा हो
 आश्रय मेधाविजया विजया होतोसि तूं करुनि आजी
 कीं हा प्रसन्न बहु तव सुरव-वर्ण असाहि अच्युतींही आजी
 धर्मासि विजय सांगे स्वर्गींच्या अद्भुता अनुभवातें
 नमिती क्षितिवरि ठेउनि शिर सर्व स-देवकी-जनु भवातें
 किनि म्हणति काय स्मरणी पुरवी आस्था पिनाकि-लीला हो
 किनि म्हणति एक हरि हर इतरीं हा स्थापिना किर्लीला हो १२३
 धर्म म्हणे हूं अद्भुत करुनि मला आजि समर-सव दावा
 काय इतर रस योगचि एक मला आजि-समरस वदावा १२४
 धर्म प्रेरित गेले ते श्रीमाऽदिक स्तरोपम रणाला
 राम-प्रहित जसे दश- सुरव-कटकाच्या स्तरोप मरणाला १२५

१ देवतादवअर्चुन, २ शिव, ३ कृष्ण-अनुज्या-धव(पति)अर्जुन ४ नमा, ५ विजय-उत्तका,
 ६ युद्ध, ७ देवकी नंदनासह, ८ युक्तिला, ९ युद्धस, १० युद्धतुत्यरस, ११ देवतुल्य,
 १२ शर

अध्याय-९

श्रित^१वत्सले^२ मुकुं^३दे^४ ल्यजिला स्व-स्वामि-भाव-सार श्रितौ १
 प्रेमे^५ श्रीहि न वरिली तेसी जैसी स्वदास-सारश्रिता १
 सिद्ध करिति यन्नामे^६ ब्रम्हाऽदि सकल मनोरथास जुनीं २
 तो प्रभु म्हणे पटु न मी दे पंचा^७क्षर मनो-रथा सजुनी २
 देय म्हणे अर्जुनजी व्हा सिद्ध रथस्थ तपन-कोपा^८र्थ ३
 तें कां न म्हणेल मनीं ब्रम्ह-पदाद्य^९र्थ तप नको पार्थ ३
 करुनि प्रदक्षिण द्विज- वृंदासि रथासि तो कवि नयाने^{१०}
 मंग वेधोनि अधिष्ठी^{११} जनकां^{१२}कीं जेविं तोक विनयाने^{१३} ४
 काय उणे^{१४} त्या करि स- श्रीकृष्णा^{१५} ज्या निवास विप्रौ^{१६}ऽशी ५
 कर्णा^{१७}हीं स्व स्तुतिस श्रीकृष्णाजानि वासेवि प्राशी ५
 झाला गिज दासाचा ज्या स्तविति रूधीर विप्र तो दास ६
 श्रीनेलिनीचा चक्र ल्यजुनि धरि सुधी रवि प्रनोदा^{१८}स ६
 पारु^{१९}-निकरहि प्रभुच्या हेतु बहु प्रीतिचा बुकासाच ७
 वाटे न कोस्तुभाला जपला जगदीश चाबुका साच ७
 अनुभवती रूपाची एक स्थिति एक हानि पेट सूत ८
 तेसे हे कृष्ण सरवे एक रथी एक हा निपेट सूत ८
 कृष्ण रथी चढले मग तोहि चढे पुत्र सत्यकाचा हो

१ आश्रिताविषयीं कृपाळु अशा, २ धनीपणा, ३ तोकडा, ४ स्व-दासाचे सारग्रहण, ५ यत्न-नामे,
 ६ पुराणी, ७ हे पंचाक्षरमंत्र, ८ सूर्यकोपार्थ, ९ नीतीनें, १० चरोनि, ११ वसे, १२ नमतेनें, १३ अनुनास,
 १४ कृष्णासह, १५ स्थान, १६ ब्राम्हणाच्या आशीर्वाद, १७ कानानीं, १८ द्रोणदीपति, १९ अर्जुन, २० नदमीस
 क.मलिनीचा, २१ चांगला बुद्धिमान, २२ चाबुकास, २३ धृती-समूह, २४ वस्त्र, २५ अत्यंत, २६ सार
 ची, २७ सत्यकी.

जेविं हर-रथीं विधि हरि दुसरा दृष्टांत सत्य कांचा हो ९
 अवलोकुनि सात्यकिला पार्थ म्हणे धर्मराज रक्षावा
 सैंधव-वधाहुनि उणा न तुद्यां हा कार्यभाग लक्षावा १०
 चिंता करूं नको तो कुरु-गुरु तेजे असो अनैल सर हों
 एक मजपुटे माधव तूं जा धर्मापुटे अनैलस रहा ११
 गेला तो धर्माला रक्षाया जेविं सत्यक-पित्याला
 स्रगलौ-क्त राम-सेवा स्मरला पाहोनि सत्य-कपित्याला १२
 द्रोणे रचिला सैंधव- रक्षाऽर्थ व्यूहर्नायक-व्यूह
 परमाऽर्थ रक्षण-क्षम अपराजित जेविं काय कव्यूह १३
 चौवीस कोस लांब व्यूह दहा कोस रुंद तो मागे
 जेणे श्रिता न बाधों द्यावा पर-काल जेविं सोमोऽंगें १४
 जिंकीसा कोणीहि न शास्त्रें शस्त्रें तपोनि धीरा जा
 तो जपला अमृतरसा बहु शक्र तसा तपोनिधी राजा १५
 सैंधव मागे दूर स्थापूनि व्यूह-गूढ-गर्भांत
 होय पुटे पर कटकीं जाया दैव जेविं शक्र-दर्भांत १६
 व्यूहापुटे स्वयें गुरु दुर्मर्षण त्यापुटे उभा राहे
 मृग जैसा वाराया हरिची तो वाट जिष्णुची पाहे १७
 सेनाघ्रीं बाजविती नर-नारायण सरवे दर-बेरा जे
 ते मोरसे षुजगसे ऐकति होउनि सरवेद रव राजे १८

१ कच्चा, २ जपद्रव्य, ३ अधि, ४ सरोवर, ५ अर्जुन, ६ आत्मस्वरहित, ७ सावध, ८ स्रग्रीवानेंसांगि
 तलेली, ९ व्यूहश्रेष्ठव्यूह, १० कवि-ऊह-कवितर्क, ११ शत्रुरूपकाळ, १२ सोप-अग-अमृ
 नदृष्टानें, १३ द्रोण, १४ जयद्रथास, १५ दावानळ, १६ सिंहाची, १७ शंखश्रेष्ठा, १८ न
 रनारायण.

रोमांच-कंचुकाला कडकडतां कृष्ण कंबु कपित्वाला
 पर सोडी भानाला सिंह-खेंजेविं जंबुक पित्वाला १९
 बहु गज हय हगति सुतति . दे शंख-स्फुरण तें विपत्तीतें
 श्री-नृहरि-नाम-गर्जन भूतातें होय तेविं पेंतीतें २०
 ज्याचे निवात-कवच्या घःसर बला निपट म्हणति शर दक्ष
 त्या दुर्मर्षण-बल किति गर्जुनि भिववील वायु शरदःस्र २१
 अर्जुन-बाण-समूहे दुर्मर्षण-कटक सर्व भागे तें
 जरि विजय-शक्तितें पर रोधिल सैकैतहि सेतु गंगेतें २२
 दुःशासन होय पुढें दुर्मर्षणसाधि वग्नहि रणांत
 रत्नद्योत-नेज उरतें कांहींतरि काय अर्क किरणांत २३
 दुःशासनं शीघ्र पळे जाणो गिरिवरुनि दगड तो घसरे
 गुरुवरि जाय कपिध्वज जेविं पुढें मथुनि सेतु ओघ सरे २४
 कृष्णाऽनुमते अंजलि जोडुनि अर्जुन म्हणे अहो गुरुजी
 स्वस्त्यऽस्तु म्हणा घा मज शिष्या आशी जयप्रदा गुरु जी २५
 पांडुसम युधिष्ठिरसम कृष्णसम तुम्ही त्रिनेत्रसम महित
 करिल प्रसाद तुमचा जेविं तसें नाकनाथ न मम हिन २६
 प्रेम असा मान्य करी गुरुराज दयालु जनक-सामान्य
 तें न स्मरेल जो तो होईल कृतघ्न जन कसा मान्य २७
 या दुर्भेद्य-व्यूहीं इच्छितसें आजि मी शिरायास

१ मारुति, २ पायदळास, ३ तुच्छ, ४ शरत-अक्ष-शरदतूलील अक्ष-मेघ, ५ बाळू
 चा, ६ बांध, ७ न्याचे ध्वजीं मारुतिआहे असा अर्जुन, ८ प्रधाह, ९ मोठी, १० शंकरा
 समान, ११ प्रत्य, १२ इंद्र.

तुमचा प्रसाद नसतां होइल माझा वृथा चिराऽयास २८
 अश्वत्थामा तेसा सेंधव वध पणाहि हाहि राखावा
 कीं भंगतां प्रतिज्ञा मान-धनें अग्नि वीं हिरा रयावा २९
 हांसोनि द्रोण म्हणे पार्था मजला न जिंकितां आजी
 जिंकावया जयद्रथ शक्य नव्हे मज-सवें करीं आजी ३०
 ऐसें वदोनि मार्गण- वृष्टि त्यावरि महातपा सोडी
 जैशी-आटोपाया मत्त-गज-शिरीं महान पांसोडी ३१
 तो अर्जुन गुरु-कार्मुक खंडाया बाण निज गुणीं जोडी
 तें जाणोनि गुरु प्रभु गांडीवाच्याचि त्या गुणा नोडी ३२
 जोडुनि गुण पार्थ करी कुरु-सेना-पाल-विप्र-कटकांऽता
 कीं गुरु-पराशवेही कुरुसेना पालवि प्रकट कांनां ३३
 त्या दोहीं कृष्णावरि गुरु खवळे जेविं देव कीनाश
 बहुधा म्हणे पृथ्वसह शोकें पावोचि देवकी नाश ३४
 द्रोण करी नाराचें क्षत वशीं जेविं तक्षक रदानें
 कांपे क्षण जो भीता रक्षाया परम दक्ष करदानें ३५
 धैर्य धरुनि गुरुवरि शर सोडी श्वेताऽश्व जेविं कुपितांही
 हर्षे द्रोण न कोपे पुत्रोत्कर्षे कुंटे-न कु-पिताही ३६
 जो योजिला गुरूनें सर्वहि तो कृष्ण-रक्त सायक पी
 ज्याच्या व्रैजीं प्रसादें खाती ब्रम्हाऽद्यऽलभ्य साय कपी ३७

१ किंश, २ युद्ध, ३ मांढें आहेत तपज्याचें असा द्रोण, ४ झापडी, ५ हाकामारी,
 ६ यम, ७ दंतानें, ८ कृष्ण, ९ हाजरेप्यानें, १० कुद्धसर्प, ११ दुःखनमानी, १२ जो
 कुली, + द्रोणाच्यासेन्याचा अंत (नाश)

गुरु-शर पडति नर-रथीं नव जलजीं जेबिं भृंग सूर-रसोऽर्थ
 कीं त्या सूर-यज्ञ-वादीं शिरला घ्याया स्वभाग सूर-सार्थ ३८
 केशव म्हणे सरव्या हा गुरु सोडुनि मुख्य कार्य साधावे
 सैधव वधार्य सत्वर नियत शिवाऽर्चाऽर्थ आर्यसा धावे ३९
 पार्थ म्हणे सूत्रविले समयीं हित उचित काय तुज वाहू
 चाल सरव्या लवकरि हा कुरुसेना-पाल घाल उजवा हूं ४०
 गुरुते प्रदक्षिण करुनि रथ काटी वासुदेव वेगानें
 नच म्हणितलें जयाच्या किमपि यशाच्या न देववे गानें ४१
 जातां गुरुवरि सोडी शर नर होऊनि यां पराह्वत्त
 अंसुरा अमृत तसें बहु दुर्लभ ज्यां-साधुचें परा वृत्त ४२
 द्रोण म्हणे रे अर्जुन कोठें जातोसि कां निसरलास
 शत्रुस न जिंकितां तूं निघसी कीं या पणा विसरलास ४३
 पार्थ म्हणे शत्रु न तूं माझा गुरुराज वा दयालो कीं
 जोडील कोण समरीं तुज जिंकुनि सार्धुवाद या लोकीं ४४
 ऐसें बोलोनि निघे अति सत्वर सिंधुराज-बंध-कर्मा
 त्या अयुत-वळें रोधिति जय कांबोज श्रुतायु कृतवर्मा ४५
 त्या कटकानें मथितां गांधी कुरु-गुरु पुन्हाहि परि त्यानें
 सोडी पार्थ महा-मति काल-विलंबाऽर्थ युद्ध करित्यानें ४६
 कृतवर्मासीं झटतां देव म्हणे चाल करुनि मथना नें

१ नूतनकमलावर, २ उतमरसाकरतां, ३ उत्तमयज्ञमंडपी, ४ देवतासमूह, ५ शिवरूपाऽर्थ,
 ६ पराभूत, ७ द्रोणाचें, ८ शाबासकी, ९ जयद्रथाचा बंधकरण्याचें व भक्तिकर्त
 ज्याचें असा अर्जुन, १० द्रोणातें, ११ कालक्षेपकरण्याकरितां.

आणू नकोचि चिचीं व्याही हें त्यजुनि धर्म-पथ नातें ४७
 मीहुनि भोज निघे कीं प्रभुवरिच्या वरि म्हणे सरख्या निघ रे
 शिरतां नर द्रवे पर- बल अर्के घनहि घृत जसें विघरे ४८
 पांचाल उन्नमोजा चक्रत्राता दुजा युधामन्यु
 त्यां गांठी भोज जसा गत-सैत्संगा तपीं बुधा मन्यु ४९
 व्याली ज्याला वरुणा- पासूनि नदी प्रसिद्ध पर्णाशा
 जेणें पूर्ण न केली स्व परिभवे शत्रुचीच कर्णाशा ५०
 पर्णाशा प्रार्थी बहु ज्या अमर करा वरें असें वरुणा
 ज्याला मंत्रपुरस्कृत सु-गदा देउनि पिता करी करुणा ५१
 ज्यासि म्हणे वरुण तरणि होउनि अरि-सागरांत नारील
 युद्ध न करि त्यावरि जरि सोडिसिल गदा तुलाचि मारील ५२
 तो धावला श्रुतायुध- राजा भीमाउनुजासि वाराया
 होउनि विरथ स्व गदा सोडी नारायणासि माराया ५३
 जें प्रस्य-फ्रान्त्याऽगत- मूषीतें भय महा भुजग दे तें
 त्या वरुण-स्कृत-नृपाच्या देता झाला महाभुज गदेतें ५४
 जसि योजितां अविषयीं कृत्या तसि ती महागदा परते
 मारी श्रुतायुधाला सर्व भयें भंगले तदा पर ते ५५
 मग कांबोज-रुद्रक्षिण नृप वधिला जैविं सिंह शरभानें
 हरिति शिरें बहुतांचीं जैसीं नैसींच पार्थ-शर भानें ५६

१ सूर्यनेत्रें, २ गत-सत्-संग-गोलाआहेसाधुसंगज्यापासूनअज्ञा, ३ कोप, ४ नामविशेष
 नदी, ५ श्रवणेला, ६ मंत्रपूर्वक, ७ नौका, ८ प्रस्य-फ्रान्ति-आगत-मूषी, ९ प्रक्षणा
 च्या आशेनें आल्याउंदरीस, १० अर्जुन.

हाणी श्रुतायुराजा समरीं रक्तप्रपाऽर्थ तोमर तो
मोहे प्रभुही जाणों वदला नवदोनि पार्थ तो मरतो ५७
तडंधु अच्युतायुहि हाणी शूलें करूनि सितवाहा
देव म्हणे बा सावध हो देइल हर्ष मोह किंवा हा ५८
उठतां बाटे आला जाऊनि प्रेत-राज-सदनातें
वारा घालूनि पुसी प्रभु वारंवार मित्र-वदनातें ५९
गमले स्व काळिजा अहि दुसले शर शौरिच्या शरीरा जे
विजया निज नयन-युगीं कण दोघे बंधु ते शैरी राजे ६०
दावी विकलत्व प्रभु जो कांहीं कौतुकेचि कोपाऽर्थ
इंद्राऽस्त्रें कटकासह करि दोघांचेंहि भस्म तो पार्थ ६१
नियुतायु एक दुसरा दीर्घायु कुमार वीर जे त्यांचे
तेही वधिले विजयें राहों न दिलेचि धीर जे त्यांचे ६२
चेष्टिति अंग कलिंग प्राच्य असे बहुत मूप गोपानें
ते दंडिले नरानें जेविं स्व-पशू प्रमत्त गोपानें ६३
पार्थ प्रवर्तवी पर-बल मर्दुनि शोणितोऽपगेला हो
जैसा वर्षा कार्ती तैसाचि क्षोणिताप गेला हो ६४
प्रभुसि गदेनें हाणी तो अंबष्ठं-श्रुतायु जगदीशा
हृदयीं धन्य म्हणे त्या विजय ध्वज-निलय वायुज गदीशा
नै त्या गदेशि खंडी जों तो धांवे धरूनि दुसरींतिं

१ रक्ताचीपोईहोण्याकरितां, २ अर्जुना, ३ कपट्यास, ४ यमगृहातें, ५ रजःकण ६ बाण
धरणारे, ७ जयनशीलांचे, ८ पूर्वदेशाचेराजे, ९ शोणित-आपगा-रक्तनदीला,
१० अंबष्ठदेशाचाराजाश्रुतायु, ११ वायुपुत्रमारुति, १२ अर्जुन.

आला गमे नदीचा लोंढाचि पुढें करूनि सरसरीतें ६६
 नाडी आधीं प्रभुला मग पार्थाला पुनः पुन्हा रागे
 अद्भुत तें चावावे गरुड-गुह-शिरवी बळें जसे नागे ६७
 जसि गति घटकेर्णाची करि पुरवाया स्व काम राम रणीं
 झाली प्राप्त तसिच त्या पायापासूनि पामरा मरणीं ६८
 शिरतां विजय बहु करी दुर्योधन कटक तें विकळ-पातें
 शिवबील न प्रवेशें हरिणाच्या हरिहि तेविं कळपातें ६९
 व्यूहीं शिरतां अर्जुन दुर्योधन निज मनीं म्हणे हाय
 जाय द्रोणा-पारसीं नमुनि म्हणे त्यासि हे बरे काय ७०
 तो तुज-समक्ष कैसा शिरला व्यूहीं शिरो नये चातें
 तेजें अलंघ्य कीं तूं आचार्या ब्रासवादि-देवातें ७१
 भ्याले सर्वहि योद्धे पार्था हरि जेविं बध-परा शरणा
 आम्हां न सोसवे नर- रथ-भा जसि राक्षसा पराशर-भा
 दिधले जयद्रथाला अभय व्यूहीं सिता ऽइव शिर कविला
 रक्षोचित प्रतिज्ञा- वच न तसें धन कलत्र शिर कविला
 विश्वास-घातकी हा लावियला खांचि पाप डाग मला
 अभयद जयद्रथा नव- कर मायां जेविं पापडा गमला ७४
 महि-प्रिय-रत धर्म- प्रिय-रत तूं स्पष्ट आजि कळलास
 मज पोषिन्या विष-फळें अमृत-फळें मदहितार्थ फळलास ७५
 नूं मधुनें सारविला केवळ वरि मात्र गोडया खरची

१ मगरातें, २ कुंभकेर्णाची, ३ मूर्च्छित, ४ पराशराचे तेज, ५ झाल्याला,

+ "अमृत-फळें मदहितार्थ फळलास" असाही एक वाक्य आहे.

जो गुण करी नयाचें अरि-वश होउनि अनिष्ट वारव रची ७६
 रवेदें प्रलाप केला गुरुजी चिन्तां धरूं नका पाया
 रक्षा सेंधव आपण लाउनि पोषुनि तरू न कापावा ७७
 द्रोण म्हणें तूं अश्व- त्यामासा हें न अन्यथा नातें
 सेवीं गुरु मातेच्या विद्या-रूपा न अन्य थानातें ७८)
 कोप नसंचि तुझा मज सांगतसें सत्य मी न वंचकसा
 माझा धनंजयाचा होइल तुव्य प्रताप-संच कसा ७९
 मी वृद्ध रची सारथि नर नारायण सरवे तरुण फाते
 अक्षय लक्ष्यशोधन- जनसन्तुत रथ तुरंगधनु वा ते ८०
 वा सोडिले शर पुढें जेजे त्या अर्जुनें महाभागें
 वेगांतिशयें पडती ते एक क्रोश तद्रथामागें ८१
 हय-बल बहु कृष्णाचें नियुणपणाहि बहु न सांगवे गा तें
 न तसा संचहि सोसिल- हि प्रवयौचें न आंग वेगातें ८२
 व्यूहाचें सुरव सोडुनि त्यामागें म्यां वृथा न लागावें
 बदलों धर्म धरिन तें करिन मग तुम्हीं न कां मला गावें
 करितां युद्ध धनंजय उजवें घालूनि हात जोडुनी
 गेला न जिंकितां मज बहु होकरितांहि शीघ्र सोडुनी ८४
 अर्जुन शिरला व्यूहीं त्या मागें धर्म सांपडेल मला

१ ठका प्रमाणें, २ जोडा, ३ यश-च आहे धनज्यांचें अशालक्ष्यजनानीं उत्तम प्रकारें
 करून स्तुत-असा. (रथाचें विशिष्टणः) ४ तत्-रथ-अर्जुनाच्या रथामागें (त्याच्या
 पाचावेग बाणापेक्षां ही अधिक होता म्हणून तो बाणाच्या पुढें जाई असा भाव)
 ५ व्यूहाचें, ६ हटकितोही.

सार्वसाध्य यक्षराज- त्यक्त निधि जसा तसाचि तो गमला ८५
 माजांतों धर्मावरि तूं जा त्या पांडेवास वाराया
 होय रु दुःसह जीवित- निस्पृह-जन-कांड वारोवा रोया ८६
 भूष म्हणे इच्छावा बाळें घ्याया रुधांशु उडुनि करे
 तेंसें हे गुरुजि कसा जिंकावा चंडभानु उडुनिकेरे ८७
 हें न घडेल न म्हणवे धरिता झाला धरेसि दर्म कसा
 रक्षावें यश आपण हा शिष्य करिल गुंहेक्त अर्भकसा
 द्रोण म्हणे कुरुराजा पार्थ दुरोधर्ष सत्य परि त्यानें
 तूं रोधिशील माझ्या सामर्थ्ये रेंधवांत करित्यानें ८९
 होशील त्या प्रवाहा पर्वत तूं मी नव्हे अलीकवचा
 तुज लेववितों तें ज्या दृढता वज्राहुनी भली कवचा ९०
 घे कवच अ-भेद्य सरा अरु-नर-सर्वाःस्त्र-शस्त्र-दृष्टीनें
 श्रीशुक वैराग्य जसें रंभादि स्त्रीप्रकांड-दृष्टीनें ९१
 श्रीगुरुनें लेवविलें नव कनक-कवच जपोनि मंत्रास
 जें अरिचा हरि सत्यद- रज मूर्तेचा जेविं सर्व संत्रास ९२
 द्रोण म्हणे वृत्रास्तर या-सामर्थ्येचि जिष्णुनें मधिलां
 साक्षाद्गुद्रेचि कवच- धारण-मंत्र-प्रयोग हा कथिला ९३

१ सारवानेंसाध्य, २ सहजीमिळण्यासारखा, ३ कुबेरानेंटाकलेला, ४ अर्जुनास, ५ जीवि
 ताविषयी, निस्पृहजो जनत्याचावार, ६ जीवावर उदार झालेत्याचा बाणअसाभा
 वा, ७ इंद्रास, ८ दुर्योधना, ९ चंद्र, १० सूर्य, ११ नक्षत्रसमूह, १२ गुरु, उक्त-वडि
 लांचें आपण, १३ दुर-आधर्ष-निवारण्यासअशक्य, १४ जयद्रथान्चाअंत,
 १५ मिथ्यावादी (सकारांतशब्द), १६ रंभादिकरूनउत्तमस्त्रियांच्यानजरेनें, १७ हरणक
 री, १८ मृत्यूचा, १९ इंद्रानें, २० साक्षान्-रुद्रेचि.

हरिपासुनि जोडुनि दे हे विद्या सु-धन अंगिरा जीवो
 तौ अग्निवेश्य-गुरुला हृद जीवन जेविं संगिराजीवा १४
 लेवविले तुज म्यां हे कौतुक दाविल अभेद्य कवच रणीं
 ऐसें ऐकुनि गुरुच्या घाली निघतां नृपाल केव चरणीं १५
 जाय रस्योधन वारुनि पार्श्वाने सिंधुराज राखाया
 स्यर्शे युधिष्ठिर-चमू व्यूहा जसि सिंधुरा जरा खाया १६

अध्याय. १०

मारुति साल्यकि धृष्ट- द्युम्न तसे कुरु-बळासि तुडवीती
 कुरु-पति-राष्ट्रासि जसे दुष्काळ व्याधि चोर बुडवीती १
 द्रोणे न थारे क्षण पर- कटकान्त जसा नरुद्र थारावा
 तच्चाप-खा पांडव भीति जसे अहि गरुड थारावा २
 द्रोण क्षत्रिय-हृदया बहु जैसी भीति राम दे व्रधुनी
 करि पूर्ण सेवित्यांचे रक्त-नदी जेविं काम देवे-धुनी ३
 शत-संख्य नाचले त्या अद्भुत-समरोत्सुवी भट कबंध
 वाते घनसा द्रोणे धर्माच्या भेदिला कटकबंध ४
 रक्त-नदींत बुडाले गज मग गेले न कोण वाहोन

१ बृहस्पतीचा बाप, २ बृहस्पतीला, ३ द्रोणाचे गुरुला, ४ डोह, ५ संगकर्त्यांविषुवला
 स, ६ मिठी, ७ गजास, ८ बृहदशा, ९ टिके (स्थिरन होय) १० गरुड-आरा
 व-गरुडाच्या शब्दास, ११ परशुराम, १२ देव-नदी, भागीरथी, १३ व्यूहाच
 ना; + बृहस्पती.

गमला गोवर्धन-नग-वर्षि-घन-समूह शोण-बाहोन ५
 द्रोण-रण विलोकुनि स्तर सिद्ध स्मरती तदा पिनोकि-रणा
 म्हणती दापिल काळा हा रविच्या काय दौपिना किरणा
 गांठी धृष्टद्युम्न द्रोणाला राहु जेंवि रविला हो
 सिकताऽद्रि नदेसा तो वाटे त्या बाहुजें विरविला हो ७
 भिडवूनि हयांसीं हय घेउनि तेजस्वि चर्म करवाली
 तो स्व रथा-वरुनि उडे जैसा समरोग्रकर्मकर वाली ८
 द्रोणावरि झड घाली तो जैविं श्येन आमिषा नेयां
 कोरव म्हणती बहुधा काळचि हरणार या मिषानें श्री ९
 चढतां युगीं हयांच्या पृष्ठींहि क्षिप्र सर्व विप्रभ या
 पाहुनि पर पृथ्वी-पति झाले परि पावला न विप्र भया १
 रवंडुनि असि चर्म रथहि ममीं सर्वत्र विंधुनि करानें
 घेउनि स्वर शर जोडी चापीं तो शक्तिंसिंधु निकरानें ११
 प्राण हरावेचि म्हणुनि जों प्रवरतरींऽशुगासि गुरु सोडी
 तों तात्काळ चतुर्दश-बाणांहीं त्यांसि सात्यकी तोडी १२
 सात्यकिला षड्विंशति शर हाणां द्रोण तो महा कोपी
 तो माध्व तितुकेचि प्रवर शर गुरु-स्तनांऽतरीं बोपी १३
 तों वीरांला राजा-धर्म म्हणे सैन्यपाल पळवा हो
 सात्यकिरण-प्रवाहीं पडला गुरु हा असाचि पळ वाहो १४

१ श्रेष्ठा-बाहु-ऊन-रक्ताशुक्लद्रोणत्याहूनकमी, २ शिवाच्या युद्धास, ३ दबाविना, ४ वाकुल
 पर्वत, ५ क्षत्रियें (धृष्टद्युम्नानें) ६ दाल, ७ तरवार, ८ समर-उग्र-कर्म-कर-रणांणीं उ
 ग्रकर्मकरणास असा, ९ नामविशेष, १० नेण्याकरितां, ११ द्रोणास, १२ बलसमुद्र असा जो द्रोण
 १३ मोठ्या फटीन बाणास, १४ बाणास, १५ सात्यकी, १६ सेनापतिसात्यकी, १७ पल्लवर,

बर्कप पळविला तें गुरु दावी भृगुर्वीरसा समर सरणी
 किति म्हणति देखिलाचि न यामागें या-रसासमरस रणीं^{१५}
 शैनेय म्हणे सूता द्रोणावरि नीट वौह हाक रणीं
 करित नसे विप्राची धृत-पर-धर्म-प्रवाह हा करणी १६
 षट्कमींच असावें नित्य रत ब्राम्हणें अ-घात-रतें
 क्षत्रें स्व धर्म-युद्धां सुष्ठानें सर्वथा अघा तरतें १७
 सात्यकिसीं द्रोणासीं होय महा युद्ध तेधवां कविला
 वाटे तद्वाण-निहत- कटक शव-भरें अहींद्र वांकविला १८
 इषुनीं झांकुनि घेती ते करुनि छत्र केत विध्वस्त
 तो अ-प्रकाश त्यांच्या आस-कुमुद-खंद हेतु विध्वस्त १९
 सात्यकिनें कुरु^{११} गुरुचीं कोदंडे खांडिलीं रणीं सोळा
 लू समर-चमत्कारें केले ब्रम्हाऽदि-स्वर नभीं गोळा २०
 शिष्यांच्या शिष्यांला तो गुरु-वर बहु मनांत भा नवला
 का नवलास नव्हे घट- कर्ण-गळीं जरि बसेल कानवला २१
 गुरु-योजित सर्वांऽस्त्र प्रत्यस्त्रें सात्यकि स्वयें शमवी
 रमवी रत्सर-दृष्टिसि वमवी मद अहित-दृष्टिसीं श्रमवी
 करितां गुरु शर-पटलें दिन-कर-तेजोविनाश-तम खंबळे
 सात्यकिकडे मनें विज- याऽर्थ विनवित्याविना शतंभरव वळे
 गुरु सात्यकि रक्षाया धरुनि सधैर्यांऽयुधा बहुतरां जे

१ सेनापतिसात्यकी, २ भार्गवरामसा, ३ युद्धीति, ४ युद्धरूपरसासारखा, ५ घोडे, ६ पाद-
 तास, ७ अहि-इंद्र-शेष, ८ मग्न, ९ अदशन, १० विधु-अस्त्र-चंद्रास्त, ११ द्रोणाचीं,
 १२ अर्जुनाच्या, १३ सात्यकिला, १४ कुंभकपर्णाच्या गळ्यांत, १५ पक्षाभविशेष,
 १६ वाटे, १७ इंद्र.

भिडले झाले शास्त्र-ज्वलनीं न करुनि विलंब हुंत राजे २४
 हरिनें जेविं नराचा अरुणे रथ पळविला न तपनाचा
 मुनि म्हणति परस्पर हें पाहुनि झालेंचि सफळ तप नाचा
 अरि एक क्रोश पुढें लक्षुनि ज्या ज्या शरा विजय सोडी
 क्रोश पुढें गेल्यावरि मागे तो तो तदीयशिर तोडी २६
 तो कीं सूत मिरविला तिळ भरहि जयापुढें न वेग मनें
 रविचे उणे गुणे हय जिंकितिल कवण तया नवे गमनें २७
 विंदाऽनुविंद ताडिति पार्थासि जसे तसेचि गोविंदा
 विरथ करुनि अनुविंदा मारी लोकेकवीर तो विंदा २८
 ताडी माळीं त्याते कौशिं अनुविंद तो गदा घाते
 ज्याचें चरण-स्मरणचि नाशी बहु नरकभोग-दाऽघाते
 अनुविंद-बाहु-मस्तक खंडन केले पळें सिताऽश्वाने
 नर-कीर्ति नर बळे जरि हरिनिल हरिंची बळे सिता श्वाने
 श्वश्रू-करजेविं शिरे गेही जरि न म्हणती सना सीर
 व्यूहीं तेंविं कुरु-चमू धिक्कारुनि तो धरा-सुनोसीर ३१
 श्रमला जयद्रथाच्या जायासि न शक्त हीं निकट कांहीं
 हें योजुनि वेटियला पार्थ करायासि हानि कटकंहीं ३२
 त्या समयीं पार्थ म्हणे देवा संश्रित-शस्त्रांकरा वाजी
 श्रमले कीं श्रम-शमना घडि भरि तरि रथ उभा करावाजी

१ दग्ध, २ सूर्याचा, ३ वात्रुचें, ४ लोक-एक-वीर-वीरश्रेष्ठ अर्जुन, ५ कृपाळीं, ६ कृत्या
 नें, ७ नरकभोगदेणाऱ्यापातकानें, ८ अर्जुनानें, ९ अर्जुनाचीकीर्ती, १० स्त्री,
 ११ कुतरी, १२ सासूचाहात, १३ पृथ्वीद्वि, अर्जुन; १४ अर्जुन, १५ संश्रिताच्या क
 त्याणाची खाणजो वृ, (संबोधनार्थी) + सिंहाची.

कृष्णमृगे माइयाही हेंचि मनीं लोळवीन हे वाजी
 लोळिव तूंहि कुरु-चमू बाकरिते तुजसवेहि हेवा जी ३४
 उतरे रथावरुनि नर पळवी कुरु-कटक कृत-पराभव तें
 करि निर्मनुष्य मंडळ तो एक क्रौश आपणा-भवतें ३५.
 स्वस्थ-स्यांतं कीडे कुरु-बळ-पंकज-वनांत पार्थ-कौी
 मंत्र-बळें स-सरोवर निर्मुनि शर-गृह अनौतपाऽर्थ करी ३६
 शर जेविं किरण भवते जें कौरव-कटक तोचि परिवेष
 राविच कवि-मतें अर्जुन तेजें रूपोहि भिन्न परि वेष ३७
 निःशंक कुरु-बलीं नर जेविं हरि-शताऽवृतींहि शरभ वनीं
 पर्वी शिवाऽलयांसा शिरला देवर्षि शीघ्र शर-भवनीं ३८
 प्रभुनें मुक्त करुनि हय चुचकारुनियां हळूच कौशल्यें
 नृज-बोधें श्रित-हृद्गत दुःखेंसीं सकळ काटिलीं शल्यें ३९
 अश्व पर-शरांहीं भव तापांहीं जेविं दास पोळविले
 ते देवें भक्ति-रसें जाणों स्व-चरण-रजांत लोळविले ४०
 देवर्षि मुरवीं घालुनि बोट मृणें हीं सयोधना कुटिला
 भक्ति-बळेंचि पहा हा परमेश्वर आजि अर्जुनें लुटिला ४१
 ज्याचें पद-नख दासां जें सख दे तापल्यान तें विधु तो
 भगवान् स्वयं अहा या विजय-हयां सत्यदास तेंचि धुतो
 आम्ही दत्ततेसे गुण गुरु लघु हो वर्जुना नरा बावा

१ स्वर्धा, २ पराभूतकेलेले (कौरवसेन्य) ३ स्वत्यमनार्थ, ४ कौरवसेन्यरूपकमलकण्ठप्रथमें,
 ५ अर्जुनरूपहस्ती ६ अन-आतप-अर्थ-छायार्थ, ७ परिधि, ८ निराळा, वेगळा, ९ पर्वका
 कान्त, १० नारद, ११ शरगृही, १२ आत्मबोधें, १३ आश्रितांच्चाहृदयांतलीं, १४ उद्धार,
 १५ दत्तात्रेयासारखे.

तूं धन्य यौं ध नातरि यापरि हा अर्जुना न राबावा ४३
 ज्याच्या श्री पद-दास्ये पावे तोरेवा सदा रमा जाया
 हरितो मना नराचा होउनि तो खासदार मोजा या ४४
 पुरुषाऽर्थद ने केले दास-हय-हितोदया-कर खरारे
 झालासि दास-दास प्रभुही तूं बा दयाकर खरा रे ४५
 सारवद स्पर्श श्रीच्या बहुधा न हयसम स्तनाचा या
 हें यश गाउनि शिवसा लागेल स्रुधी समस्त नाचाया ४६
 प्रेमें माता बाळा न्हाणी कीं भक्त शंभुच्या लिंगा
 तेसाचि नर-हयां हरि कवि हो याचेचि पाय आलिंगा ४७
 ओषध स्र-चणक कव्यी पीत-पट पसाहि तोबरा माप
 श्रित-साहित्य कराया न बरा मंदोर तो बरा माप ४८
 हरि हरित-तृणीं चारी तो प्रभुज्याचा प्रताप दुर्वार
 हरि हरि तई करिति पद देउनि गणपति-शिरीं हि दुर्वार
 तोक-तृषा शमना कीं क्षालाया तीत तोक-मल पाणी
 प्यायाचेंही वेची करि न पिउनि तेविं तो कमल-पाणी ५०
 उंचेःश्रवा म्हणावा पार्थाच्या कान नीच तुरगानीं
 त्या पूजी तौ ज्याचें यश नंदन-काननीं चतुर-गानीं ५१
 योजुनि तुरग-वर रथीं आपण कुरु-बल पहात देव रिघे
 मग विजयातें मर्दुनि रडवाया खलप हात दे वरि घे ५२

१ स्वपावा, २ संतोषाते, ३ साझा, ४ श्रीकृष्णास, ५ चांगले हरभरे, ६ कव्यतरु, ७ लक्ष्मीप
 ती, ८ हिरव्यागवतांत, ९ दुर्धर्ष, १० रुदन, ११ बाप, १२ उदक, १३ इद्राचाघोडा,
 १४ कृष्ण, १५ चतुरांच्यागण्यांत, १६ खलपति, + ८ अपत्याची नाहान, † यो
 द्वा.

चालयितां प्रभुनें तो गरुडे स्तविला तसाचि रथ वातें,
 फाटे परबल वाटे तमाचि कनक-कशिपु-वह्य अथवा ते^{५३}
 वेदासि नास्तिक तसे जेले पार्थासि भीरु सोडुनी
 मोडुनि धर्म-सन्धेय- मर्यादा प्राज्य पाप जोडुनी ५४.
 नद सिंधुपास्तुनि नरा- पास्तुनि पर परतले न माघारे
 सर म्हणाति भिला क्रीडा करिसी शीत्रव-शशांत वाघारे
 कुरु-कटक-राहुं-वदना- आंतुनि ते कृष्ण रवि शशी सुटले
 कां ते मकर-व्यूहचि जाल सुभट-तंतु तटतटा तुटले ५६.
 कृष्ण जयद्रथ पाहुनि होति सरवी जेविं यज्ञ-वाट सर
 मरुधन्व-देश-मार्गी जैसे प्राशूनि तोय वाट सर ५७
 गज गांठिला हरींनीं तुडुनि गेला मदां^{५८}ध युच्छातें
 तुच्छातें बहु मानिति तृषित मधुपजेविं कुटज-गुच्छा^{५९}तें
 र्वेता^{६०}इय म्हणे न शकुन झाले या आजि सा रथां बरवे
 प्रभुजी म्हणा सुदृष्टी तरिहि पहा आजि-सार थांब र्वे^{६१}
 म्यां वाहिला प्रभु-पदीं तो जिंकिल आजि सा रथां बेल
 जरि भानु बहु^{६२}द्रष्टा देखाया आजि-सार थांबेल ६०
 देशिल जयद्रथा तूं मरुनि अयज्ञ आजि सा रथा नीचा
 देवीच्या पदराला टाकिल हा आजि-सार थानीच्या^{६१} ६१
 विजय असा हर्षे तों दुर्योधन होय आडवा राया

१ हिरण्यकशिपूचें हृदय, २ पित्रे, ३ धर्मप्राणिसूननीनीची मर्यादा, ४ बहु, ५ वाङ्मूरुप
 सशांत, ६ कृष्णार्जुन, ७ जाळे, ८ यज्ञमंडप, ९ सारवाड देशाचे मार्गान, १० पांथ, ११ सिं
 हांनीं, १२ प्रभु, १३ कुड्याच्या फुलाच्या स्तंबव्यास, १४ सहारण्यांस, १५ युद्धसामर्थ्य,
 १६ देवांउगनाच्या, १७ स्तनावरच्या, + हे सूर्या, * सर्वपहाणारा, * स्तनयन.

धिर्घांहरा विघ्न जसा किंवा उदधीस आड वाराया ६२
 कृष्ण म्हणे कोंतेया श्रीमद्दुद्रापुटे जसा मार
 आला पुरुष-व्याघ्रा दुर्धेधिन मूढ हा ससा मार ६३
 तुज हा वरोक बाहे तरि हरि मरणार्थ कां न बाहु रुंढ
 घालुनि गांठि अधर्महि धर्माची करिल कां न बा हुंरुंढ ६४
 मरणार्थ बाहू तो हा तुज नर-सिंहास मस्त^{११} करि गा
 करितील मरोळाचें काय धरुनिही समस्त बक रागा ६५
 झाला धनंजयाला मान्य अभिप्राय हाटक-पटीचा ११
 त्या वाटे सोडावा खल सूनृपा जेविं हाट कपटाचा ६६
 कुरु-पति-रथाऽभिमुख रथ चालवितां नीट लोक-नाथानें
 कटकें न रोधिति जसीं रंभेचीं शुक-विलोकना थानें ६७
 पार्थावरि नृप उठतां कुरु-सेना वि-प्रभा वदे हा हा
 होमी पतंग दीपीं नुमजुनि तेज-प्रभाव देहा हा ६८
 भूष म्हणे कां श्यालां भट हो माझा प्रताप हात पहा.
 पर-जीवन निःशेष प्राणील प्रलय-भास्वदाऽतथ हा ६९
 जाणा म्यां कृष्ण सरव्या पार्थासह आजि हरुनि मद वधिला
 पावेल भुज-बळें नर न जलधिच्या तेविं तरुनि मद वधिला
 पार्थाहि म्हणे जरि तूं त्रीर्थे झालासि पांडुच्या पाहूं
 शस्त्राऽस्त्र-बळ तुझे दे यश शौरद-चंद्र-पांडु चापा हूं ७१

१ विनायकास, २ कूप, ३ श्रीमत्-रुद्र-श्रीमत्सोकर, ४ मदन, ५ पुरुष श्रेष्ठा, ६ नीच,
 ७ बलावी, ८ रोही-हरिण, ९ हंसाचे, १० यादविदीपबगळे, ११ सवर्णासारखा
 पतिपट, ज्याचा अशाकृष्णाचा, १२ बाजार, १३ कांतिहीन, १४ प्रलयकालचे सूर्याचे उत,
 १५ मन् अवधि-माझ्यापारला, १६ शारकीलीनचंद्रासारखे, + हररेवडी, हुयो हुयो-

द्वाणी तीन शर नरा चार हयो नवघनप्रभास दहा
 नोडी प्रनोदाद्व म्हेणे तं पाहुनि जिष्णुचा सभासद हा ७२.
 पार्थे शर पाठविले भंदाया मर्म वातसे चवदा
 कृपण गृहीं अतिश्रि जसे नृप देहीं तेषिं वा तसेच वदा ७३
 नितुकेचि पुन्हा झाले विफल जसे दुर्जनां मदुपदेश
 तेव्हां सरख्या तुझें वळ कांते गेलें म्हेणे यदुपदेश ७४
 पार्थ म्हेणे कथच दिलें गुरुने वासव्य देवाविले याला
 नेतील न शरचाऽश्चे शक्राऽदि समस्त देव विन्ध्याला ७५
 परि मी तुझ्या प्रसादें ऐसांदि अशेष कथच स्वंदीन
 दंडीन अरिशि माझी शक्ति तसी कांपवील थंडी न ७६
 ऐसें वदोनि मंत्रुनि शर कथच विदारणाऽर्थ जो सोडी
 सर्वाऽश्च घानकाऽश्चे अश्वत्थामा तथासि तो तोडी ७७
 विस्मिन होउनि पार्थ प्रभुसि म्हेणे गुरुसून प्रभाव मला
 हित अहितदि जेषिं तमीं वादेन फणी मणि-प्रभा वमला ७८
 योजीन जरि पुन्हा तरि मजवारिच फिरेल अश्व बापा हें
 साहें क्षण जिंकितसे लीलेनें अरिम दास हा पाहें ७९
 वश कारिल रसिकसा शिर बहु तुकुनिदि काय गा शरठ कविला
 काय इतर नरसा हर हाणुनि हृदयीं स्मरें शर ठकविला ८०
 हय रूतपाष्णि सारथि मारुनि खंडुनि समस्त हातेरें

१ नवीन मेघासारिखी कांतीज्याची अशाकृष्णाला, २ कृष्ण, ३ कृपाव्यूषणां,
 ४ नाशाला, ५ अश्वत्थाम्याचें सामर्थ्य, ६ डोलवून, ७ सरडा, ८ मरना
 ने.

- फोडुनि कवच पळें करि पार्थरवळाचें पळांत मीतेंरें ८१
 श्येनारी धुष्टेपणें गांठि बळें घालितां जसा चटक
 व्यसनीं पडे सुयोधन तें पाहुनि सर्व धांवलें कटक ८२
 पार्थाच्या रथ झांकुनि नाना शस्त्रांचिया समूहानीं
 चुकविति स्योधानाच्या प्राणाची सर्व कुरूचमूहानी ८३
 त्याकाळीं जगदीशें परधृतिहर पांचजंभ्य वाजविला
 तन्नादे गजवरमद नाशक केसरिनिनाद लाजविला ८४
 प्रभुशरवरवें कौरव जेविं गरुडगर्जनं महासर्प
 केले भय नुरविला गांडीवें तिलहि परबळीं दुर्प ८५
 कुरुबळविमुक्त नररथ जंगम जन मुक्त माध्वसा साजे.
 गर्जति जयद्रथाच्या हरणारे मृत्युसाध्वसा साजे ८६
 कृष्णाही निज दरवर वाजुनि बहु स्वशत्रु कोपविले
 कर्ण रूपाऽश्वत्थाम प्रभृतींचे सिंहनाद लोपविले ८७
 बहुतां कर्णाऽदि महावीरांसीं एक विजय युद्ध करी
 बहुतहि करितिल काय क्रुद्धा कंठीरवांसि रूद्ध कैरी ८८
 मूरिश्रवा प्रभूच्या खंडी करगत नय प्रतोदास
 तेणें काळहि कांपवि केवळ न समैरुवप्र तो दास ८९

१ दुर्दशा, २ दांडगेपणानें, ३ चिमणा, ४ शत्रूंचें धैर्य हरणाराअसा, ५ नामवि
 शेष(वीरव) ६ सिंहाचावाब्द, ७ मध्वमतानुसारी ब्राम्हणसा, ८ मृत्युभया
 स, ९ साहा १० उभयकृष्णानीं, ११ सिंहास, १२ गज, १३ बाहुकास, १४ मे
 रुचापाया

अध्याय-११

येरीकडे वृकोदर सात्यकि पांचाळ मत्स्य हे भारी
भांडति कुरुवीरांसीं जेविं महेष्वासवें मेहेभारी १
रवंडी युधिष्ठिराच्या आधीं खरतर शरव्रजें धनुळा
हनुळा धरुनि विनविला वात्सल्यें म्हणुनि हळुचि मग तनुला
करुनि प्रसाद गुरुनें दिधली ती गुरुसि दारववी शक्ती
भक्तिमदुत्तम धर्म प्रेषी द्रोणाकडे महाशक्ती ३
द्रोणासि स्वस्ति असो ऐसीं तें सर्व बोलिलीं श्रूतें
शक्ति महाकृत्यासी चळचळ तळाळ कांपवी श्रूतें ४
शक्ति ब्रम्हज्ञानें ब्रम्हज्ञातें जसीच काळाची
तेविं द्रोणें हरिली ब्रम्हाऽस्त्रे तीं मनुष्यपाळाची ५
भस्म करुनि शक्तीतें ब्रम्हाऽस्त्र क्षब्ध होय तच्छमना
ब्रम्हाऽस्त्रानेंचि करी गुरुवत्सल-धर्मराज अच्छमना ६
शर-पंचकें विदारुनि काये क्रूर क्षरप्र सोडनी
गुरुचें धनु मनुजेद्र शिनिवरि पाडी यळांत तोडनी ७
सोडी द्रोण गदेतें तीवरि धर्महि महा-गदेतें हो
सच्चरित सवंग कुतुक देनंदन बहु महाग देतें हो ८

१ महा-इभ-योव्यागजाशीं, २ महा-इभ-अरि सिंह, ३ हनुवटीला, ४ सामर्थ्य,
५ भक्तिमंतांमध्ये श्रेष्ठ, ६ पृथ्वीतें, ७ महाशक्ति, ८ धर्मराजाची, ९ संतम,
१० तत्-शमन त्या ब्रम्हास्त्राचे शांतीस, ११ शूद्र अंतःकरण ज्याचें असा १२ देहा
१३ शर, १४ मनुज-इंद्रधर्म, १५ साधूंचें चरित्र, कौतुक सवंग (स्वल्पकीमतीनें
देतें आणि नंदनवन म्हणजे (इंद्रवन) महागदेतें)

पडल्या भंगुनि पावुनि सहीरमुखें रूवर्णनि गदा त्या
 गुरुशिष्यरणा वर्णिति कविजेविं अधन रूवर्ण-नर्ग-दात्या
 च्याही वाजी वधुनि. छेदुनि धनु केतु भूमिवरि पाडी
 भारेह्राज महात्मा धर्मासि शरत्रये उरी ताडी १०
 विरेथ व्याड्युध होउनि सहदेव-रथीं चढे पळे धर्म
 कर्म असें घडतां त्या कविचान स्वत्यही मळे धर्म ११
 भूप पळाल्यावरि बहु नाश रणीं प्राप्त होय राजास
 वध्यचि अहिंसा अभिसुरव येतां गुरु बंधु सोयरा ज्योस
 धृष्टद्युम्न घटोत्कच सात्यकि भीमाऽदि वीर धर्माचे
 मथिती कुरु-कटकानें जैसे दुःसह विपाक कर्माचे १२
 दूरुनि पांचजन्य-ध्वनि पारिस्फुनि बहुत भय धरी धर्म
 सात्यकिसि म्हणे वापा धांव कसा हो धनंजया चर्म १३
 व्यसनीं सहाय होउनि आत्माळा होय जो परांसु कृती
 शक्राऽदि लोकपालां मध्ये बहुमान्य तो बरा रूकृती १४
 समयीं सहाय होता पुरुष श्रीविष्णुसींच तोलावा
 प्रियसखं माधव दोघे असतां न कुडो नटासि तो लावा
 धांवा शीघ्र असोद्या स्नेहरसाचा मनांत ओलावा
 माधवजी आजि तुम्ही मित्र थडीआ म्हणोनि ओ लावा
 आहेत भीम धृष्ट-द्यूनाऽदिक मजसमीप भय नाहीं
 वा त्वद्गुजाऽश्रिते म्यां विदुर पाहों नयेचि नयनांहीं १५

१रूवर्णाचापर्वतदेणान्यास, २द्वेष, ३रथहीन, ४आयुधहीन, ५शात्रधर्म, ६ज्यास, ७
 रिणाम, ८कवच, ९मृत, १०कुशल, ११चन्य, १२रुष्णासायकी, १३अर्जुन, १४अनिष्ट-

सात्यकि बोले प्रभुजी चिन्तां चिन्ता करूं नकां कांहीं
 हंसध्वंस कधींतिरि केला सेंगर करून कांकांहीं १९
 गुरुकरचि शिरोरक्षक शारावह काय ओरेंवटा टोप
 गुरु वर सहाय असतां द्वावा काशास हो स्वटाटोप २०
 असतां सहाय साक्षात् प्रभु काय धनंजयास मी राजा
 कृष्णा नरा क्रिया त्या सकरान धनंजया सैमीरा ज्या २१
 मी जातांचि करिल कीं तुझिया तो द्रोण विप्र हरणातें
 वा सांपडनां सोडिल संप्रहरण कोण विप्रहरणातें २२
 सांगावे धनपतिनें निधिचें रक्षण जसेंचि यक्षातें
 कथिलें तैसेंचि तुझे विजये मज आजि आजि दक्षातें २३
 गुरु तूंहि अर्जुनहि म्यां आज्ञा तुमची कधीं न मोडावी
 सोडावी प्राणाची प्रभुचीच प्रीति पूर्ण जोडावी २४
 वेदुनि असें मान्य करी धर्मवचन सबहुमान सत्वर ते
 गुरुकार्यासचि कवितें निज कार्या न बहुमानस त्वरतें २५
 तो वीर वीरपान द्विज-पूजन करुनि सत्व-राशि कवी
 शीघ्र निघे ज्याला बहु गुरुपति समर-रसत्वरा शिकवी २६
 व्यूहीं सहसा सात्यकि शिरला जेसा दवाऽग्नि शकवनीं
 खंडन करी प्रतिपदीं कटकीं दोषज्ञ जेविं दुष्कवनीं २७
 सर गृह्णति अहा शिरला हा या जलधति काय हो मकर
 वा दुसरा जिष्णुचि तूं हूं धर्माश्रितिकाय होम कर २८

१हंसाचापंग, २युद्ध, ३ कावळ्यांनीं, ४ वाईट, व्यर्थ, ५ अग्नीस, ६ वाच्यास, ७ सत्रास, ८ विशा
 स्नाते, ९ कुबेराने, १० रणदक्षाते (मज) ११ त्वराकरते, १२ सत्पान, १३ दुष्टकाव्यांत (वाईटक
 नांत) १४ नक्र, ग्राह, १५ धर्मशास्त्रेचे देह

व्यूहीं शिरे महाबल करिहरिण-कुलीं जसाचि हरि शिरतो
 कमलजसा लीलेनें द्विरद अरीचें तसाचि हरि शिर तो
 द्रोण तयाला गांठी रोधी जैसा महाऽचल नदास
 गुरुसा समर-प्रेक्षक पक्ष्मीं नुरवीच तो चलन दास ३
 सात्यकिला द्रोण म्हणे त्वद्गुरु शत्रूऽश्व हात जोडनी
 करुनि प्रदक्षिणा मज गेला केल्या पणासि सोडनी ३
 म्हणशिल यशोर्थ वेचिन सर्वस्वा मी सदास मरशील
 तरि तूं पावोनि मला सगुरु स्वामी सदा समर-शील ३
 सात्यकि म्हणे गुरुगुरो स्वस्ति असो तुज सदैव आर्यास
 कालक्षेप नसावा विजय-परामर्श-धर्म-कार्यास ३
 ज्यावाटेनें गेले गुरु धरिती छात्र त्याचि वाटेतें
 आचार्ये पार्थे जें केलें मजहि प्रशस्त वाटे तें ३
 एवं वदोनि वंदुनि घालुनि कुरुगुरु रणाऽगर्णीं उजर्वा
 सात्यकि निघे म्हणे गुरु- भट हो हूं शंख करुनि मुख रुज
 कर्णाचें बळ भंगुनि कृतवर्मातेंहि संगरीं उडवी
 नलिन-वनासि गज जसा त्या कुरुकटकसि तो तसा तुडवी
 मागुनि उठले पांडव सात्यकिच्या रक्षणाऽर्थे जे त्यातें
 भय करी कृतवर्मा भ्यावें ज्यां पर्विकरेंहि जेत्यातें
 सुरडे सात्यकि सर्पचि जाणों बल-पुच्छ तुडविलें मागे
 भोजातें विरथ करी मदीं तत्काल तच्चभू रागे

१ सिंह, २ हरणकरी, ३ मोठापर्वत, ४ डोळ्यांचे पापणीत, ५ शत्रूआहेत अर्जुन
 असा अर्जुन, ६ कालविलंब, ७ इंद्रिनेंहि, ८ जिकणारांस.

पुनरपि परते मार्गी माधव हरिसा शिरे गजोऽनीकीं
 अजितचि तो वरिला नर- नारायण-पादुका-रजानी कीं ३९
 मथुनि गज घटा मारी शक्र-प्रतिम-प्रभाहि जलसंधा
 कीं सर्वदाहि सत्या संसंधा निष्फलाचि खलसंधा ४०
 गांठी गुरु सात्यकिला तो दुःशासन स्रयोधनहि राया
 जैसे वनांत सधना बहु तस्कर वेढिती धन हिराया ४१
 युयुधाने दुर्योधन करुनि विरथ पळविला पळांत रणीं
 शोषी बळा शरानीं जेविं कैरांनीं नदीजळां तरणी ४२
 हांसति धृतराष्ट्र सूता शीघ्र-पलायन-परा सुर विमानीं
 हा मंदा तेजस्वी स्वाऽधिक होतां परासुर रवि मानी ४३
 गुरु-सात्यकि-मुक्ताऽश्वा-पटल न दे लेश मार्ग वाताते
 त्यां विउनि मिळविलें यश जें भीष्मा आणि भीर्गवा ताते ४४
 समेरीं सारथि मरतां द्रोणासि स्वैरे पळविती घोडे
 मोडे सैन्य स्वामि-व्यसनीं स्थिर वीर राहते थोडे ४५
 द्रोण व्यूह-द्वारीं राहे मग शीघ्र सात्यकि निघाला
 घन-पटलांत पवनसा पर-कटकीं तो सुदुर्धर रिघोला ४६
 काय इतर गज देता जंभाऽरातीभ वाट वीरा या
 त्या सुजा सेना बहु-संपारा ती भवाऽटवी राया ४७
 सात्यकि जातां मथिलें द्रोणे पांचाल कटक बहु तरणीं

१सिंहसा, २ गजसमुदायांत, ३ साधूची प्रतिज्ञा, ४ खळाची प्रतिज्ञा, ५ लुटाया, ६ सात्यकिनें,
 ७ किरणांनीं, ८ सूर्य, ९ द्रोण आणि सात्यकीच्यानीं मोडिलेले बाणाचें आवरण, १० परशु-
 रामास ११ स्वच्छंद, १२ शिरला, १३ जंभ-अराती-इभ-इंद्राचा गज, १४ संसाररूप अटवी
 म्हणजे वन

धृष्टद्युम्नें केला तौ नद्धता समय म्हणुनि नहुत रणीं ४८
 चढला होता धावुनि ईपेंवार नग्र करुनि तरवारी
 परि गुरु वितस्तिमित वार हाणुनियां व्यासि शीघ्रतर वारी ४९
 तें पाहुनि कवि वदलें इदु घात्री लावकीं असि ससाणा
 गुरु-शिक्षा उग्रवचि देती उद्या जशा असि ससाणा ५०
 अर्जुन-सात्यकि चिंता कुल धर्म असें वृकोदरासि बंदे
 आम्हां उत्साह तुझा दे अभय जसें सरांसि वासव दे ५१
 वधिले शिशुपाळ जरा-संधाऽत्मज वीर संगरीं बहुत
 गुरुनें पुढें न झाला जों केळातोंचि रण मरवीं नहुत ५२
 भीमा धनंजयाचा घ्याया क्षम तूं मरुत समाचार
 तन्कुशल-वृत्त मोंकिय-सम तें मज शिवगरुसमाचार ५३
 सात्यकि वळेंचि म्यां कुरु-कटक महा संकटांत शिरकविला
 गेला शरसम समर्थी बा द्यावं लागतेचि शिर कविला ५४
 कां पाठवितों कळतं जरि करिल व्यूह नद् गडेंप यातें
 तूं सेतु तरेल इतर न कुरुवळा जेविं न दगड पर्यातें ५५
 तों पांचजन्य ऐकुनि धर्म म्हणे हा अभाग्य बहुधा मी
 कृष्णा पृथा सभद्रा उत्पात विलोकितील बहु धामीं ५६
 बा स्पष्ट पावलाचि कूराःरिगणांत वत्स मरणातें
 सरव्य स्मरोनि करितो अभिमानी कृष्ण तत्सम रणातें ५७

१ द्रोण, २ धुरंधर, ३ वीनप्ररलांबीचेजसे, ४ पक्षिविशेष, ५ खड्गास, ६ सहाणा, ७ वा
 यु, ८ हंसासारिखाजोमीत्या मत्ता, ९ ज्ञात्याला, १० नाहींसा, ११ उदकाते, + अ
 मीचा, अर्जुनाचा,

भीम मूणे आदे प्रभु- वर सारथि अर्जुनासि षय नाहीं
 तूंया कृत-प्रतिज्ञा- प्रति शीघ्र विलोकिसील नयनांहीं ५८
 आज्ञा धरुनि शिरीं हा मी जातो सर्व शत्रु पळवीन
 मळवीन सुयोधनयश शंवरवे कृष्णकुशल कळवीन ५९
 धर्मा देवीच गमे केली भीमे असी प्रतिज्ञा ती
 द्विज म्हणति तुझे होउन अहित वश तुझ्या असीप्रति ज्ञाती
 पूजुनि नमुनि द्विज-गुरु- चरण निघे पिडनियां नव स्फुरेतें
 हा तो ईशचि न परा भी जो जन्मे रुमानव-स्फुरेतें ६१
 बल जलधि गमे शिरतां जो भीमहि मत्त तो स्वरा मकर
 वर्षे शर पर निकरीं जेविं सुदृढ-तोरें राम-कर ६२
 तो भीमाते वारुनि गुरुनें नाराच हाणिला अेलिकीं
 तो अमृत-कनककलशीं प्पासे कृष्णादि नारजीं अलि कीं
 द्रोणमनीं कीं वश हा मज गुरुतें जेविं हरि लगामाते
 नमिल म्हणेन स्फुरें जा खड्ग परतेज हरिल गा माते ६४
 गुरु हांसूनि म्हणे या व्यूहीं भीमा तुला न शिरवेल
 शिरसिल जरि तरि घालुनि वांचेल दवाऽनलांत शिर वेंले
 मज बंदुनि मदऽनुमतें शिरला व्यूहांत कृष्ण-सारथि र
 शरभापुटे टिकेना सिंहहि मग काय कृष्णसार थिरे ६६
 अक्षत जरि मी शिरणें तुज या व्यूहीं अशक्य मंद्रेचितीं
 जाणे करावया जीं कर्मे भलतींच एक मद्रचि तीं ६७

१ अर्जुनाप्रति, २ कृष्णार्जुनाबेंकुशल, ३ रुमानवाव्याधीये, ४ पाह, ५ संतोष, ६ उलारी,
 ७ कमली, ८ किंवा, ९ अश्व, १० वस्त्री, ११ अर्जुन, १२ वृग, १३ मन्-रचित-प्यारचलेत्यांत.

रूक्षेक्षण भ्राम मूणे झालासि ब्रह्मबंधु चळलास
 कळलास अधमकींतूं खळसंग धनुष्य धरुनि पळलास ६४
 योग्य नळे घ्याया तव अनुमत्त तो वासवि प्रवेशाला
 कुतुकें सप्य प्रभुहि न बहु मानिति काय विप्रवेशाला ६९
 हे किति तुच्छ मदऽनुज स्वबळेंचि धसेल शक्र कटकंत
 वचकेल काय शिरतां हंसाऽद्येऽनिरुद्ध गरुड चटकांत ७०
 मी भ्राम त्वेंदरि मधें लक्ष्मूजक सदय तो धवळवाजी
 मज मद्रेंदा म्हणतसे तेजेंचि खलाऽरि योध वळवा जी ७१
 आपण पुत्र पिता तूं म्हणतां द्रव परि नहें तुला लव दे
 पद-पतित-रजा देऽनि पात्रत्व गुण स्वयें कुलाल वदे ७२
 म्हणतां नित्य निज मना कीं या द्विजनायका पिता मान
 परितूं निर्दय इतर- प्रणताची काय कापिता मान ७३
 तूं काय गा स्व धर्मचि सर्वांची पुरविणार आळ पिता
 किनि नाग-कालपाश स्वाऽन्यायचि करकरुनि आळपिता
 जरि आपणाशि मानुनि शत्रु असा पातलासि कर्लहातें
 तरि या कर्माचें घे देतां मी भ्रामसेन फल हातें ७५
 ऐसें बोलुनि सोडी तो द्रोणरथीं उडी गदा घाली
 अनिर्वार्याचि खवळली जरि पाडाया कुंडी गदाघाली
 तो स्व रथावरुनि उडी टाकुनियां त्या गदेशि गुरु चुकवी

१ रूक्ष-दृश्य-आरक्तनेत्र, २ भ्रामूणाधम, ३ हंसादिकानीं रोधलेलानाहीं असा,
 ४ लुप्त-अरि-तुम्हाशत्रु, ५ मत्त-गदा-माझीगदा, ६ द्रोणा; ७ बाधणारा, ८ सु
 हातें, ९ निवारण करण्यास शक्यान्हव अशी, १० शरीर, ११ रोगवपापयाची प

अभिमान त्यजुनि जसा काळगतिस आत्मयोगपटु सकवी ७१
 पटुतां रथीं गदा तो वरुणा यळ वीर विप्र भारेना
 कौरव वेषिनि भीमा तो त्या षळवी रविप्रभा सेना ७८
 भंगी भीमगदाऽशनि सतुरग सून ध्वजा रथेनगा ती
 रुद्रचि वृकोदर गमे त्या त्रिपुराचोचि ते मथन गाती ७९
 सखवध्यं त्वदऽपये भीमशरां जेवं हरिनखां यकरीं
 म्हणुनि तुज म्हणत होतों कीं खळ कुळ-मंडपान खांब करीं
 भीमं एकैक शरं दृढबाहु मयेण दीर्घनेत्र असे
 वधिले सुदर्शनाऽदि त्वस्मत् दश मृगवरं जसेचि मसे ८१
 द्रोणं पुनरऽपि केलं दारुण शर-वर्य धरुनि वाटेतें
 वर्षे ब्रजीं प्रलय-घन- वृंद तसें गुरु-धनुष्य वाटे तें ८२
 भीम रथावरुनि उडी टांकुनि गुरु-यज्ञ करावया गोळा
 धांवे यंत्रापोसुनि वंगानें जेवं उसळला गोळा ८३
 शरवृष्टिनि वृकोदर लेजाहि न धरुनि सार्धस रिधे तां
 वाटे डांळे झांकुनि वृषे त्या लीलेकरुनि मरि घेतो ८४
 द्रोण रथातं कवळुनि तो नित्य नवा युवा सर्वाहाते
 दूर झगारी म्हणवी शतवार सबायु-बासवा हाते ८५
 गुरु मनि म्हणे विलोकुनि हें गरुडाहि चित्रसा उगा राहा
 ऐसेचि वत्सभुज हो दूर समस्ताऽरि-मद झगारा हो ८६

१ भीमाची गदास्य अशनि (वज्र) २ रथस्य पर्वनाते, ३ तो फेसासून, ४ मय,
 ५ बईल, ६ पावसाची सर, ७ अवबसहितानें, ८ बायुसह इहाते, ९ हाश
 व्दानें, + अगिस्ता.

स्वरथीं भीम बसविला शीघ्र विशोकें जसा तपैन अरुणें
 नंवयानीं गुरुहि बसे ज्या वृद्ध असें म्हणो नये तरुणें ८७
 द्रोण द्वारां राहे मागे सोडुनि यद्द विरोध सरे
 मारुति म्हणे विशोका हूं व्यूहीं शत्रुमद विरो धसरे ८८
 भीम करी वीरांचें वृक्षांचें मथन वातसा वाटे
 निर्मावा जेविं वनीं दहनं तो पथ नवा तसा वाटे ८९
 कल्यांतीं कदनजसें रुद्र तसें तो गेंदीन भीम करी
 तीहि गदा कुरुकटकीं शिरतां जैसी नदीं न भी मकरी ९०
 पर-सेना लीलेनें शिरतां तत्काल तो विदारी ती
 राम-शारांची बहुधा आली त्या युद्ध-कौविदा रीती ९१
 दूरुनि सात्यकि अर्जुन पाहुनि दे भीम योध हाकेला
 धर्माला कळवी कीं आहेंन स्वस्ति शोध हा केला ९२
 तें परिसुनि कृष्ण-सखे सात्यकि-सह गर्जले सखे फुगले
 असनिल मयूर परम-प्रिय-घननादोदयीं कसे उंगले ९३
 भीम धनंजय माधव सात्यकि हे वीर गर्जतां चवघे
 धर्म म्हणे शीतल हो कर्ण-युगा या संधोर्मिची चव घं ९४
 वत्सा जेविं निवधिती इंदु-कर चकोर-दृष्टिला गोरें
 तेविं स्फुटें नयना तव भुज यांसि न पापदृष्टि लागो रे ९५
 वा चिंता-तटिनीच्या गिळिले बहु देव दैत्य नर डोहें

१ विशोकनामक सारध्यानें, २ सूर्य, ३ रिघ, ४ गदी-इन-गदाधरांत श्रेष्ठ, ५ मगरी,
 ६ युद्धपंडिता, ७ उगेच, ८ हीन्हीकानास, ९ संधा-ऊर्मि-अमृतलाटेची,
 १० गौरवर्ण, ११ स्फुट-नयन-आसांच्यानेत्रांस, + वाटेला.

द्रोणपर्व.

१२५.

श्रीगुरुनेचि म्हणावे कीं तां स्याःश्रित कदापि न रडो हें १६
 श्रीकृष्ण कृष्ण सात्यकि कुशली आहेत धन्य मी आजी
 आजि-क्रेतूंत गिळिती रिपु काळीसी करूनियां आजी १७
 बातूं ज्यांचा द्वेषा कैसे जय पावतील ते जन गा
 शक्रा-पुढें टिकावे ऐसें कैचें प्रचंड तेज नगा १८
 आजीसी बहु मान्या गांडीव लता पराऽयुध-ग्रामा
 विजया जय देउ जसी कोदंड-लता पराऽयुधग्रामा १९
 रवि अस्तासि न जातां मारुनि जयद्रथासि धवल-हरी
 उठविल काय सरवाच्या जेविं पयोर्धति रार्त्रि-धव लहरी १००
 सैंधव मेल्यावरि तरि कौरव-पति करिल काय सामाते
 तो दुःख-प्रदहि प्रिय सर्वस्वा वरिल कायसा माते १०१
 अंध म्हणे हा भीमो-त्कर्ष मला संजया परिसेवेना
 गमला नसेल दुःसह मुनि-धिक्कृति-गंज यापरिस वेना
 कांयविला कीं व्यूह व्याघ्रानें जेविं कातरांऽक्ष सरसा
 रूत शेष राहिले जे त्यांचाही करिल घात राक्षसरसा १०३
 चुकवावे हरिणाच्या कैसें शक्या हरीस कळपानें
 बधिल मुलें तो तरुची जेविं महाऽनिल हरी सकळ पानें
 कुरु-कटकीं भीम करी कर्म करे काय ते कळीव मला
 उयाहि सृष्ट्य न जिरे वा कर्कोटाऽहिविष कळी वमला १०५

१ अर्जुन, २ रणयज्ञांत, ३ शत्रु, ४ गांडीवगुण, ५ शत्रूंच्या ताम्बूरसमूहा, ६ पर-आ-
 यु-धक-राम-शत्रूंचें आयुजाळणाराजो रामत्याला, ७ उबेनाइव अर्जुन, ८ रात्रिपती
 (चंद्र) ९ ऐकवेना, १० धिक्काररूपदीग, ११ बेनराजाला, १२ भयानें बे-सलनेत्रप्र-
 सा. १३ क्षोभपावलेल्या, + कळी.

सूत म्हणे श्रवण करीं कथितों मी भीम-कर्ण-समरा ज्या
 पाहुनि सुर मुनि वदले रण-पंडित भीम कर्ण सम राजा
 केला तें रोमां ऽचित भीमानें कर्णयासवें काय
 गमले प्रलयीं भिडतो तो अर्णव अर्णवा-सवें काय १०७
 नरहरिचे वाजविती जैसे बाळाऽर्क-वर्ण नख पविला
 भीम-शर तंसचि तिहीं केला परिभूत कर्ण नखपविला १०८
 होउनि विरथ पळाला कर्ण तथा घे सखेण निज-यानीं
 भीम-भुजांनीं केले त्रस्त सकल सेन्य लब्ध-विजयानीं १०९
 भीमाच्या सिंहरवें श्याले बहु एकही न परे परते
 जें शूर मदां ऽध द्विप हगले बलधैर्यहीन परपर ते ११०
 कळला कर्ण-पराभव झाला हें भीमसेन-सिंहरवें
 धर्म म्हणे जोडावें वत्सा ऐसंचि यश तुवां बरवें १११
 कर्ण-पराभव-हंषें वाजविले शंख बहु अनीकांहीं
 त्या आनंदा माया नाहीं अवकाश जन-मर्नीं कांहीं ११२
 परिस्फुनि परदररव बहु वाजविती शंख तावकाहि मानी
 तो प्रभुशंख नव चमू-सा जेविं प्रलय-पावक दिग्गानीं ११३
 गांडीव-पांचजन्य-ध्वनिही लीलेकरूनि लोपविले
 भीम-रवें मग योगी पळंतरि नसतील काय कोपविले ११४

अध्याय.१२.

शिरतां अर्जुन सात्यकि श्रीम व्यूहीं गज-व्रजीं हरिसे
 धावंत जाय गुरुकडे दुर्योधन वसति षडरि ज्यासेरिसे १
 द्रोणासि म्हणे गुरुजी शिरले व्यूहीं कसे तिघे अरि ते
 तुमच्या प्रताप-तपनें केले तुच्छ प्रवाह कां न रिने २
 गेले अर्जुन सात्यकि श्रीम महावळ जयद्रथाजवळ
 साक्षात् कालांतक यम जाणों त्यांचा करावया कवेळ ३
 तुज जिंकिलें तिही हें अद्भुत लोकां न काय वाटावं
 ग्रीष्मे जेविं तडागे तेषिं समुद्रेंहि काय आटावं ४
 हतभाग्य मीच बहुधा आहे माझा विनाश या कलहें
 कीं जें तुझे त्रिलोका लंघ्य तिघांनींच लंघिलें बल हें ५
 आतां काय करावें कैसी होईल सिंधु-राज-गती
 झाली त्या पार्थ-मर्या सिंह-मर्या जेविं सिंधुरा जगती ६
 द्रोण म्हणे सर्वां अधिक पीताऽभय-दान सत्य जा वेचें
 शिर शिरतिल पर यास्तव म्यां व्यूह-द्वार न त्यजावेंच ७
 चत्साहिया विषयीं आहे मी निर्य अनलस मराया
 जा सैंधव रक्षाया पर-दुःसह तूहि अनल-सम राया ८
 दिव्य-कुरुक्षेत्र-पट ग्लह सैंधव टळति अक्ष द्वे बाण

१सिंहसे, २ षट्-अरि-कामादिसाहाय्याच्यु, ३ ज्याच्याबोचर, ४रिकाय, ५ जयद्रथाच्यु.

६प्रास, ७ नव्याने, ८ युद्धाने, ९ जयद्रथाची गती, १० अर्जुन प्रचुरात्मकत्र अर्जुन प्रशी)

११ गजाला, १२ रवर्च, १३ अग्नि नृत्य, १४ पण्यद्वय.

- या युद्ध-घृतींचे जय परिभव सत्य ते मृषा जाण ९
मी हारीं नसतां गज सरसीसी पर चमू टवळतील
शत्रु-करांते सैनिक-पति दत्ताऽभय अमूढ वळतील १०
जाणें युक्ति बळाचा जीस्त्व कुरु-नायका पुरोवा ती
शिवतांचे पराभूति स्वच्छ यशा खाया कापुरा वाती ११
मानुनि शासन गुरुचे व्यूहावाहेरुनि क्षितिप तूर्ण
जाय कराया जीवन-काम-जयद्रथ-मनोरथा पूर्ण १२
तो वीर उत्तमोजा तद्दुहि देखिला युधामन्यु
तत्काल तिघां-करवीं धरवी युद्धार्थ आयुधां मन्यु १३
होऊनि उत्तमोजा विरथ युधामन्युच्या रथीं चढला
रथ पांगितां तिहीं बहु कुरु-पति कोपें करूनियां कढला १४
भूप गदा पडताळुनि सिंह गजावरि जसा तसा तूर्ण
धांवें दोघे फ्राते वीर कराया रथा-सकट चूर्ण १५
आंघु म्हाणे न्यांसि मरण आलें हें टाकुनी उडी दवडा
वधिलचि हा शूलीं^१र्ता वाटुनि केला जसा उडीद वडा १६
ते भू-पृथीं पहिली मग घाली तदर्थीं उडी दरदौ
तो झाला पीठ जसा सांपडला चर्वणीं उडीद रदौ १७
पराभूतिने तळमळे जेविं नरवीं विद्वे मानव स्यानीं
भूप चढे शल्यरथीं तेही राजोत्तमा नव-स्यानीं १८

१ शूलीं-चक्रघृतांनले, २ सरावरासारिवी, ३ पूर्ण, ४ पराभव, ५ आज्ञा, ६ दुयेंधन, ७ क्रोध = उत्तम
मोजावयुधामन्युयांही १ ज्या प्रकारें धारणकरवयाचीसाप्रकारें धारण करून, १० आयुष्य, ११ शू-
लरोगणीडिग्रास. १२ प्रयदेपारी, १३ दांताडण, १४ पराभवानें, १५ टोंचळेडा, १६ नवारथीं-

पार्थाकडोचि गेले	ते त्याचे चक्र-रक्षक रथानें	
राया मग दुर्योधन-	राजाही युक्त होय वर-यानें	१९
पुनरपि गाठूनि करी	भीमाला कर्ण.कौरवा रण गा	
सर्वाःसुर-राज बली	जेविं चतुर्दंत-गोर- वारणगाँ	२०
दृढ मूणे भग्न करी	भीम बळें करुनि संगरा ज्याला	
खाबि जाया झाला	केंसा उत्साह अंग-राजाला	२१
ज्याचा भयें न लागे	धर्माचें पळहि पानया पानें	
तो कर्ण भग्न झाला	केला लघु नहुष-पात यांपानें	२२
भीष्म-द्रोण-भयाःधिक	ज्याचें भय मानितो अर्जुनारी	
यां भीम-शक्ति भंगी	हरि-भीत गजा न कां अजा तारी	२३
जो उपजला स-कुंडल-	कवच नव-चमत्कृतिप्रति प्रसवे	
रस-वेत्ता दाता ज्या	ब्राम्हण-पद-पूजना-विना न रसे	२४
देते पर-घृत्कांतें	रुद्रदंडःस्तान्चे प्रभाकर दरी जे	
ते सर्वहि ज्या एकें	केले हरुनि प्रभा करंद राजे	२५
त्या वीर-वरा कर्णा	सर्व-स्वविद्या-दया-कळाऽवासा	
भीम कसा विक्रम-गति	रोधक झाला हया कळीवासा	२६
पुत्रास सरवा आश्रय	सर्वस्व अपोद्य कर्ण नो कवच	
यश बहु रुचे जयाचें	जेमें अस्पृष्ट-वर्ण तोक-चच	२७
नुरविल शेष परांच्या	मथुनि सकल सित-हृषी-सकट कटकीं	

१ वेगानें, २ उन्नमरयानें, ३ हेधृतगष्टा, ४ इटाला, ५ कर्णाळा, ६ डोंग्याचें पानें, ७ कर्णपननानें, ८ धर्म, ९ संबय, १० रुद्रदंत-अस्त्र-आमांन्याददयकमलाचे, ११ भीनीला, १२ करभारदेणारे, १३ पायखुंडा, १४ अर्जुनासहित, + शत्रुस्यस्युबडां स, * कर्णास, * बाल.

ज्याच्या भगवंसियांनं केली न धरुनि भयास कटकट कीं २८
 त्या कर्णासीं केमा पुनरपि तो भीमसेन समर करी
 अन्यदुत हें प्रतिभट मर्य करी एक एक अमर करी २९
 आंधीच सदय कळले बंधुल-कथी स्वये पृथा ना तें
 मग केले युद्ध कसें न करावें साधुनें वृथा नाते ३०
 दांघांत काण विजया झाला तें सांग आयकांदे गा
 कांहीं काल सुरवं कीं दुःखें संसारि-काय कोंदे गा ३१
 रतून म्हणें प्रीम निघे बंधुकडे जावयासि वान-गती
 त्याच्या दृष्टि-पुढें या-शक्ति न हरिच्या जशा शिवा तगती ३२
 धांवुनि कर्ण म्हणे रे दावुंनये पृष्ठ संगरोपरतें
 पर ते रणीच मरणा ऽवधि जहि खातील अंग रोपे रतें ३३
 तुजसीं युद्ध घडो हें स्वप्रीहि न चिंतिलें परानीं कीं
 तो तूं भीमा मजला पृष्ठ कसें दाविसी पराईनीकीं ३४
 सर्व स्वर्जाविता ऽधिक यशचि स्रग्वा ऽस्पद न पाउ परते रे
 रण-निज-धर्मापास्तुनि न मळाया वदनप्रा उपरते रे ३५
 शत्रुसि पाठ दाविसि हें तुज कुंतीसुतासि अनुचित रे
 क्षत्रिय लब्धजयचि कीं स्वरतर-परशर-विशीर्ण तनुचि तरे ३६
 भीम पाणहाराया अपकारें ताप-सापसा परते
 विनविनि गमे करुनि त्या आत्रेया तापसा यसा पर ते ३७

१. कलह, २. अनि-अदुत-मोठे आश्चर्य, ३. देवांचा गज. (ऐरावत), ४. संजय, ५. वा
 युमासि स्वंगमन ज्याचें असा (प्रीम), ६. कोन्हा, ७. संगर-उपरत-समरपराहतानें, ८. वाण,
 ९. डावुसमुशायान, १०. पराड्यु खनही, ११. विकळ, १२. दुर्वासास.

* आंधीच सदय कळवी-भसाही पाठ आहे.

मृदुपूर्व युद्ध रविमुन भीम करी क्रोधपूर्व गा राजा
 कांपविनी इषु न्याच्या बहु थोड़े न्या शुचीं गा राजा ३८
 भीमार्ते आच्छादिति वृषेशर जे पत्रिपतिरसम र्येज
 या दोषांचा बहु दे नारदनयनांसि रतिं समरयज ३९
 कर्ण करी म्मित तेषां भीमाला बहुत राग ये रचितं
 हास्यचि बहु ताप न विष मानधन न माहतात येरचितं ४०
 जरि होय भीम जैसा बहु पुष्यित पळस लालपडक वर्णां
 कठिणीं ह रणीं न पडे त्यागुरुभक्तासि जेविं जड कवनीं ४१
 तें भीमवपु विनाशर शून्यवपु जमे विनीं शूल नाहीं
 केला इषुनी त्याचा न शकाचा जेविं नाश लक्ष्मीनाहीं ४२
 भीमे आठविला स्त्री- वस्त्रहरण हा निकोर भारी हो
 कर्णादि मुख्यत्वे जो करणारा हानि कारभारी हो ४३
 केला पुन्हा मधुनि धनु हय मारथि तो रणास्य विरथ कवी
 वाटे घनेरव समरीं कर्ण रोधुनि तोरण स्वैविर थकवी ४४
 अन्य-रथीं क्षिप्र चटे मोह प्रकट न करुनि आधि रथीं
 कीं होवून न विकल स्वैव्यामोहें धरुनि आधि रथीं ४५
 कर्णचि धन्य न होता अन्य तरा मानव श्यम रणानं
 देते कां न शतशतं चित नितं उममान वश्य मरणांनं ४६
 कर्ण पराशव म्हणवी येउनि कानास हाय हा निवारा

१ आयादमासांत, २ कर्णाचे वाण, ३ गरुडनुन्य, ४ वेगजाणणारे, ५ प्रतिनि, ६ कर्णिते,
 ७ अन्य, ८ शारावांचून, ९ साकूचे देह, १० कंठकावांचून जसे, ११ स्थियांनी, १२ अपकी, १३ गेय
 नाद, १४ मारुती, १५ बहिरी, १६ कर्ण, १७ आपल्या मूर्च्छेने, १८ मनोव्यथा, १९ शतशताने
 प्यास, २० चाळणीसारखे, २१ म्दानाच्या धनगळ्यास, २२ हर.

रोदन वृथा स्वरों परि साहेल कसी सहायहानि बरा ४७
 मोहें वाहुनि वृद्ध्यां चिंतेंतें वृद्ध जेविं सांगेंतें
 पुनरपि नहत्त पुमे परिसा संजय तयासि सांगें तें ४८
 कर्ण पुन्हा क्रोधानें धांवें तें देखतां असें बहुत
 बदळे नावेंक पावक- बदनीं झालाचि भीमसेन हुन ४९
 हय वृषे ह्यांत मिसळी जे वर्णे स्पष्ट आंसविल याळा
 देखुनि तव विजयाची पावे साराचि आंस विलयाळा ५०
 अपकार तुम्हीं केले जेजे त्यांतें स्मरोनि तौ खचळे
 कर्णदर्यां घनचि गमे घाया श्रितचानकांसि तोख वळे ५१
 एकें मुखें किति करूं अन्यद्भुत युद्धयज्ञवर्णन गा
 यांटे प्रवर्तला तौ भेदाया मूर्तवज्र कर्णनगां ५२
 तोडुनि धनु कर्णाची शक्तिहि भंगी जरीचि मूढ कवी
 कीं जेविं मथुनि मन मुनि विघ्नाची दारुणा चमू ठकवी ५३
 वेदी भीम शरांनीं बहु शीघ्र पैरा शरासनादानीं
 भिवविनि वृषा न तें निशि- चर जेविं पराशराम नादानीं ५४
 करिती तें वृषभ गज व्याघ्र हरि शरभ रुगररुसम रणा
 ब्रम्हरस तमान गणूं दे वीररसचि सुगं सरस मरणा ५५
 भीमे पुनरपि कार्मुक तोडुनि बधिले रु-शंख-धवल-हरी
 नवल औरि करी प्रगवे बहुत तदानंद-सिंधु-नव लहरी ५६

१ शस्त्रविशेष (बर्चि), २ बलश्रेणी, ३ कर्ण, ४ आस्त्रासारखे काळे, ५ आज्ञा, ६ भीम.
 ७ कर्णरूपद वानरुकी, ८ आनंद, ९ अनि-अद्भुत, १० कर्णरूपपर्वतास, ११ कर्णास,
 १२ भीमशर, १३ भीमकर्ण, १४ रु-शंख-धवल-हरी - शरवासारखे पांढरे
 घोडे, + मंत्रशास्त्रज्ञ, * राक्षस, † कर्ण (नवलकरी म्हणजे आभ्यर्पकरी)

भ्रात्यासि मृगं कुरुपति तूं वरके पितोनि दूर लाव कसा
 दुर्जय धावे व्हाया श्येनापासूनि चूर लावेकसा ५७
 शरपातदेश सोदुनि सेना होती उगीच बाहेरी
 जरि जाय एकला अरि - वरि दुर्जय तरि उगीच वा हेरी ५८
 लागे स्वर्ग-फलद् शर भीम-क्षेत्रीं सुधीट पेराया
 यश साधाया घालुनि अंजन नेत्रीं सुधी टये राया ५९
 सातानीं मग आधीं भीम उरीं तादिला नवशरानीं
 नाराकेड उषडिनां गज होय हरीस कां न वश रानीं ६०
 तो साश्वरवृत दुर्जय वधिळा नक्काल न करिनां गलबा
 जाणों भीम मृगे घे स्वर्ग त्यागुनि कुसंग हा चळ बा ६१
 रडतचिं दुर्जय कर्णे त्यासमरभरदांत घातला उजवा
 मोनें मृगे कुमार व्यर्थ नयन सजवितां मुर्वे सजवा ६२
 कर्णे गगिंले न विगिरव भीमाचे लागले कचाकच ते
 नच तेजस्विज नसता पचनें तदवयव स्वळस्वळां स्वचनें ६३
 स्थविर मृगे हा कर्णा बळ बद्दु परि पांडवां पुढें न चले
 अंगार सर्य-दुर्धर तदपि चकोरांसि ते मुरवं पंचले ६४
 सूत मृगे होय पुन्हा कर्ण कलह-रत चदोनि नवयानीं
 आश्वर्यचि ते कीं रणीं- सव दाखविला मरगांसि नवयानीं ६५
 कर्णांचे हय चारी मारी स्ववळोनि तो गदाघाते

१ नीच, २ दुर्घोषधनभ्राता, ३ पक्षिविशेष, ४ पाद, ५ दुर्जय, ६ मूर्धपुत्र, ७ गळ
 ते, ८ धनसाध, ९ निस्वार, १० रणपत्र, ११ नव्यानीं, १२ बाण, १३ चकोरपक्ष्यास
 (चकोराचे भक्ष्यनिस्तारेभादेन असाभाव).

भीमबन्धाने वासं न शकं तौ जेविं भोगदोऽघातं ६६
 केतु च्छेदुनि मृतहि वधिला अन्वुग्र तेज गया ते
 वृष मंदोत्साह गमे आली पर भृति ते जरा यातं ६७
 राहं कोदंडबळें तो दंड-बळें उभा जसा जीने
 तेजस्वी नच वोकं स्वीकारिल कंसरी कसा जीने ६८
 भूय म्हणे रे दुर्मुख द्याया कर्णासि अमय वा धावे
 आपण देवत असतां अरिचं स्वसग्यासि अमय बाधावे
 केला कीं कर्ण विरथ चार्पां गुण आधिरथिं रथा चढवी
 तौ शर जसा मनापे त्या याजलधीस तूहि जा कढवी ७०
 गेला वाराया जो दुर्मुख देखुनि समक्ष याला हो
 प्रेया शर भीम म्हणे सत्वर हाही यमक्षया लाहां ७१
 वाराया गेला तो आपणचि न लागताहि पळ वारे
 जाणों शरं म्हणे धनु कार्य पुढें नीट हात वळवारे ७२
 दुर्मुखगथ सांपडला विरथा कर्णासि आयता राया
 देवत्य-कासि शकं न सग्वा न पिता न माय तागया ७३
 राधेयाला नंधर हातां दुर्मुख परीक रोदन हो
 स्नेहगुण असाचि कसा मोहद मज्जनपरा सुगोद न हो ७४
 नांदे स्वरुवं सरोहित संसारीं तांचि जो अनय न करी
 न निघे इतर जन बुडं व्यसनीं पंकीं जसा अनयन करी ७५

१ कर्ण, २ कर्मबन्धानाभोगदोषायाऽघातं, ३ म्रानारा, ४ खोगीर, ५ गमशर, ६ प्रसि
 द्दसज्जरास, ७ भीमास, ८ यमसदनास, ९ मरे, १० नाटोपे, ११ गनप्राण,
 १२ स्मृतासमुद्र, १३ अन्याय, १४ अंध, + सिंह. # गज.

करि साऽशु दुर्मुखाच्या तो कर्ण कवि प्रदक्षिणा देहा
 समरीं भीम गमे शुनि-गो-तेर्णक विप्र दक्षिणा दे ही ७६
 रडतां प्रहार केले होणे ते सर्व उगविले निपट
 निपट प्रखरशागांहीं वाटे चिनांत पाडिले विपट ७७
 सव्यभुर्जीं भीमाच्या कर्णे नागच अर्पिले चवदा
 चव दारवडनि वदोन्यं स्वरेमें ते अनिधि नर्पिले च वदा ७८
 भीम न चळला जर्ह हन खळ खळखळ विपुल भुज वेंप रुधि
 गमलें त्यजिता शिरतां रविसूतनागच रक्तव संरु धिर ७९
 भेदी भीम निहींच क्रोधपसे न्या ट्यास गंयोनीं
 जाणों म्हणती ते हय त्याडोहीं दुते नृषा मरो पानीं ८०
 करिती तेंदूर्याते ते काम-क्रोध-लोभपसे नाहीं
 वृष निरखिला हरि-नख-क्षत-गजसा नष्ट-शोष संनाहीं ८१
 ते सख सर्प न विशिख कर्णादि न तदीय-सदैन-वारुळ तो
 कीं माणिक्यसर जय-श्रीवर्णीं शर गळां नवा रुळतो ८२
 बहु रक्त दिसे खेळुनि होय जसा काय वा गुलाळानें
 पळतां कर्ण स्मरलें भिडनि पळे बाळ बागुळान्ना तें ८३
 उच्चैःश्रवःस्यसेसीं भी न्यागुनि नरमते जंवन यजी
 प्रकटिति कशा प्रतोदा यांचूनचि परम ते जव नवा जी ८४
 तृप्ति वरि सदुत्कर्षे विहित-जय-स्वान नागद नविच कीं

१ गोवत्स, २ विपर्यास, ३ खरकें, ४ भोके, ५ बाणार्णी, ६ लवकर, ७ शोषा-
 ने, ८ शोषतो, ९ चपळ, १० कर्ण, ११ दान्यानें कर्णाने, १२ न्यासार्थांचें गृहकार्यवाळ १३ शोक.

ब्रम्हरसहि म्हणतो हरि जन रुयशा स्वानना रूढ न विचकीं ८५
 कर्ण पळे भामभयं जैसा राक्षस पराशर-भयाने
 नें आयणा हरि करुनि दारवविले वा परा शरभ याने ८६
 भासे भामभयंकर बहु जैसा देव अंधकौराती
 जे भीत भंगवेला जीं कीं ने स्पष्ट अंध कौरा ती ८७
 वृद्ध म्हणे बहु देतो दुर्योधन परममंद राग मला
 सांगे नित्य स्वयंशो- हर कर्ण असेल मंदेरा गमला ८८
 दिधले देइलहि यशो- मृत परबल जलधि मथुनि अनिबल हा
 कलहा करितां मजसीं भंगचि पावेल सामरहि बलहा ८९
 लज्जाहानि न झाली त्या मुग्धा मजहि मुग्धताता कीं
 म्यां कल्पिली प्रबलता अल्पबळीं जेविं दुग्धता ताकीं ९०
 जंयभीमवधाविषयीं कर्ण रूयोधन करोत वकबकरे
 कैसे करितील तिभिं- ग्राम दहनमेषभंग वक बकरे ९१
 सून म्हणे धृतराष्ट्रा वा कारण तूंचि याविनाशाला
 शून्या होत्या न तुझ्या सच्छीलपर या नयाविना शाला ९२
 कपटघृतादि कुमत गुरुसमतसम प्रभावि लंकांचे
 त्वां पक्कहि शांत नव व्यासविदुरवचन भाविले कांचे ९३
 झाले भीष्मद्रोण- व्यास-विदुर-सदुपदेश तुज कुंचले
 कर्ण-शकुनि-दुःशासन- दुर्योधन-मंत्र अमृतमे रुचले ९४
 उरलेही घालिसि वा काळसुरवीं स्यकुळ घातले काहीं

१ रुद्र, २ बंदिशाळा, ३ कल्पवृक्षास, ४ देवसहचरतमान, ५ इंद्र, ६ मूर्खपित्यास, ७ अ
 र्जुन, ८ प्रलाप, ९ निमिनामक महाभारतस्य आश्रम, १० साधु छल प्रधान, ११ काजरी,
 १२ मसलत, + दांत, * पराशरऋषी-आश्रमिनीं, † राजपथेला.

कां देसी/दोष परा खां हा केला न घात लेंकांहीं १५
 स्वयंशोरक्षणचि करिति बहु न तुझे अंगरक्षण नयेज
 कीं तत्काळचि देतो सहनितें संगरक्षण न यज १६
 भंगे परि न समितितें कर्णसतीनें जसा न विट लाजे
 क्षणभरि म्हणोत याला ते जन म्हणतील राहु विटला जे १७
 कर्णपराभवकोपे भीमावरि धांवले तुझे स्तन ते
 दुर्धर दुर्दम दुःसह दुर्मर्षण जयहि जे मदे उर्तेने १८
 भीमें त्या पांचांचे केले तत्काळ पांच विलय महा
 कर्ण म्हणे आयुविना यांचा रिपु कोण वांचविल यम हा १९
 छेदी धनु हय सारथि मारी खंडी पुन्हाहि चापातें
 भीम करी कर्णातें विरथ कथूं कर्म काय बापा तें १००
 भासे कर्ण क्षितिवरि झाला सोडुनि गगन रवि पंती
 आल्या नसतां भीतो मग न गणी सखनग-नर विपत्ती १०१
 कर्ण गदा फिरकावी क्रोधभरें चावुनी रदनवासा
 तीनें वारुनि वर्षे विजयाचा भांड नीरद नवासा १०२
 नुरवि करुनि पर कवचा अंगप तितेंउ पलेंसमय मनि भीमं
 भीमानें शर गणिले अंगपैतित उपलसम यमनिभमानें १०३
 कवच शत-च्छिद्र करुनि दक्षिण भुजहि व्रणोत्थ-शतधार

१-स्वसक्षीय, द्रोणादिक, २-नीतिज्ञ, ३-युद्धातें, ४-उन्मत्त, ५-पादचारी, ६-ओष्ठां
 तें, ७-बंधु, ८-मेघ, ९-कर्ण, १०-चाळण, ११-पळभर, १२-सुतीनें, १३-आंगा
 वरपडलेले, १४-यमसदृशअश्या (भीमानें) १५-व्रण-उत्थ-शत-धार-
 क्षनांनीं उखलल्या शतशः रक्तधाराभसा.

केला कर्ण शिखरिसख भीमें निज विशिखनिकर शतधार
 पुनरपि होय पराड्युख वृष होतां शक्ति बाहुची शिथिला
 भीमाला मानवली जैनता जमि रामबाहुला मिथिला १०५
 ज्येष्ठाजेनें धांवति रक्षाया कर्ण चित्र उपचित्र
 चित्राक्ष चित्रवर्मा चित्रायुध करिति ते रणहि चित्र १०६
 सर्वहि बधिले भीमें न करुनि बहु युद्ध गलबला कांहीं
 आम्हीं विलोकिला तो गरुड जसा रुद्धगल बलाकांहीं १०७
 वृष बहु रडे हळहळे होय विदुरसूक्तिचीच आठवण
 हेचि चुकाया घेती स्वांगीं सत्यणति करुनि आठवण १०८
 बरुनि नवरथीं वृष करि जिंकाया अरिस जो निकर कांहीं
 वाटे वर्षे गोव- धनगिरिवरि हींरि सजोनि करीकांहीं १०९
 व्याकुळ करी विदारुनि कर्णा रिपुनाशकोविदा राया
 तें प्रभु म्हणे असाचि रू- योधनहृदया शको विदारया ११०
 कृष्णार्जुन सात्यकि बहु मानवले भीमसेनबाहूंतें
 त्यांचें आम्हा याहूं तेज सहायांहि दे न बाहूं तें १११
 प्रेतकुमार विलोकुनि तप्त करी कोय शोक राधेया
 तो धात्रीसे म्हणे कां वाढविलें श्रमकरुनि राधे या ११२
 मग आपणा म्हणे धिक् कर्ण त्वामनपहृत-नरवराधे
 दाइस म्हणे पृथावत् त्यजितां तुज लागतां न रवे राधे ११३

१ पर्वतराया, २ कनकतुल्य, ३ मान्यझाली, ४ जनांचासमूह, ५ नामविशेष (लग-
 री), ६ चमत्कारीक, ७ रोधलेलागळा, ८ बगळ्यांनीं, ९ साधूसनमस्कार, १० सा-
 नबरीं झाल्यावर जें शगासारखें चिन्ह राहते तें, ११ गारांनीं, १२ कुंशला, १३ दाइस,
 १४ त्रा-अनपहृत-नरवर-आधि-नाहीहरणकेली दुर्घोषनाची मानसव्यथा अथवा तूतें
 धिक् (संबुध्दर्थी आधि) १५ शब्द (लोकांचे दूषण) + निरर्थक, † इंद, ‡ साद्यकजांस-

गांठी कुरुचि-वृषविंशिव- तति भीमा परमदाऽरुणाऽस्तनगा
 घाया श्रीकृष्णाला जेविं बकी परम दारुणा स्तन गा ११४
 दुःसह भीम कुरुबळीं होय जसा दहन तरकैरुन रानीं
 गणिलें त्यासमयाहुनि हळहळही न बहुतर कुटु नरानीं ११५
 रामाची शक्ति जसी वा भीमाचीहि शक्ति चवकळ ती
 वीररसाची श्रवणें थोडी नेत्रें उदंड चव कळती ११६
 युयुधान उत्तमौजा जिष्णु युधामन्यु कृष्ण हे तिकडे
 वदले कर्ण किनि कनक- गिरिचे भेदील भीमहेति कडे ११७
 भूरिश्रवा गुरुतनय रूप हे तो सुज मानवावेच
 कवि म्हणति वाणि वर्णुनि देवाकीं सज्जमानवा वेच ११८
 समयीं गुण जाणुनियां शब्देही सयश साधु साधुनि घे
 हें चित्र जयद्रथकुरु- पतिवदनांतूनि साधुसाधु निघे ११९
 भीमशराच्छादित रवि- सत झाला जेधवां दिसेनासा
 प्याला कुरुपति जाणों त्याचीत्याला न ती दिसे नांसा १२०
 भूप म्हणे धांवा रे म्हणतां काकासि काय पायस खा
 मागे ठेविल माझा नच रक्षाया स्वकाय पाय सरेंवा १२१
 गेले अग्रज-वचनें धरुनि मनीं लाज सौत बाराया
 ते नीयबिंदु झाले तीं तापविला जसा तवा राया १२२
 शत्रुंजयादि तव सत झाले यापरिस सौजिरे नाकीं

१ कर्णशरोन्नासमूह, २ शत्रुगर्वरूपसूर्यास, अस्ताचलप्रशा, ३ पेटून, ४ विषही, ५ सु-
 कळ, ६ भीमाचा खडू, ७ मेरुपर्वताचे कडे, ८ देवाणि, ९ स्वर्ग, १० नासिका, ११ सान
 मधु १२ भीम, १३ शोभायमान, + क्षीर, * कर्ण.

जो हरिभाग वृकांला तो मह्यहि परि सरा जिरेना कीं १२३
 न विकर्णेतरपाने रणरंगीं श्रीमसेन गहिवरता
 न गदी जगदीश्वरसा गजबंजता पडलिया नगैहि वरता १२४
 श्रीम म्हणे अर्पावे सर्वस्य तुला न सायक विकर्णा
 कीं वृत्ति तुडी रुचली बहुरसिका जेविं साय कविकर्णा १२५
 योग्या नव्हे प्रतिज्ञा गुर्वाज्ञा जेविं भौर्गवा त्यागा
 अस्तरव रची खलसंगति जैसी कुग्राममार्ग वाऱ्या गा १२६
 सोडावीच कुसंगति सर्वार्थद-काय-पाळणारानीं
 स्वर्गपरे पुत्राचा बांधाया काय पाळणा रानीं १२७
 साधु विभीषण कीं तूं जदि खळसंसर्ग करुनि मळले शौं
 स्पष्ट तुम्हा दोघांस स्पर्श न केला कुसंगमळले शौं १२८
 होतासि सरवा तूं त्या पुण्यल्लोका अजा मिळाल्याला
 दोघांसहि लाभ प्रभु देउनि सद्यज्ञ अजामिळा त्याला १२९
 ऐसें शोचुनि पुनरपि सिंहापरि होय गर्जना करिता
 झाला रणोत्सवीं त्या वृक्षप्रौसादवर्ज नाक रिता १३०
 धर्मास कळे नेला श्रीमै वृषगर्व सकळ विलयाला
 तो सिंहानाद कळवी स्वर्गा जय केविं न कळविल यांला १३१
 इकडेहि वृष्ट-धृष्ट-द्युम्नादि व्योम पारिति गजरानीं
 जैसे यूथपतीच्या विजयोत्कर्षे करूनि गज रानीं १३२

१ सिंहभाग, २ विकर्ण-इतर-पाने-विकर्णाहून इतरांच्यापानाने, ३ परशुरामास,
 ४ वाहुटळ, ५ शनशाः, ६ वृक्षप्रसादावांचून स्वर्गारिकामाझाला (म्हणजे देवादि
 युद्धपहावयासआले) ७ स्वर्ग, ८ कर्णगर्व, ९ धर्माला, १० विजय-उत्कर्ष-जया
 च्या आनंद + गडबडता, † पर्वतहि, ‡ समास, * विभीषणा.

व्यूहद्वारी देती जिंकाया गुरुसि वीर तरमुंडी
 न धरिति तिलहि तनुपतन- भयजेविं विरक्त धीरतर सुंडी १३३
 जहिं दिव्यभोगभोग्या स्वर्गीं पावति स्फयोध नव देहा
 तहि एकोनैदशनमित - सोदर-मरणें स्फयोधन वदे हो १३४
 स्मरलें सुयोधनाते जें जें कांहीं कनिष्ठेनात वदे
 राया हें फळ तुजला भीम न लोभें कनिष्ठता तव दे १३५
 ऐक पुन्हा न पथेला गाय अशी वा स्मरप्रसू नाहीं
 जें झांकिले शरांहीं आधीं मग भासुर-प्रसूनांहीं १३६
 मोहे भीमशरांच्या सर्वत्रहि विद्ध काय हांय शतें
 तहि विमुरव नव्हे गातिल न सकल स्मर सिद्ध काय हो यश ते
 पडलें क्षितिवरि उडुंसें भीमशरें कर्ण कुंडल हरी तें
 वृषमुरव गमे जलधिच्या सांपडलें अग्निकुंड लहरीतें १३८
 पाडुनि एक कुंडल मग दश नाराच हाणिले अलिकीं
 ते शोभले सैरोजे पाजाया स्वमधु आणिले अलि कीं १३९
 होउनि मुहूर्त मूर्च्छित कर्ण उठे तन्मनांतही राग
 तो पद्मरागनगसा गमला रक्तार्द्र कठिण हीरींग १४०
 केले रोमांचित स्मर- नर कर्णें अमित बाण संधानें
 न गणुनि तें तत्कार्मुक केलेचि छिन्न सत्यसंधानें १४१
 वृष घे अन्यधनु म्हणे शवपूर्णा करिल बंधु समुद्रि रसा

१ सुसांडी, २ संन्यासी, ३ एकतीस, ४ खेरीद्वार, ५ विदुर, ६ देवांसिप्रसविष्णा
 री, ७ पृथायुक्त, ८ शोभायुक्त, ९ युष्मांहीं, १० नक्षत्रसें, ११ ललाटी, १२ कमलानें,
 १३ भ्रमर १४ हिच्याचापर्वत, १५ सत्यप्रतिज्ञ जो भीमव्यानें, १६ पृथ्वी.

क्रोधं वर्षोनि मरुं पाहे भीमारस अंधुसै सुदिरसा १४२
 भोवें संकट आलें होतें परि म्हणति जों नरैप टळतें
 नों जलदपटलसें त्या वार्तेंसुतें उडविलें शरपटळ तें १४३
 त्याचे तूण उघडले जाणों उग्राहिगर्भपेटारे
 नारद म्हणे भले हो जाळा दृग्दोषदर्भ पेटा रे १४४
 यवनेतपनरुत गमले- शक्र प्रन्हाद राम रावण वा
 वाटे गगनीं तच्छर- संघर्षजदहन यामरा वणवा १४५
 शरपट असे प्रकटिती कीं रवि न दिसे न वा पवन वाहे
 एकाहुनि एक अधिक करिति चमत्कार बा नव नवा हे १४६
 त्या वृषवृकोदरांवरि दिव्यकुसुमवर्ष लेख रचिती जी
 मुनि आशी बहुयोडी श्रीपुत्रीं हर्षले स्वरचिती जी १४७
 यल न चाले म्हणुनि प्रकट करी कर्ण अस्त्रमायेतें
 भीमपराभव इच्छी चितीं पसरुनि वस्त्र मायेतें १४८
 चुरिले वृषविशिरवानीं वायु-रुताचे धनुष्यशरभाते
 झाले महाशरभ जहि पहिले हँरि लीं मनुष्यशरभा तें १४९
 हय मारुनि नस्ततही मर्मी हाणूनि बाण पांच कसा
 उतर म्हणुनि म्हणे वृष जाणों लीं जा पळोनि वांच कसा १५०
 सूत शुधामन्युरथीं चटला सोडुनि यवनतनयातें
 जहि होय विरथ विद्वत होऊं दे धैर्य अर्वनेत न यातें १५१

१ कूपार, २ मेघसा, ३ राजे, ४ र्भसिं ५ भीमअणिकर्ण, ६ बाणा-आघर्षणापासून उ
 त्पन्न झालेला अग्नी, ७ देव, ८ अग्नी, ९ मयनेतें, १० सिंह, ११ भीमा, १२ शर भाते,
 १३ कसोटीस, १४ नय, + अथवा.

भीमे इरुगारिली रथ शक्ति प्रकटावया ठळक लीला
 अशनीच मानिली बहु जन-नयनाहीं नर्षीं झळकलीला १५२
 खंडी तिला नव्हे तो वृष नागीला जंसा यश शिखंडी
 कीं रतिपतिच्या इष्टुला लीलेनें जेविं देव शशिखंडी १५३
 तों खड्गचर्म घेउनि युद्धासि खत्कुमार काळ जसे
 ते धन्य पुरुष धर्मीं नेणति आयास भीति आळस जे १५४
 तोडुनि चर्म शरगणा- करवीं तों प्रबळबाहु घेरविला
 वटि तेव्हां जैसा गांठुनि मुरवांत राहु घे रविला १५५
 छेदी वृषचापातें भिरकावुनि परम भीम करवाळा
 राया रविच्याहि म्हणे ओघांला विजयिभीमकर वार्ळा १५६
 हास्य करी कर्ण बहु त शरवर्षे कार्मुकें मग नवीनें
 आक्रमिले भीमे विष- दृगहि धराया जसें गगन बीनें १५७
 राधेय रथोपस्थीं भीम नभी देरवतां दडाला जी
 हे तीच भीति गरुडा- पासुनि त्या काळिया जडाला जी १५८
 अज तरु भीम शिखी वृष मूलबिलनिलीन सर्पसा राया
 शटे प्रवर्तला तो मारुति घेनेनाददर्प सारोया १५९
 हर्ण ध्वजीं विलोकुनि बहु आशीर्वृष्टि करिति सर भीमीं
 त्पुरुषकथा अद्भुत रसदा म्हणतो इलाचि सरभी मी १६०
 ा साधु साधु वदले केवल तद्गंगकाम जे पर ते

मयूर, २ मदनान्या, ३ महादेव, ४ यमतुभ्य, ५ दाल, ६ भीम, ७ खड्ग, ८ सु
 गा, ९ विष-दृगू-अहि-विषदृष्टिसर्प, १० वि-इ-न-पक्षिप्रसंगरुद्धने, -
 १७-जी, १२ इंद्रजिनाचागर्व, १३ संपवायह, १४ आशीर्वदरूपविष्टि, १५ कां
 दुषा, + बाणाला, + मोर-

बहुधा स्वानुजभाग- स्मृति वारी म्हणुनि न वधितां परते १६१
 क्षितिवरि येतां झांकी शरपटले कर्ण युनरपि तयेते
 रविनेहि लांपची हो स्मृगुणणणे जेवि स्मर पितयाते १६२
 विरथ विशस्त्र वृकोदर चुकवाया कर्णबाणपात रणी
 विजयहतगजांत शिरे गगनीं जलदांत जेविं बा तरणी १६३
 अघटितहि करायाचें जें कर्णिला जें कळे वरौहा तें
 वाटे जाणे श्रीमहि कीं उचली गज-कळेवरा हाते १६४
 त्या गजकळेवराते कर्ण छेदुनि चहूंकडे विरवरी
 वाटे पविप्रहारे केली विध्वस्त वासये शिरेवरी १६५
 रोधिति वृषशरपटले श्रीमबळा जेविं यामुना गोंगे
 तरि बा झुगारिलीं जीं विच्छिनें काय तींच नागोंगे १६६
 तेचि झुगारी जें ये रथचक्र तुरंगगजकुणप हाता
 रोमांचित होय अरिहि जो श्रीमीं सखवर गुण पहाता १६७
 तें तें कर्णी पाये पाषाणीं जेविं भंग देकूळ
 वृषर्मत्तेभ शररदन श्रीमवयु गमे तयापुढें कूळ १६८
 मग श्रीम क्रोधभरें चावुनियां दांत ओठ मूठ वळी
 चित्तांत म्हणे घालू मत्तवृषीं आजि काळ मूठवळी १६९
 तो स्मरला अर्जुनपण आटोपी म्हणुनि श्रीम हाताते
 प्रबळहि कुपितहि स्मरुष धर्मातें दिरेंद श्री महाताते १७०

१ अर्जुनाचा भाग आह्म अरि आवरण, २ श्रीमाते, ३ पर्वत, ४ यमुना बलास, ५ जसींग
 गोदके, ६ सज शरिरे, ७ शव (प्रेत) ८ कर्णरूपमदीं मत्तहनी, ९ बाणरूपदंत, १० न
 दीनट, ११ क्रोधयुक्तहि, १२ गज, + पियाते, + मारुतिला + यज्ञबराहाला.

कर्णहि कुंतीवचन स्मरला मूणवुनि वधी न भावाते
 त्यजिलें सर्वस्वहि परि न पळहि सत्या बुधें नभा वाते १७१
 जबळि भिडोनि कुरुपते दिवंची भीमासि कर्ण कोदंडें
 सद्गोजिस प्रेतोदें कीं केला स्पर्श अहिस तो दंडें १७२
 कृष्ण करिरहासि तसा घेत्या चापास भीम हिसकूनी
 तेणें कर्णासि शिरीं हाणी न वधी वधासहि सकूनी १७३
 वाटे महानरंगें करुनि थडक अर्णवासि अर्णव दे
 साहुनि धनुःप्रहार स्मित करुनि वृकोदरासि कर्ण वदे १७४
 तूं वरका ओदरिका टाकुनि आलासि का मर्हानस रे
 भ्याडा अणिकांत सरे दुसरा वीरांत काम हा न सरे १७५
 बहु अज्ञान-सूदताडन- पंडित तूं रणभरवीं न कौंविद रे
 भीरु जयश्रीस तसे कन्येला वर जसे नको विदरे १७६
 मजसीं भिडसी भ्याडा सिंहासीं जेविं विप्रताप ससा
 बाळा तपोवनाश्रित हो तूं रणभीरु विप्र तापससा १७७
 किंवा हो अनुजाश्रित तोचि तुझे करिल आजि अस्ववन
 मूढा मृगें शिरावें मृगराजवनीं त्यजूनि न स्ववन १७८
 भीम मूणे राधेया जहि असकृत् भंगिलें नुला आजी
 निर्लज्जा तरि मूणसी मज ठावी काय तुज मुला आजी १७९
 ये रें भुजघुद् करूं हो जैसा बकहिडिंब कीचकसा

१ टोंची, २ सत्-बाजिस-उत्तम अत्रवास, ३ चाबुकानें, ४ शक असून, ५ समुद्रास,
 ६ तुच्छा, ७ पोटभरू, ८ पाकशाळा, ९ भक्षण १० पंडित, ११ विद्रूप १२ पगक्रमही
 न, १३ अरू-अचन-प्राणरक्षण, १४ संघाम, + कुबलापटिनामकगजाच्या इनास.

असतां अरु त्रिदोषी जेविं बडबड खजील नीच कसा १८०
 भीमाचें मतजाणुनि राहे राधेय मूकसा उगला
 कीं भुजयुद्धोत्साहें बहु अकुलज धनमदें तसा फुगडा १८१
 तों प्रभु म्हणे सरव्या हूं कांहीं इकडेहि शर उडीव कसा
 विरथीं वृकोदरीं तो घालिनसे वृष झेपीं उडी वेंकसा १८२
 प्रेरी अनित्यनें प्रभु पार्था पार्थही शरसमूहा
 कर्णहि सूता सूतहि अश्वानें तें म्हणे कुरुचमू हा १८३
 सांख्यकिरथीं वृकोदर चढला राधोस्तनापसरणीं हो
 म्हणति यशस्वी या कीं मथित-विराधा स्तनापसरणीं हो १८४
 जो शकेंहि पराचा नाशायामद बलाविला पार्थ
 तो नाराच प्रेथी कर्णावरि तदबेला-विलापार्थ १८५
 सोंतें खंडुनि गुरुसुत वारी बाधा जरि अहिमंगुरुजा
 विकळ करुनि पळवी तें मित्र प्रभुचें महामहिम गुरुजा १८६

अध्याय-१३

साख्यकि आला पाहुनि देव बहु महत्त्व देत नार्वीजी
 हें किति यांस भुजाधिक जे वाहुनि कीशकेंतना वाजी १
 पार्था सरव्या तुझा प्रिय- शिष्य सरवा यानला यहा यातें

१ मत्स्यी, २ येथेंच असोनप्रासाकरिनांव घेतलाआहे. वकसा (बकासारिवा) ३ राधा-
 स्त-अपसरणीं-कर्णपलायनसमयीं, ४ विराधराहसस्त-मारणा-यारामास, ५ ननु-
 अबला-विनापार्थ-स्यान्यास्त्रियांसविलापदेष्यांसाठीं, ६ नाराचेंतें, ७ सूर्योद्भव, ८ बणीं,
 ९ देवास, १० अर्जुनरथातें, + अश्वस्याम्बास.

याकुरुबळवेगानें तूं कीं क्षम एक ही सहायानें २
 शिरतो पारोवारीं परि केंचा वेग वा असा मकरा
 आजि कळेलचि भावि स्वक्षमदुर्योधना असामकरा ३
 श्वेताश्व म्हणे प्रभुजी कांपति चळचळ अरी पहाते ज्या
 तो सात्यकिवरि उठला कीं हो भूरिश्रवा महातेजा ४
 झाला युयुधान परि- श्रान्त न भूरिश्रवा समरयांसीं
 समबळसाहित्यांसीं गांठि वरी विषम वा समर यांसीं, ५
 सिंधु तरुनि न बुडो हा रवाउनियां गोष्यदीं गटकलीला
 वा बहु करीत आळे त्वन्नामपदाश्रयें कटकलीला ६
 त्वत्करुणामृतपूर्तिं सर्वरुरयें प्रणतयाद् वागावें
 केवळ न सात्यकिमुखा अजित असें म्हणति यादवा गावें
 तो तो कौरव्य म्हणे मृग होउनि सिंहदृष्टिविषय मरे
 तसि माधेवा मदरिगति कीं मामकैतेज बाण विष यमरे
 तुज पशुते कुरुपतिदृक्- दुर्गादेवीयुदेंचि कापीन
 होईल सप्रसन्ना कीं तूं आहेसि बहु निको पीने ९
 कर जा वरापरांसीं अर्पुनि मन्मार्गणा शिर विलास
 लाजो रडो युधिष्ठिर जेणें व्यूहांत तूं शिरविलास १०
 निःसंशय धर्मार्जुन कृष्ण समर सोडिनील शोकानें
 स्पष्ट निरुत्साह सकळ होईल हें आयकेल जो कानें ११

१ सात्यकि, २ सागरान्त, ३ रसरीस, ४ स्वक्षम नकरणात् असा, ५ समवेगासीं, ६ सें
 चकीडा, ७ पशु रूप जलजंतू, ८ शूरिश्रवा, ९ सिंहदृष्टीला गोचर, १० हे सात्यके ११ माझेतेज,
 १२ दुर्योधनाची दृष्टिरूपदुर्गादेवीनिजपुढें, १३ चांगली, १४ पुष्ट, १५ माझ्यावाणास.

हांसुनि शैनेय मूणे कौरव्या यमहि षय न शिवविल या
 न करुनि निरायुध रणीं नेइल न ज्वलन नयन शिव विलया १
 कोणासि भिववितां हो हा यादव अजितदास कळलें कीं
 जेव्हां होयै षजक दे भाग्य पिता अजि तदा सकळ लेकीं
 मज तव गर्जित शारद- घनगर्जितसेंचि हांसवीतें हो
 या गर्जनेसि होइल फल तरि पय कांन कांसवीतें हों १४
 रे कौरवाधमा तुज वधिल्या वांचूनि मी न परतेन
 होतें जेजे झाले शैनेयेषु बकमीन पर ते न १५
 येणें तो नेणें हा बोलुनि बहु तीक्ष्ण वचन कोपविला
 साहेल कोण हो अति- कठिणाही तीक्ष्णवचनको पविला
 भिडले अत्यावेशीं ते सात्यकि सोमदत्ति बहुत रणीं
 तच्छरनिकरें केला छिन्न तसा राहुनें न बहु तरणी १७
 विरथ निरायुध होउनि शूद्र निर्युद्धीं प्रवर्तले मग ते
 जरि नसते धर्मज्ञ ब्रह्मज्ञ कुलीन कां न डगमगते १८
 कृष्ण मूणे श्रान्त दिसे सात्यकि कौरव्य नागविल याला
 पार्था पश्रिंपतिपुटें यावेना काय नांग विलयाला १९
 रक्षावा व्यसनीं त्वां माधव आला तुझ्याचि कार्याला
 स्वजनपरित्राणाहुनि अन्य व्रत मत नसेचि आर्याला २०
 अर्जुन मूणे गमे मज देतो मन्तेभ यूथंपा टकरा

१ सात्यकि, २ मला, ३ जेव्हां षजक होयतेव्हां पितालेकीं भाग्यदे असा भावार्थ, ४ शर
 कालींचि मेघगर्जनें सारितें, ५ होवो, ६ शैनेय-इषु- सात्यकीचे बाण, ७ कज्जाला, ८ बाहु
 युद्धीं (मत्स्ययुद्धीं) ९ गरुडापुटें, १० यूथपतीस, ११ सर्प.

प्रभुजी सात्यकिरक्षण संकट मोठें तुम्हीच वाट करा २१
 कृष्णार्जुन वदनि असें तों त्याचा करुनि बाहु समर गडी
 विधुसम मृदु होय तथा कौरव्य क्रूरराहुसम रगडी २२
 आपटिला भ्रूएष्टीं केश धरुनि बोटिला जना गमला
 बधिलाचि भूरिदक्षिण तार्क्ष्य द्यया वृष्णिवीर नाग मला २३
 ईश्वरवरलाभ जया तो काळावरि करील सनेतें
 कीं सौमदन्ति हाणी सात्यकिवहस्यर्थांहि लतेतें २४
 कृष्ण म्हणे मजपासुनि जें शासन होय कालियाऽहीतें
 झालें खन्नाथवरें यापासुनि दैवि कौलि याही तें २५
 पाहे असिनें सात्यकि- मस्तक खंडाययासि जों रुकवी
 भ्रमवी कुलालचक्रा- परि शिर चिर खड्गपात तो चुकवी २६
 तों प्रभु म्हणे अरेरे श्वेताश्वी वीरनायका पावें
 बा लसमहस अरिनें सात्यकिशिर आजि काय कापावें २७
 अर्जुन शल्यग्रजाते चिंतुनि चित्तांत मानवे शतदा
 तदक्षिणभुज खंडी हा म्हणती सर्व मानवेश तदा २८
 केवळ जडली होती जरि दृष्टि जयद्रथीं तरि रुजाते
 पार्थें प्रिय सोडविला तोडुनि त्याभूरिदक्षिणभुजाते २९
 सांगेद सरखडू तो कपि- केतुशरच्छिन्न वीरभुज गमला
 सहसा खगपति-खंडित- भोग तदाननविमुक्त भुजग मला ३०
 सोडुन सात्यकिस म्हणे कौरवरे पांडुपुत्र कपिकेतो

१ भूरिश्रवा, २ सात्यकि, ३ हेकालिदेवि, ४ भूरिश्रवाते, ५ स- अंगद-बाहुभूषण सहित, ६ भूरिश्रवाचाभुज, ७ सर्पचे शरीर, + गरुड, * राजे.

धर्म कृपादिगुरुकथित हा कीं अन्योक्त जीर्ण न पिके तो ३१
 मादवसहवासं तूं झालासि तसाचि कर्म हें स्वमतें
 भुजला नसेल सचलें रुचलें बहुधा कुकार्य कृष्णमतें ३२
 अन्यासीं रण करितां माझा भुज खंडिला कसा सहसा
 धर्मासि काय कथिसिल शास्त्रें बुडवूनि गुरुयशासह सौं ३३
 श्रितरक्षणदक्ष प्रभुसरवनर वीरकर्म निंदीतें
 तनूनीतिनें भजे सर वद्धीतें त्यजुनि जेविं सिंदीतें ३४
 पार्थ म्हणे कौरव्या वृद्धपणीं स्पष्ट बुद्धि मंदावे
 कुलजांहीं जीर्ण-पुरुष ते पुण्ययशोर्थ मात्र वंदावे ३५
 मगवन्मतासि भगवन्- मतनिष्ठा मजहि लाविशी बोल
 जो लक्षसूक्तमान्य श्रितरक्षणधर्म मानिशी फोल ३६
 माझा माक्षादक्षिण- भुज सात्यकि हा कसा न रक्षावा
 समरीं सहाय जो जन तो प्राणाहूनि अधिक लक्षावा ३७
 खां आत्मा निंदावा कीं जो असमर्थ भुजहि रारवाया
 योग्य श्रितां वनाक्षम कीं परमाऽसाध्य रूज हिरा खाया ३८
 स्वभुजावनं जड ज्याला श्रितरक्षण करिल काय तो काचा
 तो धन्य जया आश्रित उत्संगा वरिल काय तो काचा ३९
 कौरव्य न दे उत्तर जाणों पार्थोक्त नायके कांहीं
 त्याच्या नरोक्तिहीं मद सर्पाच्या जेविं जाय केकांहीं ४०
 करुनि वारासन मग तो होय प्रायोपधिष्ट मौन धरी

१ भुजा, २ फलदेणारा नाही, ३ आश्रित संरक्षण, ४ श्रित-अवन-अक्षम-आश्रितांचेरक्षण
 करण्याविषयी असमर्थ, ५ रोग, ६ बाळाचा, ७ नर-उक्ति-अर्जुनाच्या भाषणांनीं.
 ८ साहा (शास्त्रे)

योगबळे विधिलोका- प्रति जाया उपनिषद्दिचार करी ४१
 कुरूनीं केली कृष्णा अर्जुननिंदा फार न कथवे गा ती
 ज्याला द्वेषींचि कामाद्यरिर्मनवक-थवे गाती ४२
 लेश विषाद न दे कुरु- कृतनिंदासारवर्ष वीरा यो
 त्या भूरिदक्षिणासहि न कुरुकृत स्तवन हर्षवी राया ४३
 पार्थ म्हणे कौरव्या जें मद्यज्ञ लेशही नसे मळले
 सर्वासि विदित असतां तुज एकासचि कसें नसे कळले
 जो माझ्या शरविषयां असतां प्रबळहि धरील हननाशा
 न शकावाच कधीं तो शत्रु कराया मदीय-जन-नाशा ४४
 रवेंद्रें सात्यकिमस्तक रवंडन करितां तुझा भुजच्छेद
 हा जरि अधर्म म्हणतां या कर्में बहुत पावतां खेद ४५
 विरय विशस्त्र स्रमद्रा- सून तुमचें धर्मतोक सामान्य
 कैला तुम्हीं नशाचा वध कीं हो धर्म तो कसा मान्य ४६
 ऐसें जिष्णु वदे तें ऐकुनि तो स्पर्शाला शिरें महिनें
 उडवी नयाकडे भुज वामभुजे पक्षिपति जसा अहितें ४७
 किमपि न वदनां प्रेमें कृष्णासरव म्हणे नया अगोंधाला
 पाहुनि तुला मदात्मा ऐसा न सराश्रया अंगा धाला ४८
 धर्मीं भीमीं नकुळीं सहदेवीं प्रीतिरीति परमा जी
 तीच तुझ्या ठाई वा आहे मनि तुज म्हणे न पर मर्जा
 तूं माझ्या कृष्णाच्या आज्ञेनें पुण्यलोक पाव कसा

१ उपनिषत्-विचार, २ काम-आदि-अरि-मीन-वक, ३ अर्जुनास, ४ शर-विषय-बाणा
 च्याप्रदेशांत, ५ गंभीराला, ६ कल्पवृक्षाला, ७ कृमशाला, ८ माझी.

हो स्रगनिपात्र शिविसा तेजस्वी सूर्यचंद्रपावकसा ५१
 प्रभुहि म्हणे कौरव्या घे देतो स्रवर वरदेवर गा मी
 साधो वैकुंठप्रति जा हो मन्तुल्य पेशिवरगामी ५२
 साधु म्हणति हा घनसा दाता सततोऽग्निहोत्र-याजी यो
 निज-लोकीं अवलोकुनि चतुराननही म्हणेल याजी या ५३
 इतुव्यामाजी सात्यकि धांवे कापावया शिर तथाचें
 ब्रम्हीं गुरुप्रसादें न पुन्हा नापावयाशि रत याचें ५४
 वारी कृष्ण धनंजय भीम तरी क्रूर तो नयास वधी
 सात्यकिधी त्या वारीं तैशी वृत्री जसीच वासवधी ५५
 वारित होते कर्ण द्रोणि जयद्रथ कृपादि हाकांहीं
 परितो त्यजिता झाला न शल्यग्रज-वधदुराग्रहा कांहीं ५६
 जरि सर्व म्हणत होते रे युयुधाना नको नको परतें
 हरिलेंचि भूरिदक्षिण- शिर वीरण ऐकिलें न कोपरतें ५७
 सात्यकि विश्व-सुरवें त्या कर्मकलंकें उदंड निंदुनि घे
 संकोचांतुनि बाहिर बहुधा तेंपासुनीच इंदु निघे ५८
 जो सात्यकिहत यूथेप हरिसा अत्युग्र पूर्ण उत्साहें
 कुरुवीरांसि म्हणे विष पीतां करितां मदीय-कुत्सा हें ५९
 धर्म-कथा धार्मिकसे कथितां न विचारितांहि अन्या या
 न वधावा न वधावा म्हणतां आपण करुनि अन्याया ६०

१ अग्निसारखा, २ वरदश्रेष्ठ, ३ माझ्यासारखा, ४ गरुडावर बसून फिरणारा, ५ निरंतर
 अग्निहोत्रहवनकर्ता, ६ या भूरिश्रव्यास, ७ वृत्रासुराविषयी, ८ इंदुबुद्धी, ९ भूरिश्रव्यास
 वधरूपदुराग्रहास, १० हे सात्यके, ११ निवारण, १२ रागीट अज्ञानें, १३ राजपति.

जेव्हां केलें विग्रथ-वि- शस्त्र-सुभद्रा कुमार्ग्यधकर्म
 तेव्हां गेला होता सोडुनि कोटें तुह्यांसि हा धर्म ६१
 जो मज पाडुनि समरीं हाणिल माझ्या उरांत लान अरी
 तन्मथन मत्प्रनिज्ञा नी म्यां केली वधूनि यासि स्वर्ग
 जें कर्म अमित्राला र्याडाकर होय सर्व तें कार्य
 रामायणांत वदला द्युणनी कवि आद्य ज्यासि तो आर्य
 ऐसें सात्यकि बोले उत्तर इकडील कर्णही न करी
 वाटे झाले परिसुनि हरिगर्जित शक्तिवर्णहीन करी ६२
 खलदुर्जय बलजलधि उल्लरहिनाचार जलदसा दाना
 नलसम, शुचि शलपूर्वज हलभृदनुजलोक पावला ताता
 शिनिनें स्वयंवरीं जें श्रीवसुदेवार्थ देवकी हरिली
 तें बहुत सोमदत्तें आत्मपरिभंवव्यथा मनीं धरिली
 बहु वीरमंडळीं यश जिंकुनियां युद्ध सत्वरा शिनि घे
 श्रीरुद्रासि शरण तो विजयार्थी शुद्धसत्वराशि निघे
 विचकूं न देचि इतरा दाय्यापरि जो दयालु देव रद
 तो आशुतोष दर्शन देउनि वद वर असें वदे वरद ६३
 तो सोमदत्त नमुनि स्तउनि प्रेमें परोपरि भवानें
 मागे शिनिपुत्राच्या मयुत्र रणीं करी परिभवयानें ६४
 मत्सुत-करें वरावें वरिलें जें काय हो यश द्विनि-करें
 नासे तव प्रसादें ताप न नाहींच होय शशिनिकरें ७०

१ वाल्मीकि, २ हस्ती, ३ विष्णुलोक - हलभृत्-अनुज-लोक-वलरामा
 च्या बंधूचा लोक ४ हे धृतराष्ट्रा, ५ नामविशेष (सात्यकीच्या पित्यानें)
 ६ चंद्रसंपूर्णः तात्काल होतो सतोष ज्यास असासदाशिव + शक्ति-वर्ण-हीन.

प्रभु एवमस्तु ऐसें बोलुनि दे प्रार्थिला वर प्रणता
 हें किति देता जरि तो चल कालपरभयार्थ द्या ह्यणता ७१
 शिनिनें जैसा परिभव केला होता रणीं स्वताताचा
 तैसाचि भूरिदक्षिण करि ईशवरें तदंगजोताचा ७२
 यास्तव सात्यकि भंगे कीं जाया तदरिखेद हर पावे
 नातरि तथापुढें तो शत्रूचे सर्व वेद हरपावे ७३
 ब्रह्मद्रव्य ज्ञानि- द्रव्य गुरुद्रव्य रक्षिति न हरिती
 ब्रह्मण्य सत्यवादी दीनजनीं तातसे दया करिती ७४
 बहु शान दांत दाते अधिकैथन धर्मनीतिनिष्ठ तसे
 सत्पुरुष तेचि यादव ज्यांपासीं विजय दैव तिष्टतसे ७५
 अजित पदाश्रित सर्वहि यादव अजितचि सुरासुरजनां की
 गाती थांसि सजुनि बहु मधुररय नवे नवे सुरज नाकीं
 त्यांसीं कैसा लाऊं दिधला त्वां पुत्रवत्सला दावा
 काय ह्यणों वृष दुर्वह हस्तिभरें केविं वत्स लादावा

अध्याय १४

अशि यूँपकेतुची गति होय मग ह्यणे सिताश्व देवा हूं
 श्रीरुद्रचरणकमलीं शीघ्रजयद्रथशिरोब्ज दे बाहूं १
 थोडा उरला वासर बा सरसिजलोचना तुरग हाकीं

१ एव-अस्तु, असें, असो, २ तत्पुत्राचा, ३ निंदापरस्तुतिनकरणारे, ४ मुदं
 म. ५ भूरिश्रव्याची, ६ शिरकमल.

मारावाचि खल अनुप- कारज्ञ खराखुरा उरैग हा कीं २
 वा केव्हांही झालें यामागें जें सुधो न दासाचें
 तें आजहि प्रतिज्ञा वच होचि दयासु^१धानदा सौचें ३
 तो भक्तवत्सल प्रभु ती पार्थाची मनांत मात लिही
 रथ चालवी खरित तें पाहुनि लाजे मनांत मात लिही ४
 कुरुवीर धांवले बहु येतां नररथ जयद्रथाजवळ
 कुरुपति कर्णासि ह्मणे न परसुरवीं सिंधुरोज हो कवळ
 प्रकट करी बळ चिंतित होतों बहु दिवस या समरसमया
 सुकवि ह्मणोत महाद्भुत ठावा नाहीच यासंभ रस मया
 हांपण कीं अस्तासि न रवि जातां सिंधुराज मारावा
 अर्लपायशिष्ट वासर वेंचे तों मात्र पार्थ वारावा ७
 जातां वृथा प्रतिज्ञा पावेल श्येतवाह विलयाला
 ज्वलनीं शिरतां सत्य-त्राणा कवि कोण राहविल चाला
 होतील बंधु शोकें धर्म पर्वनपुत्र बुद्धिबळहीन
 जलहीन मीनसे ते चवघेही वांचतील पळही न ९
 पावेल हरिहि तापा- पासुनि बहु जेविं आज्यैप दसैला
 एवं सुरवेचि येइल निष्कंटक सर्व राज्य पदराला १०
 शल्य कृप द्वौगि सहित करिशिल तूं स्पष्ट रत्नभानु^{११}जया
 सेना तव माहिल्या योजिन मी करुनि चत्त सानु^{१२}जया
 कर्ण ह्मणे कुरुराजा मज गमला भीम अहि^{१३}मकरसाच
 त्याचे सायक नायक उग्रांचे क्रुद्ध^{१४}अहि मकर साच १२

१ सर्प, २ स्त्री, ३ खरे, ४ उक्ति, ५ इंद्रसारथी, ६ जयद्रथ, ७ पापुदरसासारखा, ८ मयासुरास, ९ थोडाराहिलेला, १० भीम, ११ उन्नमघन अथवा लोणी, १२ भयाला, १३ मेरुजयानें, १४ स-अनुज-बंधूसह, १५ सूर्यसदसः दयाहृदय अमृताद्या लोहाः

अमरांतेंही मर्म च्छेदुनि ह्यणतिल करूनि आ वांका
 बहु विकल मी असावें ह्यणुनचि आहें धरूनि आवांका
 मज बळ न चालवाया निजकर पाद-क्षताऽकुला लेश
 भीमा मी दारवविता विधिसि जसा दक्षता कुलौलेश १४
 परिसमयीं न चुकावें ह्यणुनि येथादाक्ति करिल संगर हीं
 देवीं जय प्रतिष्ठित आहे तूं धरुनि धैर्यसंग रहा १५
 मी युद्ध करित असतां सैंधव न धनंजयासि गावेळें
 अभिसुरव वात बहातां तरुला व्यापील काय गा वेल १६
 ऐसें जों कुरुपनिसीं उत्साह वळें धरूनि कर्ण वंदे
 नर दार-जालें मथित्यां बहु गरळें जेवि नाप अर्णव दे १७
 छेदी पार्थ तडतड द्विरदांचें कुरुवळीं शिरोनि करे
 झांकी क्षितिला विखरुनि वीरधनुर्बाणभुजशिरो निकरे
 किंबहुना बहु शोणित- पूर्णं योधबळ बाहवी राया
 नेव्हां सुरर्षि वदले सद्यश यो धबळवीहवीरा या १९
 कुरुकटक जलदपटलचि शिरतां अर्जुनसमीर वितुळे तें
 ते नृप रक्षतुळे तें पावे तो विक्रमी रवितुळे तें २०
 जेविं क्षम लीलेनें सर्व परमदा पिनांक साराथा
 नरचाप तसाचि परा उग्र परम दायिना करा राया २१
 दुर्योधन दुःशासन कर्ण रूप द्रौणि शल्य हे मौनी
 पार्थी बहुशास्त्रांनीं वर्षति पार्थीं जसेंचि हेमानी २२

१७ अवसान, २ कुशलता, ३ कुंभार, ४ हासीकर्ण, ५ सांपडेल, ६ श्रुंढाहंड, ७ म
 मूह, ८ अर्जुनवीराला, ९ राक्षसतुळनेतें, १० शिवचाप, ११ अभिमानी, १२ स-
 खात्रीं ब्राह्मणीं. + येवो.

विजयासि बाण हाणिति ते सर्वेहि एकदांचि कडकदुनी
 गमलें अमृतरसातें केली जिंकावया निकड कडुनी
 करिती प्रसन्न व्हाया जो सादर नारदादिभक्त पसे
 त्या प्रभुच्याही मर्मा हाणिति शर दशामुरवादि स्क्तेपसे
 परशरशतें त्यजि न धृति विजय सुयति जेविं अंतरोयशतें
 रामयशासीं तुळितां न धरी तिलमात्र अंतरो यश तें
 दुर्योधन दुःशासन शल्य कृप द्रोणि भंगतां क्रुद्ध
 कर्ण पुटें होय करी अत्यद्भुत शक्रसूनुसीं युद्ध २६
 सात्यकिचे भीमाचे पावुनि विश्वास हाय हात रणीं
 ह्यणती वाटे झाला प्रियसुतमित्रा सहाय हा तरणी
 पार्थ न साहे जें वृष कृष्णीं क्षत करुनि हाय अधिक रणीं
 वेदांती परविरचित दूषणपांडित्य जेविं अधिक रणीं २८
 शरजाला - सह सहसा पाडी तोडूनि पार्थ तो धनुतें
 तों सज्य दुजें केलें निमिषार्थें त्या समस्त-योध-नुतें
 कर्णें शरवृष्टि पुन्हा केली तिस विसकटूनि माराया
 पविसम सायक सोडी रचित-निलिंपार्थ पार्थ बा राया
 जो हांसत पार्थ ह्यणे अर्पुनि बाणास अंग पावन हो
 छेदुनि दुर्वार शर द्रोणि करी क्षिप्र अंगपावन हो ३१
 केला पार्थ वृषें वृष पार्थें शतदा शरीं दीसेनासा
 सौंध्यस न धरिति जाणों सांग्रा दोघांसही दीसे नासा

१ विषांनीं, २ अंजलि, ३ राक्षससे, ४ उत्तमसंन्यासी, ५ विघ्नशतें, ६ भेरा,
 ७ सिद्धांतप्रतिपादनांत, ८ रचित-निलिंप-अर्थ-संपादित आहे देवांचा
 कार्यार्थ जेणें असा, ९ अंग-प-अवन कर्णरक्षण, १० भय, ११ स-अघां.

तों स्वभटांसि नृप ह्यणे वृष विजया न वधितां न परतेल
 साहित्य करा दीपचि हरि तम त्या पाहिजेचि पर तेल ३३
 मग नगेभित्सुत मारुनि हरि सारथि कर्णकीर्तिला मळवी
 त्यातें अश्वत्थामा सत्वर बांहोनि निज रथीं पळवी ३४
 गुरुसुत कृप मद्रप वृष-सेन झटति पार्थ शर सहातरणीं
 इच्छिति सर्व असें कीं अस्संगत होउ शीघ्र हा तरणी ३५
 सिंधुपतीच्या जाऊं नच द्यावा पार्थ हा निकट कांहीं
 तुमच्या असाचि निश्चय केला साहोनि हानि कटकांहीं
 बहु वर्षतां परांस न नर मानी जेवि न नग भेघांस
 भासे धनंजय धनं--जयैचि सकळ शत्रुजन गमे घांस ३७
 गमलें आंगें करितो रतिरमणक्षयकराक्ष समराया
 कीं श्रीमद्रामातें वेदुनि झटतात राक्षस मराया ३८
 ह्य गज भटांसि नरशर अहि द्याया मृत्यु रोकडा डसलें
 मग हृदयीं हरिरवसा कुरुपमनीं फार तो कडाड सले ३९
 गरुडें गांठावा अहि गरुदनिलें जेविं जलधि उडवूनी
 बा गांठिला जयद्रथ तेवि नरें बहुत सैन्य बुडवूनी ४०
 कपिवरि एक हयावरि वसु हरिवरि तीन अर्जुनावरि सा
 शर योजी सैंधव विग- ताऽयु शरभहंतुकाम तो हरिसौ ४१
 ते छेदुनि पार्थ क्षत- तनु केला बाण साठ सोडूनी
 तत्काळ पाडिले शर- युग्में तत्सूतकेतु तोडूनी ४२

१ परंतु, २ अर्जुन, ३ अश्व, ४ श्रमानें कामकरिती ५ अभिच, ६ गवत, ७
 मदनभारकनेत्रज्याचे असा शिव, ८ गरुत्-अनिल पक्षवातानें, ९ आठ,
 १० लुष्णावर, ११ जयद्रथ, १२ सिंहसा, + सहा.

तों प्रभु ह्यणे सरण्या हा व्याघ्रीच्या जेविं सार थानीच
 वधिशिल कसा न करितां भय रणीं प्रथम सा रथा नीचा
 तुज थोड्यातरि व्हाव्या जिंकाया सारथासि सा घटिका
 थोडा उरला वासर सन्मान्या पण तुझा न हो लटिका
 सेंधव आजि कसा तरि तुज करवीं पाहिजेच मारविला
 यास्तव मी योगें तम निर्मुनियां झांकितोंचि यारविला
 वाटेल सेंधवासह सर्वासहि सूर्य सत्य मावळला
 चुकला मुकला अर्जुन भलतें शोकज्वरांत चावळला
 चुकलें मरण ह्यणुनि बहु हर्षेल न आपणास रक्षील
 हांसेल ह्यणेल भलें झालें पार्थासि वन्हि भक्षील ४७
 त्या रंध्रींच अधम-शिर उडवीं शंका धरून को कांहीं
 करितांहि शोक विरह-ज्वरभय चितीं धरून को कांहीं
 पार्थ अवश्य ह्यणे प्रभु झांकीं निर्मुनि महा तमा रवितें
 अरिस नरकुंजरीं हरि-तेजचि होउनि महात मारवितें ४९
 करुनि तमें तरणीतें पुरवाया श्रितमनोरथा पिहित
 यद्यपि दुर्घट होतें प्रभु लीलेनें करी तथापि हित ५१
 बहु जोडिलें सुयशधन ऐसा हा भरुनि हौट कपटाचा
 महिमा सहस्रवदना-हि न वदवे दिव्यहौट कपटाचा ५१
 तरणि न दिसतां लावी सकळ कटक तोहि दृष्टि गगनींच
 त्यो आपणाहुनि बहुत हर्षभरें होय मेरुनग नीच ५३

१ चक्रवाक पक्ष्यांनीं. २ आच्छादित, ३ बाजार, ४ दिव्यहाटकाचापट
 ज्याचा, ह्यणजे सुवर्णापरीपीतपटज्याचा असा जो कृष्ण त्याचा, ५ ज
 यदथास, + वकला.

'देव ह्यणे सिततुरगा देखतसे सिंधुपाल तो खोते
 तन्मस्तक खंडुनि मज बा लक्ष्मणसाचि घाल तोखोते
 प्राप्तस्मरहरवर नर खरतर शरवृष्टि करुनि कुरुसैन्य
 मारी सुदूर सारी चापबळें अचळ कुळ जसें वैन्य ५४
 आनोभि बुडति चक्रे ऐसें क्षितिवरि पळांत पळें सांचे
 वाटे खरे विखरिले रणरंगीं पुष्पराशि पळसांचे ५५
 शौरिसख करी सहसा द्रौणि कृपाचार्य गाढ विदू रणीं
 बहु कांपवी पतद्रुज- वंदभरें पार्थ गाढविदूरणी ५६
 वृषवृषसेन धनुष्यें खंडी भ्रमवी सुयोधनमनातें
 मद्रपसूतासि वधी करिति भयें बहु सुयोध नमनातें
 शरवर्षे रथरक्षक सकळ विकळ करुनि पळविले वधिले
 कार्यार्थ सुचों न दिले त्या वध्यजयद्रथा मनामधिले ५८
 मग घे शर जो होता अर्चित दुःसह अरीस भात्यांत
 वज्रास्त्रें मंत्रुनि बहु आणी पहिल्या परीस भीं त्यांत ५९
 देव ह्यणे ऐक अशी झाली हा जन्मतां नभोवाणी
 हें सुत-रत्न निज-कुळा वृद्धिप्रद जेविं वौरिजा पाणी ६०
 हांडील शूर मानीं बहु संपत्ति प्रसिद्ध जोडील
 परि समरांत अलक्षित अरि याच्या मस्तकाशि तोडील
 सुतशोक जसा न तसा दुःसह संताप भो सरवे देव दे
 याचा पिता बृहद्रथ ऐसें होऊनि तो सरवेद वदे ६२

१ अर्जुनास, २ आकाशानें, ३ हर्षानें, ४ वेनराजाचें, ५ नाभिपर्यंत, ६ सां
 स, ७ अर्जुन, ८ दृढ, ९ पतनपावणारा हत्तीचा समूह त्याच्याभारें, १० तेज
 ११ आकाशावाणी, १२ कमलास, १३ अवचित (न पाहतां) १४ वणवा
 † गाढ- विन्- धरणी. अतिशयजाणणारी पृथ्वी.

क्षितिवरि जयद्रथाचे पाहिल मस्तकसराज जो जन हो
 शतधा त्याचेंहि फुटो मस्तक तो ज्वापदांसि भोजन ही ६३
 जपतो तपतो तप तो कीं निजवाचा कधीं न हो वंध्या
 संप्रतिस्वमंत पंचक- देशावादेर करितसे संध्या ६४
 यौचे मस्तक याच्या जनकांसंगां हळूच पाडावे
 कंदुकैसें गगनपथीं वरिचेवरि शरकरेंचि तोडावे ६५
 अर्जुन म्हणे बहु बरें गांडीवगुणीं सबाण तो जोडी
 सोडी सणणणणणण वध्यजयद्रथगिरोंबु-रुद्र तांडी ६६
 नेले करे कमळसें शरनिकरे सांवरुनियां शिरते
 अंकींच उतरिलें बा हिनचि अहित देव जेधवां फिरते ६७
 बैसोनि करितहोता जप तुमचा स्वस्थचित्त तो व्याही
 प्रभुयश किति वर्णिल कवि करु आर्या लक्ष कोटि वांग्याही ६८
 अंकीं काय गुरु असें म्हणुनि पहावे परंतु मन सुलले
 उठतां जप करुनि पडे क्षितिवरि सतशीर्ष तच्छिरहि उलले ६९
 प्रभुनें यापरि तुमचा जांवाई आणि स्वपविला व्याही
 भगवत्क्षोभे नवकुश शमविल गरुडाहि न पवि लाव्याही ७०
 ब्रम्हादि सर्व भूते तें पाहुनि अतुल विस्मया वरिती
 करिती बहु नरहरिनुति तस्थानचि भक्त दृढ मनीं धरिती ७१
 अक्षोहिणी स्वपविल्या या युद्धीं श्वेतवाहनें आव
 कार्मुक वेद हरिहर स्तवराजहि रीजया जया पाठ . ७२

१ होची, २ आतां, ३ जयद्रथाचे, ४ जनक-उत्संग-बापाच्या मांडीवर, ५ चेंडूसारखे,
 ६ कोमलतृणांकुर, ७ लावकपक्ष्यासही, ८ कृष्णाचिस्तुति, ९ धनुर्वेद, १० हेघृतेराष्ट्र,
 ११ श्वेतवाहनास (अर्जुनास), + जड.

ग जगदीश सुहृत्तम पुरुषोत्तम त्या तमासि आटोपी
 हा टोपी घालिल जल निधिसहि मशका मूणेल आटो पी ७३
 दिनमणि दिसतां देव- क्यात्मज माया असें तयां उमजे
 कपटें जिंकोनि करित होते वृद्धांसेमस ही धुमजे ७४
 केलें तव तनयांनीं पाहुनि सेंधव परोसू रोदन हो
 भ्रमद कविमतें स्नेहचि ऐसा सेवनपरा सुरोदन हो ७५
 श्रीकृष्णें प्रथमचि मग श्वेताश्वें शंखराज वाजविला
 भीमाच्या सिंहरवें कत्यांत-पयोद नाद लाजविला ७६
 त्या नादें धर्माला विजयें अरि मर्दिळा असें कळलें
 टळलें दुस्तर संकट कृष्णपदध्यान जयफळें फळलें ७७
 होऊनि जयोन्मत्त द्रोणासि न वचकतीच भट कांहीं
 हर्षें बहु विध वाद्यें वाजविलीं धर्मराज-कटकांहीं ७८
 गुरु मारावाचि म्हणति पांचाळ प्रमुरव सकळ वीरमणी
 उत्साह-शक्ति योधा श्रम भर्त्या जेविं न कळवी रमणी ७९
 अस्ताते रवि जाता जगदेक यथार्थसंध सितवाजी
 निज विजयश्रीस हरी सांपडली पथ चुकोनि कितवा जी ८०

अध्याय. १५

बहु-शरं वर्षति रूप गुरु- सुत घालुनि शक्रसूनुला मध्यें

१ सूर्य, २ देवकी-आत्मज-माया-कृष्णमाया, ३ भीष्मादिकां समस, ४ धुं-
 दार्, ५ गतूपाण, ६ मघसागर, ७ होद्यो, ८ प्रलयकालव्यापेक्षानाद, ९ सत्यप्रतिज्ञ

- ज्याच्या धनुला झालीं दैत्यांचीं उद्वेगें बळें वधें १
 चितीं पार्थ म्हणे रूप गुरु गुरु-सुत हाहि गुरु असामान्य
 निष्ठुर कैसें झावे द्रोणेतर जन नसे असा मान्य २
 शर मंद वेग तो गुरु - वत्सल रक्षावया स्वयश हाणी
 परि तन्मति गडबडली स्त्री बहु कार्यात जेविं न शहाणी ३
 त्या विप्रयुगीं न पडति जहि पार्थ-ग्रहित मंद रोषे रिते
 गावविति अमृतरुचि शुचि गुणवशा यश मेरुमंदरोपरिते ४
 पार्थ शरार्त रूप रूपण- सम समयज्ञहि करून आ रडला
 पडला मूर्च्छित जैसा बहु बाल व्यालेंदष्ट आरडला ५
 वाटिल तत्तनुपुटे बहु कांटे काय काटिले पणसें
 आलें कृपासि पन्नग- पाशीं रघुनायका टिलेपणसें ६
 मेलाचि असें मानुनि सूते रथ तूर्ण काटिला मार्गे
 कैला गुरु शोक प्रभु- पाशीं त्या अर्जुनें महाभागें ७
 गुरु माय बाप ईश्वर तरले गुरुचीच धरुनि नर कास
 मजसम मीच कृतघ्न प्रभुजी पावेन मरुनि नरकास ८
 स्मरतां रूप-गुरु घालिल मज बहु अपिमन्युपरिसं शोकांत
 ज्याला गुरुचा वध मंत अधमतम असा नसेल लोकांत ९
 करितां विलाप दाटे बाष्पांच्या पार्थकंठ वेगानें
 कीं गुरु शोकीं सृजना स्वर्गाहि न काल कंठबे गानें १०
 तींचि जयद्रथ-मथन- व्यथित-हृदय कर्ण धांवला कोपें

१ रूप आणि अश्वत्यामायांचे बाई, २ बाण, ३ विफल, ४ सर्पदंशित, ५ फणस नामक फळानें, ६ मोठा भाग्यवान् अशा, ७ माय, ८ अश्वच्या, ९ क्रमवे.

- सात्यकि होय पुढें हो पार्य म्हणे यास हें नव्हे सोपें ११
- रथ चालिव वालिवधा-^१ घतुलयशा यादवांस राखावे
- सुरभी म्हणेल काय व्याघ्रें स्वसमक्ष वासेरा खावे १२
- देव म्हणे वस गमे प्रेमें परि हा निका महर्षभ रे
- समयीं गुरुभक्त मनीं दुर्धर-अरि-हानि-काम हर्ष भरे १३
- एकचि सात्यकि आहे कर्णाच्या परिभवास पर्याप्त
- करिती साहित्य तुझे चक्रत्रातेहि वीरवैर्याप्त १४
- घालिन गांठि करुंदे आधीं हरिदत्तशक्तिचा वेच
- व्याघ्री नागी कृत्या तशि हरिला शक्रशक्ति चावेच १५
- शक्तिदिली देऊं दे न कृतवधें अयश अर्जु नाकेश
- सर्वस्व बुडो न तुझा एकहि हो वक्र अर्जुना केश १६
- स्वच्छगुणा तूं ठाउक अससी सुरनायका पुरांरीस
- प्राकृत जाणेल कसा बाजाणें काय कापुरा रिस १७
- घालिन गांठि वृषासीं त्याच्या येतांचि समय मरणाचा
- मग चिंता कां घेइल पथकर जरि दाससम यम रणाचा १८
- सात्यकिला विरथ करिल यूपध्वज हें भविष्य जाणोनी
- प्रभु कल्पविला दे निज रथदूरिल दररवेंचि आणोनी १९
- त्या अजितरथीं सात्यकि शक्ररथीं रामभद्रसा वेधे^{१६}
- कर्णाभवते बहु उर- गाभवते जेविं गरुड कावे घे २०

१ वीलि वधापासून अतुल्ययशमिळिवलेल्या (कृष्णा) २ वत्साते, ३ मोठाबिल,
४ पुरेसा, ५ वीरश्रेष्ठ असे सुदृढ, ६ इंद्रदत्तशक्तीचा (वासवीशक्तीचा) ७ सर्व,
८ संपादू, ९ नाक-इश-इंद्र, १० अरि-सदाशिवास, ११ आसल, १२ कर्ण, १३ सिद्ध
करविलेला १४ रामचंद्रासारखा, १५ चढे, १६ सात्यकिला.

रक्ते न्हाले/झाले योग्यसखे पुषिता^१ पलाशनगा
 गंधर्व म्हणति एका राघव एका म्हणा पलाशन गा २१
 वृषसात्यकिरणसमर्थां प्रेक्षकनिकर्षीं न देहभान वसे
 दानवसेनापतिसे गमले कीं देवसे न मानवसे २२
 विरथ करूनि पळों दे वृष न करी नैकबाणविद्वांत
 मुरव्य धनुर्धर कृष्णा ऽर्जुन सात्यकि हाचि होय सिद्धान २३
 भीमाऽर्जुनभाग म्हणुनि तव सुत राधेय गारिले नाहीं
 लीलेनेचि निवटिता दुर्घट नद्धतेचि माधेवा कांहीं २४
 भूपरधीं जाउनि वृष सोडी अर्जुण दीर्घ स्मरकारे
 हंछुचि म्हणे हा देवा कां केला तपनरुतहि फुसकारे २५
 कृतवर्मा गुरुनंदन इतर महारथहि भांडले सर्व
 परि एकेंचि धनुष्यें त्यांचा साराहि सारिला गर्व २६
 सात्यकि कुरुकंटकाचा पवन घनाचा तसा करि ऋणाण
 पुसतां कसें श्रुत असे आपणचि कृपा पुढें तरि म्हणाण २७
 तो दारुका कुजानें सिद्ध करुनि आणिला सरथ राया
 प्रभुनें तो केला त्या योग्य न शक्नादिही स्मर थरया २८
 माधव चढे नवरथीं आज्ञा दे दारुकास मातलिला
 जेविं श्रीराम मथुनि स्वचरचमूला उदंडमातलिला २९
 सात्यक्यवनयशाचा पांघुरवी देव दारुका सेला

१ प्रकृष्टितअशापळसाच्याझालास, २ पल-अशन-मांसप्रक्षक-रीक्षस, ३ न-
 एक-बाण-विद्-अंत-अनेकबाणांनींविद्जोत्याचाअंत, ४ तुझापुत्र (दुयोध-
 न), ५ सात्यकीला, ६ जीबळकरीज्यांतअसावीतइहितअसा, ७ कृपापुढेंण
 म्हणजे कृपाण असें म्हणा, ८ टिकाया, ९ फारमाजलीतिला. + अति-उष्ण

प्रभु केविं न तारी जड- ही लावुनि देवदारु कासेला ३०
 तेसाचि कर्णहि चढे विधिबलैक्यित-रथीं विमान-समीं
 झाले विमनस्क सकल तलझहि जाहलों विमानेस मी ३१
 भीमें वधिले दुसुरव- सुख तव सुत एकतीस म्यां कथिले
 भगदत्तभीष्मसुख बहु- शत विजयें साखेते रणीं मथिले ३२
 या बहुलक्षजनाला बा हेतु तुझाचि अपनय मराया
 बहु काम कोप लोभचि स्वर न प्रळयाग्नि तपन यमराया ३३
 अनुजाला भीम म्हणे विरथ करुनि गांजिलें मला कर्णे
 तें म्यांचि साहिलें बा आडकता नच दुजा भला कर्णे ३४
 तूवर का औंदेरिका मूढा संग्रामकानरा बाळा
 ऐसें पुनःपुन्हा मज वृष बदला अर्जुना असत्काळा ३५
 ऐसें म्हणेल त्यातें मारावें तस्क्षणीं न सोसावें
 हेत्वांचि मय्यनिज्ञा- वच दीनापैत्यसेंचि पोसावें ३६
 जसि आपुली तसि बुडों देबुध पंकांत गाय न पराची
 गानपेटुसरवा समयीं सांवरि तो तान गायनपैराची ३७
 नेला वृषांकडे रथ कथितां अवमान हा निज गेदीशें
 सोसावी स्वजनानची केशी नव मानहानि जगदीशें ३८
 पार्थ म्हणे ऐक वृषा जय अपजय वासवींहि आढळला
 नहुष महाराज मदे . इद्रपदाहुनि न काय गा ढळला ३९

१ काष्ठविशेष, २ पयाशास्त्रकेलेःव्यारथीं, ३ विमानसदृशप्रज्ञा (रथीं) ४ विरसधनः करणप्रसे
 ५ विमनस्क. ६ सात्यकीनें, ७ दुर्नीति, ८ कानानें, ९ उ दरपोषका (अपाशी)
 १० दुष्टान्याकाळा. ११ दीन-अपत्य-निराश्रितमूलसें, १२ गायनकुशलपित्र,
 १३ गायनतसराथी, १४ गदी-ईश-भीमानें, + संग्रामाविष-थींभ्याड.

आतांच कीं न वधिनां सात्यकिनें सोढुलासि हा नीचा
सखर पावसिल फळा केत्या सक्कुलज-मान-हानीच्या ४०
बहुदां विरथ करुनि तुज श्रीम न कांहींच बोलिलारवोटें
जो टेंक धरुनि भिडला ज्याचें यश वीरमंडळीं मोटें ४१
करुनि यद्दच्छेनें त्या आर्योतें एकदां विरथ अकुळा
उपहासिलें कसें खां हांसावें काय बबुले बकुळा ४२
वधिला सौभद्र तुम्हीं बहुतांहीं मत्तकरिसमानाहीं
कर्म सुदुर्जरे रवर- गररसपानाहिपरिस माना हीं ४३
गणिले जेणे वैरी व्याघ्रें विपिनीं विशाळ वृषसे न
तो अभिमन्यु जसा प्रिय मज तुज जो प्रिय तसाचि वृषसेन
कथितो यथार्थ करितो शपथ स्यशोनि आयुधास्योतें
वधिन तुजपुटें दुर्मिळ यश देतां नवहि आयु धार्यातें ४४
आधीं स्रुतशोकास्य प्रेक्षीं मग दूर काय कालास्य
करितील शिवा चुंबुनि तुज भवत्या जेविं बायका लोस्य
उरकुनि घे कार्य उचित देवाया न वृषसेनें जनका जे
आमरण कष्ट न स्रुति बहु परवश न वृषसे न जन कौजे
प्रकटे महा प्रतिज्ञा सर्वत्रहि कुरुबळांत झटक करि ती
भट करिती हा हा कीं न करिल तिस देवदैत्य कटक रिती ४५
रवि भावळळा वारु गेला देशांतरीं धरुनि शोक
कोक वरडति न रडतिल तेजस्योश्चयलयीं कवण लोक ४६

१ आपलेदृच्छेनें, २ श्रीमाते, ३ कुलहीना, ४ बाबळीनें, ५ नामविशेष (कर्णपुत्र)
६ वृषसेनाते, ७ विधीते, ८ कोत्या, ९ नृत्य, १० हे वृषसेनाच्यापिला (कूर्वा)
११ कार्ययोगाने (जेजनेबेलासारखे ते परतंत्रनाहीनअसेनाहीं) १२ तेजस्वी-आश्रय-
लय.

जे सरव सरवमूर्ति बरी देउनि विजयासि सुपरिरंभाते
 नच वरिती शान-वत्सर शकवशा झाल्याहि उपरि रंभा ते ५०
 भगवान् मृणे प्रिय-सरव्या जीते तरलासि तूं प्रतिज्ञा ती
 इतराला न तरवती झाले गतगर्व संप्रति ज्ञाती ५१
 मोठी मोठीहि बळे लवतिल तुजला न कां बळे शाला
 जहि लांबरुंद बळकट होतिल सम काय कांबळे शाला ५२
 मज तो तसा दिसेना जो एकाकी धसेल या कटकीं
 लक्षुन्य लवधिकही बहु भेळविले स्रयोधनें मट कीं ५३
 हें कर्म कराया जरि शक्राचें सैन्य एक कट करितें
 होतें भिडनां यासीं सर्पासीं जेविं भेककटक रितें ५४
 हें भुजयुगकुंतुक करिल अणिकहि पावेल कर्ण विलयाला
 भाट करुनि मजं याचा जय याहुनि अधिक वर्णविल याला
 पार्थ मृणे न विसरवे पळ तव पदनीरजा प्रति ज्ञात्या
 देवी सुफळा करितें हें करिती धीरज्या प्रतिज्ञा त्या ५५
 केला धन्य त्रिजगीं तुझिया हा वासवि प्रसादानें
 संतानें जन्म सुदु र्गतिचा आवास विप्रसा दानें ५७
 तूं ज्याचा नाथ तया जरि जय तरि काय नवल वणव्या
 पाला त्या अरिजीवन किति सागर काय नव लवण व्याला
 जे लव्चरणाश्रित ते गरुडचि शमन-करवाल कांलाही
 शिर दूर बळे त्याच्या लाविल यम न कर वालें कालाही ५८

१ उलूख आलिंगनाते, २ बळवंताला, ३ घोंगड्या, ४ मंडूकसेना (बेडू कांवाससुदाय)
 ५ कुंतुक, ६ पार्थाला, ७ अर्जुन, ८ कल्पवृक्षानें, ९ गृह (राहाण्याचे स्थान) १० यमा
 चारवडू, ११ रुग्णसर्प १२ केडालाही, १३ लसादकमळ.

इगले कृतार्थ तरले अगणित या पादपुत्रवध्याने
व्यर्थ फुगविले नगणुनि तुज जगदीशासि गेल्लु वध्याने ६०
शतकोटि मिळविले जरि शतकोटिकेरहि सुयोध नव धरणी
वरिलचि तव प्रसादे^१ धर्मा होइल सुयोधनवधरणी ६१
जयहि प्रभावाहि तुझा प्रंध्या^२-दीनास मानेदा माने^३
गोरविसि घेतले^४ खां वांधुनि दीनासमान दामाने^५ ६२
प्रभु हास्य करुनि हरुनि श्रिततापा परतवी रथा राया
नशकनि जयापुटे^६ रवल- संगति पापरत वीर थार्यां ६३
समरांजिरांत हय करि नर-वर बहु-लक्ष मारिले होते
जेणे त्यासि मुकुंदे^७ दारवविले सर्व तारिले हो ते ६४
स्वकटक समीप जाउनि जगदीशे पांचजन्य वाजविला
आज विलापे राया खां शोक तसाचि दुर्ष माजविला ६५
धर्म धणी ब्रम्हान्या बहु घे घालुनि उडी सुंवेवेची^८
यज्ञानार्थ महाजन सर्वस्वासह कुडी सुरवे वेची ६६
धर्मे दोघे कृष्ण प्रेमें आलिंगिले जसे ताते
तत्सैर्श तन्मनाते बहु सुरव वी जेविं मेघ सेनाते ६७
आनंदाश्रु^९ परिप्लुत होय प्रभुचे पुसी वदन पदरे
जेणे रमाधराहुनि शबरीचीं मानिलीं मधुर बंदरे ६८
मग ते पुशिले ज्याते देखुनि शतदा वदे अचलकन्या^{१०}

१ गाल, २ वधाई- वधासयोग्यजोत्याने, ३ कजधरहि, ४ दासा, ५ मानदेणान्या,
६ मानाने, ७ द्रोव्याने, ८ स्थिरव्याया, ९ समरांगणांत, १० उन्नमआलिंगनाची,
११ यत्-ज्ञान-अर्थ-ज्याच्याज्ञानार्थ, १२ देह, १३ रवची, १४ त्याउभयतांचास्पर्श,
१५ आनंदाश्रुने भरलेले असे, १६ बोरें, १७ पार्वती, + त्ति.

पाहे हें पुत्रसुखीं स्त्री जी सर्व स्त्रियांत ती धन्या ६९
 मधुसिंम्हणे वधिला कीं अधम नराकार पाप रासैभ जो
 झाया कृतघ्न विसरुनि तुज न स्वप्नीं हि हो परास भजो ७०
 येणेचि सिद्धि कळली जाणतिं एकेंहि बायका शीते
 सद्यः परमार्थद हे पाय न लाजविति काय काशीते ७१
 बा बाळमीन येतां छायेत सुरवे म्हणेल बक राहो
 देइल पाय हैरिशिरीं होतां तुमचा प्रसाद बकरा हो ७२
 स्वपंढीं पांडव बसतिल करुनि अरीते परासु वासवसे
 शिशुपशुहित हा लोकीं पदपद्मान्या बरा सुवास वसे ७३
 शक्रहि जयद्रथाते आजि असा पण करुनि न स्वपविता
 वरिली तव दृष्ट्याते वरिते झालेंचि हेहि नरवपवितो ७४
 कृष्ण म्हणे धर्मांतू सिद्ध कपिलसाचि करुनि सुतपाते
 क्षोभविलासि स्वळांनीं स्वांतार्थ प्राणतुल्यरक्तपाते ७५
 तुझिया वधिला सेंधव बहु अपराधी म्हणोन कोपाने
 सत्युरुषलंघनें मी कां गरळाचीं म्हणोंनको पाने ७६
 त्वत्सोभा साहेसे केंचे सामर्थ्य सेंधवीं अस्यां
 कर्त्यां रविसा पडला इच्छामरणहि नदीज शरतत्यां ७७
 करिल क्षोभ तुझा बा धर्मा उरत्याहि स्वळजना भसित
 हें न चुकेलचि होइल जहि शिव घननील जळजनाभ सित

१ मादव, २ हाभी, ३ सिंहशिरीं, ४ दृष्टीनें, ५ वज्रपणा, ६ उत्तम
 मपाते, ७ अभिमन्युच्या पतनाने, ८ कत्यांती, ९ श्रीभू, १० भस्म,
 ११ येद्यासारिरवा काळा, १२ विष्णू, + स्वनाशार्थ.

नों नमिति भीम सात्यकि त्या दोघां जेविं नर्मदा यादां
 प्रभुची पदयुगली दे कीं जैशी माय शैर्म दार्योदां ७९
 तातापरि धर्म प्रभु बहु त्या क्षतविघ्नेहांसि कुरवाळी
 बोलै सत्य मनोहर साधु न अमधुर जसा चिकुर वाळी ८०
 भाले कुरुबलजलधि- स्थयशौमौक्तिक हरूनि हे मकर
 श्म हो वेषावे धन रुचिनीं जैसे बदन्य-हेम-कर ८१
 ऐसें प्रेमें गद्गद बोलत आलिंगिले सुचिर दोघे
 वाटे शुर्जंग भोगे वैष्टुनि त्या चंदनासि सुरव तो घे ८२
 यश भीम माधवांचे वर्णी घे धर्म भाटपण साचें
 प्रकटी अंता तयांचे तें कंटक जेविं दाट पणसाचें ८३
 मुक्त अजगरापासुनि केला कृष्णांचि तो जसा नंद
 धर्महि महांधिपासुनि सोडवितां होय सासं सांनंद ८४
 रडला कुरुराजगळां अभिमाने शोक घोर पडला हो
 कोण म्हणेल चतुर नर मकरैरणीं विजय घोरपेड लाहो ८५
 हाय म्हणत दुर्योधन जाय द्रोणाकडे म्हणे गुरुजी
 पार्थे स्वरी प्रतिज्ञा केली कीं आजि ती तशी गुरुजी ८६
 अक्षौहिणी सितें हये नेल्या कीं सात आठ विलयाला
 हे क्षिति जो म्यां केला हा बहु जनघात आवविल याला ८७
 सुस्तेवभाजन हा जन दुःसह धिक्कार यास हा वेना

१ नर्मदानदी, २ जलजंतूस, ३ सुरव, ४ सुत्रांस, ५ ज्यांच्याशीरावर क्षतेपड
 लीं आहेत अशांस, ६ अविचारी, ७ दानशूर. ८ सर्प. + देहें. ९ मोठी अंतः
 करणास होणारी व्यथा, १० सभाम आपुल्या निवास. ॥ सभानंद हर्षयुक्त .
 ११ सुसरीच्या युद्धांत, १२ प्राणिविशेष, १३ मोठी, १४ अर्जुनें, १५ उत्तमस्तुतीचे पात्र.

मारी क्षणांत कीं उप- हासा हिक्कारया सहावेना ८८
 केला शरतत्यांगी- कार बळें काळदुर्जयें भीष्में
 परिभव वरिला लांही परसेनासिंधुजीवनग्रीष्में ८९
 जरि न करिता उपेक्षा माझी सर्वस्व हानि कां होती
 साधूस मता समता सत्कीर्ति उपेक्षिलीन कां हो ती ९०
 प्रिय पार्थ न मी देतां परिभव तिसो कशास हा याला
 घा मरणाज्ञा अनुचित सुकुलजनिंदा कशा सहायाला ९१
 द्रोण म्हणे बागिषुनीं कां मातें पीडितोसि विंधून
 वदलों प्रथमचि अर्जुन दुर्जय दुस्तर नव्हेचि सिंधू न ९२
 करुनि निमित्त शिरवंडी भीष्ममहाराज अर्जुनें मथिला
 या कर्में उमजावें कीं पार्थ अजय्य मज रवरा कथिला ९३
 जें देवदनुजदुर्जय- देवव्रत-देव पावला पतन
 कळलें सर्व बुडालों न करिल ईश्वरहि आपणा जतन ९४
 संप्रति इगळे षविरवि- सम समरीं पार्थबाण ते फांसे
 ज्यां शैवटवरिहि शकुनि- मामा टाळूनि खदखदां हांसे ९५
 लां कां न ऐकिलें जें विदुर वदे सूक्त अनय न करा तें
 तो च्युतचि डोळसाच्या जो झिडकारील अनयन करातें ९६
 भरतसभेंत सती लां आणविली करुनि हानि रीतीची
 वृद्धांसमक्ष फरफर फेडविलि दुराग्रहा निरी तीची ९७

१ उचकीचावेग, २ सत्कीर्ती, ३ तीनदा (सर्वदा) ४ वाक्-इष्ट-वाक्का
 पांनीं, + सिंधु-रुन-सागराहून उण्या, ५ सूक्त-चांगलें भाषण,
 ७ आंधळा.

खाचें हें फळ केले न सुटे म्हणती सुरर्षिमुख सुकवी
 असते प्रथम स्वविकसित परि बहु केला अधर्म मुख स्वकैत्री
 जे नित्य पुत्र-धर्मी रत. त्यांचा द्रोह करिल बा कोण
 ब्राम्हण आपण ऐसें बोलोनि दहांत जो नव्हे द्रोण १९
 होता अवस्थामा रूप मद्रप तूं तुझा सर्वा कर्ण
 म्हणसि उडविलें पार्थे शिर वानें जेविं वाळलें पर्ण १००
 मानी कीं तूं श्रितवध कथितां आम्हांस कां न लाजशि रे
 घूनींच कशी घाया विदुरसदुःकीस कां न लाज शिरे १०१
 असतां सजीव सायुध सन्निधसोसाह शूर सावध रे
 राव धरेश्वर बहु शत केला एकेंचि वा कसा वध रे १०२
 ज्यापासुनि कनकध्वज रवि-भीष्माचा न कुरुबळीं झळकें
 जळके नगसे झालों आम्ही अपर्कीर्तिकेजालें मळके १०३
 भीष्मापागे न दिसे मज कोणही जो तरेल उर्वरितें
 हीं गंधर्वपुरेंसीं दिसती कटकें उगीच उर्वरितें १०४
 कुरुबलकलेवरांचा परिपालक भीष्म तो स्वरा जीव
 रविदर्शनेचि पावे तपतां हि ग्रीष्म तोरेव राजीव १०५
 स्मरतो मज क्षण क्षण धृष्टद्युम्न स्वगुलुचा हेतु
 जलधिविलंघन साधन कपिकृतहि न काय जाहला सेतु १०६
 त्यासहि सूचीहि गमे अतिदुःसह न करवाळ वीरा ज्या

१ नारद ऋषयः, २ चांगलें प्रकृत, ३ वाळवी, ४ अस्मिन्मानी; ५ जे-शापा
 सूत्र, ६ उरु-अरि-महाशत्रून्, ७ उरलेकीं, ८ आनंद, ९ कमल.

जरिण वाळवी दवशिरैवा तसि न तरुप्रकर वाळवी राजा १०७
 तूंहि व्याकुळ करिसी मज हृदयीं शब्दबाण हाणोनि
 यास्तव नृपा प्रतिज्ञा करितों मी ऐक सख जाणोनी १०८
 मारुनि पांचाल सकल मी क्रव्यादांसि मांस वादीन
 करिन खरें स्ववच कवच हें आंगांतुनि तरीच काढीन १०९
 मज न मत अरिबधें यश अश्वत्थामा न साधु निकैरानें
 हित म्हणुनि जडाहि दिला अश्वत्था मान साधुनिकरानें ११०
 पुत्राला कळवावा खां माझा भाव हा निरोपांनीं
 कीं सर्व-सोमकांची स्पष्ट करावीच हानि रोपांनीं १११
 ब्राम्हण बहु मानावे तुज वारंवार हाचि उपदेश
 कीं ब्रम्हक्षोभें अहि झाला जो नहुष नाकैरुपदेश ११२
 हा जानों हरिशील प्रकटुनि द्याया परा शशकशील
 जा तूंहि कराया जरि पांडुसुतांचा विनाश शकशील ११३
 गेला पांडव-सृंजय वीगंचें सर्व तेज हरित रणीं
 द्रोण परबलांत गमे मृगकुलतिमिरांत जेविं हरि तरैणी ११४

अध्याय १६

कुरुपति कर्णासि असें होउनि सेंधववधें सरवेद वदे
 देतो ताण परिभव हिरैदा वेदुनि जसा सरवं देव दे १

१ कीरकविशेष, २ अगण्याग्नीवीज्जाला, ३ शककरी, ४ हरानें, ५ समूहानें, ६ अ
 क्षिप्राय, ७ पांचाळांची, ८ बाणांनीं, ९ स्वर्गस्थानाधिपती-प्रसा, १० सिंह, ११ सृष्टि, १२ मृगकुला
 तसिंहअथवाअंधकागांतसूर्यसागटे, १३ गजास, १४ वणबा, + अश्व-धाम्याला.

केला जयद्रथाचा कृष्णसहायें बळेंचि घात पहा
 झाला दुःसह अर्जुन शरदंकीचा प्रताप आतप हा २
 हांसनिल सर्व तरि जरि सोसुनि हा दाह वेचुना काय
 नाकास लाविला तो मानधना साहवे चुना काय ३
 गुरुनेचि घात केला व्यूहीं प्रिय शिष्य पार्थ शिरकविला
 हें काय बरें असतें वचन जसें रक्षणेार्ह शिर कविला ४
 गुरु अभय सेंधवा दे द्वारव्यूहीं तदंतकालाही
 सदनीं शिरल्यावरि कां रोविल मर्मीन दंत कालाही ५
 सेंधव पार्था पावुनि जेविं दनुंज पाकशासना शमला
 जेजाऊं देता याचा तापविता बा कशास नाश मला ६
 तो कर्ण म्हणे न बद असें करिती आचार्यजनककुंरा जं
 वियांसचि पशु म्हणाति कवि न जन्नि पुच्छ विषाण घनकंकुत् साजे
 बापा प्रवर्तलासी स्वाहित जाणोनि कां गरा रवाया
 वृद्धं यथाशक्ति समर करितो नेणेचि आंग सरवाया ८
 सामर्थ्ये न विलंघिल कां वृद्धा वाडवा युवा राया
 वेगीं टिकेल कैसें मोठेही झाड वायु वागया ९
 अत्यद्भुत रथ सारथि चाप ध्वज तूण कवच अधिकरणी
 ज्या साहित्य असे त्या पार्था न म्हणे कवण अधिकरणीं १०
 वृद्ध द्रोण ब्राम्हण वाराया अर्जुनासि अक्षम हा

१ शरत्-अर्क- शरदृतूनीन्द्रसूर्याचा, २ शरीर, ३ संरक्षण करण्यास योग्य, ४ तत्-अंत
 कालाही (अर्जुनास) ५ दैत्य, ६ इंद्रास, ७ देशांतरास जाण्याविषयीं जयद्रथास आज्ञा
 देता तर कशास हा संताप देता असा पार्थासार्थ, ८ शिमें, ९ मोठे कोळे, १० द्रोणाचार्य, ११ ब्रा
 म्ह्णण, १२ नरुण, + ऊन. # निदा.

आतां कैंचें तें बळ	तरुणपणीं जरिहि युद्धदक्ष महा	११
सुकरीन्मूलन होइल	पहिल्यापरि काय नगे जरा ज्याला	
किंयहुना सावरवे	पहिल्यापरि काय न गजराजाला	१२
झालें अनुकूल परां	देतें जय संकटांत वागवितें	
भागवितें आम्हांला	स्यष्ट प्रतिकूल दैव नागवितें	१३
बल भंगे भंगाया	पटु जें सर्वांसि वासविसकट तें	
जैसें करिकूल येतां	गंधद्विर्पदानवास विसकटतें	१४
अनुकूल दैव असतां	न समर्थ करावयासि हानि यम	
होतां तें प्रतिकूल	प्रबलहि दुर्बलचि होय हा नियम	१५
अहि दुसविले बुडविला	भीम दिलें उग्र विष मरायातें	
जनुगृहदाह घूनहि	झालें दैवेंचि विषम राया तें	१६
दृढ चित्त करुनि तूं निज	रणधर्मप्रवण हो मरायास	१७
याहुनि दुसरा सुफलद	आवश्यक कवण होम रायास	१८
मित्राच्या उपदेशें	सोदर सेंधववधें दुरभिमानी	
होय मराया सिद्ध	स्वासाधुप्रकृतिला सुरभि मानी	१९
पांडवसेनेसि मथी	कुरुपति सर्व प्रजांसि अंतकसा	
अभिमानी आमांचा	साहेल असोनि शक्ति अंत कसा	२०
भीष घटो ल्कच सात्यकि	धर्म यम द्रौपदेय ताडून	
केले विद्ध सुपुत्र	दुपद विराटादि वीर झाडून	२१

१ सु-कर-उन्मूलन-उपराषपाससुलभ, २ वृक्ष, ३ कद्रुपण, ४ देह, ५ अर्जुनासह
वर्तमान, ६ मत्तगजाच्यामदाच्यावास, ७ लाक्षागृहांतीळ दहन, ८ बंधूसारिखा
प्रियजो जयद्रथत्याच्यावधेकरून, ९ आपल्याअसाधुप्रकृतिला, १० नकुलसंहदे
व ११ शतपुत्र.

कुरुपतिबाणत्रासें	मोठे मोठेहि वीर कचकरती	
संना कांपे याचा	धरुनि प्रभुचा जसाच वच्येक रती	२१
धांवे धर्म क्रोधें	लक्षुनि दुर्योधनासि कुपिताते	
द्याया तुज जें पावे	घननांदाचा कुलघ्न कुपिता ते	२२
न गणिति सुरासुरांचे	भद्रासन-काम इंद्रसे नाते	
ध्वज धनु खंडुनि ताडी	भाळीं कुरुराज इंद्रसेनाते	२३
भीमाग्रज सज्ज करुनि	नवचाप हतोसि म्हणुनि शर सोडी	
तोडीने-पट्टु सुजगसा	तोडी कुरुराजकवच उर फोडी	२४
मूर्च्छा जसीच सहसा	झाली मोठी तसीच हाकरणी	
मैला दुष्टदुरात्मा	करिता झाला असीच हा करणी	२५
तों गुरु धांवे परिसुनि	पांचाळांच्या रणांत हाकेला	
चिन्तीं म्हणें वधें तरि	नुतं किन्नरचारणांत हा केला	२६
येतांचि द्रोण उठे	दुर्योधन सुप्तसर्पसा हरिसा	
परि सार्थक काय कसें	वांचो देतील पोषिले अरि सी	२७
तो तिष्ठे तिष्ठ ऐसें	म्हणत रणतमीं करावया धांवे	
पांचाळ सकळ उठले	कीं धर्मा शत्रुशर न बाधावे	२८
पांचाळांवरि सहसा	सरसावे द्रोण कुरुप रारवाया	
कीं गुरुसमक्ष असतां	काळहि न शकेल गुरुपरा रवाया	२९
उठली आचार्यावरि	सारीही एकदांचि अरिसेना	

१ मागेंसरति, २ शिवाचा, ३ भय, ४ कामपत्नी, ५ रागितास, ६ देवदैत्यांचे अपिती, ७ धर्माच्यासारख्यातें, ८ हता भसि, ९ उडणुणकरण्याविषयी कुशिलअसा, १० स्तुत, ११ सहा (कामक्रोधादिशत्रु) १२ आरहा, १३ दुर्योधन, १४ गुरुप कास, + तें दुःखें (इंद्रजिताच्यामरणानें जें दुःखरावणालाह्यासें तें तुलाप्राप्त्याचें अयाभावाचें.)

सात्वत मूणे यदुकुळीं अरिपास्तुनि कोण सांग णा भ्याला
 यादवशक्ति पराला फदलीच्या जैविं सांगे माभ्याला ५०
 तुजचि सपुत्रास रणीं दाखविनों आज मी बिनाशपथ
 अनुचित कृष्ण-पद-शपथ परि न दसे प्राकृतां विना शपथ ५१
 तंडायाचीच तुला युद्धांन असेल जरि सवे तंड
 परि मज दिसतोसि तसा कोरव्याजैविं हरिस वेंतंड ५२
 रक्षिति, बहु बल घेउनि दुर्योधन शकुनि सोमदत्तातें
 रक्षी धृष्टद्युम्नहि सात्यकितें परमयुद्धमत्तातें ५३
 प्रथम नवशरांहीं तो सात्यकिला सोमदत्त वा वेधी
 कोरव्याची सात्वत- नवबाणांहींच मोह पावे धी ५४
 तो सोमदत्त मूर्च्छित पडतांचि पळांत पळविला सूतें
 सात्यकिवरि गुरु धांवे बहु चळचळ कांपवीत रणभूतें ५५
 द्रोणावरि धर्मउठे घेउनि अमित स्वकार्यघटक बळ
 तेव्हां गुरु-शरगणघट- कर्णे गिळिले अनेक-भट-कबळ ५६
 पडली दृष्टि जयावरि त्या कोरव-सर्वसैन्य-पाळाची
 पडलीच उडी त्यावरि तद्वाणगणा-समेत काळाची ५७
 केले द्रोणें बहु भट गरुडानें नैकसर्पसे नाहीं
 स्वीकारिलें पलायन धर्माच्या त्यजुनि दर्प सेनांहीं ५८
 पार्थ मूणे पळत्यांतुनि ने माझा क्षिप्र हा रथ बँकारे
 मूण करितों गुरासितुम्हा ठेउनि साक्षी प्रहार थर्वकारे ५९

१ शस्त्रविदीव, २ गर्भाला, ३ पुरवीस, ४ वागवाद्करण्याची, ५ सवय, ६ गज, ७ द्रोणशरस
 मूळ हाच कुंभकर्णयाने, ८ अनेकवी धांवेपास, ९ अनेक सर्पसे, १० हेकणा, ११ उभिरहा.

विजयोक्ते विजयाचा	रथ चालविला जसा विशोकानें	
भीमोक्ते भीमाचा	चालविला रथ तसा विशोकानें	६०
सेना सर्व मिळाल्या	धांधुनि अत्यंतशीघ्र दोघानें	
जैशा नद्वैनी गंगा-	यमुनांच्या आवणांत ओघानें	६१
उत्तर-पार्श्वी भीमे	दक्षिणपार्श्वी सुधांशुसित-वाहें	
कुरुकटक घेतलें बा	दावयुग गजा तसेंचि कित बा हें	६२
कुरुसेनेतें ग्रासिति	ते दोघे दाव जेविं अट्टीते	
किंवा श्रीमद्गीता-	सप्तशती-मंत्र-पाठ सटवीतें	६३
धांवे प्रायगत-वध-	प्रकुपित गुरुपुत्र सात्वतावरि तो	
त्यावरि उठे घटोत्कच	खचर म्हणे यासि आननीं भरितों	६४
अक्षोहिणिमित तद्दट	लोपविते प्रलय-नीरंद-रवा जे	
दरवाजे काळ्याचे	बा अरिचा ज्यापुढें न दैर वाजे	६५
लोहमय अष्टचक्र	त्रिंशन्नेत्वप्रमाण रथ मोटा	
जो ऋक्षचर्म-परिचृत	ज्यांत नसे शस्त्रसंग्रहीं तोटा	६६
त्यांचे वाहक गजसे	परि जातीनें नव्हेत गज वाजी	
क्षण ज्यांपुढें गगनमणि-	रथ-तुरगाच्या नव्हे तगजवा जी	६७
एवं भयंकररथीं	पाहुनि रात्री रणांत उग्रास	
प्याले कौरव गमले	ते त्या काळापुढील सग्रास	६८

१ शोक रहितानें, २ विशोकनसाजोसारथीत्यानें, ३ नद्या, ४ डाव्याबाजूस, ५ अर्जुना-
 नें, ६ अण्घातें, ७ शायोपवेशनास बसलेला जो घुरि श्रवाच्याच्या बाधानें प्रकु-
 पित, ८ गज २१०७०, रथ २१०७०, घोडे, ६५६१०, पायदळ, १०१३५०, हीं गजारिसं-
 ख्यापुत्रश्रादी असतां त्यास अक्षोहिणी म्हणतात, ९ प्रलय काळच्या वेधांच्या गर्-
 भास, १० शंख, ११ चारशें हात लांबीचे प्रमाण, १२ आत्मन चर्माने त्रिहित, १३ घुरि.

कटकीं होते वाजी	वारण जे काय बहु मदे उतले	
ते त्यांपुढें न तगले	हगले तात्काळ गर्जतां सुतले	६९
द्रौणि घटोत्कच दोघे	न धरिते ते युद्धसमरस त्रास	
आरंभिति जोडाया	यश लोकीं युद्ध समर ^१ -सत्रास	७०
संध्याधिक बळ राक्षस	ते जैसे धूमयोनि करकांहीं	
बहु वर्षले शिळांहीं	बा वदवेनाचि तो निकर कांहीं	७१
केलें पलायनमनीं	धरिला संकोचन तवतनयांहीं	
संपादिलें न नाकीं	होउनि धर्मासि नत वतन यांहीं	७२
किं बहुना कर्णहिया	खचर-त्रासें पलायन करी हो	
गंधद्विपगंधानें	संगेचि महाबलायन केरी हो	७३
त्या राक्षसासि एक	द्रौणि न भी होय रामसा मान्य	
केलें घटोत्कच-तनय	मर्दन हें काय काम सामान्य	७४
तो अंजनपर्वापिध	बा अन्य तसा न वीर मायावी	
योधीं तदधकीर्ति न	जेविं समुद्रीं नवी रमा यावी	७५
अंजनपर्वा याचा	घननाद जसा दशाननाचा हो	
द्रौणिस भीमरूत म्हणे	जोडुनि शिशुवध यशां न नाचा हे	
झालाचि आजि वृद्धा	त्या द्रोणा ब्राम्हणासि शोकद हो	
या गुरुधर्म-हितकरा	परि म्हणतिल धन्य धन्य लोक दहा ७	
द्रौणि म्हणे बत्सा जा	इतरांसीं अमरविक्रमा भीड	
पुत्रें पिता कदापि न	पीडावा सोडुनि क्षमा भीड	७८

१ समररूपवज्ञास, २ मेघ, ३ हस्ती, ४ नामविशेष (घटोत्कचपुत्र) ५ घटोत्कच,
६ शोकदेणारा, ७ अंजनपर्वासा, ८ गंधपाल, ९ महाबलान्वेस्थानः गारानी.

न तुङ्ग्यावायीं माझा रोष असे सर्वदाहि अनुरोग
 परि येतां तापवितो व्यापुनि बाहेर आंत तनु रागे ७९
 नसतो विवेक कांहीं बा घडतो आत्मघातही कुपिता
 सुपिताहि क्रोधाच्या आवेशें करुनि होतसे कुपितो ८०
 रात्रिचर म्हणे द्रोणे न पृथक्कजनसा रणांत कातेर हा
 भीमसूत म्हणायाचा शक्राहि उगीच कीर्ति गात रहा ८१
 जे समरीं अनिवेर्ती पांडव त्यांच्या कुमार हा बटिल
 आणिल मनांत तरि यम कासरचर्मे स्वदुंदुभी मदिल ८२
 असता तरि म्हणता मज पाहुनि रक्षोधिपाशि रावण हा
 घटकर्णाच्या करिता निजचरणप्रणमनें शिरा वर्ण हा ८३
 कठिण रणश्रद्धा-व्रत हे सत्य मनांत चिंतित उजीव
 जाणें आयुष्यातें सलिल शरीरा निजा तितें उ जीव ८४
 दापी असें दरवडा सार्थाच्या जेविं अक्षमा त्रात्या
 सोडी ज्याज्या बाणा छेदीच द्रोणि अक्षमात्रा त्या ८५
 होउनि गुप्त घटोत्कच मायेनें होय तो ग्वरा शिरवरी
 वाटे निजोक्ति करितो द्याया स्वजनासि तो ग्वरीशि ग्वरी ८६
 वर्णू तो कज्जल-सरव शस्त्र^{१४}-प्रस्ववण काय पर्वत सी
 त्या अतिभयंकरानें वीर बुडविले पळांत सर्व तमीं ८७
 अतिवर्षीं बल्लवसे बहु आम्हीं आरडों गरल यातें
 नमितें नेता कुरुबल घाला तो आरडोंगर लयातें ८८

१ प्रीति, २ क्रोध, ३ दुष्टपिता, ४ पापरुजोकांसारिखा, ५ प्रयत्नकित, ६ माघांत फिर
 पारि नूतन असे, ७ ज्येष्ठ, ८ राक्षसाधिपास, ९ घटा, १० चाळण, ११ अज्ञान प्रज्ञा,
 १२ पर्वत, १३ वर्षानिश्चय, १४ शस्त्रे प्रस्ववणारा. + गंगाट

- भ्याला तो मायानग गुरुनंदन-मुक्तझार-निकर-पविला
 त्या ब्राम्हण-प्रताप- ज्वलनें रबलपलभुगम करपविला ८९
 मग होय नीलतोयद सोडी असि-शूल-शर-गदा-धोरा
 गेलों शरण गुरुसुता सर्व जसे गोप त्या सदाधारा ९०
 तो नीलमेघ गुरुसुत- योजितवातास्त्रसायकें वितुळे
 सरभीच्या सायेसीं यम-महिषीचीहि सायकेविं तुळे ९१
 घटेजें सिंधूदेरसें केलें जीवन हरूनि कटक रितें
 नातरि घटोत्कचाचें तें बळ आम्हा पळांत गट करितें ९२
 जरि शतसहस्र मथिले बहु राक्षस धांवले तरि नवेच
 द्रौणि म्हणे ननृपा भी भी यांच्या निश्चयें करिन वेच ९३
 कुरूप म्हणे मिरविन या कंठीं तव कीर्ति-रत्नहारा भी
 संप्रति तुझ्या भुजीं बा होता पूर्वीं प्रयत्न हा रामीं ९४
 रामीं सीतासी दे राहों धर्मींहि न मदि मांमा जो
 त्या नृप म्हणे तुजपुढें अहितांचा आजि न महिमा माजो ९५
 साठसहस्र स्यंदन निज लक्षतुरग मथवया अरि घे
 रीघांचि पांडवकटकीं ग्रीष्मीं कक्षांत जेविं दाव रिघे ९६
 पडैयुतपत्तिसमेत लक्ष्माहित्यासि कर्ण पाठवितो
 आठविन परांचें अरु- हरण वरुहरण जसेंचि आठवितो ९७

१ रबल-पलभुग-भगम- दुष्टराक्षसरूपीपर्वत (घटोत्कच) २ वास्त्ररूपधारा, ३ सन्-आ
 धार-साधुसआधारभूत अशा (श्रीकृष्णाला) ४ तुलनापावेळ, ५ अगस्तीनि, ६ सिं-
 धू-उदर, ७ रवर्ष, ८ पृथ्वी, ९ वाङ्मनिसामा, १० प्रवेशकरच, ११ गवतांत, १२ घट- प्रयुक्त-
 पत्ति-समेत- साठहजारपत्तीनीयुक्त (पत्तियेंलक्षण
 श्लोक- एकोगजोरयश्चैकीनराः पंचपदानयुः त्रयम्बतुरगास्तस्त्रैः पतिरियमिधीयते १
 ७ अर्थ- १ हत्ती, १ रथ, ५ मनुष्ये, ३ घोडे, मिळोन एकपत्तिजाणावी.

द्रोणि-शरांहीं व्याकुळ	करितांचि युधिष्ठिरादि-मदरीतें	
मारुनि घ्यावें सघदा	मद्वित्त-निरतें तुवांचि पदरीं तें	९८
गेला धर्मबधा जो	हेतु नृपा या इलादि-लोभाचा	
जेणें कुबुद्धि कृत्या	जी हे रंवाया इला दिला भाचा	९९
राक्षेस दश-बाणांनीं	विकल करुनि गुरुसूतासि धनु तोडी	
द्रोणि नवें धनु घेउनि	त्याला जलदासि वातरा झोडी	१००
त्रिपुराला रुद्र जसा	स्वचरबळाला तसाचि तो भाजी	
जीच रुरांत हराची	याची आम्हांत तीच शोभा जी	१०१
स्वबल-विनाश-क्षोभें	भीमसूतें रुद्रनिर्मिता अशानी	
पांठबिळी द्रोणिप्रति	जी कृत्या दर्शितारिच्या अशानी	१०२
उग्रत्वमदें जीसीं	करिल क्षणमात्रही न वाद शनी	
तें दाहकत्व न दवीं	तक्षकभुजगाचिया न वा दर्शनीं	१०३
ऐशीतेंहि धरी बा	तो द्विजवर गरूड जेविं भुजगीतें	
रव्यात जगीं स्वयशाच्या	त्याचे हरबाहु तेविं भुज गीतें	१०४
गुरुपुत्रें स्वचरावरि	तीच अशानि योजिली महावेगा	
फिरत्या कृत्येसि तसें	तीस न त्या राक्षसा पहावे गा	१०५
घाली उडी तळीं तो	राक्षस जो तों पडे रथावरि ती	
झाली सगरसूतगणीं	कपिलाची दृक् जसें तसें करिती	१०६
देखुनि जाणत होते	अशानीची रव्याति लटिक बरि कवि जे	
ते बदले न सरवी तूं	ईची होसील बटिक बरि कवि	१०७

१ मत्त-हित-निरत, २ शयिव्यादिलाभाचा, ३ घटोत्कच, ४ अग्नी (धृतराष्ट्र) ५ राक्षसी, ६ दातांत, ७ कपिलमहासुनीची, ८ हे विष्णुसुते.

अशनी क्षितींत शिरली सूताश्वासह रथासि जाळून
 धृष्टद्युम्नरथीं तो राक्षस बसला स्व-मृत्यु टाळून १०८
 विजयश्री पांचाळा तेसीच निशाचरा गमे घरची
 कीं तें शर वृष्टीतें तेविं उदक वृष्टितें न मेघ रची १०९
 गुरुपुत्रें त्या त्या बहु- कांपविलें जेविं नीरदा वातें
 द्विजबळ परप्रतापा त्या जैसें होय नीर दावातें ११०
 तेथें बहु बळ घेउनि रक्तसाहित्यासि भीम ये राजा
 मुरव्या सबळ-त्वस्फुत- हानि हर-मरव क्रियाहि येरा ज्या १११
 गुरुसूत वधी घटोत्कच- भीमार्जुन यां समक्ष योतूतें
 बा तत्वतः स्वपर-बल जें पाठविलें यमक्षया तूं तें ११२
 तो विष्णुजिष्णु-देवत रवचरां सकळांहि लोळविं प्रवरा
 वाटे निपट रवबळला प्रळयाग्नी-धाचि लोळ विप्र रवरा ११३
 जाणों हरचि म्हणे हूं घे बहु फटकाळ कूट हा निकर
 कीं हे तेविं रवचर-बळ जेविं निपट काळकूट हानिकर ११४
 मारुनि रात्रिचर-कटक रुधिर-नदी रवळरवळाट वाहविली
 चळवळ घटोत्कचाची मर्मी वेधुनि सुहूर्त राहविली ११५
 नाराचानीं पांडव धृष्टद्युम्ना-समेत सडकून
 दुपदसूत शरें केला भस्म दवें जेविं शालप्र धडकून ११६
 मारुनि त्या स्फुरथाचे बहुसूत शशुंजयादि झाडून
 द्रोणारमजें श्रुतांघ्रय- राजातेंहि क्षणांत पाडून ११७

१ येघास, २ पाणी, ३ दावानळातें, ४ ज्यास (भीमास), ५ राक्षसांतें, ६ यमगृहास,
 ७ अश्वत्यामा, ८ पैदून, ९ श्रुतनामक.

पुनरपि यमदंडोपम बाणाते परम तूर्ण सोडून
 मूर्च्छित रणीं घटोत्कच केला तत्काळ हृदय फोडून ११८
 धृष्टद्युम्न पळवि करि पडतां तो शूर पळ विलापाला
 वात्येनें दव-दहना - पुढुनि गमे दूर पळविला पाला ११९
 होते युधिष्ठिराच्या कटकीं भीमादि वीर्य-सागर जे
 त्यांते भंगुनि गुरुसुत मोडुनि मत्तेभ सिंहसा गरजे १२०

अध्याय. १७

मारुति पार्षत सात्यकि धर्मादिक वीर विप्र-भावातें
 मानवले ग्रहवृंदीं बहु जेविं कवी रविप्रभावातें १
 जरि सर्वांगीं केले होते गुरुपुत्र-शरशातें विद्द
 तरि धर्म भीम सात्वत पार्षत युद्धानि जाहले सिद्ध २
 पुनरपि बहुयुद्ध करी सात्यकिला सोमदत्त माराया
 कीं फार खवळला रक्त- शोकें तो भरतसत्तमा राया ३
 मार्गे पदहि न येतां सात्यकि शर भीमसेन-परिघ सरें
 बसतां उरीं शिरीं ते धैर्यापासूनि धीर परि घसरें ४
 बाल्हीक घट्ट परि बहु- मानी साहेल कां पतन यौचें
 कांपे कोपें तोंतों जोंजों धरि देह कांप तनयाचें ५
 तो काळवर्षि-घनसा सात्यकिपरि तीव्र विशिरव दृष्टि करी

भीमालाहि न मानी जेसा हरिला मदांध-दृष्टि कैरी
 शक्तीते भीमाच्या वज्रसमोरीं हि होय शिरकविता
 ती त्याचें कांपविजसि आपुनि नेत्रांसि तोये शिर कविता
 वृद्धहि महाप्रतापी वा नव्हता तो मनुष्यदेव दिला
 त्या भीम गदेनेंचि स्वर्गति न धरुनि धनुष्य दे वदिलो
 मस्तक बाल्हीक-महा - राजाचें पांडुसूनु चेंडु करी
 न करिल अपत्य-मुरव किंद - सम पोषुनि पंकिलें कचें दुकरी
 तंव नागदत दृढरथ इत्यादि तनूज धांवले दश गा
 यश गा तूं परि गमले ते त्या भीमाहरीपुटें शश गा १
 मेले ज्या धरुनि रवचर- पतिचे त्या तव कुमारदश लीला
 राजविनि पृथापुत्र स्वयशें जेसा उमांरद शशीला १
 भीमानें तव दशसुत दश-बाणांनींच जेविं बा वधिले
 पांचांनीं पांच शकुनि- बंधुहि जे शत-महारथां मधिले १
 धर्महि बहुकुरुकटक- ह्य करित कुड-काळसा रुदला
 तुदला मर्यादावधि कल्यांतीं नीरनिधि जसा फुदला १३
 सावरि नृपोक्तिनें गुरु कन्येनें जेविं काशिराजाच्या
 पाठविला भीष्मावरि अभय-वर दिला निका शिरा ज्याच्या
 याथव्य अस्त्र वारुण याम्यहि आग्नेय ऐंद्र गुरु योजी
 त्यात्यातें प्रत्यस्त्रें हरुनि म्हणे धर्म अन्यही योजी १५
 ब्रह्मास्त्रानें योजी तो ब्रह्मास्त्रेंचि करुनि विप्रप्र या

१ गज, २ वज्रासारख्या कठिण उरांत ही, ३ उदक, ४ राजा, ५ बहिलाला, ६ किदलेडें, कवे
 ७ केशानें, ८ पुत्र, ९ पार्वतीचा दंत, १० समुद्र, ११ बैची, + अगाराया.

द्रोणपर्व.

१८१.

गर्जे युधिष्ठिर प्रभु	समरीं न धरीच लेश विप्र-भया	१६
मग सावित्र खाष्ट्र	प्राजापत्यप्रयोग जो केला	
ख्यातेंही प्रत्यस्त्रे	शमधुनि निष्कंप नृप पुढें ठेला	१७
सैनिक-सुरव्य स्तविते	इगळे गुरुते तसेचि शिष्याते	
दे ताप तव रूताते	तो धर्मोत्कर्ष जेविं तिष्याते	१८
गुरु धर्माते सांडुनि	पांचाळांचेचि बहुत कदन करी	
ते त्यापुढें न मिरविति	गर्व हरिसमक्ष जेविं मदन करी	१९
जेसें पांचाळ-कटक-	कदन कलशसंपवे स्वये केलें	
तेसेचि कौरवांचें	बळ भीमे अर्जुने लया नेलें	२०
भीमार्जुन शर-निकरें	तिमिरें निद्राभरेंहि मोहाते	
पावे भंगे तव बळ	मरणा-आसें म्हणे नमो हाते	२१
गुरु-नृप-वचेंहि कुरु बळ	जेविं पवन-न्नुन अफ्र मुरडेना	
सेना किति पति-रक्षा-	क्षम होतां काय अफ्रमु रडेना	२२
कुरुपति कर्णासि म्हणे	नाशों देतोसि काय गा यश ते	
वेदिलि चमू परबळें	जेविं वृकांच्या वनांत गाय शतें	२३
दुर्लभ यशः प्रद समय	हान वृथा मित्रवत्सला जावा	
सन्मैत्रीच्या कासे	लागलिया स्वरुपि-वत्स लाजाया	२४
कर्ण म्हणे शक्ति असे	रुष्णा घरिवलाः बला विलापार्थ	
जिंकिन रक्षाया जरि	येइल कजी बलाविला पार्थ	२५
देतो तुज जय मारुनि	विजयास अमोघ-शक्तिनें आजि	

१ धर्मराजाचा अथवाधर्मरुत्याचा उत्कर्ष, २ कलि युगाते, ३ गज, ४ द्रोणानें, ५ हस्तानें, ६ वानप्रस्थित, ७ ऐरावताची स्त्री.

- करितों तसीच केली जसि महिष-वधार्थ शक्तिनें औजि २६
 अर्जुन मरतां होतिल यश्य तुला हीन होउनि अवश्य
 किंवा पुन्हा वनाळा जातिल पांडव जटाधर अवश्य २७
 असतां कर्ण व्याकुळ कां स्वस्थ त्यजुनि तूं विषाद रहा
 पांडव-बळ किति न धरिल पीतांहि हळाहळा विषाद हीं २८
 मज हरिपुढें टिकेल न पळही पांचाळ बाहिनी कुतरी
 शिरतां बुडेल महुळ- जलधींत समग्र यदु-चमू कुतरी २९
 देतां तुलाचि भजतिल पळही पर मानदा न वरुधेतें
 वा पावले करुनिही कथा परमा न दानव रूधेतें ३०
 हसुनि रूप म्हाणे कर्णा तूं नाथ म्हाणुनि सनाथ हा राजा
 तव शब्दचि तेजस्वी तूं यासिच म्हाण करा प्रहारा जा ३१
 करिसी असें विकैत्यन परि न पराक्रम दिसे न फळ कांहीं
 तच निटिंलीं न विजयलिपि वरिली पांडव-ललाट-फलकांहीं ३२
 तेते भंगद झाले पांडु-रुतासीं रणीं समागमजे
 जीम तुझी नृपतिपुढें करिती बहु नववधूसमा गमजे ३३
 गंधर्वें प्रभु धरिला तेव्हां आधींच कीं पळालास
 तें पाप क्षालाया तूं दवदहनीं न कां जळालास ३४
 कर्णाउगेचि कर्ण- प्रिय बोल वदो नकोच कीरा हे
 उचित न वीरास तुझी त्या गोग्रहणीं न कोचकी राहे ३५
 जाहि कळलें एकाही पार्थाचें तेज नावरींयाचें

१ संग्राम, २ वशहावयाचेन वृत्तते, ३ मय, ४ कर्ण, ५ भयनेका, ६ बडबड, ७ कपाळीं, ८ दुर्योधन, ९ पोषटा, १० नआवरायाचें.

तरि सर्व वधिन म्हणसी	बुडवीसिल तेज नांव रायाचें	३६
शूर भुजांनीं क्षत्रिय	शब्दानीं विप्र पार्थ चापानें	
केवळ मनोरथानीं	कर्णी तूं शूर न प्रतापानें	३७
व्यर्थचि गर्जन करितें	तव मुरव हे जेविं शारदापत्र महा	
वाटे अनर्थक बहुत	बडबडसी जें विशोरदा पत्रम हा	३८
अर्जुन वर्जुन गर्जुन	अर्जुन घे क्षण उगेंच थोरपण	
जिंकिन वृहस्पति म्हणुनि	करिलचि वाचाट चाट पोर पण	३९
तदधिक कवण स्वरविला	हर जेणें करुनि अनि-समर-यज्ञ	
केंचा श्रेष्ठ मग स्वर्ग	त्रिजगींहि न पक्षिपति-सम रयज्ञ	४०
त्या कृष्णसारथिपुटे	होशिल मूक न जरोक बकशील	
कीं गरुडशील तौं तूं	सूता केवळ वरोक बकशील	४१
कर्ण म्हणे घन गर्जति	समयीं तैसेनि सर्व योध रणीं	
करणी करवनि दाविति	म्हणती ते फलद पर्व यो धरणी	४२
उत्साहे वीरांहीं	करुनि विकत्यन यथेष्ट गर्जावे	
फल न दिसतां बुधांहीं	काय प्रारब्धकर्म वर्जावे	४३
द्रवतेचि दैव असतां	निश्चय नसतां मनांत निर्वेद	
तूं द्विज आम्हांत तसा	जैसा वैदिकजनांत निर्वेद	४४
दैवें न पावले रण-	रंगीं बहु-बळहि काय नास तसे	
म्यां पांडव वधिले तरि	यांत तुझे सांग काय नासतसे	४५

१ शरद्वृत्तीलमेघ, २ शहाण्यास, ३ संपादन, ४ वा वाळ, ५ ठकविपारें, ६ पक्षी, ७ गरुडतुल्य, ८ वेगवान्, ९ अत्यहि, १० बडबडशील, ११ अर्जुन कपलिसदृश, १४ जल्यन, १५ कंटाळा, १६ यदाध्ययनहास.

न वृथा गर्जति शारद- वारिदसे रणमरवांत शूरवर
 विप्रा कृपा पहावे ऐसें दवडूनि दृष्टि दूरवर ४६
 गर्जति पंडित निज बळ समजुनि तूं वदसि न समजोनीच
 वीरा शयासि वीरचि समजे नुमजेचि न समजो नीच ४७
 मी मारिन कृष्णार्जुन ऐसा उत्साह मानसीं धरितों
 म्हणुनि द्विपयूथपवध- कामुक हरिसाच गर्जना करितों ४८
 सानुग सकृष्ण पांडव मारुनि देइन सुयोधना बसुधा
 हें गर्जन-फळ पाहें म्हणातिल माझे सुयोध नांव सुधा ४९
 गौतम म्हणे तुझे हे न ग्राह्य मनोरथ-प्रलाप मला
 गमला कृष्ण प्राकृत धर्महि ज्या स्पष्ट तो पशु फ्रमला ५०
 कृष्णाश्रितांसि सकळें कल्याणें करुनि देवसे समज
 श्रीसी म्हणे जयश्री काय वरिल भरुनि देव सेसे मज ५१
 श्रीकृष्णार्जुन जेथें तेथें सादर सदैव जय नांदे
 राजर्षिधर्म विस्मय देवर्षि-महर्षि-योगि-नयनां दे ५२
 भीम नकुळ सहदेव रव्यात सकळ साधु-शूरजन-महित
 यांचे संबंधीही शक्रसम द्रुपद-मत्स्यपति-सहित ५३
 त्यांतें जिंकाया तूं बहु हुदहुदलासि योग्य अनय न हा
 लावुनि सनयनासीं स्पर्धा न म्हणेल काय अनयन हा ५४
 कर्ण म्हणे जरि पांडव दुर्जयु तहि शक्र-दत्त-शक्तीनें
 अर्जुन वधिन न मथिला तो काय तसाहि मत्त शक्तीनें ५५

स्याविण कृष्ण युधिष्ठिर	तदनुज स्तुसमर्थं हि तरि पोकळ तो	
न कुरु ⁺ ल्कर्ष तुज रुचे	आशय शब्दे ^१ चि हितैरिपो कळतो	५६
न रणा नूं योग्य मृणुनि	हा केशवसारथे रडायास	
काय भिवविशिल देउनि	हाके शवसार थंरडा यास	५७
अप्रिय वदसिल पुनरपि	तरि स्वदे ^२ ंकरुनि जीप्त कापीन	
रुकृतचि है कीं कोण्ही	निंदकसा त्रिभुवनांत पापी न	५८
दैवचि कारण भीष्म-	प्रसुरव-महावीर-देह-पतनाचें	
अधमा कृपा नृपाच्या	होउनि अहित-स्तवीं न रत नाचें	५९
अश्वत्यामा धांवे	कर्णावरि दिव्यस्वदु उपसून	
तक्षक जेविं डसाया	मर्मी दंष्ट्रा समूळ ग्वुपरसून	६०
त्यासि मृणे यौ सिंहा	बोलावे बोल हे तुवां कील्या	
मारुतिशिं माकडानें	दारवविल्या स्वांतहेतु वांकील्या	६१
वदतां प्रभुपांडवगुण	ईश्वरसम वेदसमहि मामातें	
निंदिशि सत्युरुषाचा	दुष्टा दूषूनि न महिमा मातें	६२
केलाजयद्रथाचा	जिंकुनि तुज अर्जुनें वध मघासीं	
सन्मान्य तो गणावा	दशदूर्भीं सृत तूं अधम घासीं	६३
युद्ध हरासीं केले	खां आयकिलें न काय मत्ता तें	
नूं मारिशील त्याला	न अतिक्रमिलें जयासि मत्तातें	६४
जे जय जागे त्याचा	न वातांशहि तुज कळे बराकार	
घालिसि मरुम कराया	पार्थशरें निज कळेकरा कास	६५

१ हितशास्त्रो, २ जिप्सेचे छेदन, ३ अश्वत्याम्याला, ४ स्व-अंत-हेतु आपत्यामरणासकारण
अशा, ५ कृपाते, ६ मृणी, ७ मत्-मान-माझ्यापित्यानें, द्रोणानें, ८ अर्जुन, ९ नीवास.
+ कुरु-उत्कर्ष-कोरवांचीवृद्धी,

हिन कथित्या आसाची नीचा म्हणतोसि जीप्त कापीन
 तरि वधिन तुला देइल विष-कामा सरभिचेंहि औपीन ६६
 हा उडवितों तुझी मी बक्याची जेविं शीघ्रतर मुंडी
 ऐसें बोलुनि देता - झाला गुरुपुत्र शीघ्र तरमुंडी ६७
 हा हां म्हणे सक्षेप रूप नृप कृपण जसें धना तसें धरि त्या
 कीं गतसारा सरिता तेविं पडाव्या स्वबाहिनी न रित्या ६८
 कर्ण म्हणे सोड नृपा योग्यचि हा होय शासना सत्य
 द्विज-मंद-गद शमबु सरवा जोडुनि या हो यशास नासत्य ६९
 द्रोणि म्हणे कुमति तुला तैसी आम्हासि न क्षमा सोडी
 मोडील अर्जुन तुझ्या दक्षाच्या वीरभद्रसा रवोडी ७०
 भूप म्हणे गुरुपुत्रा क्रोध त्यजुनि प्रसन्न हो पावें
 सर्वांहीं एकमतें जोडुनि यश मज तुम्हींच ओपवें ७१
 रूपहि विनवितां होउनि मृदु कर्णाला म्हणें तुझ्या गर्ब
 सर्व श्वेनाश्व हरिल त्या खलरतिजानिचा जसा शर्व ७२
 द्रोणि रूपांतें जोडुनि कर जों यत्नें नरेंद्र समजावी
 तों ये युधिष्ठिर-चमू जी लंघुनि सिंधु कीर्तिसम जावी ७३
 कर्ण प्रदें होय तथा पाहुनि ते वीर म्हणाति या कलहा
 जो हेतु नीच दुर्मति दुर्जन दुर्योधनाप्त तो खल ही ७४
 मारा घ्या कोठें हा पाडा तोडुनि हूं करा चूर्ण

१ कास, २ मुसांडी, ३ सदय, ४ निर्जला, ५ अश्वत्थाम्याचा गर्वरूप रोग, ६ कर्ण, ७ अश्विनीकुमार, ८ नामविशेष (शिवाच्या जटेपासून उत्पन्न झालेला) ९ बुध
 मदनाचा, १० शिव, ११ कर्ण,

तेसैं गर्जुनि पांडव सुंजय पांचाळ धांवले तूर्ण ७५
 त्यां सर्वोसहि ताडुनि षग्ग्न करी जेविं वान मेघास
 त्या काळमुरवीं पडला पांडवभटसंघ तो गमे घोस ७६
 अर्जुन धांवे कोपें रोपें त्यांच्याहि तो करा ताडी
 नाडी करून विकळा पळभरि गांडीव चापही पाडी ७७
 धरि कोप अजितसारथि वारे आतांच नागविल याळा
 गरुडातिक्रम करितां पावेल कसा न नाग विलेयाळा ७८
 झालें तसेंचि राया केला विरथ क्षणांत तो मौनी
 त्यजिला असतांचि करुनि तदवैनपण शक्र-सूर्य-सोमानीं ७
 कर्ण कृपर्धी चढला पार्थापासूनि फार तो भ्याला
 कीं त्यासि यशाहुनि बहु- मत जीवित जेविं वित लोभ्याला ८०
 धांवे धनंजयावरि दुर्योधन मित्र-परिभव-क्षोभें
 तों कृप भाच्याशि म्हणे प्रभुला रक्षुनि सद्यशें शोभें ८१
 आटोपुनि गुरु-पुत्र प्रभुसि म्हणे ऐक भविकवचन रहा
 विजया पुढें म्हणोलचि अंगीं घालुनिहि पविकवचन नर हा ८२
 असतां सजीव मी तुज योग्य नव्हे अर्जुना-सर्वें युद्ध
 वारुनि किरीटिला यश द्याया तुजलाचि जोडितों शरू ८३
 भूय म्हणे शक्ति असे परि न म्हणसि अर्जुनासि मारीन
 स्नेह मनीं आहे तो न म्हणोंदे म्हणुनि म्हणसि वारीन ८४

१ तूर्ण, २ अर्जुन, ३ नाशाला, ४ गर्विष्ठ, ५ तत्-अचन-पण-कर्णरक्षणाचाप
 ण, ६ अश्वत्थाम्यास, ७ कल्याणदायकप्रावण, ८ वज्रकवच, + गरुड-अति
 क्रम-गरुडाचा अपराध.

आचार्य पुत्रवत् परि- रक्षण करिनो रणांत मदरींचें
 तूही सांडों देसी युग्य यशोधन बळेंचि पदरींचें ८५
 नकळे करिसी तूं मम- शत्रूपेक्षा रणांत धर्माच्या
 प्रेमें कीं कृष्णोच्या कीं मीधें आमुच्याचि कर्माच्या ८६
 करिते प्रवाह मिळतां गंगा मलिनाहि धोते मीना कीं
 सत्संगति श्रिता नसि अर्दित-सरवी होउ गौतमी नाकीं ८७
 द्रौणि म्हणे सत्य वदसि पांडव आम्हास फार आवडती.
 सन्मति गुरुसि बहुमता जैसी रामेश्वरासि कावड ती ८८
 त्यांसि द्रौण बहु प्रिय जैसा तैसाचि मीहि कुरुपा हें
 काय प्रेम वदावें तनु जीवितसे स्रुशिष्य गुरु पाहें ८९
 परि त्यांहीं आम्हीं त्या प्रेमासि रणांत रोडिलें पाणीं
 करितों तुझेचि जैसें करिती विधिचेचि शासन प्राणी ९०
 कर्णादि सर्व आम्ही नित्य यथाशक्ति करितसों युद्ध
 काय करावें दुर्जय धर्म त्रिजगीं तरा नसे शरुद्ध ९१
 प्रकृति कुटिल पापाचल खल तूं मानिसि तसेंचि अन्यासी
 पाहे जडरूपचि जड तें सर्व ब्रम्हरूप संन्यासी ९२
 शिरतों पांडव-कटकीं शिरला एकार्णवी जसा कौल
 जानों युद्ध कराया शत्रुशर बरे न हे तुझे बोल ९३
 सृजय पांचाळ-कटक आजि स्वरुधिर-नदींत वाहेल
 पाहेल धर्म अश्व- त्याममय सकळ सचिंत राहेल ९४

१ निरर्थकपणानें, २ सच्छ, ३ आश्रितास, ४ अश्वत्याम्बावीआई, ५ गंगेची कावड,
 ६ आज्ञा, ७ वराह,

ऐसें बोलुनि गुरुसुत गांठुनि प्रांचाळ-सोमकांस वदे
 हूं वर्षा शस्त्रांहीं घ्यावें सोडुनि सोम कां सवदे १५
 स्वीकारी घनतेला पर-निकर द्रोणतनय नगतेला
 कीं शोभाया अचशा भी रुकुलज जेविं जेडित नग तेला १६
 परदलनीं द्रोणि गमे घन-निकरीं निकर तो मरुत् रचितो
 कीं करितो शर-दहनीं पांचाळ-त्रिपुर-होम रुद्रचि तो १७
 तो धृष्टद्युम्न म्हणे कथिला तुज धर्म काय हा तातें
 दुष्टा दुर्बल-दलनीं फळ आलें सांग काय हानातें १८
 असशील शूर तरि ये चापीं शर शीघ्र जोडुनी भीड
 कविनें कवि-राजार्शी सांगावा बाद सोडुनी भीड १९
 ऐसें बोलुनि हाणी द्रोणिप्रति अतितरोग्यरोपानीं
 गुरुसुत म्हणे रहा क्षण पाठवितों मृत्युमार्ग-सोपानीं १००
 स्वरतर-वर शर-विदू दुपदसुत म्हणे तयासि हा मूढा
 कशि आयकिली नाहीं काय मर्दुस्यत्तिची कथा मूढा १०१
 आधीं मी द्रोणाला मग मारावें तुला असें आहे
 हा हेत पित्याचा हे भुज पुरवितिल न त्रिलंब या साहे १०२
 धर्मिं करिसी द्वेष प्रेमा दुर्योधनीं स्वर्धीं अधर्मीं
 त्यजिलें स्वकर्म ऐशा ऋष्याचा कां करूं नको वध मी १०३
 अश्वत्थामा कोपें लक्ष्मीकृत-काम रुद्रसा पाहे

१ मेघपणाला, २ शत्रुसमूह, ३ जडावाचा, ४ उलंकार, ५ गृष्ट, ६ साज
 ७ अतितर-उग्र-रोप-असंत कठिनबाणांनीं. ८ मत्-उत्पत्ती-माझ्याउत्पत्तीची, . ९ धर्मराजाचेठापीं,
 १० मदनावरज्वानेंलक्षधरलें, + पर्वतपणाला.

गमले नसतिल लक्ष्मण घनरवसे कां मरुद्रसोपा हे १०४
 स्नात क्षनजें झाले आयकिलाही न हा निकर वीरें
 पळसें वरिलि वरावी कां न अस्फुनिहीन हानि करैवीरें १०५
 त्यां दोघातें युद्धीं मानवले अर्जुनादि षट सारे
 स्फुर वदले दारववितो रंगांत नटासि नृत्य नटसारे १०६
 एक मुहूर्त महारण झाला मग मोह तो जसा बोधें
 क्रोधें केला भग्न द्रोणाचार्यात्मजें महायोधें १०७
 केला रथिशनकाचा बाणांच्या एकवेळ विलय शतें
 नुमच्या कटकीं ऐसें द्रोणिविना कोण मिळविल यश तें १०८
 बधिलें महारथत्रय मग गुरुपुत्रें शरत्रयेंचि रणीं
 द्रोणिशरीं तेज अहित- हर रविच्या तिमिरहर जसें किरणीं १०९
 केला बहु पांचाळ- क्षय हरिसौरथिसमक्ष स्ववळून
 हतशेष बहु पळाले त्या विरथद्रुपदसूनुजवळून ११०

अध्याय १८

न धरिति श्रीमधनंजय येतांही द्रोणजवळ लेखा ते
 गमले विश्वप्रळयीं कांजांतक जेविं स्ववळले खाते १
 गमला शिरतां पांडुव- सैन्यससुद्रांत मत्त मगर मला
 सात्यकिशर- दर्शितपथ- सद्रतिशीं सोमदत्त मग रमला २

१ मेघनादसे, २ मरुत्-रसा-५-देवांसआगिराजांस, ३ कण्हेरपुत्रानें, ४ अर्जुनास
 मक्ष, ५ रषाणारे, + काळ-अंतक.

कुरुवृद्धवधक्रोधे	बहु कौरव-योध्र धांचले शमना	
सात्यकि न स्पृशो दे	तदिषु तसा भीरुभाव-लेश मना	३
शक्राचा रुद्र जसा	सात्यकिचा धर्म होय केवारी	
विघ्नें विघ्नेश्वरसा	कौरव-कटकें पळांत तें वारी	४
कुरुबळ मथितां धांचे	धर्मावरि तो स्रुशिष्य-नाकडू	
प्रसवे तच्चापलता	बाणगणा जेविं दुर्जना कडू	५
धर्म न साहे समरीं	द्रोण स्वध्वजधनुष्य खंडी तें	
तो बाण-सह स्रातें	योजी देवेश जेविं चंडी तें	६
त्या बाण-सहस्रांनं	गुरु केला विकळ दोन घटिका हो	
सावध होऊनि म्हणे	प्रेमा होइल जनांत लटिका ही	७
योजी अज्ञोतरिपुवरि	वातास्रातें रणांत तो विभ्र	
याचें स्तंभन धर्म	प्रत्यस्त्रेंकरुनियां करी क्षिप्र	८
तीं कृष्ण म्हणे धर्मा	गुरुसीं रण तूं करूं नको परत	
अपती मित्य तुल्य हा	त्ये दूहणीं पण करून कोपरत	९
याचा अंतक धृष्ट-	द्युम्न उद्यां यासि तोचि माराल	
त्याचांचुनि यासि रणीं	साक्षात् पविर्पाणिही न वारील	१०
राजानें राजासीं	भांडावें नदितेरांस वरजावें	
त्यां हे सेना घेउनि	राजा धृतराष्ट्र-सुनुवर जावें	११
भीमार्जुन कौरवबळ	वधितिल यांला सहाय मी आहें	
परकटक मुरवीं भरिलें	काळोजगरें करुनियां आहें	१२

१ उत्तमशिष्यांसकल्पद्रुमप्रसा, २ सर्पजना, ३ सर्पमाना ४ देव-ईश-इंद्र, ५ धर्मावर, ६ द्रोण, ७ रोध, ८ इंद्रही, ९ तत्- इतर- राजाहून इतरजेत्यास, १० काळ-अजगर.

ऐसें हित सांगेजो	मधु-कैटभ-संकटी अजा तारा	
देउनि मान प्रभुछा	गेला भीमाकडे अजातारी	१३
पूर्वीं जेविं सुरचमू	भ्याली पाहोन अंधकाराती	
कोरव-पांडव-सेना	फामली पाहोन अंधकारा ती	१४
दुर्योधनें विनविळे	धरिती बहु दीपिका पदात रणीं	
गमलें दीप-मिपें सत-	मित्रार्थ प्रगटला तदा तरणी	१५
नारद-प्रबत-वचनें	दिग्देवी अप्सरा भुजग यक्ष	
दीप धरिति विद्याधर	गंधर्व स्मरर्षिही बहुत लक्ष	१६
पांडव-कटकींह धरिति	सर्वहि पादात सृजन दीपातें	
कोण न देइल समयीं	असतां श्रमत्यास भुज नदीपातें	१७
दीपक स्रगंधतैलें	क्षिति-गगन-तळीं अनंत पेटविले	
स्वप्न उणा करित्यातें	स्रमणि अर्नेतेंचि काय पेटविले	१८
प्रतिगज सप्त प्रतिरथ	दश दीप प्रतिहयास एक रणीं	
ऐसी अचाट यांची	लौकीं कोणासही न ये करणी	१९
ग्रह रश्मि बंधूतें	सांगे व्हायास यश सुयोधन हो	
यलें गुरु रक्षावा	दुपदं सतालाचि वश सुयोध न हो	२०
धृष्टद्युम्ना गुरुसुत	कर्ण जया भस्म करिल रोपांनीं	
भीमा मी मर्दिन मग	मारावे शेष-शत्रु गोपांनीं	२१
गुरुसचि रक्षा झूणजे	विजय-श्री निम्बयेंचि मज वरिल	
रवि-वरिल घन-परलसें	सर्वहि संकट टकेल मजवरिल	२२

१ ब्रह्मदेवास, २ धर्म, ३ सदाशिव, ४ प्रदाति, ५ आपलाभार, ६ शेषानें, ७ धृष्टद्युम्नाला, ८ अर्जुनास, ९ गुरास्वानीं, १० माझ्यावरचें.

गुरुचक्रैर्गोपहोवनि	कृतवर्मा शन्य यत्न द्वे मार्जा	
करिती बहु-कीं शोभा	सुधशानीं ही न रत्न-द्वेसानीं	२३
धर्महि गुरुलाचि बधा	ऐसी आजा कर्गहि सैन्यानें	
धांवे आमणाहि यशं	जो दे साधारणत्व वैन्यानें	२४
कीं ती झाला तुमच्या	तनयाचा विप्र कारभारी हो	
केले तुम्ही धरुनि पथ	अनयाचा विप्रकार भारी हो	२५
केला धर्म विग्रथ कृत-	वर्म्यानें स्वडिलेंहि कवच रणीं	
तें सर्व भस्म करिता	परि न्यांची बहुत शक्ति-तव-चरणीं	२६
शकें बळसा बधिला	सात्याकिनें सामदत्त-रुत भुरी	
लांचि करविले स्व परां-	करवीं काळाऽनळ्यांत हुत भूरी	२७
सात्याकिवरि गुरुगंदन	धांवे त्यावरि घटोक्तच पळोशा	
झाले रक्तस्नात	दिज्ञ राक्षस जैवं पुष्यित पळोशा	२८
मूर्च्छित केला द्रोणि	प्रथम क्षणदाचरं दशशरानीं	
वदले पर पशहि बरा	कीं व्याघ्राच्या शिरे न शश रानीं	२९
मग साबधान होउनि	गुरुपुत्रानें धृतोद्युकोपानें	
मृतसाचि पाडिला तो	राक्षस एकाचि तीव्ररोपानें	३०
मूर्च्छित होता राक्षस	तो मागे शीघ्र काढिला मृतें	
कीं परवता घेउनि	देईलचि अशनिता टिका सैतें	३१
भीमें स्तयोधनाचे	ध्वज-कार्मुक-रवंडन प्रथम केले	

१ कर्करक्षक, २ वैश्याजानें, ३ विपरीताचार, ४ बळाकरणा, ५ बहुल, ६ सांसभ
 ७ पञ्चसदस, ८ राक्षसे, ९ धृत-उद्युकोप-धरिचा आहं परपद, १० कोपजा
 ने, ११ तीक्ष्णबाणानें, १२ सुपीनें, + धर्माची.

तच्चाप-पंचक लया	कुरुपतिने मग अनुक्रमे नैले	३०
त्यावरि रवंही त्याच्या	शक्तिने भूमिप त्रिधा गजा	
पविधाराधिक तीव्रचि	गमत्या स्वत्युत्र-पविधारा ज्या	३१
स्वशिरीं फिरवुनि फिरवुनि	रविमंडल भीम तो मदा घाली	
कुरुपतिरथीं पडे ती	जेविं गळां तीव्रभोगेदाघाली	३४
इक्ष्म उड्याली क्षिनि-	वरि तव सुत मग गदा रथावरि ती	
नातरि हय-शूत-स्था-	सह नृपतनु सगरसुत-पथा वरिती	३५
नंदक-रथीं कुरुपति	स्वीकारुनि मान सखरा गोळा	
मेलाचि सर्ब वदले	कीं रुद्रसमान-सख रागैलां	३६
कर्णे सहदेव विरय	केला मग स्वद्रु-चर्मही नाही	
तद्यत्नांहीं कष्टचि	मेळविला जेविं धर्म द्विनाही	३७
पूर्वी जी भीमान्ची	महदेवाचीहि नीच गति केली	
जरि तो परनर-कुंजर-	निकरीं साक्षात गृगांधियति केली	३८
बाळांत विशिष्टासीं	कोणीहि कधींहि करुनि युद्ध तरे	
झालासि बहु पथेच्या	लाडे भावाचियाहि उद्धत रे	३९
प्राणाचि कुंतीचा तूं	चास्तव केलासि आजि म्यां मुक्त	
विष्णुकडे जावें त्या	अथवा कुंतीकडेचि हें युक्त	४०
ऐसे हांसोनि बदे	कुंतीचें वाक्य आठवी न बधी	
कीं सत्यसंध हाता	तो कर्ण महायज्ञा नव्हे नवधी	४१

१ शोणधरी, २ तीव्र-भोगद-अथ-आली-तीव्रभोगदाशी पातकपंती, ३ सगर राजाच्यापुत्रांच्यामार्गसि स्वर्गपथास, ४ सहदेव, ५ सिंहासारिराणीकड करण रा, ६ सत्यसंधित, ७ क्षाणिकबुद्धि.

कर्ण शिरो परकटकीं जैसा जलधीतं रूत हिमाद्रीचा
मग जन्मेजयनामक- पांचाल्य-रथींच रूतहि माद्रीचा ४२
सहदेव मनिं म्हणे हा जन, तव स्तुति काय न शिकला पीडा
ऐसी नसो असो मृति पाव प्रणतासि शशिकैलापीडा ४३
गुरुवरि विराट धांवे त्यासि रणीं विरथ मद्रोपाळ करी
तदनुजनि शतानीकहि ये हरिवेरि जेविं चपळ बाळकरी ४४
त्याहि शतानीकाला येतांचि रणांत शल्य तो खपवी
दे बहु कुरुपतिस जसा असुरवधें शतमरवास तोख पर्वी ४५
मृतबंधुरथीं बैसे वीरवर विराट हाक दे वर्षे
पर्वत म्हणे न दुर्लभ मोक्षहि या काय नाक देवर्षे ४६
कांपे थरंथर स्फटां शल्याचा कजसा स्फरोप मही
बसतांचि उरींझाला मूर्च्छित मत्स्येश तो स्फरोपमही ४७
सारथि तेथुनि मार्गे त्यासि म्हणत हायहाय काटी गा
शल्य परबळा उडवी पवन जसा कापसाचिया टीगा ४८
शल्यकडेचि रथवर चालविला सर्वरवळविलापार्थ
जेणें स्वसम अजित या रथशें सर्वत्र कळविला पार्थ ४९
वारील न प्रळयिंचा पळही येवोनि आड वारा ज्या
त्यास अलंबुष राक्षस वाराया ह्योय आडवा राजा ५०
विरथ क्षणांत केला गेला ताकाळ कोपला शरण

१ येनाकपर्वत, २ चंद्रशेखराशिवा, ३ शल्य, ४ विराटाचाकनिष्ठबंधु, ५ सिंहा
वर, ६ गजशिरू, ७ इंद्रास, ८ वज्र, ९ पर्वतनामाश्रुती, १० देवासाविरवां
ही, + स्तुति.

रुद्र-प्रनिवीरांसीं	करिल तसा काय हो पलाश रण	५१
पळवुनि पलाश पार्थे	पवनें तरुसे उदंड लोळविले	
बोळविले परलोकीं	बहुतांकरवीं स्वहस्त चोळविले	५२
नकुळरुत-शतानीकें	तव नंदन चित्रसेन जो चुलता	
केला विरथ नजाता	कृनवर्म्या शरण निश्चयें डुलता	५३
पाडी वृषसेन उरीं	हाणुनि शर वज्रभोरुकर द्रुपदा	
पळवी सूत म्हणे हा	रुष्णा श्रितवल्लभा सरुरेद्रुपदा	५४
सोमकचमू पळे घन-	तिमिरींही गमति हित न दीप तिला	
अंधाराळाचि भजति	जेविं अस्तर शक्रजित नदीपतिला	५५
दुःशासनें विरथजों	केला प्रतिविंध्य तों अनुज अवघे	
झाले सहाय कलिजित-	धर्मा भुज विष्णुचे जसे चवघे	५६
शकुनि करी नकुळाला	मूर्छित मग तो नृपा तव श्याला	
पळवी सूत म्हणे हो	या काळमुरवीं न पात बड्याला	५७
करिती महारण बळी	शतमरव शंबर तसे रूप शिरवंडी	
भेरव वैर बहाती	ते जेविं महासरीरुप शिरवंडी	५८
कार्मुक-कर्तन-कुपितें	त्या आचार्ये रुपें नृपेद्र-हितें	
केला मूढ शिरवंडी	युद्धीं बहु मानलें सरांसहि तें	५९
तेव्हां इकडिल तिकडिल	झाले बहु युद्धभूमिवर कडबा	
केलेलां मसण कुरु-	क्षेत्र असे रुद्र भूमि वरकड बा	६०
धृष्टद्युम्न गुरुवरि	द्विरदावरि सिंहसा उठे रागे	

१ राक्षस, २ वज्रप्रतिम, ३ सुर-द्रु-पदा-कल्पतरुव्यास्थाना, ४ समुद्राला, ५ शकुनीला, ६ शं
 बरास्तर, ७ भयंकर, ८ मोठासर्प, ९ मधुर.

द्रोणपर्व.

२०५

पांडव पांचाळ सकळ	रक्षाया त्यासि धांवले मागे	६१
द्रोणातें रक्षाया	सकळ तुझे युत्र सर्वही जपले	
रवपले ते रवपलेचि	प्रभुजि बहु बरेचि शेषही तपले	६२
सेनासमूह गमले	अन्योन्य जिंभीषु दोन अर्णवसे	
धृष्टद्युम्न-समीपचि	सात्यकि गुरुच्या समीप कर्ण वसे	६३
प्रथमचि धृष्टद्युम्ना	दे सोढुनि बाण विप्र तापातें	
कीं खंडी चापातें	पापातें जाणवि प्रतापातें	६४
वाटे वधिलचि गुरुला	जें कीपें सज्ज तो नव धनु करी	
क्षितिसि नखाहीं हेरिजों	करिच्या चित्तांत येन बध नुकरी	६५
सोडी घोर शरव्रज	बहु प्याले कुरूप मुरव-कळा बदले	
समरे द्रोणार्थास्तु	स्वस्ति असें देव दानवहि वदले	६६
कर्णे द्वादशधा तों	केला जैसा अही नभोगौमी	
तें पाहुनि रोमांचित	झालों राया अहीनभोगा मी	६७
द्रोण द्रौणि रस्योधन	रुतवर्मा शल्य शकुनि हे सारे	
युर्गपत् ताडिति म्हणती	हूं मारा दुष्ट सर्प वेसा रे	६८
युर्गपत् सर्वांचींहि	दुपदात्मज सकवचें उरें भेदी	
आधीं द्रुमसेनाचें	मस्तक मग कर्ण कार्मुक छेदी	६९
पुच्छाचें हरिस तसें	धनुचें कर्तन असह्य कर्णास	
प्राशील त्यास गमतो	सिंधूच्या जेविं घटेंज अर्णास	७०

१ मेलेच, २ जिंकिण्याची इच्छाकरणारे, ३ सिंह, ४ द्रोणाय-अस्तु-स्वस्ति-द्रोणाकरणेकें
 ल्याणअसो, ५ बाणसमूह, ६ आकाशगावी, ७ उत्तमभोगभोगाच्या, ८ एककाळी, ९ का
 पणें, १० अगस्ती, ११ उदकास.

सक्रोध योधमणि तो	शीघ्र करुनि सज्ज कार्मुका सारा	
धृष्टद्युम्ना अरिबरि	करि खर शर-वृष्टि वार्मुकासारा	७१
तों सात्यकि कर्णावरी	वोसव बळिषरि जरा तरा आला	
झाला दारुण रण सम	गमले कोणास कोणहि न झाला	७२
अरुत्रे अत्युत्रांचीं	कर्णांचींही निवारिलीं क्रोधें	
वृषसेन पाडिला शर	हाणोनि उरांत त्या महायोधें	७३
रुतशोक-तप्त होउनि	सात्यकिसीं कर्ण करि महायुद्ध	
शरद्वयशा वृषसेनहि	झाला तितुण्यांत त्या रणीं बुद्ध	७४
सात्यकिला दारववती	ते वृष वृषसेन बाप लेंक बळ	
म्हणती काळमुरवीं हो	रिषुवपु कीं देह आपलें कबळ	७५
सात्यकिनें सहसा त्या	दोघांचेही रुबाण्य सोडून	
तात्काळ पाडिले हो	हस्तांपासाय चाप तोडून	७६
ते सात्यकिनें म्हणती	शर सोडुनि सज्जुनि चाप नव दोघे	
अभिमन्युचा म्हणे मग	कां हाय तुझाचि बाप न बंदो घे	७७
सात्यकिसीं रण करितां	ऐकुनि गांडीवनाद कुरुपातें	
कर्ण म्हणे हो येतो	जय साधाया स्वकार्य गुरूपानें	७८
त्या सौभद्रापरि हे	सात्यकि पांचाळ बोटिले असती	
बहु आम्ही देतो या	दोघांला आजि यमपुरीं बसती	७९
पार्थास कोंडिलें हे	दोघे आम्हींअसें न समजावें	
त्रिकुंडेचि त्यासि समरीं	रोधाचा बळ समुद्र-समजावें	८०

१ श्रेष्ठा, २ इंद्र, ३ सावध, ४ यास, ५ हस्तापासून, ६ अर्जुन, ७ द्रोणाच्यापा-
नानें, + वार्मुक-आसार-घनवृष्टितुल्य.

हैं प्रिय हित मित्रवचन	परिरक्तनि नृपशकुनिला मूणे मामा	
नामा अन्वर्थ करा	शीघ्र उठा सफळ हो करा कौमा	८१
देउनिकांसांपडतां	अमित्यशक्तचीसमानहोमामी	
जा वासविवर मान्या	देवींत शची-समान हो मामी	८२
अयुत गज अयुत रथ घे	जे साक्षात् सिंह परमेहेभाचे	
दुःशासनादिक दिले	तुज समर-सहाय परम हे भाचे	८३
त्या पांडुरक्तां अस्तरां	हरिंसा सोडोनि उग्र शर भाजीं	
तीं सर्वे कवण-यशें	रव्यातें होतिल वशें न शरभाजीं	८४
या बहुमानें फुगला	गेला धांबोनि अर्जुनावरि तो	
ज्याचा स्मरुती मरणा	कीं कुरुती शत्रु अर्जुना वरितो	८५
जाउनि धनंजयाचरि	इगाले षट् सर्व शलभसे नाहीं	
कैसा तरी करावा	सिंहाचा भंग कलभ-सेनाहीं	८६
शकुनि विरथ होय वसे	वर्ण जपत चारि पुत्रयानींच	
भांगिन मूणे परास न	जितुनि मनिच्या रिपु-त्रया नीच	८७

अध्याय.१९

रविचा चहुकडुनि तमें मंदप्रभ न कर वेडिला होतो
 सात्यकि तसाचि कौरव - कटकाला न करवे टिला हो तो १
 अर्जुन तसाचि सात्यकि बहु मारुनि शेष कुरुकटक-पळवी

१ अहोमामा, २ मनोरथा, ३ शत्रुरूपगजाचे, ४ इंद्रसा, ५ नृणाला, ६ करिशाबक सेना
 नीं, ७ कायकरुं हे चारवर्ण, ८ किरण.

पळ वीर पुढें नउरे	सर्वांचींही मुखें रणीं मळवी	१
साखकिला माराया	खातचि धांवे तुझा तनय दांत	
पाणि हांय विरथ याचें	प्रागल्भ्य तुम्हां अशा अनपेदांत	३
होउनि क्षिरथ सुयोधन	कृतवर्मरथीं चढे कढे कोपें	
सोपें घूतचि परिभव	वीरांचा कठिण संगरीं रापें	४
क्रोधाविष्ट सुयोधन	बदला राधासूतासि परिसा तें	
गुरुतेंह दोष लावी	खापर बा परम जेविं परिसातें	५
बधितां विजैय जयद्रथ	समर तुम्हींच स्वयें प्रवर्तविला	
कदनउगोंचि पहातां	कां सोसाह-प्रवाह पर्तविला	६
शक्त असोनि निरखितां	निज-कटक-कदन अशक्तसे परसे	
चाळवितांहि न पेटां	केलें आर्द्रें धनें जसे परसे	७
समथीं सोडावें मज	ऐसें तुमच्या मनांत जरि हीतें	
जिंकूं पांडुरसतांतें	ऐसें बदलां कशास तरि हो तें	८
जरि भरंबसा न देतां	पडती बुडीस झूल काशाला	
येनें तुम्हासि भाषण	बहु नीरस जेविं झूल काशाला	९
जरि ठेवितां कर श्रुति-	वरि करितो वैर हें कशाला हो	
परिभूति रुचे कवणा	बाळहि न म्हणेल बपु कशा लाहो	१०
करणें नसेल माझा	त्याग यशाचि बहु गमेल जरि शक्य	
तरि व्हा सिद्ध कता निज-	शास्त्रास्त्र-पराक्रमानुगुण युद्ध	११

१अभ्यायवर्तजिखांत, २ बाणानें, ३ अर्जुन, ४ शत्रुसे, ५ पेटननाही, ६ आर्द्र-इंधन-ओल्याकाष्ठानें, ७ आगदी, ८ नृणाला, ९ चाबुक. + पराभव.

मोनचि धरिलें घावें. उत्तर बा न्यास काय काय तिहीं
 न दुरुक्ति मनिं धराव्या रुजनांहीं जेविं बायका रीतिहीं १०
 पांडव-कटकीं शिरले क्रोधी गुरु कर्ण करिकुळीं हरिसे
 झाले दुःसह सर्वां केवळ ते प्रळय-पायकासरिसे १३
 बहु बधिले वीर रणीं बहुत पळविले कुलीन योध रणीं
 धर्म म्हणे परतावें जाउ करां पावली न यां धरणीं १४
 विजय म्हणे श्रीकृष्णा श्याला प्रभु धर्मराज कर्णाला
 जेविं महाविष-दृष्टिहि अहि महिवरि देरवतां रुक्मिणीला १५
 मज्हा परिभव दुःसह लावियला जेविं पाय सांपाला
 ने रथ मी यासि बधिन विषतरुचा प्रभुमि कायसा पाला १६
 कृष्ण म्हणे बा दीना माघहि दे कं प न जितका शीते
 नितका देतो यश हा राहों देईल न जितकात्री तें १७
 तूं एक कीं घटोत्कच आमद्वांत समर्थ कर्णमद-नाशां
 विफळा करो पराशा भीम-तनय जेविं रुद्र मदनाशा १८
 कीं प्रिय सरव्या असे त्या पाशीं ती दिव्य शक्ति माघवनीं
 कर्ण रणीं कांपवितो बहु मज दृपभासि जेविं माघ वनीं १९
 ने म्हणारी काय तुला गमला हा वारुदेव वेडासा
 वींम अकार्यक्षमही भुज भुजग-सुर्वी न देववे डारसा २०
 बा जें स्वयें करावें तें समहकार्य तरि रक्ते केळे

१ संन्यासधारणके लेल्यानीं, २ गरुडाला, ३ दरिद्रास, ४ माघमासहि, ५ जयेंकरूनशोअपणा
 ६ कर्णाच्यागर्भनाशास, ७ मद्रनाची इच्छा, ८ व. गांपाशीं, ९ वामवीशाची, १० दा
 वा, ११ दंवास.

तरि त्यांत सत्यसंध-	ख स्वयंश व्यर्थ काय गा गेले	२१
कसा घटोत्कचा ये	ऐसें तो पुष्कराक्ष जो बाहे	
वाहे नरनारायण-	चरणीं मस्तक पुढें उभा राहे	२२
हा आलों मज आज्ञा	काय असें राक्षसेंद्र बदला हो	
रुष्णा म्हणे कसा हो	कर्णांतक धर्म राज्यपद लाहो	२३
शस्त्रास्त्र-राक्षसाऽसुर-	माया-बळ-जलधि पुत्र तूं पहिला	
कर्णाघरिक्षय करुनि	साधुनि दे निज-पित्यासि या महिला	२४
जिष्णु म्हणे सत्युत्रा	ही गुहेसा सूतयुत्र तारकसा	
आम्हा तूं ज्येष्ठ तुझे	प्रतिविंध्याघनुज पांच तार कसा	२५
राक्षस म्हणे बहु बरें	मारीन रणांगणांत कर्णातें	
रुरवर कवीस म्हणतिल	रक्षकृत कर्ण-कदन वर्णा तें	२६
आज्ञा घाल तुम्हीं तरि	देइल गुरुलाहि हा निर्धन दास	
रात्रौ मजसीं भिडतां	होईल प्राप्त हानि धनदास	२७
ऐसें बदतां त्यांतें	कर्णावरि रुष्णा पाठवी राचा	
देती भिवोनि कौरव-	सेना समरांत पाठ वीरा या	२८
त्यावरि अलंबुष स्वचर	कुरूराजे धाडिला जटास्करज	
त्यासि घटोत्कच मारी	त्या वायुपुढें महाभद्रास्करजे	२९
कुरुपति-रथीं अलंबुष	शिर ठेवुनि भीमसूनु पाय नमी	
विनये म्हणे पहाया	आलों आप्णुनि हे उपायन मी	३०

१ क मलनयन (रुष्णा) २ कार्तिकेयसा, ३ कर्ण, ४ नारकास्करसा, ५ घटोत्कचानेकेले
 लें, ६ मरण, ७ कुबेरास, ८ दुर्योधनें, ९ जटास्करपुत्र, १० घटोत्कचरूपवायुपुढें,
 ११ महा-भद्र-भस्त्र-महायोध्यांचे प्राण, १२ मृत्तिकारुण, १३ भेट.

वर्षे दुर्जा अलायुध	रात्रिचर महोर्पलायुध ग्रामा	
पीडी भीमासहि घन-	नाद जसा खळबळायुधेग्रामा	३१
कृष्णे घटोत्कच रणीं	रक्षाया भीमसेन आठविला	
रामें घननादावरि	लक्ष्मणसा तो बलाऽब्धि पाठविला	३२
वेद्युर्न-पावक तरुळा	तैसा तोत्या अलायुधा कवळी	
लावी बहु कुरुकटका	त्याचें नादनि बलायु धाक बळी	३३
त्याचेंहि शिर तसेंचि	खन्ननयाच्या रथींच तो पाडी	
एका कर्णावांचुनि	सर्वांचा शौर्य-धैर्य-मद झाडी	३४
प्रकटी बहु शत दुस्तर	माया तो वीर्यमत्त मायावी	
कुरु म्हणति यापुढें तों	न मर्येश्री देवसत्तमा यावी	३५
शंबर शंभरहि उणे	वाटे कांहींच न मय मायावी	
अत्युग्रता कधींहि न	भीमाच्या सूतुसम यमा यावी	३६
कौरव कर्णासि म्हणति	राक्षस हा स्पष्ट कल्पनटशील	
किति भुज-बळें तराया	दुस्तर-गरसोंगरासि झटशील	३७
नेणे कांहींच असा	माया-शस्त्रास्त्र-बळ-विलास मय	
वा शीवटील येणें	आम्हां सर्वांसि कळविला संमय	३८
बहु मारिले पहा हा	मारिल उरल्या बळा समस्तानें	
केलाअशेषअंधचि	आम्हीडोळसहियासमस्तानें	३९
ती ईश्वरं जशी त्या	महिषावरि योजिली महार्शन्ती	

१ महा-उपल-आयुध-ग्राम - महापापाणस्त आयुधसमूहा, २ मेघनाद (इंद्रजित), ३ खळ-बल-आयु-धक-राम-शत्रुसैन्याचें आयुष्कजाळणा-यारामास, ४ विद्युत्संबंधी अग्नी, ५ बळ भाणिआयुध, ६ मयास्तरशोभा, ७ शंबरस्तर, ८ कत्यांतीनर्नन कत्यांस्तरासा रिरवा, ९ विषसमुद्रास, १० देवी.

- न्वां या घटोत्कचावरि योजावी वासवी महाशक्ती ४०
 भाम धनंजय करतिल काय न तो मानुषाद मायावी
 हा वीर वधिल जो त्या विजयश्री निश्वयेसि वा यावी ४१
 त्या भीताभयदाच्या हे भीत-प्रार्थना मना आली
 झाली कसलनेची सर्द्धातिकरुनि कामना औली ४२
 स्वचरशतघ्नीते हयं वधिले दोने तशांत रुचवीले
 तें भगवत्संकल्पं कोपेही तन्मनाम रुचवीले ४३
 कर्णे शक्तीस जसा रुरराजें घालितांचि कर पविला
 गिरिसा गुरु कटिनहि तो स्वचर त्रासें मनांत करपविला ४४
 क्षिप्र पळे विंध्याकृति होय भरे भामे स्वचर तो रवांत
 तद्दृष्टीं शक्ति शिरे कौरव-बल-चिन्तवृत्ति तो रवांत ४५
 राक्षस-वक्ष विदारुनि मार्गे नाहींच शक्ति ती फिरली
 उर्ध्वपथीं परमप्रिय तें स्वामीला कथावया शिरली ४६
 मरतांहि पांडुवप्रिय अद्भुत केले घटोत्कचें परिसा
 सन्मस्तक दोळेमें पितृ-हित न करील पुत्र तो अरिसा ४७
 पितृ-हित किमपि न घडले धरुनि मनामाजि भाव हाचि रडे
 करुनि बृहद्देह पडे तें कुरुकटकेकदेश वा चिरडे ४८
 गुरुशेवभारें कौरव-सेना अक्षोहिणीच तो स्वपथी
 तेजस्वी रक्त जनका दे जेविं हरिस न तेविं तोरव पथी ४९

१ मनुष्यभक्षणारा (राक्षस) २ भिणायामअभयदेणा-याअज्ञाकर्णाच्या, ३ मरवी,
 ४ शक्तीनें, ५ शिरे, ६ भयंकर, ७ घटोत्कच, ८ आकाशांत, ९ दृष्टींत, १० इंद्राला,
 ११ शत्रुतुल्य, १२ बृहन्-देह-विशालशरीर, १३ विशालमेताच्या पारानें, १४ व
 ज्ञ.

शक्र जसा वृत्रवधीं स्फुर-सिद्ध-महर्षि-साध्य-धीरांहीं
 स्तविला घटोक्कच-वधीं कर्ण तसा कौरवादि-वीरांहीं ५०
 बस्रुनि नृपरधीं स्वबळीं गेला कांपवित कर्ण वसुधेतें
 साधुनि स्फुकीर्तितें सुर- पनि जेविं मथूनि भर्णव रुधेतें ५१
 दुंदुभि-पणव-प्रसुरवें वाज्रविती जे प्रवीण ते वाद्यें
 श्रित हर्षविले कर्णे जेंमे रामें समस्त देवाद्यें ५२

अध्याय. २०

पांडव घटोक्कच-वधें अति-दुस्तर-शोक-सागरीं पडले
 अभिमन्यु-वधीं जैसे सोडुनि धृतिला तसेचि ते रडले १
 वेदे जैयसि हसतां दिमति नभीं जों मयूरव दशनाचे
 हरिसा गर्जे होउनि आनंदाच्या भरासि वश नाचे २
 निर्धन निधिच्या जैसा पावे अन्यंत हर्ष लाभानें
 वाटे तसाचि भगवान् त्यजिन्ना अत्यंत हर्षला भौने ३
 पार्थ म्हणें गोविंदा कारण या कोण हर्ष-हास्याला
 धृतराष्ट्राच्या व्हावा अस्मच्छोकांत हर्ष हा स्याला ४
 भगवान् वदे प्रियसरख्या शक्ति. अमांघा घटोक्कचीं पडली
 वा कधिंही न घडावी जी स्फुमद्कार्य-सिद्धि ती घडुनी ५
 वर कवच-कुंडलार्पण करुनि मद्वाशक्ति जोडिली होनी

१ वाद्यविशेष, २ घें घाला, ३ अर्जुनास, ४ किरण, ५ दंताचे, ६ स्पृशनीं, ७ अस्मत्-शोकांत, ८ मेहुण्याला (शक्रवीला.)

'अर्जुन जी न तुम्हा बरि अल्याविषयींच सोडिली हो ती ६
 यान्या अंगीं असते कवच झळकतीं रुकुंडलें कार्नीं
 तरि हरिलें असते धृत- राष्ट्राच्या अमृत-कुंड लेंकानीं ७
 कर्ण निमालाचि असें जाण सरव्या निश्वयेचि तूं जरि हा
 असता शक्तिकर दुजा अरि हा स्वामीच म्हणविता तरि हा ८
 शक्र यम वरुण धनपति जिंकुनि तत्कीर्ति कर्ण वरिता हो
 केला शिव प्रसादे हा घटजे जेवें अर्णव रिता हो ९
 असता सकवच-कुंडल तरि कर्ण सरव्या जगन्त्रयीं अमर
 तूं गांडीवें मीहि न चक्रे शकतो करावया समर १०
 हत-कवच-कुंडलासहि पाहुनि समरीं अमेल वासवधी
 सत्य शपथ करितां तो नत्वदितर जो रूवीर यास वधी ११
 जेव्हां चक्र बुडेल श्वर्गीं बहु संकटीं वृष पडेल
 होइल अनावध तुला याचा तेव्हांचि वा वध घडेल १२
 मागध चैघहि वधिला म्यां यौगे कीं न हो तुज विषाद
 व्यंगुंष्ट करविला म्यां गुरुकर कीं एकलव्येह निषाद १३
 योगबळे म्यांचि सरव्या आजि अलायुध घटोक्तचि वधिले
 पूर्वीं हिडिंब-बक-सुरव बहु हे गरशरचि काळिजा मधिले १४
 दुर्योधनासि मिळते मगधपति-प्रसुरव वीर-वर जरि ते
 धरिते बळ रण करिते अरितेज समस्त सर्वथा हरिते १५
 काळे राहु गिळाया योजावा वीर सन्तमा रविला

तेविं वृषावरि योजुनि	स्यां राक्षस वीर मत्त मारविला	१६
कर्णं न वधिता तरि मज	मारावा लागताचि हा चक्रे	
कीं ब्रम्हमरव-द्वेषा	वधिला जाता न संगरीं शक्रे	१७
आजिवरि तुम्हांकरितां	स्यां हा राक्षस उपेक्षिला होता	
हो तारक या तुमचें	दास्य रणमरवींह जाहला होना	१८
धर्मद्वेषि-वधाची	रक्षिलि नाहीं जरि प्रतिज्ञा ते	
ध्यातिल गातिल नमतिल	शमितिलेक न मज हरिप्रति ज्ञाने १	
न धरिं विषादा वसविन	नाकीं मेले रूयोध नव-धोमीं	
कथिन उपाय वृष-वधा	तुज भीमासहि सुयोधन-वधा मी २	
परलक्ष लब्ध झाले	हे हरिसे गर्जताति सितबाहा	
हीं यळताति स्वबळे	चाल म्हणायस लाव कितवा ही २१	
धृतराष्ट्र म्हणे कोणही	पुत्राला हित नसेचि सांगंया	
पार्थी शक्ति-प्रेरण	कथिले नाहीं तुवांहि कां गा यी २२	
पाचारितां रण-मरवीं	जावे हें व्रत नव्हे वृथा ज्याचें	
प्रथमचि हटकुनि केलें	कां न वृषे भ्रस्म त्या पृथाजाचें २३	
साधाया स्वार्थातें	करितो मानूनि जन कपट हितसें	
ईश्वर होउनि लोकीं	आचरतो केविं कनकपटहि तसें २४	
श्ववरा-हरणीं जैसा	श्वपचांला लाभ निश्चये आहे	
रुष्या तसा स्वार्थातें	राक्षस-राधेय-संगरीं पाहे २५	
संजय म्हणे वृथेच्या	वृष करिता भ्रस्म आज तनयाला	

१ हननकर्ता, २ सुनिश्चेष्ट, ३ नव्यागृही, ४ हेअर्जुना, ५ दुष्टदुरोधना, ६ हायहाय, ७ कर्णास, ८ अर्जुनाचें, ९ रुष्याही, १० अंत्यजाता.

लोभी निधिला तैसा	प्रभु करितो बहुत बा जतन याला	२६
पार्थी शक्ति-विमोक्षण	कथिलें नाहीं तुवांहि कां गा या	
म्हणतां तरि कर्णाला	चुकळों नाहींच मीहि सांगाया	२७
कर्णासि रात्रिं शिबिरीं	दुःशासन शकुनि नृपहि विनवीती	
जो जयबंध-प्रतिज्ञा	सांगावी काय नित्यहि नवी ती	२८
कर्ण म्हणे वर देउनि	मग मागें काय मी कवि सरें	
शक्ति उद्यां पार्थावरि	टाकी नचि निश्चये न विसरें	२९
जय न वधावा कृष्णाचि	त्याविण ते सर्व काय पांगूळ	
होचि बहु सरंस अमृत	त्यजुनि रसिक वरिल काय पां गूळ	३०
चवघांत करिल अजितचि	त्यास सरिवत्तें जयास वरिल हरी	
तोचि अमर अमृताचा	निधि सोडिल ज्या परास्वरि लहरी	३१
तस्मात् प्रातःकाळीं	कृष्णाचि सोडुनि शक्ति मारावा	
यूथप वधितां हरिच्या	कैसें माहेल यूथ आरौवा	३२
ऐसा दृढतरनिश्चय	शिबिरीं व्हावा जसापदीं सबड	
नरणीं राहे पाहे	पारावारा तमापदीं सबड	३३
वध-बुद्धि युद्ध-काळीं	मोहेचि न सावधान राहे ती	
कृष्ण लुपीकेश धरूं	देईल कसा वधा नरा हेती	३४
योजी इतर म्हणे जय	अरि-दृष्टिपुढें न सर्वथा राहो	
ऐसें सरव्यास रक्षी	प्रभुवर द्योऊनि सर्व थारा हो	३५
ऐसा श्रित-रक्षण-पटु	जो म्हणतो सेईनांक थारा ज्या	

१ अर्जुनवधाची प्रतिज्ञा, २ अजित, ३ समुद्र, ४ अमृतावरि, ५ गजसमुद्राय, ६ गर्जनेला, ७ कृष्ण, ८ अर्जुन, ९ आश्रय, १० स-इंद्र-नाक-इंद्रासहवर्तमान जो स्वर्गनी.

स्या चक्रधर-प्रभुच्या	हननाची काय गा कथा राजा	३६
सात्यकि कृष्णासि म्हणे	प्रभुला विज्ञापना असी मौजी	
पार्थी न टाकिली कां	शक्ति वृषे धरि बळा असीमा जी	३७
कृष्ण म्हणे शैनेया	म्यां कर्ण भ्रमविला वृकाररसा	
पत्ता मी बहु जपतो	जपतो ज्ञानमैरव जसा रुधा-रकरसा	३८
पथकेरिलें चालविलें	आपण हें वनन या न गरवावें	
त्या उग्र-शक्तिनें या	कुंतीच्या न तनया नरा रवावें	३९
वररुदेव देवकी बल-	देवादि तुम्ही समस्त मत्प्राण	
जाण प्रिय पार्थ जसा	न तसा कोणही स्वरें तुझी आण	४०
व्यसनीं रक्षिन बुडतां	आधीं पार्था तसा न भवेना मीं	
या मित्रीं मत्प्रेमा	निश्वळ उपमन्यु जेविं भवनामो	४१
झाला रज्जीव हा व्यसु	होउनि लाभसि या नसे जोडा	
मज वाटे प्रद्युम्न-	प्रत्यागमन-प्रहर्ष तो थोडा	४२
अर्जुन मूर्धा याच्या	नाशें होईल आसुला घात	
बा तत्काल घरोत्कच	हा म्यां केला परांपुटे हात	४३
यापरि सात्यकि-केशव-	संवाद श्रवण करुनि समुंदा या	
सूतोसि बोल लावी	नृपे निंदी स्तुतमुरवाःस्त-समुदाया	४४
हीतो कृतार्थ जरि ती	गोविंदी शक्ति सोडली असनी	
गेली कीं हातींची	सर्वस्वें जेविं जोडिली असेती	४५
सूत म्हणे स्वामीचें	जें मत ऐसेंचि आसुचें परि तें	

१ माझी, २ इंद्र, ३ पत्कारले. ४ अर्जुनास, ५ गृहाला, ६ मिबनामीं, ७ अर्जुन, ८ गतप्राण, ९ मत्सक, १० सहर्षा, ११ संजयासि, १२ धृतराष्ट्र, १३ जाणिणी.

झालें विफळ कपाळ	प्रभुजी तुमचेंचि घात हें करितें	४६
भलत्या कृष्णीं टाकिन	शक्ति असा वृषविचार करि पक्क	
नित्य म्हणे सिंहांऽस्मि	श्व-स्तं-गंतासि कृष्णकरिप क	४७
योजावें तें समयीं	आम्हां कोण्हा न आठवावें हो	
देव प्रभु अष्टांऽगुल	जें त्यासि म्हणेल आठ-वावें हो	४८
गत-शोक कशाम पुरे	होउनि सायध पुढील परिसा हो	
गुरुवध-वृत्त रुदुःसह	बहु तुमचें हृदय सुदुल परि साहो	४९
मीमाला जय-मत्त-	द्वेषि-कटक-मर्दनासि पाठवुनी	
राजो रडे घटोत्कच-	कृत बहु सेवोपकार आठवुनी	५०
कृष्ण म्हणे विकलत्वा	अनुचित तूं धीर राहू समयज्ञ	
सोडुनि शोक करावा	समर नसे श्रेष्ठ युद्धसम यज्ञ	५१
धर्म म्हणे बहु दुःसह	सदपत्य-वियोग विषम हा देवा	
मज बाटे न गिळेलचि	सदऽपत्य-वियोग-विष महादेवा	५२
कसें घटोत्कचें बहु	केलें होउनि वनांत नत दास्य	
गुरु बत्सलांत रवाली	झालें या त्रिभुवनांत न तदोस्य	५३
जी सहदेवीं नीच	प्रीति मुकुंदा घटोत्कचीं मांजी	
बा जीवदान दिधलें	विजयासि मरोनि शंवटीं आजी	५४
आम्हीं तुम्हीहि नव्हतो	अरिनीं अभिमन्यु मारितां जवळ	
जिष्णु-समक्ष कसा हा	झाला त्या शक्तिच्या सुरवीं कवळ	५५

१ सिंहः-भस्त्रि-या सिंह आहे- कृष्णकरिप-स्तं-श्वः-क-गंतासि-हे कृष्णरूपह
 र्त्तिबेष्टा वृष्णां फोडें जाशील, २ कृष्ण, ३ धर्म, ४ सेवा-उपकार, ५ तन्-आस्य-
 त्याचेंसुरव.+ मांजी

अभिमन्यु-घात-कारण	ने मुरव्य द्रोण कर्ण सोडून	
काय मिळविलें स्वव्या	ऽगस्त्य-मैधव-शिरासि तोडून	५६
न बहु मम प्रिय केलें	मारुनि जयदथा अधन्या या	
कर्णाचा कीं गुरुचा	करितां तरि मानता वध न्याया	५७
ने हे प्रवर्तले वृष	गुरु अहि शर-गर वसून भाजाया	
कैसें साहों पाहों	कीं भर्ता मी चमू न भाजा या	५८
पाठविला भीम मथुनि	बळ गुरुलाही रणीं मथिल आजी	
मी कर्णावरि जातां	तो मृत कीं हों तुम्हां कथिल ओजी	५९
ऐसें बोलुनि कोपें	कर्णावरि नीट धांवला राजा	
मागुनि हरि हौरि हांकी	तों झाला प्रकट त्यापुढें आजा	६०
व्यास म्हणे बा धर्मा	क्रोध सिताश्रीं कहे नको परत	
सावध हो बा व्यसनीं	पडतो सादस करून कोपरत	६१
जरि कर्णार्जुन भिडते	तरि समरीं सकल योजिते शस्त्रें	
परमास्त्रज्ञ धनंजय	राधेयाचीं निवारिता अस्त्रें	६२
व्या शक्रशक्तिनें जरि	पार्थी वृष दाकिता कसें होतें	
व्यसन तरुंटेक भंगे	होय समुद्रीं जसें तसें हो तें	६३
सर्वस्वांत चुकविला	जेणें तो कां नको पलां शांत	
हें किनि गा बावधितां	शर्तमैततोकां न कोपला शांते	६४
काळें वधिला राक्षस	ती शक्ति निमित्त मात्र हें साचें	
भावंड बुहुंदाचें	वपु अनि-निःसार मित्र फेंसाचें	६५

१ शररूपविष, २ पार्थी, ३ घटोत्कच, ४ धर्म, ५ संग्राम, ६ घोडे, ७ व्यास, ८ क्रीधवशा, ९ पला
 श-अंत-घटोत्कचानानाश, १० शंभरपुत्रांना, ११ वसिष्ठ ऋषी, १२ पाण्यावरील बुडबुडयाचें,
 तारां, (ज्ञान)

विकळखें यश पात्र- च्छिद्रें पीयूषसें न सांडावें	
मांडावें निज-धर्मा- ऽनुष्ठान तुवां असेंचि भांडावें	६६
पंचम-दिवसीं धर्मा हौडल सकळाहि हे तुझी वसुधा	
लोकत्रयीं बहु-मता कीर्तिहि बहु तृप्तिहेतु जीव सुधा	६७
सांगुनि हिन अंतर्हित झाला तो वेद-रवैग-नभ व्यास	
ज्याच्या पद-रेणुपुटें पटु घाया देवनेग न भव्यास	६८
मग सफळ हो पितृ-मनो- रथ पंचमवेद पाठ वीरा ज्या	
ऐसें म्हणोनि गुरुवरि धृष्टकम्नासि पाठवी राजा	६९
तेसेंचि परबळातें विजयाद्यःखिलांसि पाठवी रगडी	
आम्हां कडीलहि सकळ देती न रिपूसि पाठ वीर गडी	७०
रात्रि परम दारुण तें मेले बहु लक्ष योध यामाजी	
झाली जरि त्रियामा तरि अति-घोरा सहस्र-यामा जी	७१
झाले निद्रांध सकळ भट न बधिति शत्रु जवळ राहुनिजे	
अत्यद्भुत तें वाटे मिळतांहि सुधांशु-कवळ राहु निजे	७२
पार्थ स्वभटांसि म्हणं स्वस्थ निजावें तुम्हीं न पेंगावें	
मग यश शशि-प्रकाशें जोडावें जें महातपें गावें	७३
त्या अभिमत-वरदानें पार्थासि स्व पर सर्व मानवले	
दुष्काळीं झुडितांतें जाणो दिधले यथेष्ट कानवले	७४
अश्वीं रथीं गजीं जे जेथें होते तसेचि ते निजले	
क्षतजें जय साधुख प्राप्त प्रेमाऽशु-जळ-भरें भिजले	७५

१ गुप्त, २ वेदरूपपक्ष्यांसंभाकारूपअसा, ३ कल्पतरू, ४ कल्याणास, ५ धनुर्वेद, ६ युद्धामध्ये, ७ पक्षान्निविशीष (कज्यां)

शोभे बळ जेविं लिही	चित्र पटीं रंग अर्जुन चितारी	
व्यसनीं स्वपरांसहि सम	नोमश्रीरंग अर्जुनचि तारी	७६
रुची-कुचलीन तरुणसे	क्षत्रिय गजकुंभलीन ते गमले	
रमले मुहूर्त-परिमित	निद्रेसीं सर्व जीव विश्रमले	७७
मग भगवान् विधु उगवे	पळवी देऊनि कांश तिभिगसी	
रवोठ्याळा तेजस्वी	नांदो देईल कां पति मिरासी	७८
करिति पुन्हा स्मरववाथा	शक्रसुखा सृष्टिपा रणाऽरंभा	
पावे पराक्रमि पुरुष	पति पाहुनि दृष्टि-पारणा रंभा	७९
चंद्रोदय झाल्यावरि	कुरुपति गुरुला म्हणे बहु श्रमले	
पांडव पांचाळ रणीं	होउनि निद्रांध केवळ भ्रमले	८०
कैसें निजों दिले बा	आले होतेचि आयते हानीं	
म्हणतचि होतीं शस्त्रे	भ्रमतां धरणार राय ते हा तीं	८१
गुरुजी प्रियार्थ तुमच्या	हे आम्ही साहिं गरळ गिळिले	
स्वापत्याचे नरडे	व्याघ्रीनें मात्र ऐकतों पिळिले	८२
शस्त्रास्त्रज्ञ त्रिजगीं	सृष्ट तुम्हासम तुम्हा तदपि त्याचे	
लंघन स्मरवे सहातां	कळले कीं गुरूकडे षड पित्याचे	८३
ते मीहि शिष्य तुव्यचि	परि निकडे प्रेम न इकडे कां जी	
हन-भाम्या ये धावुनि	जातां पीडूपनइकडे कांजी	८४
ऐसें द्रोणाला बहु	बदला जें काय राय तें नाकीं	
गृहचरितसे दुःसह	झाले कीं जेविं राघवेनें नाकीं	८५

कोपें द्रोण मूणे मी	वृद्ध तरि तरुण-सहरथ-सम झटतो	
मजसम कटकीं टिकतां	न दिसे भीष्माविना इतर भट तो	८६
शक्यधिक यत्न करितों	जरि सर्व स्वपरबल मळा गाते	
परि वृद्ध-भोरपीसा	तूं एकचि मानिरी न लागाते	८७
धर्म असा मागावा	अस्त्रें ज्या विदित अस्त्र तें जाचें	
न विदित त्या न वधावें	प्रगटून रणांत अस्त्र तेजाचें	८८
परि अस्त्रें मी परबळ	जाकिन काटीन तरिच हें वैर्म	
कर्म करू करिन कीं	लेशहि लुब्ध-श्रितीं तुरे धर्म	८९
हें युद्ध काय रुद्धे-	हि न नारायण-सरवा नर थकविला	
रविच्या रथाहुनि उणा	तेजें याचा गमे नरथ कविला	९०
न हरि न निवात कवच न	षष्टि महम्महि हिरण्यपुर-वासी	
शकले ज्याच्या धनुच्या	सोसाया संगरांत मरवासी	९१
ऐसा बहु नेत्रस्वी	नरमूर्ति न होय कौमहा काल	
पळमांही त्यापुढें ह्य	मग कैसे हंतुकाम हाकाल	९२
गंधर्व-गर्व सर्वहि	हरुनि हरी तुमचियाहि बंधातें	
श्रुत राहो अनुभूतहि	न स्मरसी वीर्य संपदधा तें	९३
प्रत्यक्ष नव बलद्वय	करितो सर्वहि उदंड जरि झटतो	
भट तो विजयचि आम्ही	जिकाषा ईश्वरापुढें नटतो	९४
कुपित नृपमूणे गुरुजी	पार्थ-गुणाचें पुरेकरा कथन	
करुनि द्विधा बळ करूं	आम्ही चवघेचि जिष्णुचें मथन	९५

द्रोण मूणे स्वस्ति असो	हरिला मारिण मूणेल कोण ससा	
तूं धन्य बा गरुडसा	जय त्या रवाईन मूणसि घोणैसरा	१६
वदरी भलतोंचि करेणें	जे हास्यावह वदोंत बालिश ते	
एके काय पराभव	रामाचा न घडताचि बालिशते	१७
प्राणाधिक बहु मत जो	श्रीकृष्णा गोपतोक पाळाला	
करिल मृषा अमरांच्या	येतां क्षण कोप तो कपोळाला	१८
मूळ अनर्थाचें तूं	कां क्षत्रिय निरपराध मारविशी	
जा विजय-शरें मरतां	भेटुनि जासिल नराधमा रविशी	१९
दुःशासनाहि मारिल	मारिल कर्णाहि त्याहि कितबा हा	
हित वाहा निकरसम रु-	गतिदा देवा तसेचि मितवाहा	१००
मी दुःशासन तिसरा	कर्ण तिचे पांडवांसि माराया	
आहों समर्थ युद्धचि	व्हावें चिंता नसेचि बा राया	१०१
ऐसे त्या अंधाला	सांगत होतासि सर्वदा साचें	
ते व्हावें तुज काम-	क्रोध-कपट-लोभ-गर्वदासाचें	१०२
तो पार्थ विशंक पुढें	आहे जा गांठि घाल बापा हूं	
कर्तव्य सर्व केलें	कैसें करितोसि युद्ध बा पाहूं	१०३
जिष्णुशरें तुज मरण	श्लाघ्यचि शोवट नृपा करीं गोड	
सोड स्वजीविनाशा	लौंड करीं धैर्य-शर गुणीं जोड	१०४
अद्भुत ऐश्वर्य वळें	मेळविलें भोगिलें दिव्हें उरलें	
स्फुरलें बरें रणमरण	तेज तुझें श्रेय सर्वही पुरलें	१०५

फेसैं बदोनि गेला गुरु-हरि पर-गज-घटेकडे नीट
धीट द्विधा करुनि बळ करिनि समर धरुनि जीविती नीट १०६

अध्याय. २१

नसतांही शस्त्र करी चवथ्या यामांत घात लात रणीं
देंवें स्व-पर-विवेचन जें या कामांत घातला तरणीं १
वाटे स्वकरसहस्रें करुनि द्रव दिव्य कनक सारवितो
शक्ति करि हरुनि तमोमल होय जगदऽपत्य जनकसा रवि तो २
संध्या-विधि संपादिति जपती जोडुनि अंजलीला हो
भट धरिती क्षण वीक्षण करितां संकुल-कंज-लीला हो ३
करि जो परांसि विजया- नुमतें तो देवें साखतप रच्य
करवी बळेंचि दूरुनि हाका मारुनि भीम अपसथ्य ४
डावेंविले भीमान्त आज्ञेनें अर्जुनें वृषद्रोण
न करिल समयीं रुझे सूरुचविले धर्म धर्मपर कोण ५
दीप्त-दवा जेविं समे शकले कोणही ज्या न वाराया
स्वबळे अधिक विकळ करी शमनेपरा ज्वर जसा नवा राया ६
दुर्योधन कर्ण शकुनि शस्त्रांच्या शीघ्र वर्षती व्रानें
तमस्त्रेहा जळसैं त्या श्योभवि शस्त्रवर्ष तीव्रा तें ७

१ सारखा, २ सूर्य, ३ स्वकीयपरकीय यांचा शोधलावण्याचे काम रवीस सांगितले म्हणून तो आला, ४ रुघा, ५ वादवपति, ६ एकीकडे सोडले, ७ औषधाने ज्वर शमन करणारा, ८ नरुण = तापलेल्या तेलालास.

त्यां सर्वोसहि दशदश-	वाणांहीं तो महानपा बेधी	
भीति-नदीत कुरुंची	बहु मोहाते वल्लत पावे धी	८
पार्थ प्रलच-जलदसा	दे वृष्टि करुनि हर्ष तिभिरासी	
वंचक पुनरपि जैसे	बहु भरतां ग्राम हर्षति भिरासी	९
अकुलीं श्रीविद्याशा	समरीं शर वृष्टि घनरजोवृष्टि	
असतांहि करिति सहसा	नाहींच तमें भरुनियां वृष्टि	१०
तो व्योमोहक संगर	संसारचि त्यांत सर्वही अमळा	
भ्रमला न गुरुचि दूर	त्यागुनि गेला विरक्तसा गमला	११
उत्तर-देशीं होता	द्रोण रणांतुनि निघोनि एकिकडे	
बा त्याकडे न पाहों	शकले पर सर्प जेविं केकिंकडे	१२
द्रुपद विराट तयोवरि	गेले तन्नेज पुरम राया तें	
द्रोण म्हणे योग्य रणीं	हे दोघे वृद्ध पर मरायातें	१३
द्रुपदाचे पौत्रे तिघे	तीं-बाणांनीं पळांत लोळविले.	
स्वर्गासि चेदि केकथ	संजय वीर क्षणांत बोळविले	१४
वृद्ध तरुणसे झटले	समयीं कर्तव्य किमपि न विसरले	
द्रोणें शिर हरितांहि न	मागें ते एक पदहि कवि सरले	१५
द्रुपदें धरितां प्रकुपित-	सिंहाऽतिक्रमण-कर-करीश-पथ	
क्रोधें धृष्टद्युम्न	द्रोण-वधाकारणें करी शपथ	१६
सग रवगपति-गति धांवे	पांडव-पांचाळ-वीर-सहित रणीं	
तो धृष्टद्युम्न गमे	साक्षात् महिराहु विप्र महिर्मैरणी	१७

१ बतनदार, २ दाटधुळीची वृष्टी, ३ मोहकारक, ४ मयूरकडे, ५ द्रोणावर, ६ नातू, ७ कोपले
 त्यासिंहाचे उल्लंघन करणारा जो करिंद त्याचामार्ग, ८ वृष्टीविरचाराहु, ९ द्रोण, १० वृष्टी
 रचा मूर्ख.

कर्ण शकुनि दुर्योधन तदनुज जे मुख्य मुख्य ते ज्यातें
 रक्षित होते त्यांच्या कैसे पर साहतील तेजातें १८
 बध केंचा न दुरहनहि पांचाळां गुरुकडे पहावेना
 ते पळती भीमाला हृदयींचें शल्यसें सहावेना १९
 भीम म्हणे रे धृष्ट- दम्ना कळलासि आज पोकळसा
 बचनासि कुलज न शिरा स्ववरासि न देवता जपो कळसा २०
 पितृसूत-मारण जें तूं तेजस्वि शिरेवीसमान साहसि तें
 मरणाधिक दुःख तुझ्या होइल वांच्योनि मानसा हसितें २१
 तूं मजकडे तरि पहा जरि तुज त्या अरिकडे पहावेना
 जातों मीच मला तो सोसूनि स्वजन-बध रहावेना २२
 द्रोणबळांत वृकोदर शिरला ही वळि-बळ्यांत मर्घवासा
 तैत्या बहु भी हरि-पद- तुळसीच्या जेविं सर्व अघ वासा २३
 धृष्टद्युम्नहि देहीं ज्वरसा कुरुगुरु-बळांत शिरला हो
 निकट भिडोनि म्हणे अरि माझा मत्तात-शत्रु-शिर लाहो २४
 अपसव्य करुनि नकुळें तेव्हां कुरुपतिरणीं विमुरव केला
 सहदेवें दुःशासन- सूत नकळतां यमालया नेला २५
 भीमाची कर्णानें शरनिकरें फिरविली गदा मार्गे
 ध्वज मधुनि सूत मूर्च्छित करि कृत्या जेविं मुरडली रागे २६
 होउनि विरथ वृकोदर नकुल-रथावरि चटे कटे कोपें
 द्रोणार्जुनरणाहि परिस ज्याचें कथनहि नृपा नव्हे सोपें २७

१ अग्नीसारिखा, २ द्रोणाकडे, ३ वळीच्यासेंन्यांत, ४ इंद्रासारिखा, ५ सैन्य, ६ भीमा, ७ अ
 ङ्ग, - मार्गे फिरली;

गगनांत औमिषार्थ	शयेनाचें युद्ध नरवरा होतें	
तेविं म्हणावें तरि हा	दृष्टांतीं शूद्र न रव' राहो तें	२०
करिवर हरि शरमाहि पशु	अज्ञाचि निशाचर तसेच दानवही	
यांसम हे यांच्या गुण-	लिपिसि पुरेल न मही-समान वही	२१
कौरव-पांडव-कटकें	झालीं जैसीं पटाःपितें चित्रें	
गुरुनें जैसीं केलीं	कुतुकें तैसींच विष्णुच्या मित्रें	२२
शिष्याला गुरु गुरुला	शिष्यहि त्या रणमरवांत आटेना	
दाटे नारद-कंठहि	युद्ध पुरेसें कदापि वाटेना	२३
शिष्यें निवारिलीं बहु	ऐंद्र-प्रमुखेंहि वाडेवेशास्त्रें	
म्हणती सच्छिष्या तों	तिलमात्र उणे न पाडवे शास्त्रें	२४
पार्था-पुढें न चाले	यत्न परि न करुगुरु-तो अस्तरव पावे	
झालों मी धन्य म्हणे	यासीं भिडतां रणीं अस्त्र रवपावें	२५
स्वगुरुसि म्हणं यशें तुज-	सम सचिर विभो टिकों परम हर्षें	
पितृमन लागुनि दे प्रिय-	शिशुचा स्तरवकोटि कोंपर महर्षें	२६
जरि आपणासि आपण	कस्युनि रुद्र द्विधा करिल समर	
तरि उपमा होय असें	म्हणती शक्रादि सर्वही अमर	२७
रुर नर करीत होते	मानुनि परमेश्वरा-रगमत्तवन	
ते चंद्र सूर्य जाणों	जलजांचें कटक.तें समस्त वन	२८
मग भगवान् द्रोण करी	ब्रम्हारत्राचा प्रयोग वा राजा	
असमर्थ सहायाला	बहु तेजस्वीहि अर्क वारा ज्या	२९

लोक गडबडे जैसा	निरुदक-देशीं दवाऽनळीं सौथ	
शमवी ब्रम्हास्त्रेचि	ब्रम्हास्त्राते प्रबुद्धी पार्थ	३८
तों दुःशासन धांवे	वाराया द्रुपद्राज तनयाते	
त्यास रणीं विमुख करी	तौ धर्मन्याय जेविं अनयाते	३९
कृतवर्मा एक तिघे	तव रूत हे वीर कोपले चवघे	
दोघे नकुळें दोघे	सहदेवें लखित वारिले अवघे	४०
पाहुनि मात नगानीं	तेसे षट रोधिले निज येमानीं	
धांवे दुर्योधन ये	मध्ये साधावया विजय मानीं	४१
हरिवरि हरिंसा उटला	कोपें सात्यकि सुयोधनायरि तो	
समयीं दाता हाता	ताता चाता सुयोध नावरितो	४२
सात्यकिला दुर्योधन	पाहुनि हांसे म्हणे सरव्या रूकवी	
शक वीतमोह चुकवी	भोगा घळजचि पयोधिला रूकवी	४३
बाल्यापासुनि तुज मज	सहयासें परम रूख कसें गा ते	
सरव्य जिशले क्षत्रा	५ चाराला सुकवि-सुरव कसें गाते	४४
शर धरुनि यदु म्हणे	कुरु-गुरु-सदनीं सरव्य आमुचें होतें	
तेथेचि स्वस्थ असो	आणावें संगरांत कां हो ते	४५
धूप म्हणे कोठें ती	कोठें ही प्राणघातक क्रीडा	
दुरतिक्कम काळ उरे	धनलोषें प्रीति नीति न क्रीडा	४६
सात्यकि म्हणे कुरुवरा	ऐसाचि क्षत्रधर्म हा क्रूर	
दूर स्नेह त्यागुनि	हाणिति गुरुतेहि संगरीं शूर	४७

१ पांशस्थ, २ नकुलसहदेवांनीं, ३ आवरीतनाहीं, ४ गनमोह, ५ शककरि, ६ सात्यकि, ७ लज्जा.

जरि मी प्रिय तुज तरि तूं भेदाया शिर उर प्रहार करीं
 धरिल मज वराया गैनि वाखां धरितां स्फुरप्र हार करीं ४८
 जरि वधिशिल या समरीं तरि मी पावेन स्फुरत-लोकातें
 मजला न देखवे प्रिय- मित्र-स्वजन-प्रणाश-शोकातें ४९
 झाळें प्रेमें भ्राषण मग त्यांसीं युद्ध परम कोपानें
 रचिती बहु शरपटले जाणों ते स्वर्गमार्ग-सोपानें ५०
 सात्यकिचें धनु कुरुपति कुरुपतिचें धन्वे सात्यकी छेदी
 भेदी मर्म रविस्सा पाहोंही आपणाकडे नेंदी ५१
 भंगे भूप निघे मग सावध होउनि पुन्हाहि करि लगट
 तों तदयनार्थ धांवें कर्ण म्हणे शत्रु यासि करिल गट ५२
 त्यावरि भीम उठे तों कर्ण तयाच्या शरांसि तोंडून
 छेदी धनु-सूतानें विकल करी विशिख-जाल सोडून ५३
 दुःसह गदा-प्रहारे ध्वज कार्मुक-सूत-कनकरथचक्रे
 मर्दुनि भीमें व्याकुळ केला क्षण कर्ण बल जसा शक्रे ५४
 रथ एकचक्र रविचा जैसा शोभे तसाचि कर्णाचा
 स्वर्णाचा मद नुरवी होताचि असा प्रकर्ष-वर्णाचा ५५
 तो धर्म भटांसि म्हणे लिहिलें न चळेनि आयु धांत्यानें
 जेणें हस्तीं धरिलें सफळ करावेंचि आयुधा त्यानें ५६
 जे आसुचे प्रिय परम सर्वस्व प्राण शिर अहो मट हो
 ने अडकले अरि-बळीं धांवारे काय पाहतां फट हो ५७

१ स्फुरति, २ हातीं, ३ पुण्यलोकाते, ४ आकाशमार्गाच्या पायथ्या, ५ धनुष्य, ६ न देई, ७ त्याप्यारस्त
 पार्थ, ८ शरसमूह, ९ स्फुरणचि, १० ब्रम्हदेवानें, ११ मार्ग, १२ होवो.

मेलों कीर्ति-धनाचा जरि करितां सोस वेचुना नाकीं
 सोसे कुळजा मृत्यु न अयशाच्या सोसवे चुना नाकीं ५८
 या धर्माच्या बोधें गेले पांचाळ सत्य गुरु-वरते
 कीं निज-धर्मापासुनि मिळती जेजे अभीष्ट गुरु वर ते ५९
 येम भीम म्हणति हाका मारुनि ये धांव अर्जुना क्षिप्र
 खां कुरु मर्दावे मग माराया सांपडेल हा विप्रे ६०
 त्या समयीं द्रोणानें प्रकट करुनियां महास्त्र कोपानें
 केला बहु-शत्रु-बळ- क्षय पूर्वीं जेविं रुद्र-रोपानें ६१
 गुरुशर-निकर-दवाऽनल सृंजय पांचाळ भासले शरभ
 बलभद्राऽनुजनि म्हणे हा सिंहचि सर्व यापुढें कळेंम ६२
 अति तूर्ण जयाविषयीं योग करा लज्जुनि धर्म पांडव हो
 या विप्ररूप-दहर्नीं तुमचें न समग्र सैन्य रवांडव हो ६३
 जों आहे चाप करीं तों हा ब्राम्हण न आवरायाचा
 जाईल यापुढें बा त्या देवांच्याहि आव रायाच्या ६४
 होईल मनुष्य-वध्य द्विजवर जरि करिल आयुधन्यास
 या जेव्हां सोडिल धनु सोडिल तेव्हांचि आयु धन्यास ६५
 जरि तो मरेल अश्व- त्यामा हा तरिच शस्त्र सोडील
 हें न घडतां शिरें या सर्वांचींही रणांत तोडील ६६
 अश्व-त्यामा मेला हें मिथ्या म्हणुनि हाय सांगावें
 अनृत बहुमत व्यसनीं जाया प्रेतख वायासां गावें ६७

१ नाकावर, २ नकुलमहर्षेव, ३ द्रोण, ४ कीर्तिकविशेष (दीर्घ), ५ बलभद्र- अनुजनि-रुष्णा, ६ गजछावे, ७ युक्ति, ८ इंद्राना, ९ शस्त्रत्याग, + होवू.

हाचि उपाय प्राण - व्यसनीं सर्वासि आज तारील
 वारील शक्रहि न या सर्वासहि संगरांत मारील ६८
 बाल्यापासुनि बहु गुरु - वत्सल जो गुरुसि तोकेसा मान्य
 होइल अर्जुन तादृश - घातोपायासि तो कसा मान्य ६९
 भीमादि सरवे वळले म्हणति जयोपाय हा असाभान्य
 हित-कर न जगीं कोण्हीं आम्हां या लुष्णाजीअसा मान्य ७०
 कष्टे धर्मा झाला बहु हिक्कोऽर्तासि लक्ष्मणसा मान्य
 कीं भ्रिजगद्गुरुवर-वच जो न करिल तोचि पशून सामान्य
 शत्रु-प्रदीप ज्याच्या लीला-श्यासेंचि मालवे शतदा
 तो कदन करित होता पांडव-कटकान्त मौलवेश तदा ७२
 तन्नाम इंद्रवर्मा अश्वस्थामा तदीय-नागाचे
 त्याचे भीमे केले पक्षिवरे कदन जेविं नागाचे ७३
 मीला अश्वस्थामा हे एकविले गुरुसि मग राजा
 तो भीरुत-शोका कीं नच तरले दशरथादि मगरा ज्या ७४
 श्रवणीं शिरतां प्रथमचि ती द्रोणा होय शोकदा वार्ता
 सुतवीर्य-विचार-सरवा - घन निवर्वा शीघ्र शोकदावार्ता ७५
 लटकी वार्ता ऐसा निश्चय चित्तीं करुनि जो जवळ
 भिडला होता द्रौपद त्याचा पाहे करावया कवळ ७६
 ध्वज धनु स्वंडुनि मारी तो तात्काळ स्वमृत्युसूतानें
 त्या अहितातें न गणी हरि-सेवक जेविं काळ-दूतानें ७७

१अपत्यसा, २उचकीनेंपीडितझाल्यास, ३मालवदेशाधिपती, ४गजाचे, ५सर्पाचे, ६शोक
 करूपअरण्यानीनेंपीडितअशाद्रोणास, ७धृष्टद्युम्न, ८स्वमृत्युजोधृष्टद्युम्नत्याच्यासू-
 तानें, + सुसरीला (सुतशोककरूपमगरानेंदशरथादिकांसगिकून टाकिलें तसें मला
 गिळील-असाभाव.)

दुसरोहि रवंडिलें धनु जें हस्तीं शस्त्र शत्रुनें धरिलें
 तें तें सर्व द्रोणे दुहेवें वस्तु-मात्रसें हरिलें ७८
 धृष्टकृष्ण स्वहय द्रोण-हयांमाजि होय शिरकविता
 त्याची मिठी सकळ बळ कंपित करि जेविं तज्ज्ञ-शिर कविता
 नत्काळ द्रोण प्रभु ईषा रयचक्रबंधनें तोडी
 धृष्टकृष्ण त्यावरि गरगर फिरउनि महागदा सोडी ८०
 विप्र क्षिप्र गदेते रवंडी दंडी जसाचि आशेतें.
 पसरिति त्याच्या विजया कटकें जैसीं घनासि आ शेतें ८१
 मग खड्ग चर्म घेउनि यत्न करी श्येनसाचि झडपाया
 बाटे त्यास स्वतनु प्रासादाचा नसेचि झडपा या ८२
 रथ शक्तिनें पद तुरग बधुनि करी स्वहय मोकळे विप्र
 विप्रतिमद्विष रवंडी तेव्हां वैतस्त्रिकेषुनीं क्षिप्र ८३
 विरथ विशस्त्र करुनित्या द्रुपद-सूत-वधार्थ बाण जो सोडी
 त्यातें दशविशिरवांहीं शिनिपुंगव बहु पराक्रमें तोडी ८४
 तें पाहुनि पार्थ म्हणे पीतपटा परमंपूरुषा पाहे
 कर्ण-द्रोण-कृपांत स्वस्य कसा सात्यकी नवल बा हें ८५
 सत्कवि निज वाचेल्ला म्हणतिल बहु मधुर-वाणी-मेने या
 रामा कृष्णा मग गा आधीं तूं तस्त्रियाचि शैनेयो ८६
 कर्ण-द्रोण-कृपांत द्विरदांत विशंक सिंहसा साजे
 लाजविले ते धन्वी म्हणवुनि घेतें जगन्निवासा जे ८७

१ कवितारसज्ञ, २ धूर, ३ संन्यासी, ४ पक्षिविशेष, ५ आपले शरीररूपराजबाड्याचा, ६ दरवाजा,
 ७ प्रतिभारहित, ८ वीतवीतलांबीच्या बाणघनीं, ९ सात्यकि, १० हे कृष्णा, ११ वाणीरूपमेनेला.
 १२ सात्यकिला.

तेज न नव प्रसादे^१ कोणांतहि साखकिस लया नेनें
येणे^२ दृष्टि-स्वरु दिले^३ द्यावे^४ त्वत्पाद-किसैलयानें^५ ते ८८
इतु क्यांत रूयोधन-सुरव^६ नव रूत रूप कर्ण^७ धन्यही योध
क्रोध-मदांध चहुंकडुनि^८ करिती शिनिरूतुचा रणी रोध ८९
यम श्रीम धर्म समरीं बहुतचि शैनेय-रक्षणीं जपले
तपले परि पर पशुते^९ यदुपति-पशुपतिपुढें प्रचुर खपले ९०
वदले स्वर देवारस्वर- सम त्या आयोधना शपथ करुनी
न तुम्ही किमपि मिळविलें^{१०} ऐसा हा योधनाश पथकरुनी ९१
धर्म म्हणे क्षत्रिय हो^{११} यत्न करा कुंभेयोनिला वेदा
जाणा पार्षत-तेजे^{१२} गिळिलाचि बुभुक्षितें जसा पेदा ९२
आजां होतांचि सकळ पांचाळ-प्रसुरव वीर बलजलधी
बुडवाया धांवे परि तो घटज तसाचि हाहि निश्चल-धी ९३
गुरु परवळे बळकरग^{१३} जेविं न करिजेल लग्न हळदीनें^{१४}
पीतिमगुणें श्रुचिकनक- रुचि कीं लजेत मग्न हळदीनें ९४
धांवे रणार्थ गुरु तो तद्दामाक्षि रसुरे पडे उल्का
समजुनि म्हणे वरावी संगति समपूनि जीविता शहल्का ९५
योजुनि तो ब्रम्हास्त्र क्षत्रिय विंशति-सहस्र बा मारी
अन्य दशाऽद्युत मर्दुनि^{१५} ठाके निःशंक जेविं कामारी ९६
रूविषण्ण विरथ पार्षतें^{१६} परमोपद्रुस्त पाहिला श्रीमें
धांवोनि स्व-रथीं तो बा जेविं स्कंद पाहिला श्रीमें ९७

^१ तुझ्यापादपङ्क्ताने, ^२ साखकीचा, ^३ उषः, ^४ पुढास, ^५ द्रोणाला, ^६ धृष्टद्युम्नाच्यानेत्रां, ^७ स्थिरबुद्धी,
^८ नत- वाम-अक्षि-त्याचाडावाडोळा, ^९ मोला, ^{१०} खिन्न, ^{११} परम- आपत्-ग्रस्त- महाविप-
नीनें द्या सलेला, ^{१२} शिवाने, ^{१३} बळरामाच्या हातांतिल, ^{१४} नागर, ^{१५} निर्बळपुरवें.

त्या परिभव-विकळाळा सस्यंदन चाप धीर दे हातें
 थापटुनि पृष्ठ-देशीं कुरवाळुनि तो रूधीर देहातें १८
 अन्य-रुदुर्वह हा गुरु - वध-भार शिरीं तुझ्याचि आजि असे
 बाहु न तुटतां व्हावें निर्विण्णन आदरुनि आजि असे १९
 घेतां श्रीम-रुत असा उत्साहविवृद्धि-हेतु बोध मनें
 होय अधिक तेजस्वी जाणों नररूप वन्नि तो धैमेनें १००
 द्रुपदरुत गुरुसि गांठुनि झांकी इषुनीं हुतार्श-विष-कटुनीं
 नररुत शिवि वान्हिक कौरव-कटकें क्षणांत विसकटुनीं १०१
 काळें पाठविलां द्विज माराया हानिरोप ज्याला तें
 भी-धनु रुंदुनि गुरुनें त्याहि दिली हानि रोप-जालातें १०२
 तेंकां पांचालांहीं कांहीं मागे पुढें न पाहून
 गुरु गांठिलाचि जाणुनि रण-मरण अधिकजप-तपाहून १०३
 धम-जालें रवि गगनीं क्षण नाहींसाचि लोपला होतो
 गुरुहि तसाचि पर-शर- व्रानें मग फार कोपला हो तो १०४
 पर सर्व धैर्य-पर्वत गमला गुरु हौरि तदीय विशिख पर्वी
 कीं सकळाला लीला- लेशें कुरवाळुनीहि शिर स्वयवी १०५
 वधिले पांचाल अयुत- युग संजय षट्सहस्र समरांत
 गज अयुत हय अयुत तें कर्म करी प्रकट कंप अमरांत १०६
 जे मत्स्य वीर मथिले गमले ते मर्त्य न रवि पन्नास
 प्रेमें कां गति-नवरी न वरील द्रोण-शर-विपन्नास १०७

१ राहें, २ बाहूंचें विशेषण, ३ फुंकण्यानें, ४ अग्नि-आणि-विषयांसारिखेनीं स्पृशण, ५ बाणस
 सृष्टानें, ६ इंद्र, ७ वज्र, ८ गतिरूपनवरी, ९ द्रोणशरानीं विपन्न (मृत) जे त्यांस.

द्रोणपर्व.

२३५

क्षत्र-विनाशीं द्रोण श्री-भार्गवसा प्रवर्ततां क्षिप्र
 तेथे धांवुनि आले विश्वामित्रादि जे महा विप्र १०८
 भृगु अंगिरा मरीचि पृथ्नि सिकत वालखिल्य हे राथा
 अग्नि पुढें करुनि वदति कीं शकति मुखाकडे न हेराया १०९
 बा हा तव निधनसमय चाल कसा ब्रम्हलोकवास करीं
 यावा नित्य कुशाचा या बाणाचा कधीं न वास करीं ११०
 ये उत्तम-लोका ये म्हणती घात कवि लोक-वासासी
 विनविति नयनातें कीं विप्र न घातक विलोक्या सोसी १११
 तां ब्रम्हास्त्रें केले दग्ध अनस्त्रज्ञ नर न हा धर्म
 शर्म समस्तां जीवां जेणें उचित द्विजांसि तें कर्म ११२
 घडला अधर्म आतां शीघ्र करावाचि आयुध-न्यास
 जेणें मृतहित नव्हे नरुचे तें पळहि आयु धन्यास ११३
 श्रीमि मुनि-वचन परिरुति पाहुनि वध-सिद्ध रिपु पुरोवर्ती
 द्रोण म्हणे आयुची सरलीचि पुरेल तों पुरो वर्ती ११४
 मृत मृत कीं न मृत असें जावें धर्मासि तरि पुसायारु
 कीं एक सत्यवादी ही भासे रिपुहि न रिपुसी यूस ११५
 मिळतां त्रिभुवन-राज्याहि अर्भृत न वोलेंत धर्म-संत लेश
 हा सत्य-संध जाणे जैसा तो सत्य-धर्म संतलेश ११६
 बाबी मज प्रतिज्ञा वरसाची सत्यशी लहानपणीं
 बाळांत खेळतां तिळ- भरि चळला सत्यशील हा न पणीं ११७

१पहाण्यास; २हानीं; ३ मृत्युलोकवासस; ४ दारवचा; ५स-असि-सरबद्ध; ६अस्त्रनजाण
 ते; ७ शस्त्रत्याग; ८ भयंकर; ९ समीपभारिर्द्रोणात्; १० वान; ११ धर्मास; १२ रवेर्दं; १३ यमपुत्र
 (युधिष्ठिर); १४ सुतल-ईश- बळी.

गुरु होय असें योजुनि जों सिद्ध युधिष्ठिरा विचाराया
 जाणे त्रिजगत्साक्षी कृष्ण द्रोणाच्या विचारा या ११८
 अश्वत्थामा मेला कीं आहे गुरु असें पुसे धर्मा
 तों कृष्ण म्हणे मेला म्हण कवि अनृतेंहि जोडिती धर्मा ११९
 दिवसाऽर्ध होय तों जरि युद्ध करिल वधिल सकळही सैन्य
 दैन्यद होइल कार्मुक- तेजें भूभृत्-कुळा जसा वैन्य १२०
 प्राणाल्यप्रसंगीं अनृत वदावें सरवें असें आहे
 तुज जीवनदा मेघा चातकसे सर्व पसरिती आ हे १२१
 आम्हां सर्वातें गुरु- काळापासुनि आजि बांचीव
 बहु-लक्ष-जीवजीवन- दानामित-सुकृत-सुवसु सांचीव १२२
 भीम म्हणे गुरुवर-हरि- वचन अहो धर्मराज परिसा हो
 दुःसह विषसेंचि अनृत हरिसा युष्मत्प्रेताप परि साहो १२३
 अश्वत्थामा मेला तुच्चारुनि मालवेद्र-वर्म-करी
 म्यां कथिलें परि सत्य प्रत्यय मद्दचन तन्मनीं न करी १२४
 त्यजिल गुरु धैर्य धनुसह तुमचाचि असे तयास विश्वास
 कीं धर्म सत्यवादी हे आहे कीर्ति विदित विश्वास १२५
 बळला प्रभु भीमोक्तें धर्महि कीं अनुक अर्थ तो भावी
 क्षुद्र-पदीं लोभ धरी यन्मति न स्वःपदींहि लोभावी १२६
 नों धर्मराज होउनि अनृत-प्रय-जलधि- मग्न जय-सक्त
 अश्वत्थामा मेला व्यक्त म्हणे गज असेंहि अर्थ्यक्त १२७

१ राजकुलास, २ प्राण-अत्यय-प्रसंग-प्राणनाशसमर्पी, ३ तुमचाप्रताप, ४ मालवेद्रनामक
 राजाचागज, ५ जगास, ६ भीम-उक्त-भीमाच्याबोलण्यानें, ७ स्वर्गपदीं, ८ लोभयुक्तभावी,
 ९ स्पष्ट, १० अस्पष्ट, + धर्मात्ता.

रथ ध्रुवरि चतुरंगुल उच्छ्रितत्या धर्मसूनुचा चाले
 झाले ऐसें बदतां भूस्त्रेक् प्राकृतपणासि ह्य आले २२८
 अश्वत्यामा मेला हे ऐकुनि धर्मवाक्य तो कानें
 जीवित-निराश झाला गुरु होउनि तस पुत्र-शोकानें २२९
 पांडव साधु तथांचा आपण केवळ कृतघ्न अपराधी
 ऐशी त्या अरुणि-वाक्यें झाली नाहींच त्यास अपराधी १३०
 त्या धृष्टद्युम्नासहि पाहुनि उद्दिग्ण होय परम रणीं
 गेला सरवाहि सोडुनि तो जो उरसाह-हेतु पर-मरणीं १३१
 तों पार्यंत दिव्य-विशिरव तस्यकसा जैत्र-कार्मुकीं योजी
 आपणानि गुरु विनाशीं कारण तुमच्या मनीं असें थी जी १३२
 त्याच्या निवारणीं करि यत्न परि न योग्य राहिलें शस्त्र
 त्या समर्थीं एकहि बा कुरु-गुरु-दृढयांत न स्फुरे अस्त्र १३३
 चारि दिवस एक निशा पंचमदिवस त्रिभागपर्यंत
 पुरले शर सरले मग गुरुला कैसा घडेल अर्थत १३४
 दुपदसूतें सोडावा शर तो गुरुनिकट भीम ये राजा
 बोले उक्ति बदवतिल न कधींहि तशा समीप येरा ज्या १३५
 गुरुजी क्षत्रक्षय कां होला जरि न करितां तुम्ही युद्ध
 शक्य स्वधर्म सोडुनि परधर्मीं न प्रवर्तले शक्य १३६
 धर्म अहिंसा त्याचें मूल ब्राम्हण तुम्हींच हे कथिलें
 रजसापुटे कसें जी मिरवावे तेज आपुलें कथिलें १३७

करितां काय ब्राह्मण सुरव्य तुम्हीं ब्रह्मवित्तम रणाते
 मेळवितां पुत्राच्या परिसुनि काशास वित्त मरणाते १३८
 पर-धर्मस्थ तुम्ही कां निज-धर्मस्था जनांसि बुडवीतां
 जे चरणा शरणागत सांष्टांग-प्रणत त्यांसि तुडवीतां १३९
 ज्या एका पुत्रास्तव अर्थ अनयही करूनि जोडावा
 तो मेला फळ झालें आजुनि तरि हा अधर्म सोडावा १४०
 कोणही सुतादि-नाश- व्यसनीं न करूनि अनैयन बुडाला
 हाटुनि अमृतघटाच्या नुकैरिल भवदन्य अनयन बुडोला १४१
 ज्याच्या वचनीं धरिती बहु सर्वांहि सज्ज लोक विश्वास
 अनृत वदेळ कसा तो सोडीना व्यर्थजो कवि श्वास १४२
 त्या धर्माच्या वचनीं तुमचा नाहीच लेश विश्वास
 हेहि अधर्माचें फळ पाहे स्वसमचि स्वलेश विश्वास १४३
 एवांबध धाम-वचन परिसुनि सुनिराश जीवितीं होय
 तों यज्ञसेन-सुत-भय धनु सोडी जीवितासही तोय १४४
 गुरु मग म्हणे अहो रूप नृप कर्ण समस्त वीर हो हा मी
 शस्त्रास्त्रांते लजितों विटलों अत्यंत जीवितीं धामीं १४५
 पांडु-सुतांपासूनि स्वस्ति तुम्हांकारणें असो भटहो
 सत्वा मार्कडेया देव रणेकाऽर्णवांऽतरीं वट हो १४६
 करि हा अश्वत्यामन् सत्युत्र असें म्हणोनि आक्रोश
 त्या सुत-मृति ब्रजां जसि मोडी क्षण तीं पडोनि सौ क्रोश १४७

१ ब्रह्मजन्म, २ अन्याय, ३ नजकरिल, ४ अंध, ५ अमृतघटाच्या बुडाला, (जकास) ६ जगास, ७ धृष्ट
 दुमानें भय, ८ पाणी, ९ रणहाच कोणी एक अर्णव (समुद्र) त्यांत, १० गोकुळाला, ११ स्वल-
 देश - दृष्ट अर्थ, + पूतना, † सहा.

करुनि परांतें योजुनि	परमार्त्नविधी सभल्लु भस्मरणीं
शस्त्रें सोडुनि झाला	निरते श्री-प्राणैवल्लुभ-स्मरणीं १४८
तों धनु केडुनि पार्षत	धांवे घेरुनि असि वधा त्याच्या
आले मनासि अरिच्या	किंवा तें कर्म अशिव धान्याच्या १४९
कौरव-कटकीं हा हा	पांडवकटकींहि होय बहु हा हा
हा हा दश-दिग्भारीं	म्हणति वध न योग्य रुक्मवाहा हा १५०
निज-योग-धारणेनें	द्रोणमुनि करी शरीर-सन्ध्यास
त्याचें त्याला किंवा	तज्जाला तें कळे न अन्यास १५१
ज्योतिर्भूत द्रोण	व्योमीं दुसरा द्युदीपसा गमला
तो ब्रम्हलोक-गामी	दुष्टा दुर्दर्श पार्षत फ्रमला १५२
अश्वत्थामा अर्जुन	रुष्णा युधिष्ठिरहि तेज तें पाहे
आहे प्रसाद मुनिचा	तद्दर्शन म्हणुनि दास हा लाहे १५३
धांवे न्यस्तांयुध शिर	कापाया धरुनि मति कुडी लैजों.
नेणे पार्षत गुरुच्या	तो नद्धता स्पर्शला कुडीला जो १५४
पार्थ रथावरुनि उडी	टाकुनि धांवुनि शीघ्रतर वारी
तहि लाविलीच दुष्टें	कंठी कच धरुनि शीघ्र तरवारी १५५
न वधावे न वधावे	ऐसें म्हणतांदि तो महापापी
कापी गुरुचें मस्तक	तच्छोकसरांसही बहु व्यापी १५६
तें कौरवांकडे शिर	बहु गर्जुनि पार्षतें उडविलें हो
यश सर्व बुडविलें हो	गमलें पंकज पदें तुडविलें हो १५७

१ ब्रम्हास्त्रादिकांचें विधान, २ लंघट, ३ श्रीरुष्णास्मरणीं, ४ मिय, ५ दृष्टयुक्ता, ६ तेजोरूपी, ७ स्वर्गस्थ दीपसा, ८ व्यासाचा, ९ संजय, १० शस्त्ररहित, ११ दुष्टमति, १२ लज्जित व्यापास.

श्रीम प्रबळ-जलदसा गर्जे पार्षत-गळां मिठी घाली
 भ्याली बहु कुरुसेना शीघ्र पलायन-परायणा झाली १५८
 श्रीम तसा जैसा हैरि हरिनें वधितांचि कनककशिपु निवे
 पार्षतचमू म्हणे निज- पतिच म्हणसि हर्षजनक कशिपुनिवे
 दुःशासन कर्ण शकुनि रूप रुतचर्मा रुयोधनहि मानी
 सर्वहि विरे नृपा ज्या- परि परितापें रुयोध न हिमानी १६०
 न कळ पडे सकळ पडे व्यसनीं पाहे रुयोध न हित रणीं
 झाला गुरु-पात-महा- भय-राहु-सुरवीं सुयोधनहि तरणीं १६१
 सुदतां पळ बळ हेउनि बाजो बळजलधि आवरायाचा
 कुरुप-गुरुपतन होतां पथमचि सौ जाय आव रायाचा १६२
 कौरव-बळ सकळ पळे त्यांत तुझा पुत्रही असौमकर
 तों ये अश्वत्थामा वीर स्नेतोभिमुख जसा मकर १६३
 करुनि शिरवंडी-प्रसुरव- प्रबळ-भटांसीं महासमर फुटला
 स्फुट लाजवुनि पसंला आला तों कुरुबळाधि हा फुटला १६४
 कुरुपतिस पुसे कां हो पळतां पळत्यांचियाचि सांगातें
 ऐशा पलायनाचें जें काय निमित्त तूर्ण सांगा तें १६५
 गुरु-शोकें गर्हिवरला महिवर लाजे स्वयें कथायास
 पाहे रुपाकडे तों सांगे गुरु-हानिची कथा यीस १६६
 वृत्त सविस्तर सर्व श्रवण करुनि परशुरामसा रववळे
 कीं मंतुं कैरा तसक सूर्य कराया डसोनि रारव वळे १६७

१ पलायनतसरा, २ इंद्र, ३ हिरण्यकशिपु, ४ आपलास्वामी (चंद्र) ५ अखंतवंडी, ६ दुयोधना
 चा, ७ संधीन करणारा, ८ उदक प्रवाहाकडे मुरवकरून, ९ ग्राह, १० सर, ११ भूपति,
 १२ अश्वत्थाम्यास, १३ अपराधकर्तास, + विशांती.

अध्याय. २२

द्रोणि म्हाणे मदधिक जे	केलें वात्सल्य निख्य मनातें	
रे धर्मा रे भीमा	कैसा रे विसरलासि मना तें	१
गोपीजन ठकवावा	खाया नवनीत साय कनकपटें	
चालों देइल माझा	शिरतां अवनीत सायक न कपटें	२
गुरुच्या सफळ कसा रे	होइल तव राज्य-काम हा घातें	
हा मंदा संपादुनि	इत्सावें राज्य का मंहाघातें	३
शिवशिव कोण कुलज नर	कपटें गुरुच्या करील अहिंतातें	
पांडव न शिष्य पाजुनि	पय केले पुष्ट दुष्ट अहि तातें	४
परमास्त्ररहस्य नृपा	आहे उपदेशिलें मजा तातें	
पांडव काय भजे स्मर-	हरनयना तेज जें अलाता तें	५
समुपेक्षिलें ठकविलें	पृतनामहिमानका पित्या सहसा	
म्यां मारावे खळ ते	कृतनामहि मानकापित्यासह सा	६
नारायणाऽस्त्र योजुनि	करितों अहितांसि आजि भस्म रहा	
कुतुक पहा म्हणतिल स्मर	जग खातो काळ परम घस्मर हा७	
ऐसी महा प्रतिज्ञा	परिस्कनि कुरुकटक सर्वही परते	
गर्जे सिंह-रवें तो	धर्मादि समस्त वर्चकले पर ते	८
धर्म पुरसे विजयातें	सर्व पळाले भिवोनि गुरुपातें	
गर्जति कां हे झाला	बा कोण सहाय वीर कुरुपातें	९

१ वात्सल्य, २ अक्रिष्णों, ३ सर्प, ४ ज्वलितकाष्ठास, ५ पृतना-महिमा-आनक-सेनेचा महिमाकळविण्याविषयीं नोबदीसारिरवाअशा, ६ पांडव आणि धृष्टद्युम्न, ७ कौतुक, ८ भस्मक, ९ प्याले.

हीरव कोणाचा गा दर-दुंदुभि-सिंहनाद लोपवितो
 वाटे सहाय ल्याला झाला धरितो सदैव जो पैवि तो १०
 जिष्णु म्हणे पळ परबळ - सागर जेणे गमे अनौद रिता
 हा गुरुकृत-रवजैसा भास्कर तेजोवरा अनौदरिता ११
 कुपित गुरुकृत सकळ पर-दाराच्या आजि हरिल टिकल्याला
 जें करिवर-मदहर तें साहजिक न तेज हरि लढिक ल्याला १२
 अनृत कृत-मरण सांगुनि गुरुकरवीं खां धनुष्य सोडविलें
 पार्षत-करें पितृशता ऽधिक-गुरुचें शिर रणांत नोडविलें १३
 खां बधुनि घेतलें यश गति व्हाया कां न देशिकाकरवीं
 जरि हंस काक सत्या ऽनृत तरितूं कां न देशि कार्करवीं १४
 स्वर्गपद ब्रम्हपदहि किंबहुना मोक्षपदहि सोडावें
 श्रीगुरु-पदचि म्हणति कवि सर्वस्वार्पण करुनि जोडावें १५
 राज्यपद-अनर्थास्पद केवळ त्याच्या धरुनि लोभाते
 गुरुपद गमाविलें कीं गेलें घेऊनि सत्य शोभा तें १६
 वालि-वधीं रामाचें द्रोण-वधीं हें तुझे अयश राजा
 तो व्यर्थ असोनि सरुवी सत्य नराज्या नसे अर्थ शराज्या
 पक्षांत हळुच शिरला जेबिं भरतनायका पिलें शिरतें
 महुरुचें निष्करुणें वाळुकसें होय कापिलें शिर तें १७
 गुरुघातकासि आतां रक्षीं सामास्य तूं अजातारी

१ बज्र, २ इंद्र, ३ नादरहित, ४ तेजःश्रेष्ठा, ५ अपमानकर्ता, ६ शत्रूच्यास्त्रियां
 च्या, ७ कुंकुमतिलकाला, ८ गुरूकडून, ९ काकशब्दी (अनृती), १० अनर्था
 चेंस्थान, ११ लोहाय.

नच पर/नर-कुंजर जो	त्या हरिपासूनियां अजा तारी	१९
बहु वय सरलें उरलें	थोडें तों काय कर्म बोडवळें	
सिंधु बहु तरुनि शोषीं	कैसें बा सख ^१ उडुप फोडवळें	२०
हाहा उपेक्षिला गुरु	यापापें पावलोंचि नरका मी	
बुडतो सर्व बुडवितो	लोभी क्रोधी तसाचि नर कामी	२१
सर्वहि उगोचि होते	ऐसा गुरुशोक अर्जुनें करितां	
वरितां उदासपण बहु	चापलता त्यजुनि मृदुलता धरितां	२२
भीम म्हणे चालविला	वर्षे संन्यासि-धर्म हा तेरा	
क्षत्रिय धरिति कराया	समरीं ऐसेंचि कर्म होतेरा	२३
सर्वस्व, हरुनि कपटें	स्त्रीचीही सोडिली निरी हातें	
क्षमिलें खलकृत-धर्षण	दुःसह कपिलो अशा निरीहातें	२४
समय न विलंघिला तरि	जीवनहि हरावया झगडतात	
सुज्ञहि उगाचि आम्हां-	विषयीं झाला खरा दगड तांत	२५
खदनुमतें या हिततम-	कृष्णाऽनुमतेंचि धर्मवर्ततसे	
तहि खल अति-दुस्तर हे	तिमिरीं पथ सर्पगर्भगर्त तसे	२६
सर्व यथाशक्ति रणीं	झटतों विजयार्थ धरुनियां सदैरी	
त्या आम्हां अति दुःसह	जेविं क्षार क्षतीं असें वदसी	२७
वर्णुनि गुरुसूत शिवविसि	मज खल-बल-ज्ञात-भयावहा काय	
आहे गदा सहाय	द्रौणिपुटें धरिल दर न हा काय	२८
व्यसनीं मद्धूदयातें	ऐसें बोलों नको विदाराया	

१ सत्त्वरूपनोका, २ शत्यास, ३ नामविशेष, (ऋषि) ४ निश्चिन्तातें, ५ सर्पआहेतज्जांचे पोटीं असे खळगे, ६ सत्-असि, ७ व्रणांत, ८ भीती, ९ देह.

व्यसनीं दुखविसि निष्ठुर कैसें बोलोन कोविदा राया २९
 दौणि किती द्रोणाचल यों भस्मचि करिन तो गदाघातें
 भगवत्स्मरणें भगवत्- भक्त जसा नरकभोगैदाघातें ३०
 त्यजुनि भय स्वस्थ रहा म्हणवी धर्मादृतासि हा नर वा
 हा नर-वासव देइल न सलोकप-मृत्युच्याहि मान रवा ३१
 प्यालासि कृष्ण सारथि असतां वद सत्य पांडवा रवातो
 नरकीं नृग पाहे लचि जरि गिळिलहि सत्य पांड वारवातो ३२
 पार्षतहि म्हणे होता षट्कर्मिं निरत काय हा निघमें
 केली जेविं करावी बहु-जीवनिकाय-काय-हानि यमें ३३
 त्यजुनि स्वधर्म झाला पर-धर्माश्रित अज्ञांत जरि पिकेला
 हा ब्राम्हण-श्रेव ध्रुव धन घेउनि कोरवां स्वयें विकला ३४
 क्षत्रिय-धर्महि उत्तम परि त्यातें नीट चालवीना कीं
 यनिष्ठा पुरुषातें स्वर्गश्री नित्य पालवी नार्कीं ३५
 महांधवच स्वपविले इतरांसि नसेचि अवधि लेरवाया
 र्या अधमापरि वाटे त्या घट्टकर्णेहि न वधिले रवाया ३६
 याबा कनककशिपुचा जैसा तैसाचि हा वध मनातें
 कैंचा द्विज कैंचा गुरु दुरितं करुनि बुडवितो अधम नातें ३७
 अर्जुनजी सकल नव्हे अरि अति दारुण असा वधाना तें
 रवल सावधान न मरे तरि मारावें असावधानातें ३८
 कैला त्वर्त्तातेंही रवाया तांबूल-कवल आ ज्यास

१ ज्ञाणत्या, २ येवो, ३ नरकभोगदेणाऱ्यापापातें, ४ नरेंद्र, ५ वृद्ध, ६ ब्राम्हणम्हणवि
 पारा, ७ बोलावी, ८ द्रोण, ९ कुंभकर्णे, १० पाप, ११ पांडूनेही.

शर-शस्त्रनीं न निजविलें कायतुवां त्या तशाहि आज्यास ३९
 बापाचा परम सरवा जो नृप भगदत्त बापसा मान्य
 पौतीं पाडुनि कपटे वधिला तें काय पाप सामान्य ४०
 गेलें काय तुझे म्यां जरि पितृघातक हस्तनि मद वधिला
 खल जो भवतला जन सकळ वधाया कस्तनि मद वधिला ४१
 भगिनी-भाच्या-करितां आबरुनी चाप रोपें हा साहो
 दुपदरुत-सुज स्तवना योग्य न नीचा परोपेहामा हो ४२
 रामें रावणसा हा म्यांचि वधावा रणीं असें होते
 याजोपयाज-मुनि-रुत होइल लटिकें तुम्हां कसें हो तें ४३
 धर्माकडे मजकडे नाहीच अधर्म-लेश हा कांहीं
 शिष्यद्रोहें मेला गोला परतेल काय हाकांहीं ४४
 पार्षत-रुत गुरु-दूषण बहुतचि मज सर्व वर्णवेना तें
 धिक्कधिक सकळहि म्हणती त्यासमजे सर्व वर्ण वेनातें ४५
 अशु-परिपुत-नयनें धृष्टद्युम्नाकडे विजय पाहे
 राहे धर्म अधोमुख भीमहि कोणहासही न तें साहे ४६
 शैनेय म्हणे कैसें बदती जाणों नव्हेचि पापीसा
 नाहीं कोणी येयें याची जिह्वा समूळ कापीसा ४७
 सत्य रसज्ञा म्हणतो गुरुनिंदा बोलतां तडकलीला
 करितील दर्शनार्थ प्रियसरव हे बोल तांतड कलीला ४८

१ श्रीप्यास, २ भगदत्त वृद्धज्ञात्मानें त्याच्याडोळ्यांच्यापापण्याचे केश फारसांब
 झाले होते म्हणून तो त्या पापण्यास रेशीमबांधून सुकुटास बांधित असे, ३ मत्स्य
 वधि-माझ्यामर्यादिला, ४ बाणाविशेष, ५ पर-उपहास- वात्रूनीं केलें त्यानिंदेंस, ६ ना
 मविशेष (ऋषि) ७ सात्यकी, ८ जिह्वा. ९ रोदनोदक युक्त नैत्रानें.

जीम चिरावी ज्ञतधा शिरहि उलावें खळा भुज गळावे
 श्वपच^१-गृहाला पथिक द्विजसे सोडुनि तुला अस्त पळावे ४९
 हितशत्रु कामसुरव हे नरकीं म्हणती अपैत्रपा पड सां
 पाप डसाचा लाविल अहि वृश्चिक भाजशील पापडसा ५०
 लां सप्त अंबर परजे त्यांतें नरकांत घातलें कानें
 परिरुनि म्हणेल पौषत केला द्रोणें न घात लें कानें ५१
 भीष्मं महानुभाबें आदरिला तो तसा स्वयें स्वांत
 तूं जेविं कृतघ्न तसें मानी वक्रदासही तुझे स्वांत ५२
 भीष्म-वधीं हि शिरवंडी कारण उत्यादिला तुझ्या बापें
 कोण तुम्हां दुपद-सतां- वांचुनि जोडील हीं महापापें ५३
 ब्रम्हघ्ना जन पाहे तुज सहसा आजि पाहुनि रवीला
 द्विज-राजघ्ना बहुधा विधिनें तुजलाचि राहु निरवीला ५४
 सरलें आयुष्य तरिच निंदिसि तूं मत्समस गुरुगुरुतें
 मांजर वांचेल कसें करिल व्याघ्रा-समीप गुरुगुरु तें ५५
 नाहीं उपयोग तुझा कटकीं पळमात्रही नसावास
 श्वेत-तुरग मृग-मर्दसा तूं अस्तुति-पात्र हीं निसा वास ५६
 साहेन तुझे शत मी एकचि माझा गदा-प्रहार सहा
 पापा पळों नको घे अमृतरस असा नसे महारस हा ५७
 पार्षत म्हणे वदेल न दुर्वचनें मत्त अशुभ-जन कां हीं
 नेणे क्षमा-रतांचें लचुल्य मनुष्य-पशु भजन कां हीं ५८

१ चांडाळगृहाला, २ आलिकडचे, ३ हुपद, ४ स्व-अंत-आपलें परण, ५ अंतःकरण,
 ६ हे द्रोणासमारणा-या-पक्षीं चक्रासघ्रासणा-या, ७ अर्जुनगुरुतें, ८ अर्जुन, ९ क
 स्त्रीसारिखा, + सहा, * उत्सन्नकेला, # निर्ळजा.

हृदयीं क्षमा असावी सर्वत्र सदा असों नये पण ती
 म्हणती क्षमितां दुर्बळ न क्षमितां करिति दुर्जन प्रणती ५९
 गिळिलासि महादुरितें दुष्टा करिशील काय बध मौजा
 पाहों नये तुजकडे माझ्या दृष्टी-पुढीनि अधमा जा ६०
 जो घोळशी तुज जसा स्फुरतीं अतिकामरस कलत्रास
 पाहोनि पावले ज्या नरसिंहा सौमर सकल त्रास ६१
 भूरिअवा सिताश्व-च्छिन्नभुज प्रायगत महातेजा
 बहु धन्य म्हणत होते अमरसम रसिक बुध पहाते ज्या
 त्यातें बधुनि न लाजसि नरकफळा वरुनि वीरहानीच्या
 गिरविशि पुरुषार्थ म्हणसि लोकीं आपणाचि वीर हा नीच्या ६३
 केवळ चांडाळचि तूं झालासि प्रायगत रुजन-घाते
 पाया तुलाचि घडले कर्म तसें नच घडेल अनघाते ६४
 म्यानसतां छिन्न-भुज प्राय-गत द्रोण मारिला मंदरी
 बंदरी निवेल विधा १ धम-शमनें सर्व-शांत-धाम-दरी ६५
 द्रोण-शिर कापिलें तें नाक तुझे काय जेविं घटकर्ण
 तैसाचि रणीं मर तूं येणोंचि फिटेल आत्म-कटकर्ण ६६
 दुर्वाक्य पुन्हा वदतां द्रोण-शिर तसें तुझेहि कापीन
 न मथितिल रवळा तरि हे भुज केले व्यर्थ काय गापीन ६७
 मूढा केवळ धर्मे राज्य-व्यवहार चालतो काय
 न करी अधर्म ऐसा जो एक तुम्हीं रचाल तो काय ६८
 दुर्योधनें अधर्मे द्यूत-क्रीडेंत वंचिला पार्थ

१ माझा, २ स्थिषेस, ३ देवासहवर्तमान, ४ द्रोणास, ५ निस्तेज, ६ पातकरहिताते, ७ आ
 सआणि कटक्यांचेअण, ८ पुष्ट, ९ देह, + प्राणनिरोधकेलेलाभसा, # माझाशत्रु (द्रोण)
 † बदरिकाश्रम, † सात्त्विकतपस्यांचेंस्थान.

लुटिला कुटिलानें हा	चोर-समूहें बनीं जसा सौर्य	६९
छळिली सती अधर्में	होता फेडीत पापजन बासा	
पागविले बन्कल-घर	करुनि अधर्मेंचि सर्व बनवासा	७०
धांवोनि येत होता	जो मद्रप एक भट कळवळून	
नेला पुजुनि अधर्में	व्हाया याचेंचि फटकेळ वळून	७१
बधिला बाळ अधर्में	कोंडुनि विपिनीं जसा शशक सारें	
झटले ब्रकसे नाहीं-	तरि होता त्यांसि तो ब्रश कसा रे	७२
भीष्म-प्रभुच्या पांते	घडलाचि अधर्म धवलतुरगाही	
पूस रवरे कीं रवोटे	देतिल देवर्षिसिद्ध स्वर गाही	७३
भूरिश्वा अधर्में	संहरिला त्यांहि पैडितं मन्यें	
देवदुर्म दुंदेविं	जेविं मदां धें करीश्वरें वैन्यें	७४
त्यांहीं तसाचि यांहीं	केला आहे अधर्म हा कांहीं	
हा कांहीं म्हणति बळे	होईल तुझ्याहि काय हाकांहीं	७५
जे धर्माधर्माचें	तख कळेनाच बालिशमना ते	
मानें नेणुनि निंदेशि	तूं पापरजेविं वालि-शोमनाते	७६
पूस परांचे पथं तूं	पांचाच्याच्याचि सांड गावांचे	
अज-शश-मृगांतचि बळी	पळहि हरिपुटे न लांडगा वांचे	७७
कांपें सात्यकि लेउनि	शर कामुक घे महा-भुज गदे तो	
वाटे गरुडासि शिव्या	बहु चक्षुर्विष महाभुजग देतो	७८
खावरि सात्यकि धांबे	पार्षत टाकी उडी रथावरुनी	
गमलें ते अंतकसे	अन्योन्य-क्षय-करा पथा वरुनी	७९

१ स-अर्थ-इव्यवान्; २ वस्त्रास; ३ विषमर विप्ररीत; ४ अग्निमन्यु; ५ अरण्योत; ६ रुसा; ७ पतना
 में; ८ अर्जुनालाही; ९ साह्य; १० आपल्यासपंडितअसेमानणाराअशा; ११ कृत्यतरु; १२ कोर
 वाणी; १३ पांडवानी; १४ सैन्ये; १५ रामानें; १६ मेंढा; + अरण्यसंबंधीं अशा.

प्रभु-वचनें दुर्ते'धांवे भीम बळें माधवेरि कबटाळी
 यमुना-हृद् गरुडाची वृष्णि-वराची नसीच कर्वे टाळी ८०
 आवरितां आटोपी व्यासि पदीं भीमसेन तो सांव्या
 त्यातें सहदेव म्हणे आम्हाकरितां दुरुक्ति सोसाव्या ८१
 पांचोत्य म्हणे सोडा सोडा धरितां कशास भावोजी
 रवल-दहनें हर्षे'द्या देत्ये राघवयशा सभा वो जी ८२
 येवू'द्या हो मजवरि हा सात्यकि सत्य वात पर्यंत मी
 नुरवीन या वराकीं नुरवी रवि जेविंतिळहि गर्व तंमीं ८३
 हे कोरव आळे कीं यांचेही मथन हें महाकार्य
 आम्ही मुदित करावा सर्वांनीं मथुनि औहित हा आर्य ८४
 अथवा याच्याकांहीं नाहीं यार्था महातपा लेरवा
 म्हणतो काळा दायुनि अरि जेविं गजा महात पाले रवा ८५
 जो छिन्न-बाहु वधिला कोरव्य मला तथापरि समजला
 वाटे अधिक शतगुणें तेजस्वि अलौत यापरिस मजला ८६
 तेजस्वी धरवेना कळलासि स्पष्ट तूंचि फुसका रे
 हें परिस्कनि मारुति-भुज- धृत सात्यकि सर्पसाचि फुसकारे
 भीमभुजांतुनि न रूढे संसारांतुनि जसाचि संसारी
 त्यातें धांवुनि यत्नें समजाविति धर्मराज कंसारी ८८
 कोपी ऐकुनि कुरुवर खोवरि ते शीघ्र नरवरा गेले
 तैसे हरिपरिस्कनियां मत्तगजांचाहि न रव रागेले ८९
 क्रुद्ध व्याघ्रचि सात्यन पार्षत ते भोमसोदराक्ष ससे
 पर गमले तदिषुहि असु- गास्वादन-लब्ध-मोद राक्षससै ९०

१ सत्वर, २ सात्यकीस, ३ सात्यकीची, ४ झडप, ५ धृष्टकन्य, ६ शत्रु, ७ धर्मराज, ८ गणना,
 ९ धूरिअवा, १० कोलीत, ११ भीमाच्याभुजानीं धारलेला, १२ धृष्टद्युम्नावर, १३ मगज्याचेवें
 १४ मगज्याचेवें

अध्याय-२३

पडले गळोचि धांडुनि सेबुनि बहु रुट्-करा करथ डकळे
 अभिमान-डिकें न रुटति कुरु पांडुजसेकराऽकर थडकळे १
 नारायणाऽस्त्र योजी गुरुपुत्रं पराऽबेला-विलापार्थ
 वाटे त्या अकरांच्या दुर्दैवे तो बलाबिला पार्थ २
 वृष्टि विविध-शस्त्रांची बहु होऊं लागली अस्तसहा ती
 कलि-लीलेला बुधसे नच वीरांचे तिला अस्त सहाती ३
 जाळी पर-कटकते ग्रीष्मीं दव-दहन जेविं कक्षातें
 कोणाचीही चालीं नेदी नारायणाऽस्त्र कक्षा तें ४
 येरे अधिकचि जोंजों वाराया करिति यत्न ते जन गा
 नावी परा जसे रवि-कांताच्या दिवसरत्न-तेज नगा ५
 धर्म म्हणे क्षत्रिय हो करितां काशास काय-होमातें
 मी मंद-साग्य केवळ पापी ताराल काय हो यातें ६
 धृष्टधुम्ना उरले बळ रक्षावे वृथा न भाजावे
 वा विहंगांही सोडुनि दव-परिवृत-यादृशा नभा जावे ७
 जा शनेचा माझे मामातें सांग नमन साधीतें
 जें केले सास्य तुवां शत-जन्में आधर्यीन बायी तें ८
 आहे सुज्ञ समर्थ स्व-श्रेय करील हा यदुंपदेश
 विपद्बि-सेतु होउनि लोकालां तारतौ यदुंपदेश ९
 सानुज मी या अस्त्र-ज्वलनीं शिरतों अरे अहीन-हुला
 सहदेवा भेलाही तो धन्यचि जो न मी अही नहुंला १०

१ क्रोधरूपमय, २ शत्रुस्त्रियांच्या विलापार्थ, ३ दुःसहा, ४ गवतानें, ५ कोटी, ६ सूर्यकांताच्या,
 ७ सूर्यतेज, ८ हावानसाने वेष्टित अशा काशास, ९ यदु-पद-ईश-कृष्ण, १० यत्-उपदेश-
 ज्याचा उपदेश, ११ पुंगस्ताला, + पक्ष्यानीं, * विपत्-अब्धि-सेतु-विपत्तिरूपसमुद्राविषयी सेतु.

जननीस शोक वाधे	पुत्राचा वेचतां वृथा काये	
रण-मरणें हर्षेल	प्राकृत-माता तसी ऐया काय	११
भीष्म-द्रोण-समुद्गीं	तरलों या द्रौणि-गोष्पदीं बुढतां	
अचल प्रकंपना जें	तें व्यंजनें तुच्छ तूळसें उडतां	१२
जिष्णु-मनीं गुरु पुत्रें	पांडव पांचाल शेष आहेत	
हे मारुनि पुरवावा	गुरुचा यधिले न सर्व हा हेत	१३
अभिमन्यु बाळ जेणें	कथुनि वधाचा उपाय मारविला	
लाजविलें उग्रयें	दुष्टेसत्वे-गुणें यमा रविला	१४
सररुतें जेणें सुसतां	धर्म-द्यूतांत बदन वारवून	
छुण्या उपेक्षिली हे	हर्ष नमुनि नित्य पद नया रून	१५
जेणें जयद्रथातें	त्या व्यसन-महाऽर्णवांत ताराचा	
लेवयुनि कवच केला	क्षम कुरुपति अर्जुनासि माराचा १६	
पांचाल सत्यजिन्मुख	जे होते मज्जेयार्थ झटत रणीं	
ब्रम्हाऽस्य राहु करवीं	जेणें ते गिळविले कृपत-तरणीं १७	
घाया आम्हां सर्वो	स्वर्ग-निवास प्रवर्त्तला होता	
कव्याण-वृत्त-गुरु म्यां	मारविला युद्ध-धनुंचा हांता १८	
अस्त्राऽग्नींत जळावे	हें प्रायश्चित्त सर्वथा युक्त	
उक्त प्रकार जेजे	त्यांत बरा शीघ्र करिल हा युक्त १९	
शत्रु भुज उभारुनि म्हणे	सैनिक हो शीघ्र आयुधें सोडा	
यानावरुनि उतरा	कर या अस्त्रासि सर्वही जोडा २०	
भस्म करिल योध-जना	बहुतां शरणागताविना शम ही	

१ देह, २ कुंती, ३ महानातास, ४ विंजण्यानें, ५ कापसाप्रमाणें, ६ परसरून, ७ द्रौपदी, ८ समर्थ
९ मत्-जघ-अर्थ-माध्याजयासाडीं, १० हवनकर्ता, ११ ब्रम्हास्त्रानल.

न धरिल उरविल कोणा न हुताश रणागता विनाश महा २१
 तों भीम म्हणे कथितो हा हितहि तमालनील परि सारे
 मानधन कुलज-जन हो मन हो न त्रस्त वाक्य परिसारे २२
 सोडावें कुलजांहीं जीवित समरीं न शस्त्र सोडावें
 सोडावें आप्त-वचन अचश शरीरार्थ केविं जोडावें २३
 धरितों मी या अस्त्रीं न उराया तिळहि उर गदा हातें
 रे गरुड-संश्रिताच्या विष-दहनें करिल उरग दाहातें २४
 पावेल मजपुढें हा घेउनियां हार विप्र तापातें
 भेदुनि रघुरामा भृगु- राम कसा हारवि प्रतापातें २५
 रे जिष्णो त्वां समरीं भिउनि परां सख बळ न सोडावें
 करपद्य तुझे उजवें विशोर विगांडीव पळ नसो डावें २६
 जिष्णु म्हणे आर्या मी न करिन अभ्यत्र कार्मुक-न्यास
 नारायणाऽस्त्र-गो-द्विज- तेजा घावा न मान अन्यास २७
 तेजस-वच परिसरुनि तो अत्यद्भुतमान-सख रागेला
 घनसावि दौणिवरि स्वीकारुनि मान सखरा गेला २८
 हास्य करुनि गुरु-नंदन ताडी अस्त्राऽभिमंत्रित-शरानीं
 वाटे दाव-ग्रस्तीं शिरला तो द्विरद काल-वश रानीं २९
 भीमाऽचलावरिच बा अस्त्र-जलद-पटल तें सकळ बळलें
 कटक कळवळे बहु परि हृदय पवन-सूनुचेन कळवळलें ३०
 क्षितिवरि उतरुनि सर्वाहि करिती तत्काळ आयुध-न्यास
 म्हणती स्मर नरहि असो देवा या विपुल आयु धन्यास ३१

०१ श्री लक्ष्मण, २ जिकषणा, ३ अर्जुना, ४ करं कमल, ५ बाणरहित, ६ अर्जुनवचन, ७ भी
 मरूपपर्वतावर, ८ भीमाचे, ९ शस्त्रायाग.

जय आच्छादी भीमा अस्त्र-ज्वलनांत वारुणों-अस्त्रें
 केशव-रूपाचि झांकी झा बाळा त्या महातपीं वस्त्रें ३१
 दहनीं मिळोनि कळवी कीं दहन-समान वेगळा मीन
 मजहि गमे तो अस्त्रा प्रथम जसा मानवे गळा मीन ३२
 वारुण-परिचृत म्हणवुनि भस्म न करि दहन-राशि विरल्याला
 स्वरवदचि पर-प्रतापा ऽ तप त्या जो हरि-दृया शिशिर त्याला ३४
 भीमावनार्थ धावे ब्रम्ह करी जें चिरांशु धाव्यांते
 पद-धावन बहु यश दे विस्त्रस्तपटा निराबुधा त्यांते ३५
 दीप्ताऽलयांत शिरवी जेविं रूपण-धनिक-मानवास वही
 प्रभुसि तसा अस्त्रीं तो पावेना भक्त-मान वासवही ३६
 दोघे नर-नारायण गांठिति भीमासि धरुनि स्वरंयाते
 जरि हा असा दुराऽग्रह बदले बहु धन्य वरुनि स्वर याते ३७
 झोंबति ते भीमाच्या जैसे याचक करास दात्याच्या
 बंदन दुराग्रहा स्व-दु- राग्रह जाया करा सदा त्याच्या ३८
 घे धनु धनंजय नृपा शीरि शराते वळेंचि झोंबोनि
 ओदिति रथावरुनि मग घालुनि मिठी शुजांसि लोंबोनि ३९
 तों तों गर्जे भीम प्रभु जोंजों बल करुनि आकर्षी
 नारायणाऽस्त्र खवळे प्याले बहु नारदादि नौकर्षी ४०
 कृष्ण म्हणे हे काय त्यज आग्रह घान उचित हें वै कविला
 उत्तर रथावरुनि क्षण अभिमानें कोणकोण न ठकविला ४१
 युद्धें निवारितें तरि कां आम्हीं सर्षन करितों युद्ध

१ अर्जुन, २ कर्ज्यास्त्राणें, ३ पासा, ४ शत्रुप्रतापरूपस्त्र, ५ शीतल, ६ दीर्घायु, ७ ब्रम्हयाते, ८ पायानीधोवणे, ९ कृष्णास, १० उत्तमवेगाते, ११ नाक-कृषि-स्वर्गस्थकृषि, १२ आग्रह, + उपाराची वही, * गेलेआहे अस्त्रज्याचे असा.

क्रुद्ध नको होऊं वा या अस्त्र-शमीं उपाय हा शकद्ध	४२
शस्त्र-न्यास करुनि हे वीर तुझे उतरले पहा सारे	
या रेवती-धवाऽनुज- वचना दे मान मानदा बा रे	४३
दुर्योधन-दुर्दैवं प्रभु करवीं तो बळेंचि उतरविला	
कीं देणार पवन-सुन शोक तुला जेविं शर्क-स्तन रविला	४४
ज्या स्मरतां कामाद्यरि- षट् काऽहंकार सर्व हरपावे	
मीम बळें बहु-कष्टें पूर्वीं त्या प्रभुसिजेविं हर पावे	४५
मीम-प्रेम-बळेंचि न पावुनि नारायणाऽस्त्र-दर वळला	
त्या स्रयशें जेविं तसा स्मरतरु-कुसुमें न नाक दरवळला	४६
नारायणाऽस्त्र शमलें जेदां तो वायुचा तनय शमला.	
प्रभुचेंसें प्रभुच्यांचें सांगों दे दुसरि मात न यश मला	४७
पुनरपि पर प्रसुदित प्रेक्षनि पौरवपती अस्तरव पावे	
त्यासि म्हणे उरल्यांचे याचि महाऽस्त्रानलें अस्त्र खपावे	४८
द्वौणि म्हणे मृत्युपरिस मंग अधिक शत-गुणें असें आहे	
मृत-मौरण नीचोचित होते पसरीत कीं पदर आ हे	४९
अस्त्र-प्रदीप म्हणसी उजळीं नुरवावयासि पर-तेल	
योजूं नये पुन्हा हें योजिन तरि मजवरीच परतेल	५०
मज-हरिपुटें उरावें न पळभरिहि शत्रुकटक-कौळविटें	
केला दिव्यास्त्र प्रति-घात खरा गोपदार-बाळविटें	५१
घूष म्हणे नजय श्री देशिल तूं वा परंतु कामातें	
देतो सर्वधू साधुनि यलें प्रभु बाप रंतु कामातें	५२

१ अस्त्रशांतीविषयी, २ कृष्णवचना, ३ धतराष्ट्राला, ४ अर्जुन, ५ नारायणास्त्राचें प्रथम, ६ स
 वीसितझाला, ७ प्रकाश, ८ शत्रु, ९ दुर्योधन, १० मेलेल्यासमारणें, ११ नीच-उचित-नीच
 सायोग्य, १२ शत्रुरूपतेल, १३ हेरणाने, १४ कृष्णानें १५ अतमस्त्री, १६ कीडाकरणाच्यातें,
 + अश्वत्याम्बास.

अंबक भस्मीं कीं तूं न पळों देसील पदहि सुत्रोम्या
 तुजवरि गुरुघ्न-बध हा भार दिला फार न गुरुपुत्रा म्यां ५३
 वृषगुरु-सुता स्तेवें पदु. जेविं हया तापवी मंतोदानें
 धावें परासि द्याया चिंतुनि तें पाप विप्र तो दावें ५४
 शरभ जसा सिंहातें गांठुनि करि भग्न पार्षता राधा
 सात्यकि भेदे व्यसनीं त्या आत्या जेविं आर्ष ताराया ५५
 द्रोणि म्हणे शैनेया रक्षिसिल न आपणाहि आपण जा
 रक्षिल न शक्र याचा जरि बा आज्ञाहि करिल आ पणजा ५६
 पांचाळ सर्व वाधिल्या- वांचुनि पावेल कोप उपशम न
 वेंचुनि वाढविसिल तूं ज्वलनाचें करिल काय तुप शमन ५७
 ऐसें गर्जुन अर्जुन- समजो समजोनि करुनि पाठ कवी
 पाठक विरघ्यात जगीं तेशासहि तो महातपा ठकवी ५८
 एकेंचि शरें भेदुनि कवच उर क्षतज ओकवी राधा
 सात्यकिला लोळवितां थ्याले बहु सर्व लोक वीरा यां ५९
 गमला झाला तो गुण- सडलाचा डबा परेत रणीं
 वदला असेलचि धरुनि तेजाची चाड बा धरे तरणी ६०
 सूतें शीघ्र पळविला सात्यकि तो सजुनि समरें-माहि भागें
 ज्या शकचि गुणा म्हणावें स्व शिरीं तूं शंभुसम रम हिंभागे ६१
 पाडी दुपद-सुता शर हाणुनि जें विप्र भोवयांमाजी
 पाहे दृष्टि परांदवि- भीतां जेविं प्रभो वयां माजी ६२
 पांचाळ-चसू रववळे स्वर्गाप्रति शीघ्र बोळवी तीते

१ इंद्रास, २ स्तुतीनें, ३ चालुकानें, ४ सात्यकि राणापण, ५ हांति, ६ रक्त, ७ अरवत्याप्यास, ८ मृ
 त, ९ मृतोद्यापन मंत्रविशेष, १० सुदधूमि, ११ हिमाचलानें, १२ दिवांपांस (पुत्रडांस), १३ प्राप्ती.

रण-मृत्यु नच रुचे जरि बहु हित तरि जेविं बोल वीतीनें ६३
 प्रीम धनंजय मालव पौरव युवराजनाम चेदिपती
 हे पांच धांवले ज्यां डोळे पाहोनि आमचे दिपती ६४
 बधिला युवराज पळे पौरवहि पळे पळेवि मालव तो
 सा गुरुसूतापुढें पर यायुपुढें जेविं दीप मालवतो ६५
 नंदावरि हेरि बुडबुनि निज मरव करितां जसा पर-मरव वळे
 शर दृष्टि गुरु-सूतावरि भीम तसा बहु करी परम स्ववळे ६६
 तेज पर-हृदय-कंपद राम तसें द्रौणिही किमपि ल्याला
 उचितचि जरि हरिणींच्या येइल वृक-दर्शनें हिम पित्याला ६७
 एक जगत्सांगात्मज एक महाऽर्च्यराज-कायज गा
 ते क्रुद्ध युद्ध करितां कल्यांत-भ्रम न होय काय जगां ६८
 समर-मरवीं कोपविला प्रथमचि आचार्य-पुत्र तो धनुते
 रवंदुनि मुहूर्त मूर्छित केला भीमें समस्त-घोध-नुते ६९
 नभ त्याच्या शर-जाळें कोदे बाहों शके न बात रणीं
 एक कुपित रुद्र गमे एक प्रळयीं जसा नवा तरणीं ७०
 भीमाचेंहि द्रौणि छेदी कोदंड दोनदां देवा
 वाटे गजा महागज भंग महानदचि तो नदा देवा ७१
 सूतासि अलिक भीटुनि याडी प्रकटुनि अस्त्र-मायेतें
 जेसें देणें घेंतितें गुरु-पुत्रीं नुरवि शस्त्र, मायेतें ७२
 अश्व स्वेर उधळले मूर्छित होनांचि रश्मि-औंवरिता
 पडलां भीम गुरु-सूत- क्षोभें समयीं असोनि आव रिता ७३

१ वाळंतिणीतें, २ इंद्र, ३ हिंब, ४ बासुपुत्र, ५ द्रौणपुत्र, ६ अश्ववा, ७ ललाट, ८ अस्त्रसप्त
 कपरातें, ९ कर्ण, १० धैर्यातें, ११ सारथि

जैसा करिना झाला दैत्यांसीं धरुनि शक्र संगर जी
 तैसा गुरु-रुत पांडव- पांचालांसीं अरुमि-संगर जी ७४
 गेली हुपद-सुताला पांचाल-चमू तिलाहि सोडुन भौ
 तपन-प्रताप-समयीं न म्हणति कोणीहि सेदुं सोडुं नसा ७५
 द्रोणि-पर-चमू मर्दा देवूनि भय-व्यथा पिटी कांहीं
 मूळ-महत्वन हरिउं मोक्या झाल्या तथापि टीकांहीं ७६
 कंले भग्न बहुत परि न मनीं तो अजित-सारथि-वरमला
 त्या कदकांत न कोणी आठळला अजि तसा रथि-वर मला ७७
 होउनि गुरु-सूनुपुढें श्वेताश्व म्हणे लज्जुनिं भीड अरे
 उहृत्ता अवळांते कां वधिमी मजसवेंचि भीडें अरे ७८
 हरितों मी तव दर्पा त्याही ज्या माजलासि भांडवले
 या मागे बहु निष्ठुर होउनि तुजसीं मला न भांडवले ७९
 आम्हांवरि जो द्वेष प्रीति तुझी जी सुयोधनावरिं ती
 शक्तिहि दावीं समयीं निज-तेजातें सखांध नावरिती ८०
 नाशिल सर्व तुझा हा मद तोचि द्रोण-पौतकर हातें
 सोडुनि साहंकारा अन्य-जनीं कोण पातक रहातें ८१
 पुससि कसें अति-अप्रिय गुरु-रुत-कोपार्थ अर्जुन वदे हें
 कायुरुषत्व असें जरि अर्जिल तो पार्थ अर्जु नव-देहें ८२
 तरि परुष-भाषणाचीं कथि तों तुज कारणें तुंया परिस
 बहु गुरु-पुत्रीं पार्थ- प्रेमा गुरुपरिस त्या रूपापरिस ८३

१ प्रतिज्ञा, २ अजी, ३ कांती, ४ स-रुह-चंद्राश्वित, ५ स-उडु-ताराश्वित, ६ सूक्ष्मयाचे
 महत्त्व, ७ व्याख्याही, ८ दांडग्या, ९ निर्वळांते, १० युद्धकर, ११ शत्रो, १२ द्रव्यानें, १३ धृ
 ट्युत्पन्न, १४ संघादीक, १५ कठोरभाषणाचीं, १६ देधृतराष्ट्रा, + संवोधनार्थ-अव्यय.

पार्थाचा विनय कृपीं द्रोणीं भीष्मीं युधिष्ठिरीं विदुरीं
 तोचि गुरु-सूतीं लोभाहि बहुतचि बाजेयिं जिष्णुचा भिदुरीं=४
 परि भवदनेयें पडला विघड तशाही सरव्यांत हा राजा
 अहितअहि तसा झाला उचित गळ-विहार रत्न-हारा ज्या ८५
 वधिले मालव पौरव युवराज सूकीर्ति-भाजन तिघे ते
 सात्वत पार्षत मारुति दमिले जे वीरराज नैति घेते ८६
 पडले होते हृदया धर्मोक्ते धिरडियासि जेविं घरे
 कीं उदके देंकुळसें परुषें वचनें पळांत जें विघरे ८७
 देवें पार्षत सास्यकि यांत कळी भेद घातला रवोटा
 तो उकलिला मनें जो करिता धृति-दृष्टि-घात लारखोटा ८८
 यास्तव अभूत-पूर्व क्रोध श्वेताऽश्व-मानसीं पंटे
 कक्षीं जेविं दवाऽनळ बळज्याला घावया सरवा भंटे ८९
 झाला गुरु-सूत-हृदयीं तो बहु कुटु परुष-वाद शर झाला
 निद्रेंत लाविला मृग- राजानें काय पाद शर झाला ९०
 कोये बहु तो वाटे उन्मूलिल कृष्ण-युग्म रोपे करी
 हरसा दृश्याऽदृश्या ऽहित-गण-दाहार्थ सिद्ध रोपे करी ९१
 परमाऽग्न्यस्त्रें सकळहि शत्रु कराद्या परासू रोपाऽस्या
 करुनि प्रदीप्त सोडी तृण मानुनि त्या परा सरोपाऽस्या ९२
 अस्त्र प्रकटी ज्वाला- मालाऽकुल शर अनंत राया तें
 करि सांतराय योगी- श्वर-योगांतें अनंतरायातें ९३

१ इंद्राचा, २ वजावर, ३ भवन्-अनघ-तुम-न्याअन्यायानें, ४ विरोध, ५ हत वीर्यकेले,
 ६ नमस्कार, ७ कठोर अशा, ८ कलह, ९ पूर्वनिझालेला, १० गवतांत, ११ बाल दृष्ट, १२ राज,
 १३ बाण, १४ मृत, १५ बाणसुरवास, १६ कृष्णासी, १७ सूत-उपास्य-देवाससेव्यअशा, + कंवा
 चावयांकीडा.

स्यजिती जलौशया गुरु	गंगीराही नदी नदा यादे	
गुरुच्या पर-बळ केले	क्षणमात्रे हीन दीन दौयादे	१४
अहि बाहेर निघाले	सोडुनि बहु तापतां महि बिळाला	
कोणासहि अपय-प्रद	आश्रय त्या संकटांत न मिळाला	१५
त्या अग्न्यस्त्रे सहसा	सेना अक्षौहिणी-मित जळाली	
बहुत न हुत होणारी	जी तीच सुदोनि तेथुनि पळाली	१६
ऐसा करिता झाला	एकचि सोडून बाण विप्र लया.	
रुद्राऽधिक गमला तो	कीं नसतां समय जाणवि प्रलया	१७
धरि पर-चमू धृति जसी	श्रुत-सिंह-रवा दवाऽधृता न गज्री	
पार्थे सर्वास्त्र-प्रति-	पक्ष ब्रह्मास्त्र योजिलें मग जी	१८
घन शस्त्र-वर्ष शमले	शमतां अग्न्यस्त्र सर्व तमही ते	
सर म्हणति मुख्य कृष्णाचि	हे धरति न शेष पर्वत महीते	१९
मेलेचि कृष्णा ऐसे	बा सर्वांनीहि मानिलें होते	
अक्षत शस्त्र-प्रशमी	पाहुनि बहु तेज मानिलें हो ते	१००
घन-पटल-मुक्त रवि-शशि-	निष-कृष्णाहीं स्व शंख वाजविले	
गाजविले लोक सकळ	तांवेक कुरु-नंदादि लाजविले	१०१
शोक-ध्यान-परायण	अश्वत्यामा करांऽगुळी मोडी	
जोडी हस्त श्रुनिला	दीर्घोष्ठा-श्वास चापही सोडी	१०२
तो धिक्कधिक सर्वमिदं	मिथ्या ऐसें म्हणे रथावरुनी	
राकुनि उडी पळे हो	शीघ्र तपोयोग्य-वन-पथा वरुनी	१०३
तो ज्याच्या उपदेशे	बहु जनि-मरणाद्यऽनर्थ चुकतात	

१ जलाधारअशा २ पुत्रे, ३ कृष्णाऽर्जुन, ४ नाशरहित, ५ तुझे, ६ अश्वत्यामा, ७ जन्मरणादिरूपअनर्थ.

तो भेटे भर्गप्रभ भगवान् भव्य-प्रभाव शक-तौत १०४
 व्हावे धन्य जघाचे तीर्थांचे तीर्थ पद नमुनि पतिते
 त्या वंदी तो चिंता शोक-परिम्लान-वदन मुनिपतिते १०५
 सविनय पुसे अहो म्यां आग्नेयारुन्-प्रयोग हा केला
 रुद्रेंहि न पावावे यद्गीते-गुहाचियाहि हाकेला १०६
 सर्व चक्रुः न जाली कृष्णाऽर्जुन वांचले कसे वा हे
 जे हरचक्षुसि त्यांची व्याले कीं आंच लेकसे वाहे १०७
 हे माथा कीं काळे केले विपरीत पूर्व कीं चुकलों
 सांगा कां गायत्री- जप-पर मी मंत्र-सिद्धिला मुकलों १०८
 व्यास म्हणे नागयथ होउनि कार्यार्थ धर्म-रुत पाला
 जळहि न होवुनि पूर्वी करि मैनाकीं अरिन् रुत पाला १०९
 सासष्ट-सहस्र संमा धृत-वम-नियमासि सर्वदा जपला
 तितुकेचि पुन्हा जप तो ऊर्ध्व-भुज स्याणु वात-मुक् तपला ११०
 तो ब्रह्मभूत जेकां प्रभुची तेदाचि पूर्ण होय द्या
 मग दर्शन भगवान् दे भव हर सेवक-मयूर तोचद या १११
 प्रेमें स्मितीं निवचिती शशिशत-मद-दलन देव देव-रद
 नमितीं शिरीं करस्तुति करितां युति चित्त दे वदे वरद ११२
 मद्रक्त मत्प्रसादे हो नृ-मत्तुल्य मदधिकहि समरी
 त्वदधिक तेज यश नसो कोणाही योगि-मुनि-जनीं अमरीं ११३
 त्या तारिसिस्त-वधिसिल म्हणसिल ज्याज्यासि तारिन वधीन
 शस्त्रांश्चापस्तनि भव तुज किमपि नसो असोजय अधीन ११४

१ शिवसदृश, २ व्यास, ३ ज्याप्रत्येबासूष व्यासजी कार्तिकस्वामीत्या-या, ४ मैनाक नागक-पर्वती, ५ चर्च, ६ स्वाधीन, ७ मेघ, ८ कर्ण.

विश्वेश असे पुंशुक्र होउनि परम प्रसन्न दोषर ज्या
 तो हा यदुपति याच्या नमिति पदाच्या समस्त देव रजा ११५
 याच्याचि तपापास्तनि झाला यासमचि नर महातेजा
 तो हा अर्जुन नारा- यणाचि म्हणति कवि करे पहाते ज्या ११६
 रक्षिति युगीं युगीं हे साधूंतें आदरें अथतरून
 यांचा पद-पद्म-रजः कणाहि न होइउ शर्षाध्वतेरून ११७
 श्रीकृष्णा रुद्र-संभव पुजितसे शंकरासि हा लिंगीं
 अहि चंद्रना तसा तूं मनिं तरि कृष्णा- द्वयासि आलिंगीं ११८
 तूंही रौद्र तपस्वी तेजस्वी रुद्र-भक्त पूर्वांचा
 ईश्वर-वर-प्रसादें झालासि शंसक रत्निपूर्वांचा ११९
 इत्यादिं तव ऐकुनि तो कुरुगुरुच्या कुमार बहु मोमी
 श्रीशंभुकारणें नति करुनि श्रीकेशवासि बहु यानी १२०
 हृष्टात्मा व्यासानें यंदुनि अर्बहार शीघ्र तो कधी
 आवरि बीषां स्वकैरां निबचाया जेविं सर्कलोक रवी १२१

अध्याय. २४

अर्जुन निज विजयावह मोठें आश्चर्य किमपि प्राहोनि
 याहोनि विस्मय-भर ध्यानीं होता तदस्व राहोनि १
 तें व्यासानें पाहे नमुनि म्हणे करुनि आ तपेंस्वा श्री
 पुस्तनें सांगा म तुम्ही उरधाळ तयांसि आत्म स्वामी २

१ शर्षाध्व-शर-कर्म-इंद्रतक (कल्पतक) इन्द्रजना, २ अशियानी, ३ सैव्यस्योप,
 ४ आपव्याकिरणान्त, ५ तपो रूपधना.

जेव्हांजेव्हां करितों जिकडेजिकडे शिरोनि परम रणा.
 तिकडेतिकडे दिसतो दिव्य पुरुष तोचि हेतु पर-मरणा ३
 बर्णे कृष्ण भयंकर बहु चालतसे त्यजूनि तो धरणी
 मरती नच्छूलोत्थित- शूल-सहस्रेंचि सर्व योध रणीं ४
 दीप-पुरोवर्ति तिमिर वायु-पुरोवर्ति घन-पटल फाटे
 तेंसें तयांपुढें पर- बल तें पाहुनि मला नवल वाटे ५
 मागुनि मी आधीं रवि- शत-संपन्न बल-समुद्र अनेवधि तो
 शूल-विनिःसृत-शूल- प्रकरें मच्छत्रु-योधजन वधितो ६
 जन मानितसे वधितो पार्थ शरांचीं शरोत्करें कटकें
 मृत-मारणाचि मज रणीं घडले दिसतें जनास तें लटकें ७
 स्वामी तो पुरुषोत्तम कोण बरें हें तुम्हीच सांगाल
 आपण सर्वज्ञ म्हणुनि पर गर्वें फुगविनात कां गाल ८
 व्यास म्हणे ज्या साहे न शशी न हुताशन रवि शंकर तो
 प्रभु भाव असा स्व पदीं होउनि असपैल नैर विशंक रतो ९
 सेंधेंवे-वध-पण-समयीं कृष्णों स्वमांत दाविला परवां
 झालासि हेतु वंदुनि ज्या अरुरीच्या तदा विलापरवां १०
 प्रभुर प्रसाद तुंजवरि म्हणुनि प्रभु चालतो पुढें पार्था
 बहु जपतो भक्त-जना भगवान् सार्थपजसा सदा सा३र्था
 जात्यासि शरण चरण- स्मरणाच रण-मरण-संकटां तारी
 मारी तोचि खळांतें दासासि पडों न देचि जड भारी १२
 कृप-दृष-गुरुसूत-रक्षित- सेनेतें वक्र-दृष्टिनें पाहे

१ शंभरस्यार्थाभिरवीकांनी ज्याची, २ अमर्षाद, ३ शत्रुरहित, ४ अर्जुन, ५ जपप्रथमप
 प्रतिज्ञेव्यासमयीं.

वा हेतोः पर अंसा या प्रभुवांचुनि अन्म कोण गा आहे १३
 नमन त्रिकाल करिती स्वर्गी शक्रादि स्तर तरिच वसती
 दारवविती झाली या प्रभुचरिताची जना बरि खब सती १४
 प्रभुवर दंक्षा जेविं स- दर्पा सर्पाऽधमा रूपेण कुटी
 याचा प्रसाद इच्छुनि बरिली कविनी वनीं रूपेण कुटी १५
 जं र्वेचर लोह-रजत- कनकमय त्रिपुर पांडवा तें गा
 एकेंचि शरें केले परम उडविलेंहि कांडवा तें गा १६
 एके समयीं अंकीं घेउनि यां र्वेळनी कुमार-मणी
 देवांला सांगा हा कोण म्हणे शंभुनी उमा रमणी १७
 तेजस्वी शिशु दिमतो हा मत्सद यादतां हरिल याला
 न उपेक्षावेंचितुनि दें धावे न्यावया हरि लयाला १८
 तत्काल सवज्ज भुज संशित झाला अगा धवळबादा
 प्रमले सर्व न कळला कोणाआही अगाध-बळ वा हा १९
 साऽमर शक्र विधिकडे जाय पळत बहु भुजास करु लागे
 स्व-मनीं उमा म्हणें गुरु- र्पति नुजही मूढ हा न कळला गे २०
 परिस्तुनि वृत्त विधि म्हणे रं शक्रा देवदेव भूज तो हीं
 हरिहरि हर-परिभव-बळ नुज आदळले असेन अज-तीहीं
 प्रेमें तसीच भजली शक्ति-गुण-मणि मारवनिधी उमा पतिते
 देतां नाना स्तरय बहु- रूप प्रभु स्तरवनिधी उमा पतिते २२
 येतो चला भ्रमाया संसारीं चाकवत चुकाना कीं

१ शक्रपर, २ गड. ३ बाणवायूने, ४ धवळबादा (अर्जुन) प्रासाकृति धवळबादा,
 ५ बुळळ, ६ शक्रवत्. † आकाशमध्यें सत्कारणारे, + पावती.

कैचें अमृत पिळेल न चारवाया चाकवेत चुका नाकीं २३
 आळा धांयुनि साःमर विधि विनबायां प्रभूसि कैलासीं
 काळाचेंहि न चाले वळ ज्याच्या द्वारपाळ-बैलासीं २४
 पसरी विधि करुनि सरां-सह नमन स्तवन दीनपा पदर
 प्रभुपद-युगुळी निघयी कां हरिल विबुधन दीनपाप-दर
 प्रभुनें न शक धरिला न अशि न नाशावया मद पिगोक
 नाक-छादन व्हाया वैजी घांसी पुदें तदपि नाक २५
 ऐसा प्रताप ऐसी नीला ऐसी दयालुपण समज
 बापा पदा प्रभुयशें केले केवळ पळांत पणस मज २६
 मातेची सरि येना उपमातेला अगा धबळबाहा
 काय तुपाची साजे उपमा तेलाअगाध-बळ वा हा २७
 हरिहर सहाय झाले तेन्हां तनुत्य तूंहि अजित रणीं
 काय इतर मेजस्वी वत्सा तुजला म्हणेल अजि तरणीं
 पाधव-मित्र-मथूरा मुनि-मुदिर मुदित करुनियां गंला
 केला धन्य जये असा शिविरा-शिविराज-नुन-पदें नेला २८
 श्रीगुरु राम-पदाऽलीं गावें हे दौणपर्व वाहून
 झालो प्रसाद भाजन सर्वांहि होनिह अरोचि पाहून २९

समाप्त.

ग्रंथसंख्या. २५००

